

ศึกษาการเมืองเวียดนามหลังยุคสงครามอินโดจีนถึงปัจจุบัน

เวียดนาม

หลัง 1975

ดร. ธีระ นุชเปี่ยม

คณบดีคณะอักษรศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร

โครงการหนังสือชุดเพื่อนบ้านไทย

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

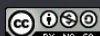
เวียดนามหลัง 1975

ดร. วีระ นุชเปี่ยม

ChangeFusion

เครือข่ายจิตอาสา
Volunteer Spirit Network

เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike
by-nc-sa 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาบางส่วนไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา นำมาไปใช้เพื่อ
การค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

ชุดวิชาการ

เวียดนามหลัง 1975

ดร. ธีระ นุชเปี่ยม

พิมพ์ครั้งแรก มกราคม 2537

โดยได้รับอนุญาตจัดพิมพ์จากเจ้าของลิขสิทธิ์ถูกต้องตามกฎหมาย

สงวนสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521

ISBN 974-602-198-2

แบบปกและรูปเล่มโดย

ดอกหญ้ากราฟิก

457/99-100 ถนนสมเด็จพระปิ่นเกล้า แขวงอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย

กรุงเทพฯ 10700 โทรศัพท์ 434-0235 โทรสาร 433-9114

จัดพิมพ์โดย

สำนักพิมพ์ดอกหญ้า

457/99-100 ถนนสมเด็จพระปิ่นเกล้า แขวงอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย

กรุงเทพฯ 10700 โทรศัพท์ 434-0235 โทรสาร 433-9114

จัดจำหน่ายโดย

บริษัทสามัคคีสาร (ดอกหญ้า) จำกัด

71/12-19 ถนนเทศบาลสาย 2 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพฯ 10600

โทรศัพท์ 466-0519 โทรสาร 465-1391

ราคา 125 บาท

พิมพ์ที่ บริษัทธรรมสาร จำกัด โทรศัพท์ 221-0374, 224-8207

คำแถลง

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2509 ด้วยความร่วมมือร่วมใจกันเองเป็นส่วนบุคคล ในหมู่ผู้มีความรักในภารกิจบริหาร การศึกษาจากสถาบันต่างๆ เมื่อเริ่มดำเนินงาน โครงการตำรามีฐานะเป็นหน่วยงาน หนึ่งของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ก่อนที่จะมีฐานะเป็นมูลนิธิเมื่อ ต้นปี พ.ศ. 2521 ทั้งนี้โดยได้รับความร่วมมือด้านทุนทรัพย์จากมูลนิธิร็อกกี เฟลเลอร์ เพื่อใช้จ่ายในการดำเนินงานขั้นต้น เป้าหมายเบื้องต้นของมูลนิธิโครงการตำรา ก็คือ ส่งเสริมให้มีตำราภาษาไทยที่มีคุณภาพ เฉพาะในทางสังคมศาสตร์และ มนุษยศาสตร์ทั้งนี้ดังก็เห็นพ้องต้องกันในระยะนั้นว่า คุณภาพหนังสือตำราไทย ระดับอุดมศึกษาแขนงวิชาดังกล่าวยังไม่สูงพอ ถ้าส่งเสริมให้มีหนังสือเช่นนี้เพิ่มขึ้น ย่อมมีส่วนช่วยยกระดับมาตรฐานการศึกษาในชั้นมหาวิทยาลัยโดยปริยาย อีกทั้งยัง อาจช่วยการสร้างสรรค์ปัญญา ความคิดริเริ่ม และความเข้าใจอันถูกต้องในเรื่อง ที่เกี่ยวเนื่องกับสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองโดยส่วนรวม

พร้อมกันนี้มูลนิธิโครงการตำราก็มีเจตนาอันแน่วแน่ ที่จะทำหน้าที่เป็นที่ ชุมนุมผลงานเขียนของนักวิชาการต่างๆ ทั้งในและนอกสถาบัน เพื่อให้ผลงาน วิชาการที่มีคุณภาพได้เป็นที่รู้จักและเผยแพร่ออกไปโดยทั่วถึงในหมู่ผู้สอน ผู้เรียน และผู้สนใจงานวิชาการ การดำเนินงานของมูลนิธิโครงการตำรา มุ่งขยายความ เข้าใจและความร่วมมือของบรรดานักวิชาการออกไปในวงกว้างยิ่งขึ้นด้วย ไม่ว่า จะเป็นด้านการกำหนดนโยบายสร้างตำรา การเขียน การแปล และการใช้ตำรานั้นๆ ซึ่งจะเป็นเครื่องส่งเสริมและกระชับความสัมพันธ์อันพึงปรารถนา ตลอดจนการ เข้าใจอันดีต่อกันในวงวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง

นโยบายพื้นฐานของมูลนิธิโครงการตำรา คือ ส่งเสริมและเร่งรัดให้มีการ

จัดพิมพ์หนังสือตำราทุกประเภททั้งที่เป็นงานแปลโดยตรง งานแปลเรียบเรียง งานถอดความ งานรวบรวม งานแต่งและงานวิจัย ในช่วงแรกๆ เราได้เน้นส่งเสริมงานแปลเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็ได้ส่งเสริมให้มีการจัดพิมพ์ตำราประเภทอื่นๆด้วย นับแต่ได้ก่อตั้งโครงการตำราฯมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยความร่วมมืออย่างดียิ่งของนักวิชาการหลายสถาบัน สามารถส่งเสริม - กลั่นกรอง - ตรวจสอบ และจัดพิมพ์หนังสือตำราภาษาไทยระดับอุดมศึกษาที่มีคุณภาพตามเป้าหมาย เจตนารมณ์และนโยบายได้ครบทุกประเภท และมีเนื้อหาครอบคลุมสาขาวิชาต่างๆถึง 8 สาขาดังต่อไปนี้คือ (1) สาขาวิชาภูมิศาสตร์ (2) สาขาวิชาประวัติศาสตร์ (3) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ (4) สาขาวิชารัฐศาสตร์ (5) สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (6) สาขาวิชาปรัชญา (7) สาขาวิชาจิตวิทยา (8) สาขาวิชาภาษาและวรรณคดี นอกจากนี้ เรายังมีโครงการผลิตตำราสาขาวิชาอื่นๆเพิ่มขึ้นด้วย เช่น สาขาวิชาศิลปะ ซึ่งกำลังอยู่ในขั้นดำเนินการ และยังได้ขยายงานให้มีการแต่งตำราเป็น “ชุด” ซึ่งมีเนื้อความคาบเกี่ยวระหว่างหลายสาขาวิชา เช่น “ชุดชีวิตและงาน” ของบุคคลที่น่าสนใจ ดังที่ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ไปแล้วบางเล่ม

ปัจจุบันมูลนิธิโครงการตำราฯ ยังคงมีเจตนาอันแน่วแน่ที่จะขยายงานของเราต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง แม้จะประสบอุปสรรคนานัปการ โดยเฉพาะอุปสรรคด้านทุนรอน เพราะกิจการของเราไม่ใช่กิจการแสวงหากำไร หากมุ่งประสงค์ให้นักศึกษาและประชาชนได้มีโอกาสซื้อหาหนังสือตำราฯ ในราคาย่อมเยาพอสมควร

คณะกรรมการทุกสาขาวิชาของมูลนิธิโครงการตำราฯ ยินดีน้อมรับคำแนะนำและคำวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อ่านทุกท่าน และปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้ท่านผู้อ่านทุกท่านได้เข้ามามีส่วนร่วมในมูลนิธิโครงการตำราฯ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนแนะนำอยู่ต่างๆ ช่วยแต่ง แปล เรียบเรียง หรือรวบรวมตำราสาขาวิชาต่างๆ ให้เรา หรือเข้ามาร่วมบริหารงานร่วมกับเรา

เสน่ห์ จามริก

ประธานคณะกรรมการบริหาร

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

รายนามคณะกรรมการบริหาร

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

นายเสน่ห์ จามริก	ประธาน
นางเพ็ชรี สุมิตร	รองประธาน
นางสาวกุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	กรรมการ
นายธเนศ อาภรณ์สุวรรณ	กรรมการ
นายบรรณิณี เศรษฐบุตร์	กรรมการ
นายรังสรรค์ ณะพรพันธุ์	กรรมการ
นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์	กรรมการ
นายวิทยา สุจริตธนาร์ักษ์	กรรมการ
นายเกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม	กรรมการ
นายอุทัย ดุลยเกษม	กรรมการ
นางปรีตดา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล	กรรมการ
นางสาวศุภลักษณ์ เลิศแก้วศรี	กรรมการและเหรัญญิก
นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ	กรรมการและเลขานุการ
นายทรงยศ แววหงษ์	กรรมการและผู้จัดการ

รายนามคณะกรรมการดำเนินงาน
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

นายชาญวิทย์ เกตรศิริ	ประธาน
นายรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์	รองประธาน
นายอาทร พึ่งธรรมสาร	กรรมการ
นายไชยวัฒน์ คำชู	กรรมการ
นายสุนันท์ ภรณวลัย	กรรมการ
นายทรงยศ แวหงษ์	กรรมการ
นางสุวรรณา สถาอานันท์	กรรมการ
นางปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล	กรรมการ
นายสุริชัย หวันแก้ว	กรรมการ
นายอุทัย ดุลยเกษม	กรรมการ
นายสฤษดิ์ สว่างบุตร	กรรมการ
นางสาวศุภลักษณ์ เลิศแก้วศรี	กรรมการ
นายธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์	กรรมการและเลขานุการ

คำนำสำนักพิมพ์

เนื่องจากมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ได้จัดตั้งโครงการหนังสือชุดเพื่อนบ้านไทยขึ้น และได้ดำเนินการให้มีการแต่งหนังสือเรื่อง *เวียดนามหลัง 1975* ขึ้น โดยผู้แต่งคือ ดร. ธีระ นุชเปี่ยม โดยชั้นตอนการจัดพิมพ์ได้มอบหมายให้ทางสำนักพิมพ์จัดพิมพ์ขึ้น

เวียดนามหลัง 1975 เป็นหนังสือทางวิชาการเล่มแรกในภาคภาษาไทย ที่ได้ทำการศึกษาถึงสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของเวียดนามหลังการเปลี่ยนแปลงในปี ค.ศ. 1975

หนังสือเรื่องนี้จึงเหมาะสมทั้งเป็นหนังสือใช้ประกอบการสอนในสถาบันการศึกษาต่างๆ และเหมาะสมสำหรับผู้ที่สนใจเกี่ยวกับเวียดนามสมัยใหม่ทั้งในแง่เศรษฐกิจ การเมืองและสังคมอีกด้วย

สำนักพิมพ์ดอกหญ้า

ผู้เขียน

ธีระ นุชเปี่ยม สำเร็จการศึกษาจากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเป็นคณาจารย์ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจากมหาวิทยาลัยแลงแคสเตอร์ ประเทศอังกฤษ เคยรับราชการที่กองการต่างประเทศ กรมตำรวจ ระหว่างปี พ.ศ. 2515-2516 ได้รับทุนรัฐบาลไปศึกษาต่อ ณ ประเทศอังกฤษระหว่างปี พ.ศ. 2518-2524 และรับราชการเป็นอาจารย์สอนในคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ตั้งแต่พ.ศ.2524 จนถึงปัจจุบัน ตำแหน่งปัจจุบัน คือคณบดีคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

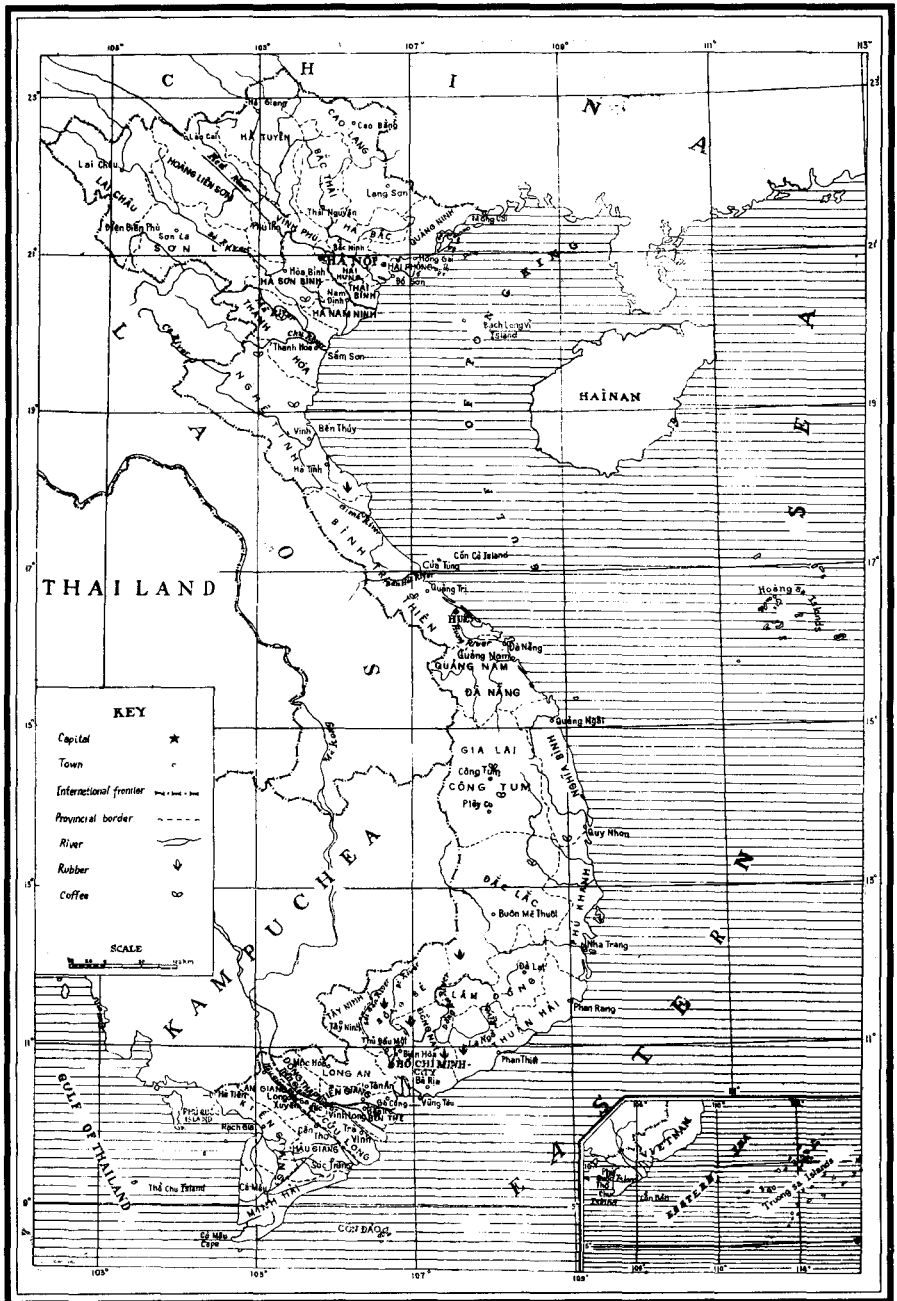
สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทที่ 1 จุดมุ่งหมายและแนวทางการศึกษา	16
1. ขอบเขตและจุดมุ่งหมาย	16
2. แนวทางการศึกษา	17
3. หลักฐานเอกสารและการจัดโครงสร้างการศึกษา	25
เชิงอรรถ	28
บทที่ 2 สังคมนิยมเวียดนาม : ลักษณะพื้นฐานและสู่ทางการเปลี่ยนแปลง	31
1. ความนำ	31
2. รากฐานความเป็นมาของสังคมนิยมเวียดนาม	31
3. พื้นฐานทางอุดมการณ์ของสังคมนิยมเวียดนาม	34
4. โครงสร้างการจัดตั้งทางสถาบัน	41
5. สภาวะผู้นำ	43
6. สรุป	48
เชิงอรรถ	49
บทที่ 3 เวียดนามกับมรดกของความแตกแยกทางการเมือง	54
1. ความนำ	54
2. ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของความแตกแยกทางการเมือง	55
3. ผลกระทบจากระบอบปกครองอาณานิคมฝรั่งเศส	62
4. การแบ่งแยกทางการเมืองภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2	66
5. เวียดนามกับการพัฒนา 2 แนวทาง	69
6. สรุป	78

	เชิงอรรถ	80
บทที่ 4	เวียดนามกับปัญหาการรวมชาติและสร้างความเป็นปึกแผ่น	
	ทางการเมือง	85
	1. ความนำ	85
	2. การรวมเวียดนามในระดับการปรับโครงสร้างทางสถาบัน	
	ทางการเมือง	86
	3. การปรับตัวด้านสถานะผู้นำหลังสงคราม	93
	4. ปัญหาการสร้างความมั่นคงเป็นปึกแผ่นทางการเมือง	97
	5. สรุป	104
	เชิงอรรถ	105
บทที่ 5	เวียดนามกับการฟื้นฟูบูรณะและพัฒนาประเทศ	111
	1. ความนำ	111
	2. ภารกิจการฟื้นฟูบูรณะภายหลังสงคราม	112
	3. เริ่มการรณรงค์ทางอุดมการณ์	118
	4. สู่ “วิกฤต” แห่งการพัฒนาระบบสังคมนิยม	122
	5. สรุป	133
	เชิงอรรถ	136
บทที่ 6	เวียดนามกับสถานการณ์ทางภายนอก	141
	1. ความนำ	141
	2. ภารกิจทางอุดมการณ์หรือปณิธานทางประวัติศาสตร์	142
	3. เวียดนามกับ “สัมพันธภาพพิเศษ” อินโดจีน	149
	4. เวียดนามกับมหาอำนาจและอาเซียน	160
	5. สรุป	173
	เชิงอรรถ	174

บทที่ 7	สังคมนิยมเวียดนามเมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 1990	181
1.	ความนำ	181
2.	สถานะผู้นำและบูรณาการทางการเมือง	182
3.	สถานะผู้นำกับทิศทางนโยบายและอุดมการณ์	186
4.	การปฏิรูปทางสถาบัน	203
5.	สรุป	206
	เชิงอรรถ	208
บันทึกท้ายเล่ม :	เวียดนามในช่วงต้นทศวรรษ 1990	213
	เชิงอรรถ	223

เวียดนามหลัง 1975

ผู้นำรุ่นบุกเบิก
จากซ้ายไปขวา (1954)
Pham Van Dong,
Ho Chi Minh,
Truong Chinh,
General Vo Nguyen Giap

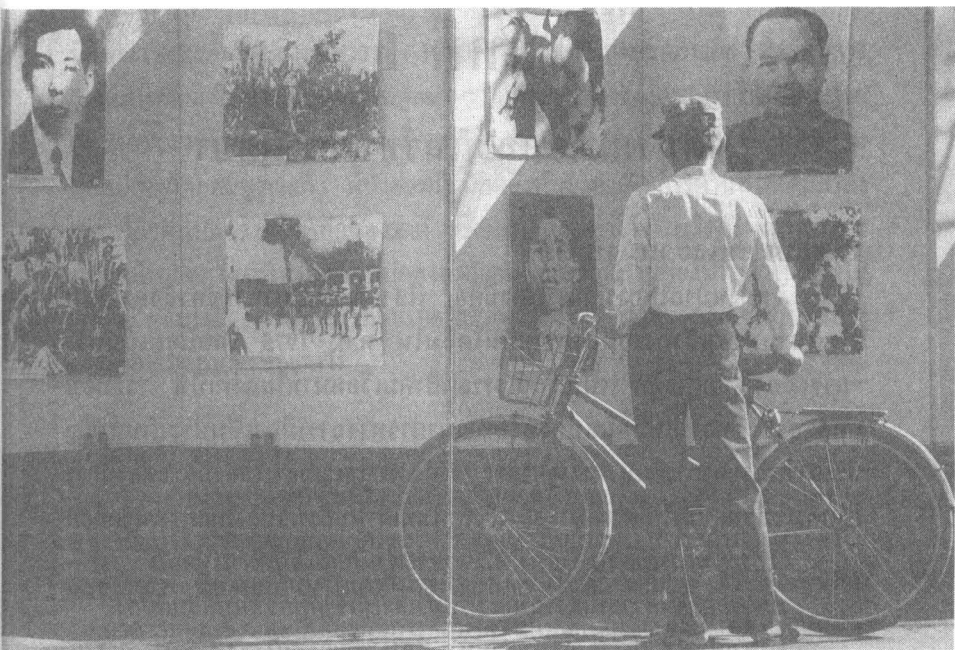
ทหารคอมมิวนิสต์
ยึดไซ่ง่อน
พฤษภาคม 1975

ประธานาธิบดี
โงคินห์เดียม
ของเวียดนามใต้

นายกรัฐมนตรี
Vo Von Kiet

ทหารสหรัฐฯ ในเวียดนาม

ผลสะท้อน ของบรรยากาศทางการเมือง

บทที่ 1

จุดมุ่งหมายและแนวทางการศึกษา

1. ขอบเขตและจุดมุ่งหมาย

จุดมุ่งหมายในการศึกษาเรื่องนี้คือ พิจารณาพัฒนาการของสังคมนิยมเวียดนามภายหลังการยุติสงครามอินโดจีนใน ค.ศ. 1975 โดยมีจุดเน้นทาง “การเมือง” กล่าวคือ เป็นการพิจารณาสังคมเวียดนามในแง่ที่เป็น “ระบอบปกครอง” ความเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการทางการเมืองเป็นประเด็นสำคัญประการหนึ่งของการศึกษาทางรัฐศาสตร์ ทั้งนี้เพราะระบบการเมืองมักจะต้องมีการปรับตัวเปลี่ยนแปลงไปโดยเฉพะอย่างยิ่งถ้าหากมีการเปลี่ยนแปลงในสภาวะแวดล้อม

“...ระบบการเมืองไม่ว่าแห่งใดไม่อาจจะดำเนินต่อไปได้นาน โดยไม่มีการแสดงออกซึ่งความสามารถที่จะปรับตัวเองให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลง ทำทนายใหม่ๆ ที่ระบบการเมืองนั้น ๆ ต้องเผชิญอยู่อย่างต่อเนื่อง”¹

การเลือกปี ค.ศ. 1975 เป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาความเปลี่ยนแปลงอาศัยข้อพิจารณาที่ว่า เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญสำหรับระบบสังคมนิยมเวียดนามในแง่ของการนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงและการทำทนายใหม่ๆ โดยทั่วไปแล้วจะมีความแตกต่างที่สำคัญระหว่าง “การเมือง” ในช่วงของการปฏิบัติ และ “การเมือง” หลังการปฏิบัติที่เห็นได้ชัดก็คือ “...ภายหลังความสำเร็จของการปฏิบัติ ความนิยมของประชาชนและการสนองตอบของระบอบปกครองต่อประชาชนจะกลายมาจะมีปัญหามากขึ้น”² ในเวียดนาม การยุติสงครามและการรวมเวียดนาม 2 ส่วนเข้าด้วยกัน นับเป็น “การปลดปล่อยอย่างสมบูรณ์” ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงภารกิจหลักของการปฏิบัติจากการต่อสู้เพื่อขับไล่ “จักรวรรดินิยม” พร้อมๆ ไปด้วยกับการสร้างระบบสังคมนิยมขึ้นเพื่อเป็นการฟื้นฟูบูรณะและพัฒนาเศรษฐกิจ พร้อมๆ ไปด้วยกับการสร้างสรรค์ระบบสังคมนิยมและความเป็นปึกแผ่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชาติ

ภารกิจภายหลังการปลดปล่อยมีปัญหาอุปสรรคและความยากลำบากต่างๆ

ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการทำสงครามปฏิวัติ แม้ว่าการพัฒนาชาติ ตามแนวทางสังคมนิยมจะเริ่มมาตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1950 และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตั้งแต่มีการวางแผนพัฒนาในช่วงต้นทศวรรษต่อมา แต่ภารกิจการสงครามทำให้ไม่สามารถทุ่มเทความสนใจและทรัพยากรไปที่การพัฒนาระบบสังคมนิยมได้เต็มที่ เมื่อมีการปลดปล่อยโดยสมบูรณ์แล้ว ผู้นำคอมมิวนิสต์จึงหันมาดำเนินการด้านนี้ได้เต็มกำลัง การเปลี่ยนแปลงภารกิจหลักของชาติ ซึ่งหมายถึงการที่ต้องเผชิญปัญหาและการท้าทายใหม่ๆ ต้องทำให้ระบอบปกครองลัทธิสังคมนิยมเวียดนามต้องปรับตัวเปลี่ยนไปหรือไม่ อย่างไร และมีแนวทางสำหรับศึกษาทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในลักษณะนี้ได้อย่างไร

2. แนวทางการศึกษา

การศึกษาที่มีจุดเน้นทางการเมืองในแง่ของการมุ่งความสนใจไปที่บทบาทและพัฒนาการของระบอบปกครอง สอดคล้องกับแนวทางการศึกษารัฐศาสตร์ในระยะหลัง ที่หวนกลับมาให้ความสนใจกับบทบาทและอำนาจ “รัฐ” มากขึ้น มีแนวความคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอยู่หลายกระแสด้วยกัน ที่สมควรจะนำมากล่าวถึงโดยสรุปไว้ในที่นี้ อย่างน้อยก็เพื่อช่วยให้การศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในเวียดนาม ในแง่ของการปรับตัวเปลี่ยนแปลงในระบอบปกครองมีทิศทางที่ชัดเจนขึ้น

กลุ่มทฤษฎีดั้งเดิม เกี่ยวกับเรื่องนี้ ซึ่งมักเรียกรวมๆ กันว่า “ทฤษฎีพัฒนาการทางการเมือง” เสื่อมความนิยมลงไปตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1960 เพราะมีจุดอ่อนที่สำคัญคือ ลดความสำคัญของบทบาทและอำนาจรัฐ ซึ่งในโลกปัจจุบันดูจะมีมากขึ้น ไม่ว่าในประเทศทุนนิยมหรือสังคมนิยม

ทฤษฎีเหล่านี้มองพัฒนาการทางการเมืองในลักษณะของความก้าวหน้าเป็น “ขั้นตอน” จากลักษณะ “ดั้งเดิม” ผ่านช่วง “หัวเลี้ยวหัวต่อ” ไปสู่ภาวะ “สมัยใหม่” ลักษณะอาการหรือเครื่องชี้สภาวะดังกล่าว เมื่อสรุปจากแนวคิดของนักวิชาการต่างๆ ในกลุ่มนี้แล้ว ได้แก่ พัฒนาการของโครงสร้างหรือสถาบันที่จะทำหน้าที่เฉพาะด้าน นั่นคือ มี “ความแตกต่างหลากหลาย” ในโครงสร้าง-หน้าที่มากขึ้น พร้อมๆ ไปด้วย การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไปในทิศทางของการใช้ “เหตุผล” มากกว่าการ

อ้างอิงประเพณี การมีความยืดหยุ่นที่เอื้อต่อการพัฒนาทักษะและความรู้อันจำเป็น สำหรับการใช้ชีวิตในโลกที่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ตลอดจนความเท่าเทียม ทางสังคมในแง่ฐานะแห่งการเป็นพลเมืองในทางกฎหมาย และการใช้หลักความสามารถและประสิทธิภาพมากกว่าสถานะในทางสังคมเป็นเครื่องกำหนดความสำเร็จ ในชีวิต³

ถึงแม้ว่าทฤษฎีเหล่านี้ ซึ่งได้รับอิทธิพลโดยตรงมาจากทฤษฎี “โครงสร้าง-หน้าที่” และ “วิวัฒนาการ” จะเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ดังกล่าว จะนำไปสู่ การเพิ่มขีดความสามารถของ “ระบบการเมือง” ในการกำหนดนโยบายและการ ดำเนินงานในด้านต่างๆ แต่อคติทางอุดมการณ์และประสบการณ์จากประชาธิปไตย- เสรีนิยมในสังคมพหุนิยมของนักวิชาการที่พัฒนาทฤษฎีเหล่านี้ขึ้นมา มีแนวโน้ม ที่จะลดฐานะของ “ระบบการเมือง” ให้มีหน้าที่เพียงประสาน ต่อรอง หรือเป็นตัว กลาง ในปฏิสัมพันธ์ระหว่างผลประโยชน์และกลุ่มพลังหรือ “โครงสร้าง” ต่างๆ อัน หลากหลายในสังคม แนวคิดเช่นนี้ขัดกับประสบการณ์ทางการเมือง โดยเฉพาะ อย่างยิ่งของประเทศคอมมิวนิสต์และชาติในโลกที่ 3 จำนวนมาก ที่ศูนย์กลาง อำนาจอยู่ที่รัฐอย่างแท้จริง⁴

ในกรณีที่มีการนำเอาแนวความคิดเช่นนี้ไปใช้ศึกษาวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลง ทางการเมืองในประเทศคอมมิวนิสต์ อคติทั้งทางวิชาการและอุดมการณ์ก็มักจะนำ ไปสู่ข้อสรุปหรือการคาดคะเนว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในประเทศ เหล่านี้จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของระบอบปกครองคอมมิวนิสต์ในลักษณะที่จะเป็น “เสรีนิยม” มากขึ้น อันเป็นข้อสรุปหรือการคาดคะเนที่มักจะห่างไกลจากความเป็นจริง⁵

เพื่อที่จะหลีกเลี่ยงปัญหาการมีอคติดังกล่าวและจากประสบการณ์ของชาติโลก ที่ 3 ซึ่งประสบความขัดแย้งปั่นป่วนจากการนำเอาแนวทางการปกครองแบบ ประชาธิปไตยเสรีนิยมไปใช้ นักวิชาการบางคนจึงหันมาพิจารณาพัฒนาการทาง การเมืองในแง่ที่เป็นเพียง “ความเปลี่ยนแปลง” โดยให้น้ำหนักความสำคัญต่อ “ความเป็นระเบียบทางการเมือง” (แม้กระทั่งอาจจะต้องแลกกับความเป็น “ประชาธิปไตย”) ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาโครงสร้างทางสถาบันขององค์กรทาง การเมืองต่างๆ ในสังคม⁶ วิธีคิดเช่นนี้มีผลเท่ากับเป็นการหวนกลับไปให้ความสำคัญ ต่อบทบาทอำนาจรัฐใหม่อีกครั้ง โดยมีการแตกแขนงความคิดออกไปเป็น

หลายกระแส⁷ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วกล่าวได้ว่าสะท้อนแนวคิดดั้งเดิมที่มีอยู่ก่อนแล้วเกี่ยวกับ “รัฐบาลที่เข้มแข็ง” นั่นเอง

แนวคิดเหล่านี้พยายามชี้ให้เห็นบทบาทอำนาจรัฐในการเข้าควบคุมและแทรกแซง ไม่ว่าจะในเรื่องการจัดตั้งกลุ่มผลประโยชน์ หรือการกำหนด “นโยบายสาธารณะ” (โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านเศรษฐกิจ) อันนำไปสู่การรวบอำนาจด้วยการขยายเครือข่ายระบบราชการ จนกลายเป็น “อำนาจนิยมแบบราชการ” ไปในที่สุด

ภายใต้ระบอบปกครองเช่นนั้น “รัฐ” หรือระบบราชการจะคงอยู่เป็นเอกเทศจากกลุ่มผลประโยชน์ (ซึ่งจะขัดกับแนวคิดแบบพหุนิยมทางการเมือง) หรือมิได้สะท้อนลักษณะโครงสร้างทางชนชั้นและวิถีการผลิตของสังคมตามแนวความคิดมาร์กซ์ แต่ทว่า มีหน้าที่โดดเด่นเป็นเอกเทศ เช่นในการรักษาความเป็นระเบียบทางการเมือง และการดำเนินความสัมพันธ์กับรัฐอื่นๆ ตลอดจนการกำหนดนโยบายหรือทางเลือกในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ความคิดเช่นนี้บางครั้งก่อให้เกิดข้อโต้แย้งกันว่า ความสำเร็จในการกำหนดและดำเนินนโยบายเกี่ยวข้องหรือไม่เพียงใด กับระดับการพัฒนาสถาบันทางการเมืองและการรวบอำนาจ

แนวความคิดที่ว่าด้วย “รัฐบาลที่เข้มแข็ง” โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแนวทางของฮันดิงตัน ได้รับความสนใจนำมาใช้วิเคราะห์ หรืออย่างน้อยนำมาอ้างอิงมากกว่าแนวความคิดอื่นๆ ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศคอมมิวนิสต์ ในเอเชีย รวมทั้งของเวียดนาม⁸ แต่ความสนใจของนักวิชาการเหล่านี้ โดยเฉพาะที่ได้อิทธิพลจากฮันดิงตันโดยตรง มักมุ่งไปที่การเปลี่ยนแปลงในแง่ของการเพิ่มระดับและขอบเขตการจัดตั้งทางสถาบัน รายงานฉบับนี้จะไม่พยายามหาข้อสรุปเฉพาะเจาะจงลงไป ในลักษณะนั้นเลยทีเดียว

นักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่ง ที่ได้อิทธิพลจากแนวความคิดมาร์กซ์ ก็มีความสนใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และก็มีปัญหาในเรื่องการกำหนดสถานะและบทบาทอำนาจรัฐเช่นกัน ตามความคิดพื้นฐานในแนวนั้น “รัฐ” เพียงแต่สะท้อนโครงสร้างชนชั้นทางสังคม ซึ่งมีรากฐานอยู่ที่วิถีการผลิตของสังคมอีกชั้นหนึ่ง รัฐในระบอบทุนนิยม จึงเป็นเพียงเครื่องมือที่ใช้ในการกดขี่ของชนชั้นปกครอง ซึ่งเป็นผู้ควบคุมและครอบครองปัจจัยการผลิต⁹ อย่างไรก็ตามก็ดี นักวิชาการแนวมาร์กซ์ เข้าใจดีถึงสภาพการคงอยู่อย่างค่อนข้างเอกเทศของรัฐ ในหลายลักษณะและใน

หลายระดับไม่ว่าจะในสังคมก่อนทุนนิยมภายใต้ “วิถีการผลิตแบบเอเชีย” ที่ยังไม่มี การก่อตัวของชนชั้น และอาจดำรงอยู่แม้กระทั่งภายหลังการติดต่อกับตะวันตกแล้ว หรือในสังคมทุนนิยม ที่อำนาจรัฐได้เข้ามาแทรกแซงก้าวก่าย ในลักษณะที่ไม่ได้ เป็นการปกป้องผลประโยชน์ของนายทุน แต่อาจเป็นปฏิปักษ์ต่อพวกนี้ด้วยซ้ำ (เช่น ด้วยการออกมาตรการด้านสวัสดิการสังคมต่าง ๆ) รวมทั้งในสังคมทุนนิยม และคอมมิวนิสต์ที่มีการขยายเครือข่ายระบบราชการออกไป มีบทบาทในด้านต่าง ๆ อย่างกว้างขวางดังกล่าวแล้ว จนกระทั่งเป็นการยากที่จะแยกการควบคุมและ ครอบครองปัจจัยการผลิต ว่าในลักษณะใดที่ถือว่าเป็น “เอกชน” และอย่างไรหนเป็น “สาธารณชน”

การตระหนักถึงสภาพความเป็นจริงดังกล่าว ได้นำไปสู่ข้อถกเถียงของ นักวิชาการแนวนี้ในเรื่องของ “ความเป็นอิสระเอกเทศของรัฐ”¹⁰ มีการยอมรับ ฐานะความเป็นแกนกลางของรัฐในการต่อสู้ทางชนชั้น กล่าวคือ ชนชั้นกรรมาชีพ ต่อสู้เพื่อยึดอำนาจรัฐ และทำลายกลไกทางอำนาจที่เป็นเครื่องมือในการควบคุม ของนายทุน และเข้าใจถึงความสำคัญของกลไกทางอำนาจดังกล่าวไม่ว่าจะในรูปแบบ ของอุดมการณ์และการปลุกฝังทางความคิดแก่พลเมือง หรือในรูปแบบของการใช้ กำลังโดยตรงเพื่อกดขี่ กลไกอันเป็นลักษณะทางโครงสร้างของสังคมดังกล่าวนี้เอง ไม่ใช่ตัวบุคคลที่อยู่ในอำนาจ ที่ปกป้องजरโลงรัฐทุนนิยมให้ดำรงอยู่ได้

รัฐจะทำหน้าที่ลดหรือขจัดความขัดแย้งทางชนชั้นที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะ อย่างยิ่ง ด้วยการถือว่าทั้งนายทุนและคนงานเป็นอิสระและเท่าเทียมกัน อันจะนำ ไปสู่ความแตกแยกรวมกันไม่ติดในกลุ่มชนชั้นกรรมาชีพ จนไม่อาจมีการต่อสู้ทาง ชนชั้นขึ้นได้ ด้วยการทำหน้าที่เป็นตัวแทนความสมานสามัคคีเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกันของมวลชนโดยส่วนรวมและด้วยการให้ชนชั้นต่าง ๆ จัดตั้งพรรค การเมือง ขึ้นมา ซึ่งในที่สุดแล้ว ก็จะไปสู่ความแตกแยก ทั้งภายในบรรดา ชนชั้นกรรมาชีพและนายทุน จนแม้กระทั่งฝ่ายนายทุนเองก็ไม่อาจรวมตัวกันขึ้นมา มีอำนาจครอบงำทางการเมืองได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ รัฐไม่ได้เป็นตัวแทน ผลประโยชน์เฉพาะของนายทุนคนใดหรือกลุ่มใด แต่จะมีบทบาทเอกเทศในการ जरโลง “รัฐทุนนิยม” ไว้ นั่นเอง

ข้อถกเถียงของนักวิชาการเหล่านี้ ส่วนใหญ่มุ่งไปที่สถานะของรัฐทุนนิยมที่

พัฒนาแล้วเป็นสำคัญแนวคิดดั้งเดิมของมาร์กซ์กล่าวถึงประเทศกำลังพัฒนาไว้น้อยมาก เมื่อความหวังในด้านการปฏิวัติสังคมนิยมในโลกตะวันตกลดน้อยลง จึงเริ่มให้ความสนใจที่จะแสวงหา “ตัวการ” ทำการปฏิวัติใหม่ โดยเฉพาะในดินแดน “ขอบนอก”

ความสนใจด้านนี้มุ่งไปที่ปัญหาการก่อตัวของชนชั้นทางสังคม และปัญหาว่าใครจะเป็นตัวการปฏิวัติ “ชนชั้นกรรมาชีพทางอุตสาหกรรม” หรือ “ชาวนา” อย่างไรก็ตาม โครงสร้างทางชนชั้นในโลกที่ 3 มีลักษณะ “เลื่อนไหล” ไม่แน่ชัดคงตัว และมีความเหลื่อมกันในระหว่างกลุ่มต่างๆ ทั้งนี้ยังไม่นับปัญหาที่ว่า แต่ละ “ชนชั้น” ที่กำหนดคั้นมานั้นมี “สำนึกทางชนชั้น” ของคนหรือไม่ รวมทั้งปัญหาว่าชนชั้นกรรมาชีพทางอุตสาหกรรมมีศักยภาพทางการปฏิวัติมากหรือน้อยกว่าชาวนา อันเป็นแนวคิดที่เลื่อนไหลไม่คงตัวไม่น้อยไปกว่ากัน¹¹

การศึกษาชาติโลกที่ 3 ในแนวนี้ได้พบว่า ไม่มีชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งมีอำนาจครอบงำเด็ดขาด กล่าวคือ “รัฐ” มิได้เป็นเครื่องมือของชนชั้นใด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “นายทุนชาติ” ในโลกที่ 3 กล่าวได้ว่าแทบจะไม่มีชนชั้นนี้อยู่ หรือมีก็อยู่ในสถานะอ่อนแอ ในดินแดนเหล่านี้ชนชั้นทางสังคม อย่างเช่น เจ้าของที่ดิน นายทุนขุนนาง และพวกที่อิงอยู่กับทุนระหว่างชาติ ยังมีบทบาทและอิทธิพลอยู่ รัฐจะทำหน้าที่ส่งเสริมผลประโยชน์ระยะยาวของพวกเหล่านี้ แต่ไม่ได้เป็นตัวแทนของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยเฉพาะ ดังนั้น เมื่อประกอบกับการมีเครือข่ายระบบราชการอันกว้างขวาง (รวมทั้งระบบตำรวจและทหาร) ซึ่งอาจจะพัฒนามาตั้งแต่สมัยการปกครองอาณานิคม หรือเติบโตขึ้นหลังจากได้เอกราชก็ดี รัฐจึงเข้ามามีบทบาทโดดเด่น โดยเฉพาะในระบบเศรษฐกิจ ในฐานะที่เป็นตัวการในกระบวนการ “พัฒนา” ในการบริหารความช่วยเหลือจากต่างประเทศ และในการควบคุมอำนาจการ “รัฐวิสาหกิจต่างๆ”¹² ทั้งนี้ยังไม่นับบทบาทด้านการรักษาความเป็นระเบียบทางการเมืองและความมั่นคง หรือแม้กระทั่งการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมในลักษณะของ “การปฏิวัติจากเบื้องบน”

การศึกษาแนวมาร์กซ์ดังกล่าวมานี้ แม้ว่าจะหันมาให้ความสนใจบทบาทอำนาจรัฐเช่นกัน แต่ความสนใจหลัก (หรือแทบจะกล่าวได้ว่าเป็นความสนใจประการเดียว) มุ่งไปที่รัฐทุนนิยม ไม่ว่าจะป็นทุนนิยมที่พัฒนาแล้วหรือทุนนิยมในดินแดน “ขอบนอก” ก็ตาม ประเด็นความสนใจก็มักจะได้แก่ โอกาสหรือกระบวนการ

การเปลี่ยนแปลงจากระบบทุนนิยมไปเป็นระบบสังคมนิยม มาร์กซ์เองซึ่งได้เสนอทฤษฎีว่าด้วยกระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ก็ให้ความกระจ่างน้อยมากในด้านความเปลี่ยนแปลงภายในรัฐสังคมนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายหลังการปฏิวัติยึดอำนาจรัฐโดยชนชั้นกรรมาชีพแล้ว¹³

ความคิดเกี่ยวกับ “การสร้างระบบสังคมนิยม” ภายหลังการปฏิวัติมาจากเลนินเป็นสำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ปรากฏในข้อเขียน What Is to Be Done? และ State and Revolution ความคิดของเลนินมีลักษณะเป็นยุทธศาสตร์และแนวทางการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว มากกว่าจะเป็น “ทฤษฎี” ที่อธิบายความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศสังคมนิยม จึงเป็นแนวคิดที่ก่อให้เกิดข้อถกเถียงทางอุดมการณ์ที่นำไปสู่ความแตกต่างใน “แนวทางการพัฒนา” เช่น พัฒนาการด้านการเกษตรควรจะทำก่อนหรือหลังการพัฒนาอุตสาหกรรม¹⁴ อย่างไรก็ตาม ข้อที่น่าสนใจยิ่งในที่นี้ก็คือ ข้อเสนอที่ว่าสำหรับสังคมที่ชนชั้นกรรมาชีพขึ้นมาอำนาจแล้ว “อำนาจรัฐ” ก็จะต้องมีความจำเป็นในการผลักดันและกำหนดทิศทาง “การสร้างระบบสังคมนิยม” ดังคำกล่าวของเลนินในตอนหนึ่งว่า “ชนชั้นกรรมาชีพจำเป็นต้องอาศัยอำนาจรัฐ อาศัยการจัดตั้งกำลังรวมศูนย์ ทั้งเพื่อการบดขยี้การต่อต้านโดยพวกซุตรีคเอาร์ดเอาเปรียบและเพื่อขึ้นมวลชนทั้งหลาย อันได้แก่ชาวนานายทุนน้อยและพวกกึ่งชนชั้นกรรมาชีพ ในภารกิจการจัดตั้งระบบเศรษฐกิจสังคมนิยม”¹⁵

ความจำเป็นที่จะต้องอาศัยอำนาจรัฐในสังคมดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ชัดในกรณีที่เป็นสังคมที่ยังล่าหลัง (แม้กระทั่งโซเวียตภายหลังการปฏิวัติบอลเชวิก) ที่รัฐจะต้องเข้ามามีบทบาทในการสร้าง “สภาพเงื่อนไขทางทวิสัย” สำหรับการเปลี่ยนสังคมไปเป็นระบบสังคมนิยมและระบบคอมมิวนิสต์ในที่สุดต่อไป โดยมีพรรคคอมมิวนิสต์ทำหน้าที่เป็นตัวแทนผลประโยชน์ของชนชั้นกรรมาชีพ ในเรื่องการควบคุมกำกับการใช้อำนาจรัฐอีกชั้นหนึ่ง “เผด็จการโดยชนชั้นกรรมาชีพ” จึงกลายมาเป็นการปกครองโดยพรรคคอมมิวนิสต์ ที่มีฐานอำนาจอยู่ที่เครือข่ายระบบราชการรวมศูนย์และกลไกของอำนาจรัฐนั่นเอง

กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ “การเมือง” จะต้องนำหน้าการพัฒนาเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพราะ “ถ้าไม่มีแนวทางการเมืองที่ถูกต้อง ชนชั้นกรรมาชีพก็ไม่อาจจะอยู่ในอำนาจ

ต่อไปได้ และจะเป็นผลให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาการผลิตได้อีกด้วย¹⁶

การมีจุดเน้นทาง “การเมือง” หรือการมีจุดเน้นที่บทบาทและอำนาจรัฐดังกล่าวมาทั้งหมดนี้ มิใช่จะหมายถึงการละเลยหรือลบ “ประชาชน” ออกจากการวิเคราะห์ แม้กระทั่งในสังคมที่ค่อนข้างจะ “ปิด” ของประเทศคอมมิวนิสต์ส่วนมาก พลังประชาชนก็มักจะสำแดงให้ปรากฏเสมอ ๆ ไม่ว่าจะในยุโรปตะวันออกหรือเอเชีย กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ แม้กระทั่งในประเทศเหล่านี้ กระบวนการทางการเมืองที่สำคัญยิ่ง ก็ยังได้แก่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐและพลเมืองภายในบริบททางสังคม/เศรษฐกิจภายใน กับบริบททางสากลอันได้แก่สภาวะแวดล้อมภายนอก “บริบท” หรือสภาวะแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกดังกล่าวนี้ สามารถจะมีอิทธิพลกำหนดปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐและประชาชนได้อย่างมาก

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและประชาชนจึงมิใช่เพียงเรื่องของ “การควบคุม” ของรัฐเหนือประชาชน แต่เป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลต่อกันและกันภายในบริบทที่กล่าวถึง และพลวัตของปฏิสัมพันธ์นี้เอง ที่มีผลนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงในรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนอีกทอดหนึ่ง¹⁷

แนวคิดเช่นนี้ดูจะสอดคล้องกับแนวทางของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม ที่ถือว่าการกระทำตามเจตนารมณ์จะมีผลสำคัญขึ้นมาได้ ก็ต่อเมื่อสอดคล้องกับกฎเกณฑ์เชิงทวิสัยของพัฒนาการทางสังคม มนุษย์ไม่สามารถจะดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายได้ตามเจตจำนงของตนเท่านั้น¹⁸ ในส่วนที่เกี่ยวกับพลังประชาชน พรรคก็เชื่อว่า “พลังสร้างสรรค์อันไม่มีขอบเขตจำกัดของมวลชนผู้สร้างประวัติศาสตร์ จะให้แนวทางและวิธีการแก่เราในการแก้ไขปัญหาในทางปฏิบัติต่างๆทั้งมวล”¹⁹ ดังนั้น

“การปรับตัวให้เข้ากับสภาพความเป็นจริง จึงเป็นการทำลายที่มีความสำคัญยิ่งประการหนึ่ง ทำให้พรรคต้องสร้างสมดุลระหว่างบทบาทอันพึงปรารถนาของการเป็นผู้นำและผู้จัดตั้งมวลชนกับ**ความจำเป็น**ที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าที่จะต้องสนองตอบแรงกดดันและปณิธานที่เป็นอิสระเอกเทศของมวลชน”²⁰

ในทางปฏิบัติอาจกล่าวได้ว่า ลักษณะดึงเครียดขัดแย้งในตัวเองประการหนึ่งของระบบสังคมนิยมเวียดนาม ก็คือ การหาความพอดีระหว่าง “การควบคุม” โดยพรรคคอมมิวนิสต์ และการให้มีความเป็นอิสระเอกเทศของมวลชน การปรับตัวของระบบสังคมนิยมเวียดนามในลักษณะหนึ่งก็คือการแสวงหาความพอดีดังกล่าวนี้เอง

ซึ่งอาจจะสะท้อนให้เห็นในแนวทางนโยบาย หรือการปรับลักษณะโครงสร้างของระบบปกครอง

ในช่วงเกือบ 2 ทศวรรษที่ผ่านมา ได้เริ่มเป็นที่ประจักษ์และยอมรับกันว่าระบบสังคมนิยมไม่ว่าที่ใดในโลกกำลังเข้าสู่ภาวะอับจน ในขณะที่เศรษฐกิจในประเทศสังคมนิยมแทบจะทุกประเทศโดยไม่มีข้อยกเว้น ประสบกับวิกฤติแห่งความล้มหลังชะงักงัน อุดมการณ์ที่เคยเป็นทั้งความหวังและแนวทางการดำเนินงานที่เชื่อว่าจะนำไปสู่วิถีชีวิตที่ดีกว่า รวมทั้งผู้ที่อ้างตนว่าเป็นผู้ปกป้องจรรโลงอุดมการณ์นี้ กลับหมดปัญญาสิ้นหนทางที่จะแก้ไขปัญหาได้อย่างจริงจัง ก่อให้เกิดวิกฤตศรัทธาต่อทั้งระบบและตัวผู้นำเองด้วย

ความล้มหลังชะงักงันในประเทศสังคมนิยม มิใช่เป็นเพียงความล้มหลังชะงักงันในเชิงเปรียบเทียบ แต่กล่าวได้ว่าเป็นความเสื่อมทรุดโดยสมบูรณ์เลยทีเดียว กล่าวคือ มิใช่เพียงความแตกต่างในด้านความเป็นอยู่ของประชาชนในยุโรปตะวันออกกับยุโรปตะวันตก หรือระหว่างกลุ่มประเทศอินโดจีนและอาเซียนจะชัดเจนยิ่งเท่านั้น แต่โดยมาตรฐานทางการของกลุ่มสังคมนิยมเอง ความเป็นอยู่ของประชาชนของตนก็ไม่อาจจะถือได้ว่าเป็น “ชีวิตที่ดีกว่า” ที่แล้วมา หรืออย่างน้อยก็ยิ่งห่างไกลความคาดหวังของทั้งผู้นำและประชาชนของตน

ยิ่งไปกว่านั้น สิ่งที่ประชาชนในโลกคอมมิวนิสต์ดูจะทนไม่ได้มากขึ้น มิใช่แต่เพียงความล้มหลังขาดแคลนทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่รวมไปถึงการผูกขาดอำนาจทางการเมืองโดยพรรคคอมมิวนิสต์ และการปิดกั้นเสรีภาพพื้นฐานต่างๆ จนถึงขนาดเป็นการกดขี่ในบางกรณี

ความแร้นแค้นขาดแคลนทางเศรษฐกิจ อาจจะเป็นตัวเร่งให้ความไม่พอใจของประชาชนคุกรุ่นรุนแรงขึ้น จนก่อตัวเป็น “วิกฤตศรัทธา” ของประชาชนต่อทั้งผู้นำและระบอบปกครองดังกล่าวแล้ว แต่ที่สำคัญคือ ปรากฏการณ์นี้อาจจะสะท้อนสภาวะการณ์พื้นฐานกว่านั้น นั่นคือ วิกฤติแห่งอำนาจรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “รัฐอำนาจนิยม” ทั้งหลายเลยทีเดียว²¹

สำหรับระบอบปกครองสังคมนิยม วิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้น สามารถจะมีผลกระทบถึงโครงสร้างพื้นฐานหรือเหตุผลแห่งการคงอยู่ของระบอบปกครองในรูปแบบนี้ด้วย เราได้เห็นการล่มสลายของระบอบปกครองสังคมนิยมในยุโรป-

ตะวันออกแล้ว โดยที่แม้กระทั่งไซเวียดที่เป็นแม่บท ก็ยังได้รับผลกระทบรุนแรงจากวิกฤตการณ์ครั้งนี้ ปมปริศนาที่ท้าทายยิ่งสำหรับผู้นำคอมมิวนิสต์อินโดจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเวียดนาม ก็คือ เป็นไปได้หรือไม่ที่จะเผชิญปัญหาและพันผ่าวิกฤติที่ท้าทายโดยไม่จำเป็นต้องรื้อทำลายโครงสร้างระบบสังคมนิยมของตน

ประเด็นที่จะให้ความสำคัญเป็นพิเศษในที่นี้ไม่ใช่แต่เพียงว่า “ความชอบธรรม” ของระบอบปกครองต้องอาศัยความสำเร็จในการกำหนดและดำเนินนโยบายในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ที่สำคัญคือ ปัญหาและวิกฤติที่ท้าทายต่าง ๆ เหล่านี้ จะมีผลหรือได้มีผลทำให้ระบอบปกครองสังคมนิยมเวียดนามต้องเบี่ยงเบนแนวทางการดำเนินนโยบายออกไปจากกรอบหรือทิศทางของสังคมนิยมหรือไม่ เพียงใด นั่นเอง

3. หลักฐานเอกสารและการจัดโครงสร้างการศึกษา

ระบอบปกครองสังคมนิยมเวียดนาม วิวัฒนาการและดำเนินงานอยู่ทั้งภายในบริบททางสังคมและเศรษฐกิจเฉพาะของเวียดนามเองและภายในบริบทสากล อันได้แก่สภาวะแวดล้อมภายนอกระบอบปกครองจะเป็นพลังชั้นนำผลักดันความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจภายในพร้อม ๆ ไปกับได้รับอิทธิพล/ผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงและสภาพเงื่อนไขทั้งภายในชาติและในบริบทสากล การพิจารณาการปรับตัวของระบอบปกครองสังคมนิยมเวียดนามในที่นี้ จึงจะหมายถึงการเปลี่ยนแปลงหรือปรับตัวเมื่อเผชิญกับปัญหาและการท้าทายหลัก 3 ประการ คือ ปัญหาการรวมชาติและสร้างความมั่นคงเป็นปึกแผ่นทางการเมือง ปัญหาการฟื้นฟูบูรณะและพัฒนาประเทศ และปัญหาความสัมพันธ์กับประชาคมโลกภายนอก “สังคมนิยมเวียดนาม” ในแง่ที่เป็นระบอบปกครองนั้น ในที่นี้จะถือว่า มีองค์ประกอบหรือลักษณะพื้นฐาน 3 ประการ ได้แก่ พื้นฐานทางอุดมการณ์ ลักษณะการจัดตั้งทางสถาบัน และสภาวะผู้นำ การเปลี่ยนแปลงปรับตัวของระบบนี้ ก็คือการเปลี่ยนแปลงปรับตัวในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวนี้เอง

ระบบสังคมนิยมเวียดนามจัดการกับปัญหาและการท้าทายภายหลังสงคราม ยุติอย่างไร การเปลี่ยนเป้าหมายและภารกิจหลักของชาติดังที่กล่าวมาแล้ว มีผลในทางเปลี่ยนทิศทางนโยบายและโครงสร้างทางสถาบันของระบบสังคมนิยม

เวียดนามหรือไม่ เพียงใด การดำเนินงานตามเป้าหมายและการสนองตอบต่อการทำทนายจากสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก มีผลกระทบในแง่ของการสร้างสรรค์เชิงนโยบายและสถาบันหรือไม่ อย่างไร การเปลี่ยนรุ่นของผู้นำในช่วงที่เวียดนามต้องเผชิญกับปัญหาและการทำทนายที่ต่างไปจากในอดีตและที่มักจะก่อให้เกิดความแตกแยกทางความคิดได้รุนแรงยิ่งกว่าภารกิจอย่างเช่นการกู้ชาติและจะมีผลต่อความเชื่อมั่นไว้วางใจของประชาชนที่มีต่อผู้นำรุ่นใหม่หรือไม่ อย่างไร ทิศทางในอนาคตของสังคมนิยมเวียดนาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของทิศทางนโยบายที่มีรากฐานทางอุดมการณ์อยู่ที่ลัทธิมาร์กซ์-เลนิน และโครงสร้างทางสถาบันที่มีพื้นฐานจากต้นตอทางความคิดเหล่านั้น จะเป็นอย่างไร กล่าวโดยสรุปก็คือผู้นำเวียดนามประสบความสำเร็จเพียงใดในการสร้างชาติที่เข้มแข็ง เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ภายใต้ระบบสังคมนิยม

ทั้งหมดนี้เป็นประเด็นกว้าง ๆ ที่จะใช้เป็นแนวทางในการศึกษาพิจารณา สังคมนิยมเวียดนามหลัง ค.ศ. 1975 เนื้อหาสาระที่จะนำเสนอในที่นี้จะแบ่งออกเป็น 7 บทด้วยกัน นอกจากบทแรกที่เป็นการกล่าวถึงจุดมุ่งหมายและแนวทางการศึกษาแล้ว ทั้งบทที่ 2 และบทที่ 3 จะเป็นการทำความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับภูมิหลังของเวียดนาม คือ ลักษณะพื้นฐานของระบบสังคมนิยมเวียดนาม (โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นฐานทางอุดมการณ์ การจัดตั้งทางสถาบัน และสถานะผู้นำ โดยในการพิจารณาลักษณะต่างๆเหล่านี้ จะมีการตั้งประเด็นเพื่อการพิจารณาต่อไปเกี่ยวกับสู่ทางการเปลี่ยนแปลง) และภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม ที่กลายมาเป็นมรดกแห่งความแตกแยกทางการเมืองสำหรับเวียดนามยุคใหม่ บทที่ 4 เป็นการพิจารณาปัญหาด้านการรวมเวียดนาม และการสร้างความเป็นปึกแผ่นทางการเมืองภายหลังสงครามปฏิวัติ บทที่ 5 ศึกษาปัญหาการฟื้นฟูและบูรณาการทางสังคมและเศรษฐกิจ ภายใต้กรอบของสังคมนิยม บทที่ 6 จะเป็นการพิจารณาทิศทางความสัมพันธ์ (และผลกระทบจาก) โลกภายนอก บทสุดท้าย ซึ่งเป็นบทสรุป จะเป็นความพยายามเสนอแนวคิดหรืออย่างน้อยตั้งข้อสังเกตบางประการ เกี่ยวกับทิศทางความเปลี่ยนแปลง รวมทั้งอนาคตของระบบสังคมนิยมเวียดนาม

ในการศึกษาเรื่องนี้ ผู้เขียนได้ใช้ประโยชน์ส่วนหนึ่งจากโครงการศูนย์ข้อมูล

อินโดจีนของสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อย่างไรก็ตามก็ดี หลักฐานข้อมูลส่วนใหญ่ที่ใช้จะเป็นหลักฐานข้อมูลชั้นสอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือและบทความทางวิชาการ ตลอดจนสิ่งพิมพ์ของรัฐบาลเท่าที่จะพอหาได้ในประเทศไทย การศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับพัฒนาการหรือเหตุการณ์ร่วมสมัยจะอาศัยบทความ บทวิจารณ์ รายงานข่าว และข้อมูลต่าง ๆ จากนิตยสารต่างประเทศเป็นหลัก ผู้เขียนพยายามที่จะชดเชยข้อจำกัดของการศึกษาวิเคราะห์ โดยอาศัยเอกสารข้อมูลชั้นสอง ด้วยการอ่านเอกสารหลักฐานประเภทนี้อย่างกว้างขวางมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ดังจะเห็นได้จากเชิงอรรถในแต่ละบท

เชิงอรรถ

- 1 Byung Chul Koh, "Political Institutionalisation in Asian Communist Societies: China, North Korea and Vietnam", in Robert A. Scalapino and Dalchoong Kim (eds.), Asian Communism: Continuity and Transformation (Berkeley, California: Institute of East Asian Studies, University of California, Berkeley, 1988), p. 76.
- 2 Brantly Womack, "The Party and the People: Revolutionary and Post-Revolutionary Politics in China and Vietnam", World Politics, July 1987, p. 479.
- 3 กู Gabriel A. Almond, "Introduction: A Functional Approach to Comparative Politics", in Gabriel A. Almond and James S. Coleman (eds.), The Politics of the Developing Areas (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1960); Gabriel A. Almond and G. Bingham Powell, Jr., Comparative Politics: A Developmental Approach (Boston: Little, Brown and Company, 1966); Lucian W. Pye, Aspects of Political Development: Analytical Study (Boston: Little, Brown and Company, 1966); and David E. Apter, The Politics of Modernisation (Chicago: University of Chicago Press, 1965).
- 4 Donald K. Emmerson, "Rediscovering the State: Political Institutionalisation in Southeast Asia", in Robert A. Scalapino et al (eds.), Asian Political Institutionalisation (Berkeley, California: Institute of East Asian Studies, 1986), pp. 141-145.
- 5 Stephen White et al, Communist Political Systems: An Introduction (New York: St. Martin Press, 1982), pp. 16-19.
- 6 Samuel P. Huntington, Political Order in Changing Societies (New Haven: Yale University Press, 1968).
- 7 Vickey Randall and Robin Theobald, Political Change and Under

- development: A Critical Introduction to Third World Politics
(London: Macmillan, 1985), pp. 171-177.
- 8 คูโดยเฉพาะอย่างยิ่ง Scalapino and Kim (eds.), op. cit.; Scalapino et al (eds.), op. cit. ; and David W.p. Elliot, “Political Integration in North Vietnam: The Co-operativisation Period”, in Joseph L. Zasloff and MacAlister Brown (eds.), Communism in Indochina: New Perspectives (Lexington, Massachusetts: Lexington Books, 1975), pp. 165-193.
- 9 Ralph Miliband, The State in Capitalist Society (London: Weidenfeld and Nicholson, 1969), p. 5.
- 10 คู ibid., and Nicos Poulantzas, Political Power and Social Classes (London: New Left Books, 1973).
- 11 Randall and Theobald, op. cit., pp. 138-148.
- 12 Ibid., pp. 148-171.
- 13 John D. Stephens, The Transition from Capitalism to Socialism (London: Macmillan, 1979), pp. 1-14.
- 14 คู Philip Corrigan et al, Socialist Construction and Marxist Theory: Bolshevism and Its Critique (New York London: Monthly Review Press, 1978),
- 15 V.I. Lenin, “State and Revolution”, cited by Daniel N. Nelson, “The Origins of Political Change in Communist Systems”, in Ronald H. Linden and Bert A. Rockman (eds.) Elite Studies and Communist Politics: Essays in Memory of Carl Beck (University of Pittsburgh Press, 1984), p. 173.
- 16 Lenin, cited in ibid., p. 161.
- 17 Ibid.
- 18 Gabriel Kolko, Vietnam : Anatomy of a War 1940-1975 (London: Unwin Paperbacks, 1986), pp. 47-49 and 274.

- 19 Le Duan, The Vietnamese Revolution: Fundamental Problems and Essential Tasks (New York: International Publishers, 1971), p.40.
- 20 Kolko, op. cit., p. 9.
- 21 Lucian W. Pye, "Political Science and the Crisis of Authoritarianism", American Political Science Review, March 1990, pp. 3-19.

บทที่ 2

สังคมนิยมเวียดนาม : ลักษณะพื้นฐาน และสู่ทางการเปลี่ยนแปลง

1. ความนำ

การพิจารณาสังคมนิยมเวียดนามในที่นี้จะเน้นที่ลักษณะพื้นฐานทางอุดมการณ์ โครงสร้าง การจัดตั้งและสภาวะผู้นำ อย่างไรก็ตาม การศึกษาสังคมนิยมเวียดนาม หลีกเลียงไม่ได้ที่จะต้องพาดพิงไปถึงพื้นฐานความเป็นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบ อาณานิคมฝรั่งเศสและลัทธิชาตินิยมสมัยใหม่ที่พัฒนาเติบโตขึ้นมาจากสภาวะการณ ดังกล่าว การเติบโตของขบวนการคอมมิวนิสต์เวียดนาม ที่สามารถปลดปล่อยชาติ และยึดอำนาจรัฐได้โดยสมบูรณ์ใน ค.ศ. 1975 เกี่ยวข้องอย่างแยกไม่ออกจากปัจจัย 2 ประการนี้

2. รากฐานความเป็นมาของสังคมนิยมเวียดนาม

ระบอบปกครองอาณานิคมหรือที่นักวิชาการชาวเวียดนามคนหนึ่งเรียกว่า “Le fait colonial”¹ ไม่เพียงแต่สร้างความทุกข์ยากและความกดดันทางสังคมและ เศรษฐกิจแก่ชาวเวียดนามอย่างมากมายมหาศาลเท่านั้น แต่ที่สำคัญคือ ก่อให้เกิด ความเสื่อมศรัทธาในแนวคิดและขนบธรรมเนียมดั้งเดิมของเวียดนามที่มีรากฐานอยู่ ที่ลัทธิขงจื้อ ลัทธิอาณานิคมฝรั่งเศสจึงมิใช่แต่เพียงการเอาชนะเวียดนามด้วยกำลัง ทางทหารที่ทันสมัยกว่าเท่านั้น แต่เป็นการทำลายทางวัฒนธรรมที่นำไปสู่ความรู้สึก ต่อต้าน อันเป็นบ่อเกิดของ “ลัทธิชาตินิยมสมัยใหม่” ของเวียดนามนั่นเอง² อย่างไรก็ตาม ด้วยเหตุที่แนวคิดและวิถีทางดั้งเดิมไม่อาจหาทางออกให้ได้ “อุดมการณ์ปฏิวัติ” ที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากภายนอกก็เติบโตงอกงามขึ้นมา³

ความสำคัญในช่วงสมัยดังกล่าวนี้คือ “การเปลี่ยนแปลงทางปัญญา” ที่มี ลักษณะสำคัญอยู่ที่การเปลี่ยนโลกทัศน์ จากการยึดถือความสอดคล้องกลมกลืนและ

การยอมรับชะตากรรมมาเป็นการต่อสู้และความเชื่อมั่นในความเปลี่ยนแปลงก้าวหน้า นั่นคือการต่อสู้เพื่อชีวิตที่ดีกว่า⁴ แน่แน่นอนว่าลัทธิมาร์กซ์-เลนิน มิใช่เป็นแนวคิดที่ ด้วยการต่อสู้ลัทธิเดียวเท่านั้นที่เข้ามามีอิทธิพลในเวียดนาม แต่ยังมีแนวคิดอื่น ๆ อีก ทั้งที่เข้ามาโดยตรงจากตะวันตกและที่ผ่านมาจากจีนและญี่ปุ่นอีกทอดหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทฤษฎีวิวัฒนาการของคาร์วินเกี่ยวกับการคัดเลือกโดยธรรมชาติและ การต่อสู้เพื่อความอยู่รอด นอกจากนั้นก็ยังมีการฟื้นฟูพุทธศาสนาและ “ขบวนการ พระศรีอริย์” ต่าง ๆ ตลอดจนการหวนกลับไปรำลึกถึงอดีตของการต่อสู้อันยิ่งใหญ่ ของชาวเวียดนาม⁵

ย่อมเป็นที่แน่นอนว่า จะมีความขัดแย้งกันเองในบรรดาแนวความคิดหรือ ขบวนการต่าง ๆ เหล่านี้ รวมทั้งความขัดแย้งระหว่างฝ่ายที่ต่อต้านและที่ “ร่วมมือ” กับระบอบการปกครองอาณานิคมของฝรั่งเศส การต่อต้านลัทธิอาณานิคม ก็มีใช้ เพิ่งจะอุบัติขึ้นเมื่อมีการรับเอาความคิดมาร์กซ์-เลนินเข้ามาในเวียดนาม แต่ดำเนิน มาก่อนหน้านั้นแล้วเกือบจะโดยตลอด เริ่มตั้งแต่การต่อต้านโดยพวกขุนนางเดิม⁶ หรือโดยบุคคลอย่างเช่น Phan Boi Chau และ Phan Chu Trinh ซึ่งดำเนินงาน ตามแนวทางที่แตกต่างกันไปจนประมาณ ค.ศ. 1925⁷ หรือโดยขบวนการชาตินิยม แนวพรรคก๊กมินตั๋งของจีนที่ยังดำรงอยู่ต่อมา แม้กระทั่งในช่วงหลังสงครามโลก ครั้งที่ 2 การที่ลัทธิมาร์กซ์-เลนินได้รับชัยชนะในที่สุด ย่อมมิใช่เป็นเพราะชาว เวียดนามมีความเชื่อถือศรัทธาในลัทธินี้เหนือแนวความคิดหรือขบวนการอื่น ๆ ทั้งหมด ความสามารถของขบวนการคอมมิวนิสต์ในการกำหนดแนวทางการต่อสู้ให้สะท้อน หรือสอดคล้องกับความรู้สึกหรือปณิธานด้านชาตินิยมของชาวเวียดนาม การ จัดตั้ง (โดยเฉพาะที่ทำให้ไม่ต้องถูกปราบปรามจนพื้นตัวเข้มแข็งไม่ได้อีก อย่าง กรณีพรรคชาตินิยมเวียดนาม) ความสามารถและการอุทิศตัวของผู้ปฏิบัติงานพรรค หรือแม้กระทั่งการใช้วิธีการ “หักหลัง” ผู้รักชาติด้วยกัน (ดังกรณี Phan Boi Chau) ทั้งเพื่อกำจัดคู่แข่งทางการเมืองและเพื่อหาทุน (เงินรางวัลจากการขายความลับของ ฝ่ายคู่แข่ง) ในการดำเนินงาน ตลอดจนปัจจัยแทรกซ้อนต่างๆ เช่น การยึดครอง ของญี่ปุ่นที่มีผลสำคัญในการทำลายรากฐานระบอบปกครองอาณานิคม ทั้งหมดนี้ นับเป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยสำคัญ ที่นำไปสู่ความสำเร็จของขบวนการคอมมิวนิสต์ เวียดนาม

ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือลักษณะโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งมีผู้ตั้งข้อสังเกตไว้อย่างน่าคิดว่า ไม่เอื้อต่อการพัฒนาระบบปกครองหรือกิจกรรมทางการเมืองที่ “ไม่รุนแรง”⁸ เช่นการไม่มีนายทุนชนชั้นกลางที่เข้มแข็ง อันเป็นผลส่วนหนึ่งมาจากการเข้ามาบีบบังคับทางเศรษฐกิจอย่างกว้างขวางของชาวจีน⁹

รากฐานทางอุดมการณ์อันเป็นต้นกำเนิดของสังคมนิยมเวียดนาม ไม่ใช่ความคิดของคาร์ล มาร์กซ์โดยตรง แต่ทว่าได้แก่ “Theses on the National and Colonial Questions” ของเลนิน¹⁰ ซึ่งเสนอต่อสมัชชาครั้งที่ 2 ขององค์การคอมมิวนิสต์สากลระหว่างวันที่ 19 กรกฎาคม 7 สิงหาคม ค.ศ. 1920 และตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ L'Humanite ของพรรคคอมมิวนิสต์ฝรั่งเศสฉบับวันที่ 16 - 17 กรกฎาคมปีเดียวกัน ประวัติศาสตร์ทางการของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามบันทึกไว้ว่า โฮจิมินห์ได้อ่านข้อเสนอนี้เป็นครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ฉบับดังกล่าว และตัดสินใจว่าเพื่อปกป้องและกอบกู้เอกราช ไม่มีแนวทางอื่นใดอีกแล้วนอกจากแนวทางปฏิวัติโดยชนชั้นกรรมาชีพ¹¹ ประสพการณ์นี้มีผลไปสู่การยอมรับเลนินโดยโฮจิมินห์ กล่าวคือ โฮจิมินห์ในขณะที่เป็น “นักชาตินิยม” ก็ได้กลายมาเป็น “คอมมิวนิสต์สากล” ไปด้วยในช่วงทศวรรษ 1920 นี้เอง โฮจิมินห์ได้เขียนเล่าไว้ว่า “...แรกที่เดียวนั้น ความรู้สึกรักชาติ ไม่ใช่ลัทธิคอมมิวนิสต์ ที่ทำให้ข้าพเจ้ามีความเชื่อมั่นในเลนิน...ทีละเล็กละน้อยในระหว่างการต่อสู้และด้วยการศึกษาลัทธิมาร์กซ์-เลนินพร้อมๆ ไปด้วยการมีส่วนร่วมในกิจกรรมในทางปฏิบัติ ข้าพเจ้าก็ค่อยๆ ตระหนักในข้อเท็จจริงว่า ลัทธิสังคมนิยมและคอมมิวนิสต์เท่านั้น ที่สามารถจะปลดปล่อยชาติที่ถูกกดขี่และผู้ไร้แรงงานทั่วโลกให้พ้นจากสภาพความเป็นทาส”¹²

จากการตีความประวัติศาสตร์ทางการของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม การยอมรับแนวทางการต่อสู้ตามหลักการมาร์กซ์-เลนิน เป็นผลส่วนหนึ่งมาจากการประเมินความล้มเหลวของการต่อสู้เพื่อเอกราชที่ดำเนินมาก่อนหน้านั้นแล้ว พวกขุนนางดั้งเดิม “ขาดแนวทางที่ถูกต้องในการต่อสู้เพื่อให้สอดคล้องกับปณิธานของประชาชนและแนวโน้มแห่งยุคสมัย ตลอดจนขาดองค์กรดำเนินงานที่สามารถจะนำประชาชนสู่ชัยชนะได้”¹³ นอกจากนั้น แนวทางประชาธิปไตยแบบนายทุนชนชั้นกลาง ที่ไม่ว่าจะเอาแบบอย่างโดยตรงมาจากตะวันตกหรือที่ผ่านมาจากจีนและญี่ปุ่น ก็ขาดความจริงใจและได้ตกต่ำ กลายเป็นพลังปฏิริยาไปแล้ว

ความล้มเหลวของผู้รักชาติ อย่างเช่น Phan Boi Chau และ Phan Chu Trinh ในการขอความร่วมมือจากจีน ญี่ปุ่น หรือฝรั่งเศสก็ดี ล้วนแล้วแต่สะท้อนความไม่จริงจังของชาติเหล่านี้¹⁴

ถ้าเราจะถือเอาความสำเร็จในการปฏิวัติของขบวนการคอมมิวนิสต์เวียดนาม เป็นเกณฑ์ประเมิน เราก็คงจะต้องยอมรับ “ความถูกต้อง” ของแนวทางของขบวนการนี้ แม้ว่าความสำเร็จดังกล่าวจะมีปัจจัยอื่นๆ อีกมากเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นสาเหตุอยู่ด้วยก็ตาม แนวทางดังกล่าวนี้มีลักษณะที่สำคัญอะไรบ้าง ผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามได้นำมาใช้ให้สอดคล้องกับสภาพเงื่อนไขเฉพาะในเวียดนามอย่างไร

3. พื้นฐานทางอุดมการณ์ของสังคมนิยมเวียดนาม

พื้นฐานทางอุดมการณ์ของระบบสังคมนิยมเวียดนาม มีลักษณะบางประการที่ดูเผิน ๆ แล้วคล้ายกับว่าขัดแย้งกันอยู่ในตัว และลักษณะพื้นฐานเช่นนี้เองที่กลายมาเป็นลักษณะเฉพาะของระบอบปกครองนี้ ลักษณะที่ดูขัดแย้งอยู่ในตัวเองจะเห็นได้จากท่าที “เคร่งลัทธิ” หรือการยึดมั่นในจุดหมายแห่งการปฏิวัติอย่างแน่นแฟ้นด้านหนึ่ง กับแนวทางปฏิบัติแบบ “สัมฤทธิผลนิยม” หรือการมุ่งผลในทางปฏิบัติเป็นหลักอีกด้านหนึ่ง นอกจากนั้นก็ยังอาจจะเห็นได้จากท่าทียึดความเป็นเอกภาพกับ “คอมมิวนิสต์สากล” พร้อมๆ ไปกับการยึดแนวทาง “ชาตินิยม” อย่างเด่นชัด

ผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามถือว่า พรรคของตนเป็น “พรรคชนชั้นกรรมาชีพ” ในรูปแบบใหม่ที่ยึดมั่นในหลักการแห่งลัทธิมาร์กซ์-เลนินอย่างแน่นแฟ้น¹⁵ เมื่อพิจารณาในแง่นี้ ลักษณะพิเศษของระบบสังคมนิยมเวียดนามอย่างหนึ่งก็คือ “ความเคร่งลัทธิ” และยึดมั่นในหลักการดังกล่าว หรืออย่างน้อยที่สุดไม่พยายามที่จะอ้างอิงหรือแสวงหา “ความเป็นต้นคิดทางอุดมการณ์”¹⁶ นั่นเอง สาเหตุประการหนึ่งของกรณีท่าทีทางอุดมการณ์เช่นนี้ อาจจะเป็นเพราะภูมิหลังของผู้นำที่มีบทบาทสำคัญในการก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม คือ โฮจิมินห์ ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับองค์การคอมมิวนิสต์สากล และดำเนินการในฐานะตัวแทนขององค์การนี้อยู่เป็นเวลานาน สาเหตุประการเดียวกันนี้นี่น่าจะมีส่วนในลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งของสังคมนิยมเวียดนาม คือ “สากลนิยม” อย่างไรก็ดี อาจจะมีข้อสงสัยว่าท่าทีเช่นนี้ไม่ขัดกับความเป็น “ชาตินิยม” ของชาวเวียดนามหรือ

พื้นฐานด้านชาตินิยมของสังคมนิยมเวียดนาม เป็นผลสืบเนื่องมาจากสภาพการอยู่ภายใต้การปกครองของอาณานิคมฝรั่งเศสตั้งได้กล่าวแล้ว สภาพการณ์นี้มีส่วนกำหนดทั้งความหมายของชาตินิยมในแง่ที่เป็นการต่อต้านทำลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางวัฒนธรรมจากตะวันตก และการที่ขบวนการคอมมิวนิสต์เวียดนามจะต้องดำรงสภาพความเป็น “ขบวนการชาตินิยม” ไปในขณะเดียวกันด้วยการต่อสู้กับจักรวรรดินิยมเพื่อประโยชน์ของชนทุกชั้นในเวียดนาม ดังสะท้อนให้เห็นในภารกิจการปฏิวัติ 2 ด้านพร้อมๆ กัน คือ การปฏิวัติแห่งชาติเพื่อให้พ้นจากการปกครองของต่างชาติและให้เวียดนามได้กำหนดชะตาชีวิตตนเอง กับการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงสังคมและการเมืองในเวียดนาม¹⁷ อย่างไรก็ตาม พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามตระหนักดีว่า แหล่งสนับสนุนสำคัญทั้งทางวัตถุและทางจิตใจในระหว่างการดำเนินการปฏิวัติอันยากลำบากก็คือ “ประเทศบ้านพี่เมืองน้องสังคมนิยม” ต่างๆ นั่นเอง

ในทางวัตถุ สิ่งที่เวียดนามได้รับจากขบวนการคอมมิวนิสต์สากล มีทั้งการฝึกอบรม (เช่น ในเรื่องการโฆษณาชวนเชื่อ การจัดตั้ง การฝึกอบรมผู้ปฏิบัติการพรรค เทคนิคการดำเนินงานและอื่นๆ) และการมีแหล่งพักพิงที่พ้นจากการไล่ล่าปราบปราม ทำให้ไม่ต้องถูกทำลายจนไม่อาจฟื้นตัวได้ นอกจากนั้นภายหลังชัยชนะของพรรคคอมมิวนิสต์บนผืนแผ่นดินใหญ่จีน ความช่วยเหลือจากจีนก็ท่วมเทเข้ามาทั้งในด้านยุทธโศปกรณ์และบุคลากรผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ ซึ่งมีส่วนอย่างสำคัญในชัยชนะในการรบครั้งชี้ขาดที่เตียนเบียนฟู และในระหว่างสงครามอินโดจีนครั้งที่ 2 โดยเฉพาะตั้งแต่ช่วงครึ่งหลังของทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา ความช่วยเหลือด้านยุทธโศปกรณ์จากโซเวียต ก็เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการดำเนินสงครามปฏิวัติจนได้รับชัยชนะในที่สุด ในทางจิตวิทยา คอมมิวนิสต์เวียดนามมีข้อได้เปรียบในแง่ของความรู้สึกที่ว่า ตนเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการและองค์กรระหว่างชาติขนาดใหญ่ร่วมปณิธานเดียวกัน “ชนชั้นกรรมาชีพ” ทั่วโลกอยู่ข้างฝ่ายตน และมีส่วนทำให้ขบวนการคอมมิวนิสต์ของตนดำรงอยู่ได้แม้จะต้องเผชิญกับศัตรูที่เข้มแข็ง¹⁸ กล่าวโดยสรุปก็คือ พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามได้อาศัยความผูกพันในทาง “สากลนิยม” ของตนในการช่วยส่งเสริมสนับสนุนเป้าหมาย “ชาตินิยม” ของชาวเวียดนาม ทำให้ที่ดูขัดแย้งกันในตัวระหว่างความเคร่งลัทธิและสัมฤทธิผลนิยมของ

ขบวนการคอมมิวนิสต์เวียดนาม ก็อาจจะอธิบายได้ในลักษณะคล้ายๆ กัน ความเคร่งลัทธิ นอกจากจะสะท้อนให้เห็นในการไม่แสดงออกซึ่งความคิดในทางอุดมการณ์แล้ว ยังได้แก่การยึดมั่นอย่างแน่นแฟ้นในจุดมุ่งหมายแห่งการปฏิวัติ ไม่ว่าจะเป็นการปฏิวัติแห่งชาติหรือปฏิวัติสังคมน แต่การนำเอาหลักการมาร์กซ์-เลนิน มาใช้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว แสดงออกถึงความยืดหยุ่นอย่างมาก นั่นคือ เป็นความยืดหยุ่นอย่างชนิดมุ่งที่ผลในทางปฏิบัติ ในการนำเอาแนวทางอุดมการณ์ มาใช้กับลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจของเวียดนาม หรือที่เรียกว่าเป็น “การนำเอาหลักการมาร์กซ์-เลนินมาใช้อย่างสร้างสรรค์กับสภาพและเงื่อนไขเฉพาะของชาติ”¹⁹

พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามกำหนดแนวทางอุดมการณ์ของตนอย่างแน่ชัด มาตั้งแต่แรกเริ่ม พรรคมิได้ปิดบังซ่อนเร้นความผูกพันที่มีอยู่กับองค์การคอมมิวนิสต์สากล โฮจิมินห์ระบุไว้ใน “คำเรียกร้อง” ในวาระการจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามว่า การดำเนินงานที่ลุล่วงไปแล้วนี้เป็นไปตามคำสั่งขององค์การดังกล่าว พรรคที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นมาเป็น “พรรคชนชั้นกรรมาชีพ” ที่จะ “ชี้นำชนชั้นกรรมาชีพ และนำการปฏิวัติเวียดนามในการต่อสู้เพื่อการปลดปล่อยพวกเราทุกคนที่ถูกกดขี่และขูดรีดเอารัดเอาเปรียบ”²⁰ “แนวทางของพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน” กำหนดภารกิจหลักของการปฏิวัติให้เป็นการต่อต้านจักรวรรดินิยมและ “ซากที่หลงเหลือ” ของระบอบศักดินาควบคู่กันไป แต่ถือว่าการปฏิวัติในขั้นตอนนี้ เป็นขั้นเตรียมการที่จะนำไปสู่ “การปฏิวัติสังคมนิยม”²¹

ดังนั้น แม้ว่าความสนใจในช่วงนั้นจะได้แก่การขจัดความทุกข์ยากอยู่ดีศรีธรรมทางสังคมและเศรษฐกิจในสังคม “กึ่งศักดินา” ภายใต้ระบอบปกครองอาณานิคม (เช่น การแจกจ่าย “ที่ดินแก่ผู้หว่านไถ” และการให้ความคุ้มครองทางกฎหมายแก่ชนชั้นกรรมาชีพ) พร้อมๆ ไปด้วยการกอบกู้เอกราช แต่เป้าหมายระยะยาวก็คือการสร้างพรรคสังคมนิยมขึ้นภายในกรอบสถาบันทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองใหม่ขึ้นมา นอกจากนั้น ในแง่ของแนวทางการจัดตั้งพรรคก็ได้กำหนดขึ้นอย่างแน่ชัดตั้งแต่ปี ค.ศ. 1938 แล้วว่าให้ใช้ “ประชาธิปไตยรวมศูนย์” ภายในองค์กรแนวร่วมต่างๆ ที่ “ไม่ว่าจะดำเนินการโดยเปิดเผยหรือใต้ดิน...ก็จะต้องเชื่อฟังองค์กรนำของพรรค”²²

เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนกลายมาเป็น “พรรคแรงงานเวียดนาม” ใน ค.ศ. 1951 เป้าหมายและแนวทางอุดมการณ์ต่างๆ ดังกล่าวก็ได้รับการดกย้า

และกำหนดให้แน่ชัดยิ่งขึ้น มีการระบุอย่างชัดเจนว่า “รากฐานทางทฤษฎีของพรรคคือหลักการมาร์กซ์-เลนิน หลักการจัดตั้งพรรคคือประชาธิปไตยรวมศูนย์ วินัยของพรรคเข้มงวดและเป็นไปโดยสมัครใจ นโยบายของพรรคมุ่งที่สนองผลประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชน กฎที่ควบคุมพัฒนาการของพรรคคือการวิพากษ์วิจารณ์และการวิพากษ์วิจารณ์ตนเอง”²³ พื้นฐานทางอุดมการณ์ดังกล่าวนี้ พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามยึดมั่นอย่างไม่คลอนแคลนตลอดมา

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าชนชั้นกรรมาชีพจะมีความสำคัญยิ่งในทางอุดมการณ์ในฐานะที่เป็นผู้นำหรือ “แนวหน้า” ในการต่อสู้ แต่ด้วยเหตุที่เวียดนามเป็นชาติที่ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวนา ดังนั้นรากฐานของพรรคจึงได้แก่ “พันธมิตรชนชั้นกรรมาชีพและชาวนา” กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามได้นำเอาแนวทางชนชั้นกรรมาชีพมาใช้กับสังคมที่ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวนา ดังคำกล่าวของอดีตเลขาธิการพรรคคนหนึ่ง “พรรคของเราถือกำเนิดและพัฒนาขึ้นมาในสังคมที่ประกอบด้วยชาวนาเป็นส่วนใหญ่ จึงได้มีสมาชิกพรรคจากประชากรกลุ่มนี้เป็นจำนวนมากแต่พรรคก็ยังรักษาลักษณะของการเป็นพรรคปฏิวัติของชนชั้นกรรมาชีพไว้อย่างสมบูรณ์ตลอดมา ด้านหนึ่งนั้นเป็นเพราะยึดมั่นในอุดมการณ์มาร์กซ์-เลนินอย่างสมบูรณ์แน่นแฟ้น ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นเพราะแนวทางการเมืองและการจัดตั้งก็เป็นแนวทางชนชั้นกรรมาชีพ”²⁴ ในสภาวะการณ์เช่นนี้ “พันธมิตรชนชั้นกรรมาชีพและชาวนา จึงเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่จะประกันชัยชนะของการปฏิวัติ”²⁵

แม้กระนั้นพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามก็ยังถือว่าชนชั้นกรรมาชีพเป็นผู้นำ นั่นคือ “ในฐานะที่เป็นชนชั้นแนวหน้า ชนชั้นกรรมาชีพจะต้องเป็นรากฐานของพรรคที่เป็นแนวหน้าในการต่อสู้และเป็นผู้นำพันธมิตรชนชั้นกรรมาชีพและชาวนา”²⁶ จากแนวทางเช่นนี้ พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามได้กำหนดภารกิจหลักในการต่อสู้ขึ้น 2 ประการ หรือการปฏิวัติ 2 ขั้นตอน ได้แก่ “การปฏิวัติประชาธิปไตย” และ “การปฏิวัติสังคมนิยม” โดยไม่ต้องผ่านขั้นตอนของการพัฒนาตามแนวทางทุนนิยม²⁷

การปฏิวัติประชาธิปไตยประชาธิปไตย เป็นการต่อสู้จักรวรรดินิยมและต่อต้านระบอบศักดินาไปในขณะเดียวกัน เพราะถือว่าเป็นรากฐานของระบอบปกครองอาณานิคม ในทางปฏิบัติ การปฏิวัติในขั้นตอนนี้ได้แก่ การกอบกู้เอกราชแห่งชาติ

พร้อมๆ กับการปฏิวัติทางการเมือง (“ที่ดินเป็นของผู้ที่หว่านไถ”) ในการต่อสู้กับจักรวรรดินิยม ไม่ว่าจะฝรั่งเศสหรือสหรัฐอเมริกา พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามได้พัฒนายุทธวิธีที่อาศัยทั้ง “การต่อสู้ทางการเมือง” และ “การต่อสู้ด้วยอาวุธ” ไปพร้อมๆ กัน โดยถือเอาความสามารถเชิง “สร้างสรรค์” เป็นหัวใจสำคัญของการปรับใช้ยุทธวิธีดังกล่าว “ในเวียดนาม การปฏิวัติของเราเป็นสงครามปฏิวัติที่ยืดเยื้อยาวนาน ที่อาศัยการต่อสู้ทางการเมืองอย่างประสานสอดคล้องไปกับการต่อสู้ด้วยอาวุธ และการสร้างกำลังรบและกำลังกองโจรและฐานที่มั่นทางทหารในท้องถิ่นชนบทอย่างประสานสอดคล้องไปกับกระดมมวลชนในทางการเมือง เพื่อก่อให้เกิดการลุกฮือโดยกำลังเมื่อถึงโอกาสเหมาะ ทั้งในเขตเมืองและชนบทเพื่อยึดอำนาจ”²⁸

เป็นที่น่าสังเกตว่า แนวทางการต่อสู้ของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามมีลักษณะความเป็นต้นคิดหรือเป็นตัวของตัวเองอย่างมากในแง่ของการปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนไป การกำหนดแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการดำเนินการปฏิวัติไม่ได้มีขึ้นอย่างจริงจัง จนกระทั่งปลายทศวรรษ 1940 โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานเขียนของ Truong Chinh ซึ่งได้รับอิทธิพลอย่างมากจากแนวทางจีนในช่วงปี ค.ศ.1945-1954 มีผู้ให้ข้อสังเกตว่า ลักษณะการดำเนินงานมีความเป็นตัวของตัวเองมากจนยากที่จะนำไปเทียบเคียงกับ “ตัวแบบ” ใดๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่โฮจิมินห์แสวงหาการรับรองจากสหรัฐอเมริกา ด้วยการนำเอาแนวทางและถ้อยคำในคำประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกามาเป็นคำประกาศอิสรภาพของเวียดนามหรือการประกาศ “ยุบ” พรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน (แต่เพียงในนาม) เพื่อผลในทางแนวร่วมนั้น เกือบจะกล่าวได้ว่าเป็นการกระทำที่ “นอกรีต” เลยทีเดียว²⁹ นอกจากนั้น เมื่อการสู้รบในเวียดนามได้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ภายหลังการเข้ามาแทรกแซงโดยตรงทางทหารของสหรัฐอเมริกา อิทธิพลของแนวทางการต่อสู้ของจีนที่เคยมีอยู่ในระหว่างสงครามกับฝรั่งเศสก็ลดน้อยลงไปเรื่อยๆ และการได้รับชัยชนะขั้นสุดท้ายในปี ค.ศ. 1975 การต่อสู้ด้วยอาวุธหนักก็เข้ามาเป็นตัวแปรสำคัญ ไม่ใช่การลุกฮือของประชาชน

การปฏิวัติสังคมนิยมนับเป็นขั้นต้นตอต่อจากการปฏิวัติประชาธิปไตยประชาชนซึ่งเริ่มในเวียดนามตอนเหนือประมาณปี ค.ศ. 1953 เป็นทั้งการดำเนินการ

ตามแนวทางพรรคที่กำหนดไว้แล้วและเป็นความพยายามที่จะระดมพลังสนับสนุนจากมวลชนในช่วงสุดท้ายของสงครามอินโดจีนครั้งที่ 1 เมื่อเวียดนามถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วนชั่วคราวจากผลของความตกลงเจนีวา ในปีต่อมาการปฏิวัติสังคมนิยมถูกกำหนดให้เป็นรากฐานสำหรับการกิจการปฏิวัติประชาธิปไตยประชาธิปไตยที่ต้องดำเนินต่อไปในเวียดนามตอนใต้ ดังนั้น เมื่อมาถึงช่วงนี้ “เอกราชแห่งชาติประชาธิปไตยและสังคมนิยม จึงไม่อาจแยกจากกันได้”³⁰

ในการสร้างระบบสังคมนิยม โดยไม่ต้องผ่านขั้นตอนของการพัฒนาแบบทุนนิยม พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามมุ่งที่การปฏิวัติ 3 ด้านด้วยกัน คือ การปฏิวัติด้านความสัมพันธ์ทางการผลิต การปฏิวัติด้านเทคโนโลยี และการปฏิวัติทางวัฒนธรรมและอุดมการณ์ หลักการ “3 ปฏิวัติ” ดังกล่าวนี้นี้ ถือว่าเป็นแนวทางเฉพาะของเวียดนามในการนำเอาสิ่งที่คอมมิวนิสต์เรียกว่า “การปฏิวัติต่อเนื่อง” มาปฏิบัติ และเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับวิธีการของจีน เช่น “การก้าวกระโดดครั้งใหญ่” หรือ “คอมมูน” แล้วจะเห็นว่า เวียดนามซึ่งแม้จะได้รับอิทธิพลทางอุดมการณ์มาจากจีนไม่น้อย แต่ในด้านนี้ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ฮานอยดูเหมือนจะยึดแนว “สัมฤทธิ์ผลนิยม” หรือมุ่งที่ประโยชน์ในทางปฏิบัติมากกว่า³¹

การที่เวียดนามยังไม่ผ่านขั้นตอนของการพัฒนาตามแนวทางทุนนิยม ทำให้ไม่มีทั้งอุตสาหกรรมขนาดใหญ่และรากฐานทางเทคโนโลยี การที่จะพัฒนาอุตสาหกรรมตามแนวทางสังคมนิยมในระบบเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรมและยังล้าหลังจำเป็นต้องสร้างพลังทางการผลิตจากการเปลี่ยนระบบความสัมพันธ์ทางการผลิตในลักษณะที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการปฏิวัติอีก 2 ด้านอย่างใกล้ชิด นั่นคือ “...การปฏิวัติด้านความสัมพันธ์ทางการผลิตเป็นเงื่อนไขสำคัญยิ่งยวดสำหรับการพัฒนาพลังทางการผลิต การปฏิวัติด้านนี้จะเป็นตัวเร่งการปฏิวัติทางเทคโนโลยี และเสริมสร้างความมั่นคงเข้มแข็งของการควบคุมระบบเศรษฐกิจโดยชนชั้นกรรมาชีพ กล่าวคือ พันธมิตรคนงาน-ชาวนาและเผด็จการโดยชนชั้นกรรมาชีพจะเข้มแข็งขึ้น การปฏิวัติด้านอุดมการณ์และวัฒนธรรมก็จะได้รับผลจากเงื่อนไขทางสังคม/เศรษฐกิจใหม่นี้ เพราะจากสภาพเงื่อนไขดังกล่าวนี้เองที่ความรู้สึกนึกคิดที่ก้าวหน้าของคนรุ่นใหม่จะเกิดขึ้นได้”³²

กล่าวโดยสรุป การกิจหลักของการปฏิวัติสังคมนิยมก็คือ การทำให้การปฏิวัติ 3 ด้านดังที่กล่าวนี้บรรลุผล (โดยที่พรรคคอมมิวนิสต์จะให้ความสำคัญเร่งด่วนแก่การปฏิวัติด้านเทคโนโลยีเป็นอย่างมาก) พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามมุ่งที่ภารกิจด้านนี้มาตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 1950 เริ่มตั้งแต่การนำเอาแผนพัฒนา 3 ปีมาใช้ใน ค.ศ. 1958 คณะกรรมการกลางพรรคได้มีมติในเดือนพฤศจิกายนปีนั้นว่า “ภารกิจเร่งด่วนเฉพาะหน้าที่สำคัญที่สุดคือ เร่งการเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจส่วนบุคคลของชาวนาและช่างฝีมือ และระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่ดำเนินการโดยเอกชน และพร้อมกันนั้นก็เร่งพัฒนาระบบเศรษฐกิจที่ควบคุมดำเนินการโดยรัฐ ซึ่งเป็นพลังหลักของระบบเศรษฐกิจแห่งชาติทั้งหมด”³³ รัฐธรรมนูญฉบับปี ค.ศ. 1959 กล่าวได้ว่าเป็น “รัฐธรรมนูญสังคมนิยม” ฉบับแรกของเวียดนาม³⁴ และในปี ค.ศ. 1960 สมัชชาครั้งที่ 3 ของพรรคแรงงานเวียดนามก็อนุมัติแผน 5 ปีฉบับแรก เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและวัฒนธรรมตามแนวทางสังคมนิยม (ค.ศ. 1961-1965) “เพื่อเปลี่ยนประเทศของเราเป็นประเทศสังคมนิยมที่มีอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมสมัยใหม่ และมีวัฒนธรรมและวิทยาการที่ก้าวหน้าทันสมัย”³⁵

สงครามที่ขยายตัวรุนแรงเพิ่มมากขึ้นในช่วงหลัง ค.ศ. 1965 ทำให้ไม่อาจประกาศใช้แผนพัฒนา 5 ปีฉบับที่ 2 ได้จนกระทั่งหลังจากสงครามยุติแล้ว อย่างไรก็ตามเมื่อสิ้นแผนพัฒนาฉบับแรก การสร้างระบบสังคมนิยมตามการประเมินผลของทางการได้พัฒนาไปแล้วอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเปลี่ยนระบบความสัมพันธ์ทางการผลิต ร้อยละ 80 ของสหกรณ์การเกษตรพัฒนาไปเป็นหน่วยผลิตระดับสูงกว่านั้น กิจการค้าและอุตสาหกรรมเอกชนถูกเปลี่ยนมาเป็นกิจกรรมร่วมรัฐกับเอกชนตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1960 และมีการวางรากฐานด้านอุตสาหกรรม การศึกษา และวัฒนธรรม สำหรับการดำเนินงานในอนาคตต่อไป โฮจิมินห์อ้างในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1964 ว่าในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา “ประเทศ สังคม และประชาชนได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว”³⁶ และเป็นฐานที่เข้มแข็งสำหรับการปฏิวัติทั่วทั้งเวียดนาม

การยุติสงครามเวียดนามใน ค.ศ. 1975 มีผลทำให้ภารกิจหลัก 2 ประการของการปฏิวัติคือ ปฏิวัติประชาธิปไตยในเวียดนามตอนใต้กับการปฏิวัติสังคมนิยมในเวียดนามตอนเหนือเหลือเพียงประการเดียว หนังสือพิมพ์ Nhan Dan ฉบับวันที่ 5 กันยายน ค.ศ. 1975 กล่าวว่า ชัยชนะในสงครามทำให้ต้องเปลี่ยน

ภารกิจของชาติ “จากการบรรลุเป้าหมายทางยุทธศาสตร์ 2 ประการพร้อมๆ กัน มาเป็นการดำเนินงานเพื่อภารกิจหลักร่วมกันประการเดียวทั้งประเทศ คือการปฏิวัติ และสร้างสรรค์ระบบสังคมนิยม”³⁷ ปัญหาเฉพาะหน้าคือ การรวมเวียดนาม 2 ส่วนที่มีความแตกต่างกันอย่างมากเข้าด้วยกัน เวียดนามตอนเหนืออยู่ภายใต้ “ระบอบสังคมนิยม” แล้ว ในขณะที่เวียดนามตอนใต้ยังอยู่ในขั้นตอนของ “ระบอบประชาธิปไตยก้าวหน้า”³⁸ การรวมเวียดนามจะดำเนินการในทันทีหรือไม่ หรือจะต้องให้มีการฟื้นฟูบูรณะทางเศรษฐกิจและสังคมเสียก่อน เพื่อวางรากฐานสำหรับการสร้างระบบสังคมนิยมต่อไป จะดำเนินมาตรการอย่างไร ในอัตราเร็วเพียงใด ในการสร้างสรรค์สังคมนิยม ทั้งหมดนี้เป็นประเด็นปัญหาหลักที่ทำนายผู้นำเวียดนามคอมมิวนิสต์ภายหลังสงคราม และจะมีนัยสำคัญต่อทิศทางในอนาคตของสังคมนิยมเวียดนาม

4. โครงสร้างการจัดตั้งทางสถาบัน

สิ่งที่เป็นความกังวลสนใจยิ่งของโฮจิมินห์นอกจากการแสวงหาแนวทางปฏิวัติก็คือ การจัดตั้งพรรคตามแนวทางมาร์กซ์-เลนิน การดำเนินงานในเรื่องนี้ก็คือว่า เป็นการนำเอาหลักการดังกล่าวมาใช้อย่าง “สร้างสรรค์” กับกรณีของเวียดนามเช่นกัน “เมื่อพรรคเข้มแข็ง การปฏิวัติก็จะประสบความสำเร็จ ดังเช่นการมีนายท้ายที่สามารถก็จะประกันการเล่นเรือที่ราบรื่น”³⁹ ดังนั้น “การเพิ่มประสิทธิภาพของพรรคและกลไกรัฐในการดำเนินงานจัดตั้งในทางปฏิบัติจึงเป็นปัญหาสำคัญยิ่งและเร่งด่วนขณะนี้...”⁴⁰ จากการมุ่งเน้นที่การจัดตั้งและบทบาทของพรรคที่กล่าวแล้ว ทำให้ระบบสังคมนิยมเวียดนามไม่เพียงแต่จะคงลักษณะความเป็นพรรคแนวหน้าโดยชนชั้นกรรมาชีพจำนวนน้อย (จำนวนสมาชิกพรรคน้อยกว่าร้อยละ 3 ของประชากร) ที่ยึดมั่นในแนวทางการควบคุมโดยพรรคตามแบบฉบับของเลนินไว้ได้ โดยเปรียบเทียบแล้วมากกว่าพรรคคอมมิวนิสต์จีนเสียอีก⁴¹ แต่ยังมีลักษณะอื่นๆ ที่น่าสนใจหลายประการ เช่น การเชื่อมั่นในวิถีทางการจัดตั้งเพื่อแก้ปัญหาทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ การยึดมั่นใน “หลักกฎหมายแนวสังคมนิยม” และความโน้มเอียงไปในทางการจัดตั้งสถาบันที่รวบอำนาจไว้ที่ส่วนกลางที่มักจะซ้ำซ้อนก้าวก่ายกัน เพื่อเป็นหลักประกันว่านโยบายหลักที่กำหนด

ขึ้นจะได้รับการนำเอาไปปฏิบัติอย่างได้ผล⁴²

เวียดนามก็เช่นเดียวกับประเทศสังคมนิยมอื่นๆ ที่อาศัยการใช้อำนาจร่วมกันระหว่างพรรคและ “รัฐ” หรือกลไกการบริหาร โดยปกติพรรคจะทำหน้าที่กำหนดแนวนโยบายในเรื่องต่างๆ สนับสนุนและควบคุมการดำเนินงานของกลไกรัฐ และองค์กรมวลชนหลากหลาย แต่จะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องก้าวก่ายทำหน้าที่บริหารงานเสียเอง “ความหย่อนยานหรือการลดบทบาทการนำของพรรค จะทำให้ระบบเผด็จการโดยชนชั้นกรรมาชีพอ่อนแอลง แต่การให้พรรคเข้ามารับงานด้านบริหารเสียเองก็จะสร้างภาระงานที่ไม่ตรงตามหน้าที่ของพรรค”⁴³ สมัชชาครั้งที่ 4 ของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามใน ค.ศ. 1976 กำหนดแนวทางความสัมพันธ์ระหว่างพรรค รัฐ และประชาชนไว้อย่างชัดเจนคือ “พรรคนำ ประชาชนเป็นนาย และรัฐบริหาร”⁴⁴ ที่น่าสังเกตคือ “ในทางปฏิบัติแล้ว การจัดองค์กรที่ควบคุมอย่างเหนียวแน่นจากส่วนกลางโดยพรรค ทำให้สามารถควบคุมบังคับให้มีแนวนโยบายที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้สำหรับทั้งฝ่ายรัฐและสังคม”⁴⁵

อย่างไรก็ดี ไม่เพียงแต่การมุ่งเน้นที่การจัดตั้งเจ้าหน้าที่ไปสู่การมีสถาบันและองค์กรต่างๆ มากมาย ซึ่งมักจะก้าวก่ายซ้ำซ้อนกันเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ เท่านั้น แต่ความโน้มเอียงไปในทางยึดมั่นในหลักกฎหมายสังคมนิยมก็นำไปสู่การออกระเบียบต่างๆ ที่ครอบคลุมในรายละเอียดเกือบจะทุกๆ ส่วนของการบริหารราชการในทางปฏิบัติ ระบบสังคมนิยมเวียดนามที่โดยหลักการแล้วมีรากฐานอยู่ที่หลัก “ประชาธิปไตยรวมศูนย์” ก็กลายมาเป็น “ระบบราชการรวมศูนย์” ความแตกต่างในด้านหน้าที่และความรับผิดชอบระหว่างพรรคและรัฐก็เลื่อนลงไปทุกที ไม่เพียงแต่บุคลากรระดับต่างๆ ของพรรคจะเข้าไปมีตำแหน่งสำคัญๆ ในฝ่ายรัฐบาลเท่านั้น แต่ระบบราชการก็มีลักษณะใกล้เคียง “ระบบอุดมการณ์” เข้าไปทุกทีด้วย กล่าวคือเต็มไปด้วยบุคลากรที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านอุดมการณ์แทนที่จะเป็น “นักบริหาร” ที่แท้จริง พวกนี้ซึ่งเคยมีบทบาทสำคัญในระหว่างสงครามปฏิวัติก็มักจะกลายมาเป็นอุปสรรคขัดขวางการพัฒนาเศรษฐกิจ⁴⁶

พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามและกลไกทางสถาบันของรัฐ ได้เติบโตพัฒนาไปมากตั้งแต่ยึดอำนาจการปกครองได้ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1945 ขณะนั้นพรรคมีสมาชิกเพียง 5,000 คน และแทบไม่มีกลไกทางสถาบันใดๆ ในการแก้ปัญหาต่างๆ

ที่เริ่มทับถมเข้ามา จนในช่วงต้นทศวรรษ 1980 ก็มีสมาชิกพรรคกว่า 1 ล้าน 7 แสนคน (ตัวเลขปี ค.ศ. 1982) มีเครือข่ายสถาบันทางการเมืองการบริหารซับซ้อนกว้างขวาง กล่าวได้ว่าไม่มีขบวนการทางการเมืองใดในเอเชีย ที่มีโครงสร้างการจัดตั้งที่ละเอียดซับซ้อนเช่นขบวนการคอมมิวนิสต์เวียดนาม⁴⁷ ยิ่งไปกว่านั้น ระบบสังคมนิยมเวียดนามยังแสดงความสามารถที่จะปรับตัวเชิงสถาบันได้อย่างสูง กล่าวคือ “ได้มีการจัดตั้งสถาบันใหม่ๆ และปรับหน้าที่ของสถาบันที่มีอยู่ตามความจำเป็นที่เกิดขึ้น”⁴⁸

ปัญหาและการกีดกันหลังชัยชนะในสงครามปฏิวัติ จะทำลายความสามารถด้านนี้ของสังคมนิยมเวียดนามไม่น้อยไปกว่าการกิจการสงคราม ปัญหาประการหนึ่งของการรวมเวียดนามทั้งสองส่วนเข้าด้วยกันก็คือ การรวมกันในเมืองสถาบัน นอกจากนั้นยังจะต้องเผชิญกับปัญหาพื้นฐาน อย่างเช่น จะมุ่งที่การวางโครงสร้างทางสถาบันในเวียดนามตอนใต้ก่อนที่จะฟื้นฟูและพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อเพิ่มผลผลิต หรือจะมุ่งที่เป้าหมายประการหลังก่อน จะมุ่งแก้ปัญหาด้วยการวางแผนเชิงนโยบายและสถาบันอย่างแน่ชัดแต่แรกเริ่ม หรือจะพัฒนาโครงสร้างทางสถาบันอย่างค่อยเป็นค่อยไปโดยใช้ประสบการณ์ในทางปฏิบัติเป็นเครื่องช่วยแสวงหาแนวทาง จะกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างพรรค รัฐ กับสังคมนิยมอย่างไร จะให้ประชาชนเข้ามา “มีส่วนร่วม” ทางการเมืองมากน้อยเพียงใด และในลักษณะใด ปัญหาเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของการทำลายที่ผู้นำเวียดนามยุคหลังสงครามต้องเผชิญ

5. สภาวะผู้นำ

ระบอบปกครองสังคมนิยมเวียดนามมีสภาวะผู้นำที่ค่อนข้างมีเสถียรภาพ และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศสังคมนิยมอื่นๆ อีกหลายประเทศ สภาวะผู้นำดังที่กล่าวนี้ ส่วนหนึ่งเป็นมรดกของลักษณะการนำของโฮจิมินห์ ภูมิหลังและประสบการณ์ส่วนตัวของผู้นำชุดแรกๆ ตลอดจนการยึดมั่นในหลักทางอุดมการณ์และความเข้าใจเกี่ยวกับเป้าหมาย/ผลประโยชน์ของชาติร่วมกัน และลักษณะวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมของเวียดนาม แน่นนอนความแตกต่างในบรรดาผู้นำย่อมมีอยู่ ไม่ว่าจะในด้านบุคลิก ท้องถิ่นดั้งเดิม ประสบการณ์ และหน้าที่ภารกิจเฉพาะของแต่ละบุคคล นอกจากนั้น นักวิชาการส่วนหนึ่งยังสังเกตเห็นความแตกต่างในแง่กลุ่มหรือกระแสความคิด ที่ทำให้มี “สาย” หรือฝ่ายต่างๆ ในกลุ่ม

ผู้นำอีกด้วย แต่ถึงกระนั้น โดยทั่วไปแล้วกล่าวได้ว่าลักษณะโดดเด่นที่สุดของผู้นำเวียดนามอยู่ที่ความต่อเนื่องและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนั่นเอง ปัญหา ก็คือ คุณลักษณะดังกล่าวนี้จะสามารถคงไว้ได้หรือไม่ในช่วงหลังสงครามปฏิวัติ เมื่อภารกิจหลักของชาติเปลี่ยนไปแล้ว และเกิดปัญหากับการทำนายใหม่ๆ ประดังเข้ามา สภาวะผู้นำเวียดนามจะพัฒนาไปในทิศทางใดในช่วงสมัยดังกล่าว

ลักษณะสำคัญในความเป็นผู้นำของโฮจิมินห์ก็คือ แม้จะมี “ตำนาน” ส่วนตัวเพื่อจะเสริมบารมีความเป็นผู้นำ แต่ก็มิได้ก่อให้เกิดลัทธิบูชาตัวบุคคล อย่างเช่นกรณีของเหมาเจ๋อตงหรือคิมอิลซุง นอกจากนั้น “โฮจิมินห์ทั้งนักริเริ่มทางความคิดเช่นเหมา หรือเป็นจอมเผด็จการที่ยืดเยื้อเช่น สตาลินหรือคิมอิลซุง”⁴⁹ และถ้าหากจะมีลัทธิหรือตำนานเกี่ยวกับตัวของโฮจิมินห์ ลัทธิหรือตำนานดังกล่าว ก็ไม่ได้เสนอตัวผู้นำเวียดนามในฐานะของ “ผู้สร้างปาฏิหาริย์” แต่เป็น “ผู้หนุนสร้างอย่างจริงจังที่จะทำให้มีระบบการตัดสินใจร่วมกัน”⁵⁰ โฮจิมินห์ต้องการให้บทบาททั้งของตนเองและของผู้นำคนอื่น ๆ เป็นรองบทบาทของพรรค เพื่อเป็นหลักประกันว่า จะไม่มี “บุคคล” ใดมีบทบาทและอำนาจโดดเด่นที่สุด เพราะเขาถือว่าบุคคลย่อมมีข้อจำกัดในตนเอง⁵¹ การลดภาพพจน์และบทบาทของตนเองเช่นนี้ ยิ่งช่วยให้โฮจิมินห์กลายมาเป็นแบบอย่างของผู้นำชนิดที่ไม่มีใครคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะเข้ามาทดแทนได้ และกลายเป็นมรดกตกทอดต่อมาในลักษณะของผู้นำร่วม กล่าวโดยสรุป “ในเวียดนาม ช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญเกิดขึ้นเมื่อระบบผู้นำร่วมเข้ามาสืบทอดอำนาจต่อจากโฮจิมินห์ โสวาทรากฐานสำหรับการสืบทอดในลักษณะดังกล่าวไว้ด้วยการส่งเสริมให้เกิดสภาวะผู้นำเช่นนั้นมาก่อนหน้าเป็นเวลานาน...การที่ไม่มีบุคคลคนใดคนหนึ่งที่มีค่าพอที่จะเข้ามาทดแทนโฮ ประกอบกับความจำเป็นที่ผู้นำจะต้องมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในการดำเนินภารกิจการสงครามที่ต่อเนื่อง ทำให้ระบบการปกครองร่วมกลายมาเป็นความจำเป็นขึ้นมา”⁵²

ไม่ว่าโฮจิมินห์ ซึ่งคำนึงถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของผู้นำเป็นอย่างยิ่ง จะได้เล็งเห็นปัญหาไว้ล่วงหน้าหรือไม่ก็ตาม ตั้งแต่สมัชชาพรรคครั้งที่ 3 ใน ค.ศ. 1960 ก็มีการจัดวางตำแหน่งและแบ่งสันอำนาจให้มีความสมดุลกันในบรรดาผู้นำระดับสูง⁵³ เพื่อวางรากฐานให้แก่ระบบผู้นำร่วมต่อไปในวันข้างหน้า Le Duan กลายมาเป็นอันดับ 1 ในบรรดาผู้นำที่ถือว่าอยู่ในฐานะที่เท่าเทียมกัน โดยที่ผู้นำ

เหล่านี้ต่างก็มีฐานอำนาจของตนเองในสังคม ตัวอย่างเช่น Vo Nguyen Giap มีฐานอำนาจอยู่ที่กองทัพ Truong Chinh ใช้กลุ่ม/องค์กรมวลชนเป็นฐานสนับสนุน Pham Van Dong มีกลไกการบริหารเป็นฐานอำนาจ และ Tran Quoc Hoan มีอำนาจอยู่ในระบบตำรวจลับ ในขณะที่ Le Duan คุมพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามโดยตรง⁵⁴ สำหรับโฮจิมินห์ ตั้งแต่สมัยชาพรรคครั้งที่ 3 ก็ดูจะวางมือจากกิจการเมือง โดยทำหน้าที่เป็นผู้นำสูงสุดในเชิงสัญลักษณ์เป็นสำคัญ ดังนั้นเมื่อประกอบกับปัญหาสุขภาพที่โฮจิมินห์ประสบมาตั้งแต่ประมาณกลางทศวรรษ 1960 เป็นต้นมาก็ทำให้กรมการเมืองกำหนดแนวทางปฏิบัติขึ้นใน ค.ศ. 1968 ว่า โฮจิมินห์จะเข้ามาเกี่ยวข้องนำการตัดสินใจแต่เฉพาะใน “เรื่องสำคัญที่สุดของรัฐเท่านั้น ส่วนเรื่องอื่นๆ จะถกเถียงอภิปรายกันโดยกรมการเมือง แล้วจากนั้นจึงจะรายงานเสนอต่อลุงโฮ”⁵⁵ ดังนั้นเมื่อโฮจิมินห์สิ้นชีวิตลงในเดือนกันยายน ค.ศ. 1969 ปัญหาด้านการสืบทอดอำนาจจึงไม่เกิดขึ้น เพราะในทางปฏิบัติแล้วเกือบจะกล่าวได้ว่า “ไม่มีความเปลี่ยนแปลงสำคัญใดๆ และเพื่อเป็นการยืนยันและให้หลักประกันว่าระบบผู้นำร่วมจะยังคงอยู่ต่อไป ก็ไม่มีผู้ใดเข้ามาดำรงตำแหน่งประธานพรรคอีก โดยให้ Ton Duc Thang (ซึ่งอายุมากกว่าโฮจิมินห์เสียอีก) เข้ามาสืบทอดในตำแหน่งประธานาธิบดีของรัฐ ซึ่งหลังจากนั้นก็กลายมาเป็นตำแหน่งพิธีกรรมมากกว่าในช่วงสมัยโฮจิมินห์

การใช้ระบบผู้นำร่วมมีผลที่สำคัญคือ นอกจากจะทำให้ง่ายต่อการตกลงประนีประนอมในการเลือกผู้นำหรือการสืบทอดอำนาจแล้วยังเป็นหลักประกันที่จะไม่ให้มีการเปลี่ยนแปลงทิศทางนโยบายอย่างชนิดหิวหรือหวาหรือสุดขั้ว กล่าวคือแม้ว่าการเปลี่ยนแปลงมักจะค่อยเป็นค่อยไปและทำได้โดยง่ายนัก แต่ผลในทางบวกก็คือ ความต่อเนื่องและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสภาวะผู้นำ⁵⁶ แทบจะกล่าวได้ว่า เป็นคุณลักษณะเฉพาะประการหนึ่งของสังคมนิยมเวียดนาม “การกำจัดกวาดล้างคู่แข่งอย่างขนานใหญ่ ไม่เคยปรากฏในประวัติศาสตร์พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม และแม้ว่าจะมีความขัดแย้งเกิดขึ้นบ้าง ก็ไม่เคยกลายมาเป็นการต่อสู้ขัดแย้งระหว่างฝ่ายต่างๆ ภายในพรรคอย่างชนิดเอาแพ้เอาชนะ และสร้างควมมัวหมองเสื่อมเสียให้แก่บุคคลใดโดยเฉพาะ...นอกจากนั้นการเน้นที่ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ก็มีผลในแง่ของความต่อเนื่องในสภาวะผู้นำของพรรคอย่างชนิด

ที่ไม่อาจพบได้ที่ไหนอีก ยกเว้นในกรณีของการเสียชีวิตหรืออายุมากจนไม่อาจปฏิบัติงานต่อไปได้ ผู้นำในกรมการเมืองดำรงอยู่โดยไม่เปลี่ยนแปลงเป็นเวลานานถึง 40 ปี”⁵⁷ แม้กระทั่งในช่วงหลังสงครามเวียดนาม เมื่อมีความจำเป็นต้องนำ “เลือดใหม่” เข้าไปในพรรค โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนรุ่นใหม่ที่มีความรู้ความสามารถทางด้านเศรษฐกิจและการบริหาร แต่ก็มีความพยายามอย่างจริงจังที่จะไม่ให้มีการ “ตัดขาด” จากอดีตและที่จะรักษา “ความต่อเนื่อง” เอาไว้⁵⁸

เป็นธรรมดาอยู่เองที่ภายในองค์กร เช่น พรรคการเมือง จะต้องมีความแตกต่างและความหลากหลายทางความคิด แม้กระทั่งภายในพรรคที่ยึดแนวทางอุดมการณ์ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างแน่นซัดเช่นพรรคคอมมิวนิสต์ ปัญหาที่น่าสนใจคือ ความแตกต่างเช่นนั้นเป็นความแตกต่างในลักษณะกลุ่มหรือ “สาย” ที่แบ่งกันแน่นซัดเพื่อช่วงชิงอำนาจกันภายใน หรือเป็นความแตกต่างทางความคิดเฉพาะเรื่องเฉพาะประเด็น โดยไม่มีการแบ่งแยกเป็นฝักเป็นฝ่ายที่ถาวรหรือแน่นอนตายตัว ปัญหานี้จะหาคำตอบที่แน่ชัดลงตัวไม่ได้ในกรณีของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม โดยมีสาเหตุส่วนหนึ่ง มาจากการขาดข้อมูลที่แน่ชัดเพียงพอ⁵⁹ อย่างไรก็ดี มีข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับเรื่องนี้

ประการแรก คือ แนวความคิดเกี่ยวกับการยอมรับความแตกต่างภายในระบบผู้นำร่วมกันดังได้กล่าวแล้วว่า ตั้งแต่สมัชชาพรรคครั้งที่ 3 ได้มีความพยายามที่จะกำหนดหรือยอมรับความแตกต่างดังกล่าวให้เป็นวิถีทางการตัดสินใจดำเนินงานของพรรค โดยไม่ให้สายหรือกลุ่มใดมีอำนาจเด่นล้ำเหนือฝ่ายอื่นทั้งหมด⁶⁰ โฮจิมินห์ได้จัดการแบ่งสันอำนาจในบรรดาผู้นำระดับสูง เช่น ให้ Le Duan ควบคุมกิจการพรรค Truong Chinh ควบคุมสมัชชาแห่งชาติ และ Pham Van Dong ทำหน้าที่ด้านการควบคุมกลไกการบริหารของรัฐ โดยโฮจิมินห์เองจะมีบทบาท “ประสาน” กลุ่มต่างๆ เหล่านี้อีกทีหนึ่ง อย่างไรก็ตามปัญหาที่น่าคิดก็คือรูปแบบทางสถาบันดังกล่าวนี้จะรักษาไว้ได้นานเท่าใด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อพรรคต้องเผชิญกับการท้าทายทั้งจากภายในและภายนอกที่อาจจะสร้างความแตกแยกภายในพรรคมากขึ้น ตัวอย่างเช่น จะประนีประนอมแนวทาง “ปฏิรูป” ในลักษณะสัมฤทธิ์ผลนิยมเข้ากับการเคร่งในทางอุดมการณ์อย่างไร

ประการต่อมา มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า ความอิสระเอกเทศของสังคมนิยม

เวียดนาม การยึดมั่นโดยทั่วไปต่อสัมฤทธิ์ผลนิยม (การแสวงหาแนวทางปฏิบัติที่จะบรรลุจุดมุ่งหมายได้จริงๆ) และการตระหนักดีจากประสบการณ์ในอดีตว่า จะคิดฟุ้งหิง “พันธมิตร” ของตน ไม่ว่าจะเป็เงินหรือโซเวียตก็ดี อย่างปักใจไม่ได้ จะเป็หลักประกันว่า ลักษณะความเป็น “สายจีน” หรือ “สายโซเวียต” อย่างแท้จริงย่อมจะมีไม่ได้ และจะไม่ก่อให้เกิดความแตกแยกรุนแรงจริงจังในลักษณะหรือรูปแบบเช่นนี้⁶¹ กระนั้นก็ตาม การอิงโซเวียตในปัจจุบัน ทั้งในลักษณะของการพึ่งพาความช่วยเหลือและการดำเนินรอยตามแนวทางโซเวียต เช่น ในแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิรูป ทำให้เป็นการยากที่จะปฏิเสธการมีความนิยมหรือศรัทธาในทางภายนอก แม้ว่าผลกระทบต่อความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในกลุ่มผู้นำ อาจจะเป็นการยากที่จะระบุแน่ชัดก็ตาม

ท้ายที่สุด นักวิชาการส่วนหนึ่งยังเชื่อว่า แม้ว่าในบางครั้งอาจจะมีสายหรือกลุ่มพันธมิตรในรูปแบบต่างๆ เกิดขึ้นมาได้ในพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม แต่สายหรือกลุ่มดังกล่าวมิได้มีรากฐานที่จุดยืนทางอุดมการณ์หรือการฝักใฝ่ทางภายนอก (อนุรักษนิยม-สัมฤทธิ์ผลนิยม หรือนิยมจีน-นิยมโซเวียต) แต่เป็นจุดยืนที่มีต่อปัญหาเฉพาะต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ที่ว่า จะหาทางเลือกอย่างไรจึงจะเหมาะสมสอดคล้องกับสภาวะการณ์ และสนองตอบเป้าประสงค์พื้นฐานทางอุดมการณ์กับจุดมุ่งหมายเฉพาะหน้ามากที่สุด กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ “...ผู้นำเวียดนามทุกคนเป็นนักปฏิวัติที่ยึดแนวทางสัมฤทธิ์ผลนิยม ไม่คิดยึดโดยไม่ยืดหยุ่นในทางอุดมการณ์ และมันคงตอบเป้าหมายพื้นฐานของการปฏิวัติ...”⁶² ทำที่เช่นนี้ ย่อมจะง่ายต่อการประนีประนอม ในลักษณะที่ต่างฝ่ายต่างก็มุ่งมั่นต่อการแสวงหาแนวทางที่จะนำไปสู่จุดมุ่งหมายร่วมกัน อย่างไรก็ตาม สิ่งที่น่าจะเป็นหลักประกันความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มผู้นำได้แท้จริงคือ “ความสำเร็จ” ในการดำเนินแนวทางที่เลือกสรรขึ้นมา แต่ถ้าแนวทางดังกล่าวนี้ล้มเหลว จะยังมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือไม่ ตัวอย่างเช่น ถ้าหากแนวทาง “ปฏิรูป” ของกลุ่มผู้นำปัจจุบันล้มเหลว จะเกิดอะไรขึ้น จะมีการหันเหไปสู่แนวทาง “อุดมการณ์” มากขึ้นหรือไม่

6. สรุป

ดังได้กล่าวแล้วแต่ต้นว่า เป็นไปไม่ได้ที่ระบบการเมืองจะดำเนินไปได้นาน โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนไป สิ่งที่น่าสนใจสำหรับกรณีของระบบสังคมนิยมเวียดนามก็คือ จะเปลี่ยนแปลงปรับตัวไปในทิศทางใด เมื่อเผชิญกับปัญหาและการท้าทาย ซึ่งต่างไปจากช่วงสมัยของสงครามปฏิวัติ การเปลี่ยนชื่อพรรค จากพรรคแรงงานเวียดนามให้เป็น “พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม” บ่งชี้ให้เห็นได้อย่างหนึ่งถึงการเปลี่ยนจุดเน้นในแนวนโยบายและเป้าหมายทางอุดมการณ์ของพรรคมาเป็นการปฏิวัติสังคมนิยมและการส่งเสริมเอกภาพกับประเทศคอมมิวนิสต์อื่นๆ⁶³ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนชื่อพรรคแม้จะสะท้อนเจตนารมณ์ที่ค่อนข้างแน่ชัด แต่จะบรรลุเป้าหมายได้หรือไม่ จะต้องปรับเปลี่ยนทิศทางนโยบายหรือลักษณะและวิธีการดำเนินงานหรือไม่ อย่างไร เป็นสิ่งที่จะต้องศึกษาพิจารณาต่อไป

เชิงอรรถ

- 1 Huynh Kim Khanh, "The Vietnamese Communist Movement Revisited", Asian Affairs 1976 (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1976), p. 457.
- 2 Ibid., pp. 453-457.
- 3 Samuel L. Popkin, "Colonialism and the Ideological Origins of the Vietnamese Revolution - A Review Article", Journal of Asian Studies, February 1985, pp. 350-352.
- 4 David G. Marr, Vietnamese Tradition on Trial, 1920-1945 (Berkeley, California: University of California Press, 1981), pp. 292-297.
- 5 Ibid., pp. 299-308.
- 6 David G. Marr, Vietnamese Anticolonialism, 1885-1952 (Berkeley, California: University of California Press, 1971), pp. 44-76.
- 7 Ibid., pp. 98-184.
- 8 Popkin, op. cit., pp. 355-357.
- 9 Gabriel Kolko, Vietnam : Anatomy of a War 1940-1975 London: Unwin Paperbacks, 1986), pp. 18-21.
- 10 โปรดดูเนื้อหาของ "Thesis" ดังกล่าวนี้ ใน Robert F. Turner, Vietnamese Communism: Its Origins and Development (Stanford, California: Hoover Institution, 1975), pp. 305-309.
- 11 History of the Communist Party of Vietnam (Hanoi: Foreign Languages Publishing House, 1986), p. 18.
- 12 Ho Chi Minh, "The Path That Led Me to Leninism", quoted in Huynh Kim Khanh, op. cit., p. 457; see also Ho Chi Minh, Patriotism and Proletarian Internationalism (Hanoi: Foreign Languages Publishing House, 1979), pp. 130-133 and 199-207.

- 13 History of the Communist Party of Vietnam, op. cit., p. 12.
- 14 Ibid., pp. 13-14.
- 15 Le Duan, The Vietnamese Revolution: Fundamental Problems and Essential Tasks (New York: International Publishers, 1971, p. 114.
- 16 Robert A. Scalapino, "Introduction", in Robert A. Scalapino and Dalchoong Kim (eds.), Asian Communism: Continuity and Transformation (Berkeley, California: Institute of East Asian Studies, University of California, Berkeley, 1988). p. 3.
- 17 Huynh Kim Khanh, op. cit., p. 455.
- 18 Ibid., pp. 462-463.
- 19 Le Duan, op. cit., pp. 133-143.
- 20 "Ho Chi Minh's Appeal on the Occasion of the Founding of the Indochinese Communist Party", in Turner, op. cit., pp. 310-312.
- 21 "Political Theses of the Indochinese Communist Party", in ibid., pp. 316-317.
- 22 Resolution of the ICP Central Committee on 28-29 March 1938, cited in ibid., p. 26.
- 23 "Manifesto of the Vietnam Workers' Party", in ibid., p. 338.
- 24 Le Duan, op. cit., p. 116.
- 25 Ibid. p. 16.
- 26 Ken Post, "The Working Class in North Vietnam and the Launching of the Building of Socialism", Journal of Asian and African Studies, XXIII, 1-2 (1988), p. 143.
- 27 ¶ Le Duan, op. cit., pp. 9-24.
- 28 Le Duan, quoted in Georges Boudarel, "Influences and Ideosyncracies in the Line and Practice of the Vietnam Communist Party", in William S. Turley (ed.) Vietnamese Communism in Comparative Perspective (Boulder, Colorado: Westview Press, 1980), p. 144.

- 29 Ibid., p. 141-143.
- 30 Le Duan, op. cit., p. 13.
- 31 Yang Ho-Min, “Mao Zedong’s Ideological Influence on Pyongyang and Hanoi: Some Historical Roots Reconsidered”, in Scalapino and Kim (eds.), op. cit., pp. 70-71; see also Pierre Brocheux, “Vietnamese Communism and the Peasants: Analogy and Originality in Vietnamese Experience”, in Turley (ed.), op. cit., p. 86: and P.J. Honey. Communism in North Vietnam: Its Role in the Sino-Soviet Dispute (Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1963), pp. 11-14.
- 32 Le Duan, op. cit., pp. 66-67.
- 33 An Outline History of the Vietnam Workers’ Party (1930-1975) (Hanoi: Foreign Languages Publishing House, 1976), p. 85.
- 34 Ibid., p. 90.
- 35 Le Duan’s “Political Report”, cited in ibid., p. 92.
- 36 อ้างโดย ibid., p. 99.
- 37 อ้างโดย Carlyle A. Thayer, “North Vietnam in 1975: National Liberation, Reunification and Socialist Construction”, Asian Survey, January 1976, p. 15.
- 38 Speech by Premier Pham Van Dong before the 5th Session of the National Assembly, 3-June 1975. cited in ibid., p. 18.
- 39 Ho Chi Minh, “The Revolutionary Road”, quoted in The History of the Communist Party of Vietnam, op. cit., p. 20.
- 40 Le Duan, op. cit., p. 121.
- 41 Byung-Joong Ahn, “Changing Roles of the Party in Asian Communist Societies”, in Scalapino and Kim (eds.), op. cit., pp. 138 and 143.
- 42 David W.P. Elliot, “Institutionalising the Revolution: Vietnam’s

- Search for a Model of Development”, in Turley (ed.), op. cit., p. 201.
- 43 Le Duan, op. cit., p. 126.
- 44 อังโตย Elliot, op. cit., p. 212.
- 45 Byung-Joong Ahn, op. cit., pp. 164-165.
- 46 Boudarel, op. cit., pp. 164-165.
- 47 See Douglas Pike, History of Vietnamese Communism, 1925-1976 (Stanford, California: Hoover Institution Press, 1978), pp. 134-152.
- 48 Byung Chul Koh, “Political Institutionalisation in Asian Communist Societies: China, North Korea, and Vietnam”, in Scalapino and Kim (eds.), op. cit., p. 92.
- 49 Kook-Chin Kim, “A Comparative Study of the Politics of Leadership Succession in Asian Communist Countries: China, Vietnam and North Korea”, in ibid., p. 176.
- 50 Lucian W. Pye. “Leadership in the Three Confucian-Leninist Cultures”, in ibid., p. 153.
- 51 Kolko, op. cit., p. 23.
- 52 Pye, op. cit., p. 162.
- 53 Thai Quang Trung, Collective Leadership and Factionalism: An Essay on Ho Chi Minh’s Legacy (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1985), pp. 33-34.
- 54 Pike, op. cit., pp. 127-128.
- 55 Le Van Huong, “The Last Years of Uncle Ho”, Nhan Dan, 19 May 1973, quoted in Kook-Chin Kim, op. cit., p. 176.
- 56 Cf. Melanie Beresford, Vietnam: Politics, Economics and Society (London: Pinter Publishers, 1988), p. 87.
- 57 Sean Kelly and Colin Mackerras, “The Application of Marxism-

- Leninism to Vietnam”, quoted in Kook-Chin Kim, op. cit., pp. 176-177.
- 58 ศุ William S. Turley, “Vietnam since Reunification”, Problems of Communism, March-April 1977, pp. 38-40.
- 59 ศุสรุปรย่อรายละเอียดส่วนบุคคลของผู้นำเวียดนามใน Lewis M. Stern, “Change in the Vietnamese Communist Party Politburo: A Scoreboard in Advance of the Sixth Party Congress”, Ramkhamhaeng University Journal, Vol. 11, No. 4, 1987, pp. 111-133.
- 60 ศุ Turley, “Vietnam since Reunification”, op. cit., pp. 27-38.
- 61 Beresford, op. cit., pp. 88-89.
- 62 Ibid., p. 90
- 63 Joseph J. Zasloff and MacAlister Brown, Communist Indochina and U.S. Foreign Policy: Post-War Realities (Boulder, Colorado: Westview Press, 1978), p. 38.

บทที่ 3

เวียดนามกับมรดกของความแตกแยกทางการเมือง

1. ความนำ

ในการศึกษาการดำเนินงานของผู้นำสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามในการจัดการกับการท้าทายต่างๆ เราจำเป็นต้องทำความเข้าใจมรดกทางประวัติศาสตร์และพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของเวียดนามเสียก่อน เป็นที่ตระหนักกันทั่วไปว่า พฤติกรรมทางการเมืองไม่ว่าของชาติใดย่อมจะได้รับอิทธิพลอย่างสำคัญจากปัจจัยเหล่านี้

สำหรับชาติที่มีรากฐานความเป็นมาในอดีตยาวนานเช่นเวียดนาม อิทธิพลของมรดกจากอดีตและวัฒนธรรมประเพณีที่มีต่อความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองย่อมมีความสำคัญเป็นพิเศษ ในกรณีนี้ ผลกระทบที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งจากอิทธิพลดังกล่าวต่อเวียดนามยุคใหม่คือ มรดกของความแตกแยกทางการเมือง ซึ่งจะเข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินงานในเรื่องต่างๆ ของระบอบปกครองสังคมนิยมในปัจจุบัน

นักวิชาการบางคนได้ชี้ให้เห็นว่า “สังคมดั้งเดิม” ที่เปลี่ยนแปลงไป มิใช่จะต้องกลายรูปมาเป็น “สังคมสมัยใหม่” ในทุกลักษณะหรือโดยทั่วไปเสมอไป ภาวะความเป็นสมัยใหม่อาจจะพัฒนาขึ้นภายในกรอบหรือลักษณะดั้งเดิมก็ได้¹ ในทำนองเดียวกัน ผลกระทบจากพลังความเปลี่ยนแปลงจะกว้างขวางเพียงใด และในลักษณะใด ย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะเดิมของสังคมนั้นๆ อยู่ไม่น้อย²

ลักษณะที่คู่ขัดแย้งกันในตัวของเวียดนามประการหนึ่งก็คือ ด้านหนึ่งนั้นเป็น “ชาติ” ที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง และมีความเป็นมาในอดีตยาวนาน รวมทั้งเมื่อพิจารณาโดยเปรียบเทียบแล้วก็ดูจะเป็นสังคมที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในทางเชื้อชาติและวัฒนธรรมมากที่สุดสังคมหนึ่งในโลก อย่างไรก็ตาม ประสพการณ์ทางประวัติศาสตร์และพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม ได้นำไปสู่ความแตกแยกทางการเมืองที่ส่งผลสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน

ที่น่าสังเกตอย่างมากสำหรับเวียดนามก็คือ ความแตกแยกทางการเมือง ดำรงอยู่อย่างแทบจะต่อเนื่องยาวนาน ภายในความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทาง เชื้อชาติและวัฒนธรรมที่มีอยู่ค่อนข้างจะเหนียวแน่น เส้นขนานที่ 17 ซึ่งเคยแบ่ง เวียดนามเป็น 2 ส่วนระหว่างปี ค.ศ. 1954-1975 อาจจะเป็นเพียงเส้นสมมติ แต่ความแตกต่างแปลกแยกระหว่างเวียดนามทั้ง 2 ส่วนนั้นมีอยู่จริงและดำรงอยู่ แทบจะต่อเนื่องก่อนหน้านั้นเป็นเวลานาน

ดังนั้น ไม่เพียงแต่ผู้นำระบอบปกครองสังคมนิยมเวียดนามจะต้องมีการกิจ ภายหลังสงคราม ค.ศ. 1954-1975 ที่จะต้องฟื้นฟูบูรณะและรวบรวมเวียดนาม ให้เป็นปึกแผ่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเท่านั้น แต่มรดกแห่งความแตกแยกทาง การเมืองดังกล่าวนี้ จะมีผลกระทบสำคัญต่อความพยายามและการดำเนินงานของ ระบอบปกครองในเรื่องนี้และด้านอื่นๆ อีกด้วย

2. ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของความแตกแยกทางการเมือง

ลักษณะเด่นประการหนึ่งของภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของเวียดนามคือ พัฒนาการที่นำไปสู่การขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางการเมือง ประวัติศาสตร์การเมืองของเวียดนามนับตั้งแต่วิวัฒนาการขึ้นมาเป็นชาติที่เป็นเอกเทศ ก็คือการแสวงหาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชาติมาเกือบจะโดยตลอด แม้ว่าในบางช่วงสมัยจะมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางการเมือง แต่ก็มักจะไม่สามารถดำรงความเป็นปึกแผ่นอยู่ได้นาน พัฒนาการทางประวัติศาสตร์การเมือง ของเวียดนามจึงมีลักษณะที่พอจะสรุปได้ว่า เป็นวิวัฒนาการจากการแข่งขันทาง อำนาจของขุนนางเจ้านายต่างๆ มาเป็น “เอกราชที่แตกแยก”³

หลักฐานทางโบราณคดีที่ได้จากการขุดค้นในดินแดนเวียดนามตอนเหนือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ Thanh-hoa และ Dong-son บ่งชี้ถึงชุมชน Lac ในเขต กลุ่มแม่น้ำแดงตั้งแต่เมื่อ 2,000 ปีมาแล้ว⁴ ดินแดนที่เป็นตั้งเกี่ยวและตอนเหนือ ของอันนัมในเวียดนามปัจจุบันซึ่งปกครองโดยขุนนางเจ้านายท้องถิ่นที่เป็นอิสระแก่กัน และมีระบบเศรษฐกิจปลูกข้าวในที่ลุ่ม เริ่มได้รับอิทธิพลจีนมาตั้งแต่ประมาณปลาย ศตวรรษที่ 3 ก่อนคริสตกาล ในช่วง 2 ทศวรรษต่อมาและในคริสต์ศตวรรษแรก

ดินแดนดังกล่าวนี้ก็ตกไปเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดินิยมจีนในสมัยราชวงศ์ฮั่น (202 ก่อน ค.ศ. ถึง ค.ศ. 220) แม้จีนจะไม่ได้เข้ามาปกครองโดยตรง โดยให้เจ้านาย ขุนนางท้องถิ่นปกครองภายใต้การควบคุมของข้าหลวงจีน แต่ในช่วงระยะเวลานี้เอง ที่อิทธิพลทางวัฒนธรรมของจีนได้แผ่ขยายเข้ามาอย่างเต็มที่ พร้อมๆ กับการอพยพ เข้ามายังตั้งรกรากถิ่นฐานในดินแดนตอนใต้โดยชาวจีนเป็นจำนวนมาก⁵

ความไม่พอใจจากการเข้ามาครอบงำของจีน โดยเฉพาะในแง่ของผลกระทบ ที่จะต่อโครงสร้างทางการเมืองแบบฟิวตลในเวียดนามขณะนั้น ทำให้ขุนนางเจ้านายท้องถิ่นก่อการกบฏนำโดยสตรีพี่น้องตระกูล Trung ในสายตาของนักประวัติศาสตร์ การกบฏครั้งนี้มิใช่เพียงความขัดแย้งในลักษณะของการแย่งอำนาจในระบบฟิวตล แต่เป็นการลุกฮือของประชาชนที่นำโดยชนชั้นขุนนางเพื่อต่อต้านการครอบงำของต่างชาติ และก็นับเป็นการเริ่มต้นของการต่อสู้อันยาวนานเพื่อเอกราช⁶ อย่างไรก็ตามก็ตี การกบฏครั้งนี้แผ้วจีนซึ่งนำโดย Ma Yuan สามารถปราบปรามลงได้

หลังจากปราบกบฏลงได้สำเร็จ Ma Yuan ก็ดำเนินการปฏิรูป ซึ่งมีผล ทำให้มีการนำเอาการปกครองและสถาบันเงินเข้าไปใช้ในเวียดนามโดยตรง แต่ความ สำนึกในความเป็นตัวของตัวเองของชาวเวียดนาม ก็ดูจะมีเพิ่มมากขึ้นจากการกบฏ ต่อต้านจีน ซึ่งมีขึ้นอีกหลายครั้ง จนกระทั่งถึงศตวรรษที่ 10 ซึ่งถือว่าเป็นจุด เริ่มต้นของรัฐเอกราชเวียดนาม ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ความเติบโตขยายตัว ของศาสนาพุทธพร้อมๆ กับความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ได้เข้ามามี บทบาทในการสร้างสำนึกดังกล่าวด้วย⁷

ปีที่ถือกันว่าเป็นเอกราชจากจีนคือ ค.ศ.939 ภายหลังจากที่ Ngo Quyen นำทัพเข้าตีกองกำลังภาคใต้ของจีนจนต้องถอยหลังไปกางคั้งและใน ค.ศ. 1010 ก็มีการตั้งนครหลวงของรัฐเอกราชใหม่นี้ขึ้นที่ Thang-long หรือฮานอย ในปัจจุบัน

ในช่วงแรกนั้น อาณาเขตของเวียดนามประกอบด้วยตั้งเกี่ยและดินแดนทาง เหนือของอันนัมอีกสามแห่งเท่านั้น คือ Thanh-hoa, Nghe-an และ Ha-tinh ดินแดนตอนล่างลงไปเป็นอาณาจักรจัมปา ลักษณะที่น่าสังเกตของเวียดนามในช่วงนี้ คือ แม้จะอยู่ภายใต้อิทธิพลทั้งทางวัฒนธรรมและทางการเมืองของจีนมาเป็น เวลานาน รวมทั้งการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีน แต่ก็ยังคงรักษาลักษณะ

ประจำชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาของคนไว้ได้ นอกเหนือไปจากลักษณะอื่นๆ เช่น วัฒนธรรมการสักตามตัว การกินหมากจนฟันดำ การนับถือผีและบูชาบรรพบุรุษ วัฒนธรรมปลูกข้าว ฝ้าย และอ้อย ในด้านเชื้อชาติ เวียดนามก็นับว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากที่สุดชาติหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แม้กระทั่งถึงในปัจจุบัน

อย่างไรก็ดี มรดกของความแตกแยกทางการเมืองจะยังคงดำรงอยู่ ภายหลังการสิ้นสุดของราชวงศ์ถังในจีนใน ค.ศ. 907 ที่ทำให้จีนไม่อาจควบคุมดินแดนทางใต้ได้นั้น มีการต่อสู้แย่งชิงอำนาจกันอยู่เกือบตลอดในบรรดาขุนนางเจ้านายท้องถิ่นในเวียดนาม และจนกระทั่งถึงกลางศตวรรษที่ 11 กล่าวคือ หลังจากที่เวียดนามเป็นเอกราชมาแล้วกว่า 100 ปี ราชวงศ์ Ly จึงสามารถรวบรวมอาณาจักรให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในทางการเมืองได้ชั่วระยะเวลาหนึ่ง แต่นโยบายการปกครองของกษัตริย์เวียดนามซึ่งดำรงต่อมาจนถึงปลายศตวรรษที่ 19 ก็คือการแบ่งแยกอาณาจักรออกเป็นเขตปกครองทางทหารให้แก่พระราชโอรส พระญาติ พระวงศ์ใกล้ชิด ตลอดจนแม่ทัพนายกองที่ไว้วางใจและเป็นกำลังให้ และศาสนจักรที่เป็นพลังสนับสนุนระบอบปกครอง วิธีการเช่นนี้ได้สร้างความแตกแยกทางการเมืองในอีกรูปแบบหนึ่งขึ้นมา และเป็นรูปแบบที่ทำให้เวียดนามมีลักษณะบางอย่างของสังคม “ฟิวด์ล”⁸

การมีลักษณะทางสังคมดังกล่าว ย่อมหมายถึงการขาดศูนย์รวมอำนาจที่จะสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชาติ ความแตกแยกดังกล่าวนี้มีเพิ่มมากขึ้น เมื่อมีการอพยพขยายตัวลงมาทางใต้ตั้งแต่ประมาณศตวรรษที่ 11 เริ่มตั้งแต่การก่อกวนคุกคามอาณาจักรจัมปา ซึ่งในที่สุดได้ถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของเวียดนามโดย Le Thanh-tong ในปี ค.ศ. 1471 แต่การขยายดินแดนออกไปทำให้อำนาจควบคุมจากส่วนกลางลดลงไป ความอ่อนแอของกษัตริย์ที่ขึ้นมากรองราชย์ต่อจาก Le Thanh-tong ทำให้มีการคบคิดแย่งชิงอำนาจในราชสำนักอยู่เป็นประจำ และนำไปสู่การเพิ่มอำนาจและอิทธิพลของขุนนางตระกูลใหญ่ๆ ที่ราชสำนักไม่อาจควบคุมได้ในทางปฏิบัติ

เมื่อถึงประมาณศตวรรษที่ 16 ปรากฏ 3 ตระกูลใหญ่ๆ ที่มีอิทธิพลทางทหารและมีฐานอำนาจของตนเองโดยเฉพาะ ในขณะที่ราชวงศ์แทบจะไม่มีอำนาจอะไรเลย “ดินแดนเวียดนามที่ขยายออกไป ทำให้เป็นการง่ายสำหรับกลุ่มที่มีคน

จำนวนมากกว่าและมีความเข้มแข็งทางทหารมากกว่า จะพัฒนาก่อร่างสร้างตัวขึ้นมาจากรูปร่างทางเกษตรกรรมที่อุดมสมบูรณ์ ระบบภูมิภาคนิยมจึงแบ่งบานเต็มที่”⁹

ทางตอนเหนือ ตระกูล Mac ซึ่งไม่ประสบความสำเร็จในการรวมเวียดนามเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้อำนาจของตนยังสามารถยึดครองตั้งเก็ยอยู่จนถึง ค.ศ. 1592 ส่วนทางใต้ซึ่งกษัตริย์ราชวงศ์ Le ยังครองอำนาจอยู่ที่อันนัมเกือบจะเพียงแต่ในนามเท่านั้น ก็มีการต่อสู้แย่งชิงอำนาจกันระหว่างตระกูล Nguyen และ Trinh ฝ่ายแรกมีอำนาจอยู่ในดินแดนทางใต้โดยมี Quang Tri เป็นศูนย์กลาง ในขณะที่ฝ่ายหลังปกครอง Thanh-hoa, Nghe-an และ Hatinh โดยที่ทั้งสองตระกูลต่างก็อ้างพระราชอำนาจของกษัตริย์ในเขตอิทธิพลของตน

ในช่วงปลายศตวรรษ เมื่อพวก Thrinh สามารถจัดอำนาจของตระกูล Mac ออกไปจากตั้งเก็ยได้แล้ว พร้อมทั้งย้ายเมืองหลวงและกษัตริย์ราชวงศ์ Le ไปอยู่ที่ฮานอย การแข่งขันทางอำนาจระหว่าง 2 ตระกูลที่เหลือก็ยังดำรงอยู่ต่อมาและเพิ่มความเข้มข้นมากขึ้น โดยที่พวก Nguyen พยายามเสริมสร้างอำนาจของตนในดินแดนใต้ที่ราบปากแม่น้ำแดง ซึ่งเป็นที่ราบชายฝั่ง

เมื่อเริ่มศตวรรษที่ 17 ตระกูล Nguyen ก็ตัดขาดตนเองจากราชสำนักที่ฮานอย และภายหลังการทำสงครามระหว่างกันตั้งแต่ ค.ศ. 1620 ซึ่งยุติลงโดยไม่มีฝ่ายใดได้รับชัยชนะเด็ดขาด อีกประมาณ 50 ปีต่อมา เวียดนามก็ถูกแบ่งออกเป็น 2 เขตปกครองทางการเมือง-การทหารที่ชัดเจน โดยมีการสร้างกำแพงกันเขตแดนที่เส้นขนานที่ 18 ใกล้เคียง กับ Dong Hoi ทางตอนเหนือของเมืองเว้ กำแพงนี้ซึ่งสร้างขึ้นมาจากพวก Trinh ดูจะเป็นสัญลักษณ์ที่เห็นชัดที่สุดของความแตกแยกทางการเมืองของเวียดนาม¹⁰

จากนั้นมา เวียดนามเหนือและใต้ก็จะพัฒนาไปตามทิศทางของตนเอง พวก Trinh พยายามเสริมสร้างฐานอำนาจของตนในตั้งเก็ย ในขณะที่พวก Nguyen มุ่งไปที่การขยายดินแดนต่อไปทางใต้ โดยกลืนดินแดนของจัมปาและบางส่วนของกัมพูชา พร้อม ๆ กับการแผ่ขยายอิทธิพลทางวัฒนธรรมของตน แน่นนอนพวก Trinh นั้นรับมรดกทางการเมืองที่พัฒนามาแล้วเป็นเวลานานและเป็นระบบที่จัดว่าก้าวหน้ากว่าของชาติอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกหลายชาติ โดยได้พัฒนา

ปรับปรุงให้ดีขึ้นในหลายด้าน ส่วนพวก Nguyen จะต้องพัฒนาสร้างระบบการบริหารขั้นใหม่เพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในดินแดนที่แตกต่างหลากหลาย แม้ว่าระบบนี้จะมีส่วนคล้ายกับที่พัฒนาขึ้นมาภายใต้ราชวงศ์ Le ก็ตาม ดังนั้นรากฐานด้านนี้ยังไม่หยิ่งลึกลับเท่ากับทางเหนือ เมื่อถึงช่วงกลางศตวรรษที่ 18 พวก Nguyen ก็ขยายอำนาจลงมาถึงดินแดนที่ราบลุ่มปากแม่น้ำโขง และได้จัดแบ่งดินแดนภายใต้อำนาจของตนออกเป็น 12 จังหวัด เวียดนามอยู่ในลักษณะแตกแยกทางการเมืองเช่นนี้ต่อมาจนกระทั่งต้นศตวรรษที่ 19

ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางการเมืองเกิดขึ้นภายหลังความปั่นป่วนวุ่นวายของกบฏไตเซิงโดย 3 พี่น้องตระกูล Nguyen จาก Binh Dinh ทางตอนใต้ของเวียดนามตอนกลาง (ไม่เกี่ยวข้องกับราชวงศ์ Nguyen ทางใต้) ในช่วงปลายศตวรรษที่ 18 ซึ่งมีผลทำให้ราชวงศ์ Le ถูกโค่นล้มลงไปในที่สุดในปี ค.ศ. 1788 หลังจากที่พวกกบฏยึดครองโคชินไชน่าและเว้ได้แล้ว Nguyen Hue หนึ่งในจำนวนสามพี่น้องได้ปราบดาภิเษกเป็นกษัตริย์ปกครองเวียดนามที่ฮานอย แต่เมื่อถึงต้นศตวรรษต่อมา อำนาจของพวกไตเซิงก็ลื่นสุดลง เมื่อ Nguyen Anh เชื้อสายราชวงศ์ Nguyen ทางใต้ที่หลงเหลืออยู่ได้กลับมาฟื้นฟูอำนาจของตนในโคชินไชน่า และยึดเว้ได้ในปี ค.ศ. 1801 แล้วสถาปนาตนเองเป็นกษัตริย์อันนัม ในปีต่อมาพระองค์ยึดฮานอยได้และทรงปราบดาภิเษกเป็นจักรพรรดิแห่งเวียดนาม โดยทรงครองราชย์ที่เว้และใช้พระนามว่า พระเจ้ายาหลงราชวงศ์ Nguyen ใหม่ที่ทรงสถาปนาขึ้นมา นับเป็นราชวงศ์แรกของเวียดนามที่มีอำนาจปกครองดินแดนตั้งแต่พรมแดนทางสิญญานของจีน เรื่อยลงมาทางใต้จนถึงอ่าวไทย ไม่เคยมีราชวงศ์ใดราชวงศ์เดียวที่ปกครองทั้งที่ราบลุ่มแม่น้ำแดงและแม่น้ำโขงได้พร้อมๆ กัน

อย่างไรก็ตาม ความเป็นเอกเทศของแต่ละภูมิภาคของเวียดนามก็ยังคงอยู่ ทำให้ต้องจัดระเบียบการปกครองออกเป็น 3 เขต โดยที่แต่ละเขตหรือภูมิภาคก็มีศูนย์กลางของตนเองคือ ดังเคียม Bac-thanh เป็นศูนย์กลางการบริหาร อันนัมมีเว้เป็นศูนย์กลางและเป็นที่ตั้งของราชสำนักและโคชินไชน่ามี Gia-dinh เป็นศูนย์กลาง แม้ว่าระบบการโยงอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางแบบราชการ ประกอบกับระบบการคมนาคมที่จัดว่าก้าวหน้ากว่าในอีกหลายชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการที่ราชสำนักจะยับยั้งขัดขวางความรู้สึกแตกแยกระหว่างภูมิภาค

แต่ในช่วงครึ่งแรกของศตวรรษที่ 19 เวียดนามตอนใต้ก็ยังมีลักษณะเป็นดินแดน “ชายแดน” ที่ห่างไกล ซึ่งแทบจะไม่ได้เข้ามามีส่วนในกิจการของราชสำนัก จนกระทั่ง ค.ศ. 1836 จึงได้มีการสำรวจระบบการถือครองที่ดินในดินแดนส่วนนี้¹¹ และนอกจากลักษณะเฉพาะอื่นๆ แล้ว ยังมีประสบการณ์ที่ค่อนข้างเป็นเอกเทศอีกประการหนึ่งของเวียดนามตอนใต้ก็คือ การติดต่อกับภายนอกโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับตะวันตก

ประสบการณ์ดังกล่าว ประกอบกับการที่ดินแดน “ชายแดน” ส่วนนี้ เมื่อเริ่มติดต่อกับตะวันตกเพียงจะมีการตั้งรกรากถิ่นฐานได้ไม่นาน ยังไม่มี “รากฐานทางปัญญา” แน่นแฟ้นเพียงพอ ไม่เพียงแต่ทำให้ชาวเวียดนามได้มีความโน้มเอียงไปในทางยอมรับความเปลี่ยนแปลงได้ง่ายกว่า (และมีความมั่นคงทางสังคมน้อยกว่า) แต่ยังทำให้ท่าทีของชาวเวียดนามตอนใต้ที่มีต่อชาวตะวันตกแตกต่างไปจากชาวเวียดนามในส่วนอื่นๆ ของประเทศ ความร่วมมือระหว่างฝรั่งเศสและองค์เชียงสีที่ต่อมารองราชย์เป็นพระเจ้ายาหลง หรือความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างพวกนี้และ Le Van Duyet ซึ่งมีอำนาจถึงอิสระอยู่ในเวียดนามตอนใต้ในสมัยของพระเจ้ามินห์-หมางพระราชโอรสของจักรพรรดิยาหลง อาจจะไม่ใช้กรณีเฉพาะ และเมื่อฝรั่งเศสเข้ามครอบครองเวียดนามโดยเริ่มจากทางใต้ก่อน ก็มีชาวเวียดนามในส่วนนี้เป็นจำนวนมากที่ “ร่วมมือ” กับฝรั่งเศส เมื่อสิ้นศตวรรษที่ 19 กล่าวคือ เมื่อฝรั่งเศสครอบครองโคชินไชน่าได้ประมาณ 40 ปี ดินแดนส่วนนี้ก็ก็ได้พัฒนา “เอกลักษณ์เฉพาะ” ของคนขึ้นมาเด่นชัด¹²

ความแตกต่างระหว่างภูมิภาคและท้องถิ่นต่างๆ ของเวียดนาม เป็นผลสืบเนื่องส่วนหนึ่งมาจากความแตกต่างทางภูมิศาสตร์ที่เห็นได้ชัด เขตตั้งถิ่นฐานสำคัญอยู่บริเวณที่ราบลุ่มปากแม่น้ำแดงในดั่งเกีย และที่ราบลุ่มปากแม่น้ำโขงในโคชินไชน่า ซึ่งมักเปรียบกันว่าเป็นกระบุงใส่ข้าวอยู่ปลายสองข้างของไม้คานอันได้แก่พื้นที่แคบยาวของเวียดนามภาคกลางที่มีประชากรอยู่เบาบาง ยกเว้นทางทะเลแล้วเวียดนามไม่มีเส้นทางคมนาคมตามธรรมชาติที่สะดวก ทำให้แต่ละส่วนโดยเฉพาะดินแดนที่สูงอยู่ห่างไกลที่เกือบจะอยู่โดดเดี่ยว ขาดการติดต่อที่ใกล้ชิด และเป็นการยากที่จะปกครองดูแลจากส่วนกลาง จนมีหลายแห่งที่กลายเป็นแหล่งพักพิงหลบซ่อนของพวกกบฏต่อต้านอำนาจรัฐ เขตที่มีประชากรหนาแน่นที่สุดคือ

ตั้งเกี่ย อันเป็นแหล่งตั้งรกรากถิ่นฐานมาแต่โบราณ และเป็นเขตที่มีปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำการเกษตรและมักจะมีประสพภัยธรรมชาติ เช่น ความแห้งแล้งสลับกับอุทกภัยมาโดยตลอด แต่ก็ยังเป็นเขตที่อุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะถ่านหินคุณภาพดี ส่วนทางใต้มีความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตรมากที่สุดในขณะที่ดินแดนภาคกลางค่อนข้างแห้งแล้งยกเว้นบริเวณชายฝั่ง ปัจจุบันเวียดนามเหนือและใต้มีลักษณะเกื้อกูลซึ่งกันและกันในเชิงเศรษฐกิจ กล่าวคือทางเหนือซึ่งเป็นเขตอุตสาหกรรมมีผลิตผลทางการเกษตรไม่พอเลี้ยงประชากรที่หนาแน่น ในขณะที่ทางใต้เป็นเขตเกษตรกรรมสามารถจะมีผลิตผลส่วนเกินไปเกื้อกูลเวียดนามเหนือได้

เป็นไปได้ว่าสภาพทางภูมิศาสตร์ที่ไม่ค่อยจะเกือหนุน ทำให้เวียดนามตอนเหนือต้องต่อสู้ดิ้นรนอย่างแข็งขันตลอดเวลา ในขณะที่ในเวียดนามใต้ซึ่งอุดมสมบูรณ์กว่า ประชากรใช้ชีวิตอย่างสบายๆ มากกว่าโดยไม่ต้องดิ้นรนมากนัก นอกจากนั้นลักษณะการตั้งรกรากถิ่นฐานในภูมิประเทศที่แตกต่างกัน ก็ก่อให้เกิดความแตกต่างระหว่างประชากรในพื้นที่ “ที่ราบ” และที่อยู่บนพื้นที่ “ที่สูง” ตามเขตเทือกเขา

ความแตกต่างโดยพื้นฐานเช่นนี้มีมากขึ้น เมื่อมีความแตกต่างทางเชื้อชาติสังคมและวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง แน่แน่นอนว่าเวียดนามไม่มีปัญหาด้านความแตกแยกทางเชื้อชาติเช่นประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกหลายชาติ ประมาณร้อยละ 88 ของประชากร 60 กว่าล้านคน (ตัวเลขปี ค.ศ. 1984) มีเชื้อสายเวียดนาม โดยมีชนกลุ่มน้อยรวมกันอีกประมาณ 60 เชื้อชาติ เช่น ไทย จีน เขมร ม้ง นุง และ “ชาวเขา” ที่ประกอบด้วยกลุ่มที่พูดภาษาตระกูลมลายู-พอลินีเซียนและมอญ-เขมร เป็นต้น¹³ ความหลากหลายทางเชื้อชาติดังกล่าวนี้ สร้างปัญหาพอสมควรสำหรับความพยายามในการสร้างความเป็นปึกแผ่นภายในชาติ

ในบรรดาชนกลุ่มน้อยเหล่านี้กลุ่มที่ใหญ่และมีอิทธิพลมากที่สุดก็คือ ชุมชนชาวจีน ซึ่งเข้ามาตั้งรกรากถิ่นฐานอยู่ช้านานแล้ว และในช่วงศตวรรษที่ 17 ก็มีส่วนในการก่อตั้งเมืองใหญ่ ๆ เช่นไฮ่งอนและเจอเหลิน ปัญหาการผสมผสานชาวจีนและชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ เข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเวียดนาม เป็นความสนใจของรัฐบาลมาทุกยุคทุกสมัย สำหรับกรณีของชาวจีนมีปัญหาเกี่ยวพันไปถึงอิทธิพลจาก

แผ่นดินใหญ่จีนด้วย อันจะเป็นปัญหาสำหรับเวียดนามยิ่งขึ้น เมื่อความสัมพันธ์จีน-เวียดนามเสื่อมทรามลงในช่วงหลัง ค.ศ. 1975¹⁴

พื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมก็มีส่วนตอกย้ำความแตกต่างภายในสังคมเวียดนาม ทางด้านภาษามีความแตกต่างกันอยู่ไม่น้อยระหว่างชาวเหนือและชาวใต้ โดยที่ชาวเหนือซึ่งเป็นชุมชนดั้งเดิมมักจะดูแลคนสำเนียงชาวใต้ ในแง่ของลักษณะนิสัยได้กล่าวแล้วว่า ชาวเหนือจะแข็งขันและมานะบากบั่นมากกว่าชาวใต้ ซึ่งค่อนข้างไปในทางการใช้ชีวิตสบายๆ และรักสนุก จักรพรรดิมินห์-หามงเคยกล่าวถึงลักษณะนิสัยของชาวใต้ไว้ว่าถูก “ความเกียจคร้านและการปล่อยปละเข้ามาครอบงำ”¹⁵ ส่วนเวียดนามภาคกลาง ซึ่งยังมีร่องรอยอิทธิพลของลักษณะกร้าวแกร่งของพวกเขาอยู่ กล่าวได้ว่าเป็นท้องถิ่นที่มีท่าทีต่อต้านตะวันตกและมีความโน้มเอียงไปในทางการก่อกบฏต่อต้านอำนาจรัฐมากที่สุด จึงไม่น่าแปลกใจที่ “นักปฏิวัติ” ของเวียดนามหลายคนรวมทั้งโฮจิมินห์ก็มาจากท้องถิ่นนี้¹⁶

ลักษณะโครงสร้างทางสังคมที่มีรากฐานอยู่ที่หมู่บ้านที่ค่อนข้างเป็นอิสระและเอกเทศ ก็มีนัยในเชิงเกื้อหนุนการดำรงอยู่ของความแตกแยกทางการเมือง ความเป็นตัวของตัวเองดังกล่าวมีพื้นฐานทั้งทางกฎหมายและประเพณีดังคำกล่าวที่ว่า “กฎหมายของพระจักรพรรดิจะต้องยอมตามขนบธรรมเนียมของหมู่บ้าน”¹⁷ สถาบันท้องถิ่นของหมู่บ้านซึ่งมีมาก่อนสถาบันทางการเมืองการปกครองส่วนกลางเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็งกว่า จึงสามารถจะต้านทานอำนาจรัฐไม่ให้เข้ามาแทรกแซงในกิจการของหมู่บ้านได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ด้วยโครงสร้างทางสังคมเช่นนี้ ทำให้ชนบทเวียดนามเป็น “แหล่งเพาะ” การกบฏหรือการปฏิวัติต่อต้านอำนาจรัฐได้เป็นอย่างดี ถ้าหากไม่เป็นฐานสนับสนุนอำนาจดังกล่าวทางเลือกหรือรูปแบบความสัมพันธ์คู่จะมี 2 ประการนี้เท่านั้น (ถ้าไม่สนับสนุนก็ต่อต้าน) ไม่มีการประนีประนอมระหว่างสถาบัน 2 ระดับ¹⁸

3. ผลกระทบจากระบบปกครองอาณานิคมฝรั่งเศส

ปัจจัยที่สร้างความแตกแยกภายในสังคมเวียดนามมากที่สุดเห็นจะได้แก่ระบบการปกครองอาณานิคมของฝรั่งเศส การติดต่อกับตะวันตกในช่วงก่อนหน้านั้นได้สร้างความแตกต่างด้านความเชื่อทางศาสนา โดยที่ในบางครั้งชาวเวียดนาม

ที่เป็นคาทอลิกมักจะถูกเพ่งเล็งว่าเป็น “ไส้ศึก” เมื่อฝรั่งเศสเข้ามาปกครอง เวียดนามตั้งแต่ปี ค.ศ. 1862 ก็ได้ขยายความแตกต่างขัดแย้งเช่นนี้ออกไปเป็น ความแตกแยกอย่างล้าลึก ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

ในทางการเมือง การแบ่งเขตปกครองออกเป็น 3 เขต (ด่งเกีย อันนัม และโคชินไชน่า) ไม่เพียงแต่ดำรงความแตกต่างและบางครั้งตึงเครียดระหว่าง ภูมิภาคไว้เท่านั้น แต่การใช้รูปแบบและนโยบายการปกครองที่ต่างกัน (โคชินไชน่ามีฐานะเป็น “อาณานิคม” ในขณะที่อีก 2 ภาคมีฐานะเป็น “รัฐอารักขา” โดยยังมี จักรพรรดิปกครองอยู่ที่เว้ในเวียดนามภาคกลาง) ทำให้ความแตกต่างที่มีอยู่พัฒนา กว้างขวาง ล้าลึกมากไปกว่าเก่า ช่างอ่อนในโคชินไชน่าที่ฝรั่งเศสผนวกเป็นอาณานิคมตั้งแต่แรกเริ่ม พัฒนาไปจนคล้ายหัวเมืองชายทะเลทางใต้ของฝรั่งเศส ในขณะที่ฮานอยและเวียงคังเป็นรากฐานของวัฒนธรรมดั้งเดิม แม้ว่าฮานอยจะเป็นทั้ง ศูนย์กลางการปกครองและการศึกษาในขณะเดียวกัน ดังนั้น ในขณะที่โคชินไชน่า ซึ่งเป็นเขตตั้งถิ่นฐานใหม่ได้รับอิทธิพลจากฝรั่งเศสมากที่สุด อันนัมก็ยังมียึดมั่นใน ขนบธรรมเนียมเดิมมากที่สุด¹⁹

ความขัดแย้งแตกแยกอันเป็นผลมาจากระบอบการปกครองอาณานิคมของ ฝรั่งเศสที่เห็นได้ง่ายที่สุดคือ ความขัดแย้งระหว่างผู้ที่ “ร่วมมือ” และ “ต่อต้าน” ฝรั่งเศส มรดกจากความแตกแยกดังกล่าวนี้ จะเห็นได้จากการที่ชาวเวียดนาม ที่เคยให้ความร่วมมือกับฝรั่งเศสทั้งก่อนและระหว่างสงครามอินโดจีนครั้งแรก ส่วนใหญ่แล้วก็คือผู้ที่ร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาในช่วงหลังนั่นเอง บุคคลในคณะ รัฐมนตรีของโงดินห์เดียมหลายคนเคยเป็นข้าราชการในระบอบการปกครอง อาณานิคมของฝรั่งเศสก่อนปี ค.ศ.1945 และผู้นำทางทหารของเวียดนามใต้ เช่น เตืองวันมินห์ เหวียนคานห์ เหวียนวันเทียว และเหวียนเกากี้ ก็เริ่มอาชีพของตน จากการเป็นทหารในกองทัพฝรั่งเศสที่ทำการต่อสู้กับเวียดมินห์ในระหว่างปี ค.ศ. 1946-1954 ในขณะที่ผู้นำคอมมิวนิสต์ที่เผชิญหน้ากับบุคคลดังกล่าวเหล่านี้ ก็คือผู้ที่ ต่อต้านฝรั่งเศสมาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1920²⁰

ในทางสังคมและเศรษฐกิจ แม้ว่า “ในทุก ๆ ส่วนของเวียดนาม การกดขี่ เอารัดเอาเปรียบทางการเมืองและเศรษฐกิจและความแตกต่างทางชนชั้นที่เพิ่มมากขึ้น มีมาก่อน ไม่ใช่หลังระบอบอาณานิคม...”²¹ แต่ระบอบปกครองดังกล่าวนี้ทำลาย

รากฐานทางสถาบัน ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมที่ช่วยยึดเหนี่ยวสังคมเวียดนามและช่วยผ่อนคลายนัยผลกระทบบกความเหลื่อมล้ำเอารัดเอาเปรียบที่มีอยู่ การเข้ามาของระบบทุนนิยมมีผลในทางเปลี่ยนระบบการผลิตจากการผลิตเพื่อยังชีพไปเป็นการค้า ทำให้ชาวนาและเกษตรกรถูกดึงเข้าไปผูกพันกับกลไกและความไม่แน่นอนของระบบตลาด โดยปราศจากหลักประกันการยังชีพที่เคยมีอยู่ในโครงสร้างสังคมระดับหมู่บ้าน²²

ผลโดยรวมที่เกิดขึ้นก็คือ การถือครองที่ดินขนาดใหญ่โดยคนจำนวนน้อยพวกนี้ซึ่งเมื่อรวมผู้ประกอบการและข้าราชการระดับสูงจำนวนหนึ่งในระบอบปกครองอาณานิคม ได้กลายมาเป็น “ชนชั้นนำที่เป็นชาวพื้นเมือง” ซึ่งเมื่อถึงปี ค.ศ. 1937 มีรวมกันไม่เกิน 10,500 ครอบครัว หรือร้อยละ 0.5 ของประชากรทั้งหมดในขณะนั้น พวกนี้แม้ว่าในแง่ของถิ่นที่อยู่ โลกทัศน์ และแบบแผนการดำรงชีวิตจะจัดว่าเป็น “ชาวเมือง” แต่ก็ดำรงสถานะทางสังคมดังกล่าวอยู่ได้ด้วยผลประโยชน์จากชนบทเป็นสำคัญ ในส่วนนี้ประชากรส่วนใหญ่ (ประมาณร้อยละ 70) เป็นชาวนาที่ยากจน เป็นผู้เช่าที่ดินทำกิน หรือไม่ก็เป็นกรรมกรผู้ใช้แรงงานด้านเกษตรกรรม²³ ผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นกลไกการตลาด ระบบการเก็บภาษีเป็นเงิน และภาวะด้านค่าเช่าที่ดินและดอกเบี้ยที่สูงขึ้นไม่เพียงแต่ทำให้ประชากรชนบททุกข์ยากและยากจนลงเท่านั้น แต่การสนับสนุนทางการเมืองที่พวก “ชนชั้นนำ” ได้รับจากระบบการปกครองอาณานิคมของฝรั่งเศส มีผลสำคัญในทางปิดกั้นโอกาสของคนส่วนใหญ่ที่จะล้มตาอำปากหรือเปลี่ยนสถานภาพของตน²⁴ แน่นนอนว่าผลกระทบในลักษณะนี้แตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาค (โคชินไชน่าเป็นดินแดนที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด) แต่โดยทั่วไปแล้วกล่าวได้ว่าเป็นการตอกย้ำความแตกต่าง (และขัดแย้ง) ทางชนชั้นที่มีอยู่ให้กว้างขวางลึกล้ำขึ้นไปอีก

ความแตกต่างดังกล่าวยังถูกตอกย้ำโดยมาตรการ อย่างเช่น การศึกษาสำหรับอาณานิคม โอกาสทางการศึกษาระดับสูงกว่าประถมศึกษาจำกัดอยู่แต่เฉพาะคนกลุ่มเล็ก ๆ ในช่วงปี ค.ศ. 1920-1938 เกือบร้อยละ 90 ของนักเรียนที่เข้าเรียนชั้นประถมปีที่ 1 ไม่มีโอกาสที่จะเรียนต่อเกินชั้นประถมปีที่ 3 การศึกษาในระบบสำหรับเด็กอายุ 10 ขวบขึ้นไปเป็นเอกสิทธิ์ของคนจำนวนน้อยชนิด ในปี ค.ศ.

1923 มีเด็กชาวเวียดนามเพียง 83 คนได้เข้าเรียนในโรงเรียนมัธยมของรัฐ (อายุ 11-13 ปี) และเมื่อถึงปี ค.ศ. 1939 จำนวนดังกล่าวได้เพิ่มขึ้นไปเป็น 465 คน ทั้งนี้ไม่นับนักเรียนที่ได้เข้าเรียนมัธยมของเอกชนซึ่งมีจำนวนน้อยกว่านี้ ในระดับอุดมศึกษานั้น มหาวิทยาลัยฮานอยในปี ค.ศ. 1944 มีนักศึกษาเพียง 1,109 คนที่ไม่น่าแปลกใจคือ ความแตกต่างในแง่โอกาสทางการศึกษาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตกับความแตกต่างทางชนชั้น²⁵

กล่าวโดยสรุป “...เมื่อถึงปี ค.ศ. 1954 สังคมเวียดนามแตกแยกมากขึ้น และความแตกต่างด้านชนบทรธรรมนิยม ความคิด และวิถีชีวิต ลึกล้ำรุนแรงมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปี ค.ศ. 1885”²⁶ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ด้วยการค่อย ๆ ยึดอำนาจทางการเมืองจากราชสำนักเวียดนาม ฝรั่งเศสได้ทำลายเกียรติภูมิของสัญลักษณ์ที่หลงเหลือประการเดียวของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของเวียดนาม นั่นคือระบอบกษัตริย์ โดยไม่ได้สร้างสถาบันสำคัญที่ไม่ใช่ขงจื้อขึ้นมาทดแทน”²⁷

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามพยายามฟื้นฟูความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางการเมืองของเวียดนามขึ้นมาใหม่ ด้วยการยึดอำนาจและประกาศเอกราชของเวียดนามในช่วงเดือนสิงหาคม-กันยายน ค.ศ. 1945 ในช่วงต้นปีต่อมา โฮจิมินห์ก็จัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นทั่วทั้งเวียดนาม²⁸ เพื่อเป็นมาตรการหนึ่งที่จะป้องกันไม่ให้ฝรั่งเศสกลับเข้ามาปกครองเวียดนามอีก และเพื่อเสริมสร้างฐานะทางการเมืองของพรรคให้เข้มแข็งเป็นที่ยอมรับพอที่จะเป็นพลังรวบรวมเวียดนามเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ความพยายามของฝรั่งเศสที่จะกลับมาครอบครองอินโดจีนอีก ได้นำไปสู่สงครามอินโดจีนครั้งที่ 1 ซึ่งยุติลงในปี ค.ศ. 1954 ด้วยการแบ่งเวียดนามออกเป็น 2 ส่วนชั่วคราวที่เส้นขนานที่ 17

การแบ่งแยกดังกล่าวดำรงอยู่ถึง 2 ทศวรรษ และก่อนที่เวียดนามจะกลับมารวมกันได้ใหม่อีกภายหลังชัยชนะของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามในสงครามอินโดจีนครั้งที่ 2 เมื่อปี ค.ศ. 1975 เวียดนามตอนเหนือและเวียดนามตอนใต้ก็พัฒนาไปตามวิถีทางของตนจนสร้างความแตกต่างและแตกแยกขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง

เมื่อคอมมิวนิสต์ยึดอำนาจ และพยายามจะเสริมสร้างฐานะทางการเมืองของตนไปทั่วเวียดนามทั้งในชนบทและในเมืองนั้น เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า คอมมิว-

นิสัชชาตฐานอำนาจที่เข้มแข็งทางใต้ การขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทาง การเมืองของเวียดนามจะเห็นได้ส่วนหนึ่งจากการมี “ขบวนการต่อต้านฝรั่งเศส” จำนวนมากที่แก่งแย่งแข่งขันกันโดยที่พรรคคอมมิวนิสต์ซึ่งเข้ามายึดอำนาจได้ในที่สุด เป็นเพียงขบวนการหนึ่งในจำนวนนั้นเท่านั้น²⁹ และเมื่อญี่ปุ่นยอมจำนนในเดือน สิงหาคม ค.ศ.1945 ก็ได้มอบโอนอำนาจให้แก่ “แนวร่วมแห่งชาติ” ซึ่งจัดตั้งขึ้น ในเวียดนามตอนใต้ในช่วงไล่เลี่ยกับที่เวียดนามหันนำประชาชนลุกฮือขึ้นทั่วประเทศ แทนที่จะมอบให้แก่เวียดนามห์ แนวร่วมดังกล่าวนี้ได้ยอมโอนอำนาจให้แก่ เวียดนามห์อีกทอดหนึ่งในระยะต่อมา เพราะเข้าใจว่าเป็นองค์กรที่ได้รับการรับรอง จากฝ่ายสัมพันธมิตร³⁰ อย่างไรก็ตาม เมื่อถึงประมาณเดือนกันยายน ฝรั่งเศส ก็สามารถกลับเข้าไปยึดครองเวียดนามตอนใต้ได้อีก โดยอาศัยการสนับสนุน ช่วยเหลือของกองกำลังยึดครองของอังกฤษ ซึ่งเข้าไปปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นและ รักษาความสงบเรียบร้อยตามข้อตกลงของมหาอำนาจที่ปอตสدام แต่ฝรั่งเศสเอง ก็ไม่อาจจะฟื้นฟูระบอบปกครองของตนขึ้นได้ทั่วเวียดนามเช่นเดียวกัน

จึงกล่าวได้ว่า เวียดนามถูกแบ่งแยกการปกครองระหว่างฝรั่งเศสและรัฐบาล “สาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม” มาตั้งแต่สิ้นสงครามโลกครั้งที่ 2 แม้ว่าพรรค คอมมิวนิสต์เวียดนามจะพยายาม “ซื้อเวลา” (เช่นด้วยการยอมทำความตกลงกับ ฝรั่งเศสในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1946) เพื่อเสริมสร้างฐานะทางอำนาจของตนใน เวียดนามทั้ง 2 ส่วนก็ตาม

4. การแบ่งแยกทางการเมืองภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

การดำเนินงานในช่วงแรกของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามหลังการประกาศ เอกราชคือ การต่อสู้กับปัญหาความอดอยากที่รุนแรงกว้างขวางอยู่ในดงเกีย และการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือในหมู่ประชากรส่วนใหญ่ที่ยังอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ พร้อม ๆ กับการเตรียมความพร้อมทางทหารเพื่อเผชิญกับสงครามที่กำลังจะเริ่มต้น มาตรการพื้นฐานทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม (ขจัดความหิวโหยและการไม่รู้หนังสือ) มีผลอย่างสำคัญต่อการระดมพลังมวลชนเพื่อสงครามปฏิวัติ อย่างน้อยที่สุดก็ในแง่ ของการยอมรับในหมู่ประชาชนในขณะนั้นว่า พรรคคอมมิวนิสต์จะเป็นขบวนการ เดียวที่มีความสามารถที่จะ “นำ” ประเทศชาติต่อไปได้³¹

อย่างไรก็ดี พรรคตระหนักดีว่า “ความรักชาติ” ประการเดียวไม่อาจจะระดมพลังสนับสนุนอย่างกว้างขวางยาวนานได้ ในช่วงนั้นชาวนาซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ มีความมุ่งหวังสำคัญอยู่ที่การมีที่ดินทำกินและการสละ “แอก 3 ประการ” อันได้แก่ ค่าเช่า ดอกเบี้ยที่ซูตริตและภาษีที่หนักหน่วงและอยู่ดีธรรมประชาชนจะให้การสนับสนุนแก่กลุ่มหรือขบวนการที่เขาเห็นว่าจะสนองตอบความมุ่งหวังดังกล่าวนี้ได้ เวียดนามจึงพยายามระดมพลังสนับสนุนจากมวลชนด้วยการให้คำมั่นสัญญาว่า จะสนองตอบความปรารถนาพื้นฐานประการนี้³²

ในทางปฏิบัติพรรคคอมมิวนิสต์ซึ่งเป็นแกนนำของเวียดนาม ไม่เพียงแต่ต้องเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนที่ดิน (หมายถึงว่า ในความเป็นจริงแล้วมีเจ้าของที่ดินรายใหญ่อยู่เป็นจำนวนน้อยมาก) อันจะเป็นปัญหาต่อมาเมื่อพรรคดำเนินมาตรการปฏิรูปที่ดิน แต่ยังคงอาศัย “แนวร่วม” ที่เป็นทั้งเจ้าของที่ดินรายใหญ่และชาวนา “ร่ำรวย” ในการทำสงครามต่อต้านฝรั่งเศสด้วย³³ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ด้วยความจำเป็นของนโยบายแนวร่วม “การต่อสู้ทางชนชั้น” จึงต้องถูกลดความสำคัญลงในช่วงระยะเวลาดังกล่าว

ดังนั้น ในการรณรงค์เพื่อแสวงหาแนวร่วมตลอดช่วงปี ค.ศ. 1941-1946 พรรคจึงไม่ยอมใช้นโยบาย “ซ้ายจัด” อันจะมีผลผลักดันให้บรรดาเจ้าของที่ดินเหล่านั้นหันไปเข้าข้างฝรั่งเศส มาตรการหลักที่ใช้ในการปฏิรูปทางการเกษตรในช่วงนี้ก็ คือ การลดค่าเช่าที่ดิน และการแจกจ่ายที่ดินที่ยึดได้จากฝรั่งเศสและเจ้าของที่ดินรายใหญ่ที่ให้ความร่วมมือกับ “จักรวรรดินิยม” ตลอดจนในบางกรณีก็มีการแจกจ่ายที่ดินส่วนรวมของหมู่บ้านให้แก่ชาวนาที่ยากจนและ/หรือที่ไม่มีที่ดินทำกินประมาณว่าระหว่างปี ค.ศ. 1949-1951 มีการแจกจ่ายที่ดิน 254,000 เฮกตาร์ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในโคชินไชน่าให้แก่ชาวนา 500,000 คน³⁴ แม้ว่าในช่วงปลายทศวรรษ 1940 และต้นทศวรรษต่อมาจะมีความตึงเครียดมากขึ้นระหว่าง “แนวร่วม” และ “การต่อสู้ทางชนชั้น” เพราะพวกเจ้าของที่ดินจำนวนมากหันไปเข้าข้างฝรั่งเศสหรือไม่ก็ละเลยไม่ยอมปฏิบัติตามมาตรการปฏิรูปที่ดิน จนทำให้พรรคต้องใช้วิธีการรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะการยกเลิกหนี้สินและการยึดที่ดินเอกชนเพื่อแจกจ่ายให้แก่ชาวนาและผู้เช่าที่ดินที่ยากจน แต่กระทั่งเมื่อถึงปี ค.ศ. 1953 เจ้าของที่ดินและชาวนาร่ำรวยก็ยังถือครองที่ดินอยู่ถึงร้อยละ 59 ของที่พวกนี้เคยมีอยู่เดิม³⁵

จะเห็นได้ว่า ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว พรรคคอมมิวนิสต์ยังจำเป็นต้องอาศัยนโยบายแนวร่วมระดับกว้างในการต่อสู้เพื่อเอกราช นโยบายนี้สะท้อนให้เห็นชัดในรัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1946 ของสาธารณรัฐฯ ซึ่งให้หลักประกันการมีทรัพย์สินส่วนบุคคลกับการประกอบการโดยเอกชนได้ควบคู่ไปกับภาครัฐในเขตปลดปล่อย

อย่างไรก็ดี เมื่อถึงประมาณปี ค.ศ.1953 สภาวะการณ์และความจำเป็นประการนี้เริ่มเปลี่ยนไป ความตึงเครียดที่เพิ่มมากขึ้นระหว่าง “แนวร่วม” และ “การต่อสู้ทางชนชั้น” (นั่นคือมีความยากลำบากมากขึ้นที่จะรักษาสมดุลระหว่างความจำเป็นที่จะต้องคงความร่วมมือของเจ้าของที่ดินและชาวนาฐานะดี และ การดำรงการสนับสนุนของชาวนาที่ยากจนกว่าหรือที่ไร้อำนาจที่ดินทำกินด้วยการสนองตอบความต้องการนี้) ทำให้นโยบายของพรรคเริ่มเอนเอียงไปในแนวทางการต่อสู้ทางชนชั้นมากขึ้นตั้งแต่ประมาณปี ค.ศ. 1951

เมื่อถึงปี ค.ศ. 1953 ความจำเป็นที่จะต้องได้รับการสนับสนุนจากชนชั้นระดับล่างเพื่อเผด็จศึกอินโดจีนในขั้นสุดท้ายมีเพิ่มมากขึ้น ซึ่งหมายถึงความจำเป็นที่จะต้องสนองตอบความมุ่งหวังเรื่องที่ดินของชนชั้นเหล่านี้อย่างจริงจัง ความมุ่งหวังของประชากรส่วนนี้ ที่จริงแล้วได้รับการหนุนเสริมส่วนหนึ่งจากการรณรงค์ด้านการศึกษาและวัฒนธรรมของพรรคนั่นเอง ดังนั้น เมื่อปรากฏว่าแม้เมื่อถึงช่วงนั้นแล้วความเหลื่อมล้ำก็ยังคงดำรงอยู่อย่างเห็นได้ชัด³⁶ ทั้งๆ ที่ชาวนายากจนและที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองต้องเสียสละและรับภาระในสงครามสูงกว่า แรงกดดันที่จะให้มีการปฏิรูปที่ดินต่อไปจึงมีเพิ่มมากขึ้นในช่วงนี้ ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อฐานะทางอำนาจของพรรคเริ่มเข้มแข็งขึ้น ประกอบกับชัยชนะของคอมมิวนิสต์บนผืนแผ่นดินใหญ่จีน ที่ส่งผลกระทบต่อสงครามอินโดจีนในแง่ของความได้เปรียบทางทหารของเวียดนามที่เพิ่มขึ้น ทำให้การพึ่งพาแนวร่วมมีความจำเป็นน้อยลง ดังนั้น เมื่อพิจารณาถึงแนวทางอุดมการณ์ที่ถือว่า การปฏิรูปที่ดินเป็นขั้นตอนสำคัญที่จะนำไปสู่การสร้างระบบสังคมนิยม (ในจีนการปฏิรูปที่ดินเสร็จสิ้นลงแล้วในช่วงปลายปี ค.ศ. 1952) ตลอดจนความกังวลเกี่ยวกับผลทางการเมืองของ “การปฏิรูป” ที่ดำเนินมา ในช่วงระยะเวลาเดียวกันโดยรัฐบาลเหมาได้ ที่ฝรั่งเศสให้การสนับสนุนอยู่ในเวียดนามตอนใต้ พรรคก็ตัดสินใจที่จะมุ่งไปที่แนวทางการต่อสู้ทางชนชั้นอย่างแน่ชัด³⁷

อาจจะกล่าวได้ว่า ก่อนการยุติสงครามอินโดจีนในปี ค.ศ. 1954 การแบ่งแยกเวียดนามระหว่างฝ่ายคอมมิวนิสต์และฝรั่งเศสยังไม่แน่ชัด ประชากรเวียดนามบางส่วนต้องเผชิญกับอิทธิพลของทั้งสองฝ่าย (เช่น ถูกเก็บภาษีจากทั้งสองฝ่าย) แต่เมื่อข้อตกลงเจนีวาเดือนกรกฎาคมปีนั้นแบ่งเวียดนามออกเป็น 2 ส่วนที่เส้นขนานที่ 17 และโดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังปี ค.ศ. 1955 เมื่อปรากฏชัดว่าการเลือกตั้งทั่วไปทั้งเวียดนามเพื่อให้ประชาชนตัดสินกำหนดชะตาชีวิตทางการเมืองของตนจะไม่เกิดขึ้นตามข้อตกลงเจนีวา (ซึ่งก็หมายความว่า เส้นทางที่เวียดนามจะรวมกันใหม่อย่างสันติในอนาคตอันใกล้ดูรางเลือน) รัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามก็มุ่งไปที่ “การปฏิวัติสังคมนิยม” ในเวียดนามตอนเหนือเป็นสำคัญ จุดมุ่งหมายก็คือต้องการให้เป็นฐานสำหรับ “การปฏิวัติประชาธิปไตยประชาชนชาติประชาธิปไตย” ในเวียดนามตอนใต้ เวียดนาม 2 ส่วนก็พัฒนาไปตามแนวทางของตนอย่างแน่ชัด

5. เวียดนามกับการพัฒนา 2 แนวทาง

ในเวียดนามเหนือ ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นผลอย่างสำคัญจากการปฏิวัติสังคมนิยมโดยพรรคคอมมิวนิสต์ การปฏิรูปที่ดินตามกฎหมายที่บัญญัติออกมาในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1953 (มีผลใช้บังคับตั้งแต่ 1 มกราคม ค.ศ. 1954) กล่าวได้ว่าเป็นการมุ่งที่ “การต่อต้านระบบศักดินา” หลังจากที่ “การต่อต้านจักรวรรดินิยม” มีเส้นทางแน่ชัดว่ากำลังจะประสบผล³⁸

การปฏิรูปซึ่งเริ่มระลอกแรกอันเป็นช่วงการทดลองในระหว่างเดือนธันวาคม ค.ศ. 1953 และมีนาคม ค.ศ. 1954 ใน 6 หมู่บ้านในจังหวัดไทเหวียน ดำเนินต่อมาจนถึงปี ค.ศ. 1956 แม้ว่าจะมีปัญหาในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการแบ่งประชากรชนบทออกเป็น 5 ประเภท (กรรมกรชนบทที่ไร้ที่ดินทำกิน ชวานายากจน ชวานาฐานะปานกลาง ชวานร่ำรวย และเจ้าของที่ดินรายใหญ่) ที่ขัดต่อสภาพความเป็นจริง เพราะมีเจ้าของที่ดินรายใหญ่และชวานาที่ร่ำรวยแท้จริงเป็นจำนวนน้อย ทำให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบอย่างมากกลายเป็นชวานาฐานะปานกลางซึ่งเป็นกำลังผลิตที่สำคัญ จนกระทั่งต้องมีกรยอมรับความผิดพลาดและดำเนิน “การณรงค์แก้ไขความผิดพลาด” ในเดือนตุลาคมปีนั้น (และดำเนินต่อมาจนถึงต้นปี ค.ศ. 1958) รวมทั้งการเปลี่ยนตัวเลขอาชีพพรรคจากเจ็องจินห์มาเป็น

โฮจิมินห์ แต่ผลกระทบกว้างขวางทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่ไม่อาจปฏิเสธได้

เมื่อการปฏิรูปการเกษตรสิ้นสุดลงในปี ค.ศ.1957 นั้น ที่ดินจำนวน 810,000 เฮกตาร์หรือร้อยละ 50 ของที่ดินทำการเกษตรในจำนวนทั้งหมด 3,653 หมู่บ้านที่เกี่ยวข้อง ถูกนำมาแจกจ่ายโดยได้รับกรรมสิทธิ์แก่ชาวนาประมาณ 2 ล้านครัวเรือน ทั้งนี้ยังไม่นับจำนวนวัวควายและเครื่องมือทำการเกษตรที่ถูกเปลี่ยนมือไปพร้อม ๆ กันด้วย³⁹ แม้ว่าสิ่งที่ทำให้มีที่ดินเท่าเทียมกันทุกครอบครัวเป็นไปได้ แต่ผลที่สำคัญในแง่ของการต่อสู้ทางชนชั้นก็คือ “การปฏิรูปที่ดินได้ทำลายรากฐานทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมืองของระบบการถือครองที่ดินรายใหญ่ และได้เปลี่ยนโครงสร้างสังคมชนบทให้ไม่มีความเหลื่อมล้ำอย่างยิ่งยวด ในการครอบครองทรัพยากรการผลิตหลัก คือที่ดิน”⁴⁰ นอกจากนั้น ในแง่ของเป้าหมายทางอุดมการณ์ การปฏิรูปที่ดินเป็นการสร้างเงื่อนไขพื้นฐานที่จะขาดมิได้สำหรับการปฏิวัติสังคมนิยมในระดับสูงขึ้นไป คือการสร้างระบบ “สหกรณ์” และ “นารัฐ”

ในความคิดของผู้นำเวียดนามคอมมิวนิสต์ระบบสหกรณ์เป็นมาตรการจำเป็นที่จะป้องกันไม่ให้ความเหลื่อมล้ำและระบบทุนนิยมกลับเข้ามาอีกภายหลังการปฏิรูปที่ดิน (กรณีความแตกต่างเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นในเวียดนามได้ภายหลังการปฏิรูปที่ดิน อาจจะเป็นหลักฐานยืนยันสมมติฐานข้อนี้ได้)⁴¹ นอกจากนั้น ยังเชื่อกันด้วยว่า ระบบสหกรณ์เป็นวิธีการอย่างเดียวที่จะพัฒนาการเกษตรที่ยังล้าหลังอยู่ได้อย่างดี กล่าวคือ ในระยะสั้นและระยะกลาง การระดมแรงงานและแบ่งงานกันตามระบบนี้ จะทำให้ได้รับผลมากที่สุดจากทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร โดยไม่ต้องอาศัยการพัฒนาด้านเทคโนโลยี เช่น เครื่องจักรกล ปุ๋ย และพันธุ์พืช/สัตว์ โดยนัยนี้ทรัพยากรทางการเกษตรสามารถจะระดมไปใช้เพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนาระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมได้

“การปฏิรูปที่ดินเป็นขั้นตอนแรก เป็นการปลดปล่อยชาวนาจากความทุกข์ยากที่พรรณนาไม่หมด...แต่เป็นไปได้ที่จะให้มีผลผลิตทางการเกษตรจากการทำการเกษตรรายย่อยจำนวนล้าน ๆ ที่มีขนาดที่ดินแทบไม่ถึงครึ่งเฮกตาร์ ในปริมาณที่จะสนองความต้องการของเมืองและศูนย์อุตสาหกรรมที่กำลังพัฒนาอย่างเต็มที่ และที่จะส่งออกเพื่อแลกเปลี่ยนกับเครื่องมือ

เครื่องจักร⁴²

การดำเนินงานในช่วงแรกคือการจัดตั้ง “กลุ่มแลกเปลี่ยน/ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน” ตามรายงานรัฐบาลเมื่อสิ้นปี ค.ศ. 1956 มีการจัดตั้งกลุ่มแบบนี้ขึ้น 190,249 กลุ่ม ซึ่งเพิ่มขึ้นเป็น 245,000 กลุ่มในอีก 2 ปีต่อมา โดยมีชาวนา 1.8 ล้านครัวเรือนหรือร้อยละ 80 ของครอบครัวชาวนาทั้งหมดเข้าร่วม⁴³ กลุ่มที่จัดตั้งขึ้นนี้เป็นขั้นตอนที่จะนำไปสู่ระบบสหกรณ์ ซึ่งมี 2 ระดับด้วยกัน คือ ระดับต่ำ และระดับสูง

ในสหกรณ์ระดับต่ำ ที่ดินยังเป็นของชาวนาแต่ละครัวเรือน แต่นำมาทำประโยชน์ทางการเกษตรร่วมกันโดยที่สมาชิกจะได้รับรายได้จากทั้งแรงงานและค่าเช่า ส่วนในสหกรณ์ระดับสูงที่ดินจะเป็นของส่วนรวม เมื่อสิ้นปี ค.ศ. 1956 มีสหกรณ์ระดับล่างเพียง 16 แห่ง และสหกรณ์ระดับสูงเพียง 1 แห่ง แต่เมื่อถึงปี ค.ศ. 1963 มีสหกรณ์รวมกันทั้งสิ้น 30,624 แห่ง ประกอบด้วยชาวนา 2.5 ล้านครัวเรือน หรือร้อยละ 85.3 ของครัวเรือนชาวนาทั้งหมด ประมาณหนึ่งในสามของจำนวนนี้เป็นสหกรณ์ระดับสูง สำหรับ “นารัฐ” นั้นมีการจัดตั้งขึ้นครั้งแรก 11 แห่ง ในปี ค.ศ. 1955 ในที่ดินที่ยึดจากฝรั่งเศส จำนวนนารัฐเพิ่มขึ้นเป็น 49 แห่งในปี ค.ศ. 1961 และเป็น 59 แห่งในปี ค.ศ. 1966 นารัฐมุ่งไปที่การผลิตพืชผลอย่างเช่น กาแฟ ชา ผลไม้ ยางพารา พริกไทยดำ และยาสูบ ทั้งเพื่อการส่งออกและเพื่อใช้เป็นวัตถุดิบสำหรับอุตสาหกรรมภายในประเทศเป็นสำคัญ⁴⁴

ระบบการรวมการผลิต มีความสำคัญสำหรับผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามทั้งในทางอุดมการณ์และด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ “ประเทศที่อ้างว่ายึดแนวทางมาร์กซ์-เลนิน จะต้องสร้างระบบสังคมนิยมด้วยการมีระบบการรวมการผลิตทางการเกษตร”⁴⁵ และสำหรับประเทศที่ล้าหลังทางเศรษฐกิจเช่นเวียดนาม “...พลังทางการผลิตใหม่ซึ่งเป็นพลังร่วม เกิดขึ้นจากการจัดตั้งระบบสหกรณ์”⁴⁶ นอกจากนั้น ระบบดังกล่าวยังจำเป็นในแง่ของการควบคุมของรัฐ ทั้งในด้านการผลิตและการกระจายผลผลิตเพื่อลดผลกระทบจากกลไกตลาด กล่าวคือ เป็นวิธีการเดียวที่รัฐสามารถจะมีหลักประกัน ว่าด้วยปริมาณผลผลิตทางการเกษตรตามราคาที่รัฐกำหนด และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาผลต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมแล้ว “...เป็นไปได้ที่ภาคอุตสาหกรรมที่วางแผนจะพัฒนาไปได้ โดยอาศัยภาคเกษตรกรรมที่ไม่ได้มีการวางแผนให้สนองความต้องการด้านอาหาร วัตถุดิบและเงินตราต่างประเทศจากการ

ส่งออกผลผลิตทางการเกษตรโดยมีตลาดเข้ามาเป็นศูนย์กลางในการจัดหาสิ่งเหล่านี้⁴⁷

อย่างไรก็ดี แม้ว่าพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามจะเร่งการสร้างระบบการรวมการผลิต แต่ความตกต่ำของผลผลิตทำให้ไม่เพียงแต่ไม่สามารถพิสูจน์ยืนยันต่อประชากรในชนบทถึง “ความเหนือกว่า” ของระบบนี้เท่านั้น แต่ยังต้องยอมรับการคงอยู่ต่อไปของ “ระบบเศรษฐกิจครอบครัว” อีกด้วย

ในช่วงแรกๆ พรรคพยายามชี้ให้เห็นการเอื้อต่อกันของ 2 ระบบ นั่นคือระบบรวมเน้นที่การผลิตข้าว อาหารหลักอื่นๆ หรือพืชอุตสาหกรรม ส่วนระบบครอบครัวมุ่งที่การผลิตพืชผักผลไม้และเนื้อสัตว์ ปัญหาก็คือ เมื่อเป็นที่ประจักษ์ชัดมากยิ่งขึ้นว่า ระบบการรวมการผลิตไม่สามารถพิสูจน์ความเหนือกว่าได้ด้วยการเพิ่มผลผลิต นั่นคือ ระบบนี้ไม่อาจทดแทนเทคโนโลยีใหม่ๆ และพัฒนาการทางเทคโนโลยี ชาวเขาก็จะยิ่งหันมามุ่งที่ระบบครอบครัว แต่ด้วยเหตุที่ปริมาณผลผลิตที่รัฐจะได้รับ มีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมและการพัฒนาเศรษฐกิจโดยรวม ตามความคิดของผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนาม พรรคก็ดูจะไม่มีทางเลือกนอกจากจะมุ่งไปที่การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ระบบการรวมการผลิตต่อไป ปริมาณที่ดินทำการเกษตรที่อยู่นอกสหกรณ์ลดลงจากร้อยละ 30 ในปี ค.ศ. 1963 เป็นร้อยละ 20 ในปี ค.ศ. 1965⁴⁸

พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามหาทางออกด้วยมาตรการจูงใจด้านวัตถุ เพื่อให้ทั้งสหกรณ์และชาวนาแต่ละคนเพิ่มผลผลิต ลดการบริโภค และขายผลผลิตให้แก่รัฐมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ผลผลิตส่วนเกินทางการเกษตร (โดยเฉพาะที่เกินจากโควตาที่จะต้องจัดส่งให้รัฐ) ก็ยังอยู่ในระดับจำกัดโดยมีข้อจำกัดทางเทคนิคเป็นปัญหาสำคัญ การเสียเปรียบอัตราการค่าที่มีต่อสินค้าอุตสาหกรรม (รวมทั้งสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภค) ที่มีราคาแพงแต่คุณภาพต่ำและมีปริมาณจำกัด ก็มีส่วนทำให้ชาวนาขาดแรงจูงใจที่จะเพิ่มผลผลิต

ตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 1950 พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามมีนโยบายที่จะเร่งพัฒนาอุตสาหกรรม เมื่อถึงปี ค.ศ. 1957 อุตสาหกรรมที่ได้รับความเสียหายระหว่างสงครามกับฝรั่งเศสก็ได้รับการฟื้นฟูให้กลับไปอยู่ในระดับก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 แผนพัฒนา 3 ปี (ค.ศ. 1958-1960) และแผนพัฒนา 5 ปี (ค.ศ. 1961-1965) มุ่งพัฒนาอุตสาหกรรมหนักที่ยังไม่เคยมี โดยเน้นที่พลังงานไฟฟ้า เหล็กและเหล็กกล้า และเครื่องจักรกล เพื่อวางรากฐานอุตสาหกรรมสมัยใหม่ให้แก่เวียดนาม แม้ว่าจ

ไม่ได้ละเลยการผลิตสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภค โดยเฉพาะอุตสาหกรรมและ
หัตถกรรมท้องถิ่นเพื่อสนองความต้องการภายในประเทศ จุดมุ่งหมายหลักของพรรค
คือ “เปลี่ยนพื้นฐานการผลิตของสังคมจากแรงงานหัตถกรรมที่เป็นอยู่ในขณะนี้
ให้เป็นพื้นฐานการผลิตโดยใช้เครื่องจักรกล”⁴⁹

ในช่วงปลายทศวรรษ 1960 การผลิตทางอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นตามมูลค่า
ที่แท้จริงร้อยละ 15 ต่อปี โดยที่ผลผลิตสินค้าประเภททุนเติบโตในอัตราเกือบร้อยละ
20 การผลิตกระแสไฟฟ้า ถ่านหิน ปูนซีเมนต์ และแรฟอสเฟต เพิ่มขึ้นร้อยละ 300-
1,000 ระหว่างปี ค.ศ. 1957-1965 ในขณะที่การผลิตสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภค
ที่สำคัญ เช่น เสื้อผ้า สมู่ กระดาษ บุหรี่ และน้ำตาล ก็เพิ่มในอัตราที่ไม่แตกต่างกัน⁵⁰

ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้ “รัฐ” ก็เข้าไปมีบทบาทแทนเอกชนในการผลิต
ทางอุตสาหกรรมในเดือนกันยายน ค.ศ. 1960 นายกรัฐมนตรีฟามวันดงรายงานว่
ร้อยละ 95 ของกิจการอุตสาหกรรมและธุรกิจการค้าที่มีเอกชนเป็นเจ้าของและ
ดำเนินการได้ถูกเปลี่ยนเป็นกิจการร่วมรัฐ-เอกชน ในปี ค.ศ.1955 เวียดนามเหนือ
มีกิจการที่รัฐเป็นเจ้าของ 20 แห่ง แต่เมื่อถึงปี ค.ศ.1961 มีกิจการที่ดำเนินการ
โดยรัฐบาลกลาง 184 แห่ง และอุตสาหกรรมท้องถิ่นซึ่งรัฐเป็นเจ้าของเช่นเดียวกันอีก
1,000 แห่ง ในช่วงปี ค.ศ. 1955-1961 อัตราส่วนของผลผลิตจากกิจการของรัฐ
ต่อปริมาณการผลิตทั้งหมดเพิ่มจากร้อยละ 12 มาเป็นร้อยละ 57.6⁵¹

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาอุตสาหกรรมของเวียดนามเหนือประสบปัญหา
หลายประการ การขาดแคลนวัตถุดิบและแรงงานฝีมือเป็นปัญหาเรื้อรังที่แก้ไม่ตก
ผลิตภาพและคุณภาพของผลผลิตยังอยู่ในระดับต่ำ ที่สำคัญคือ ผลผลิตส่วนเกิน
ทางการเกษตรที่ยังต่ำ ไม่อาจเป็นฐานสำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรม (ที่จะส่งผล
กลับไปให้การพัฒนาทางการเกษตรอีกทอดหนึ่ง) ได้ การนำเข้าส่วนใหญ่ตอบสนอง
การรักษาระดับการบริโภคในเมืองและการพัฒนาอุตสาหกรรมหนัก โดยไม่มีผล
เชื่อมโยงกับส่วนอื่นๆ ของระบบเศรษฐกิจ นั่นคือมี “...การพัฒนาโครงสร้าง
อุตสาหกรรมที่แทบไม่มีการเชื่อมโยงกับส่วนที่เหลือของระบบเศรษฐกิจ ที่ยังคงเป็น
เกษตรกรรมและล่าหลังอย่างยิ่ง”⁵²

สงครามที่เข้มข้นรุนแรงมากยิ่งขึ้นในช่วงหลัง ค.ศ.1965 ส่งผลกระทบ
อย่างสำคัญต่อทั้งการเกษตรและอุตสาหกรรม ตลอดจนสภาพทางสังคมของ

เวียดนามเหนือด้วย การทิ้งระเบิดของสหรัฐอเมริกาสร้างความเสียหายอย่างหนัก แก่อุตสาหกรรม อย่างเช่น เหล็กกล้าและเหมืองถ่านหิน ตลอดจนเครือข่ายการคมนาคมขนส่งที่ส่งผลกระทบต่อการจัดส่งลำเลียงวัตถุดิบให้แก่อุตสาหกรรมเหล่านี้ การขยายตัวของสงครามนอกจากจะทำให้ในปี ค.ศ. 1966 ต้องใช้นโยบายย้ายแหล่งผลิตอุตสาหกรรมไปสู่ชนบทแล้ว ยังมีผลกระทบต่อสำคัญทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

ศูนย์อุตสาหกรรมที่สำคัญของเวียดนามเหนือขณะนั้นได้แก่ ฮานอย ไฮฟอง (มีท่าเรือทันสมัยและโรงงานปูนซีเมนต์และปลากระป๋อง) Nan Dinh (ศูนย์อุตสาหกรรมเบาจนกระทั่ง ค.ศ. 1966) Viet Tri และ Bac Giang (อุตสาหกรรมปุ๋ยเคมี) ฮานอยนั้นเป็นทั้งศูนย์อุตสาหกรรมและการเมืองการปกครอง แผนพัฒนา 3 ปี ค.ศ. 1958-1960 จัดสร้างแหล่งอุตสาหกรรมขึ้นกว้างขวางโดยเฉพาะแถบชานเมือง⁵³

การทิ้งระเบิดโดยสหรัฐอเมริกาในระหว่างปี ค.ศ. 1965-1968 และในช่วงเดือนธันวาคม ค.ศ. 1972 ทำให้รัฐบาลตัดสินใจย้ายแหล่งผลิตอุตสาหกรรม ตลอดจนอพยพโยกย้ายประชากรเขตเมืองสู่ชนบท ยิ่งไปกว่านั้น การพัฒนาอุตสาหกรรมก็ย่อมจำเป็นที่จะต้องมุ่งไปที่การสนับสนุนภารกิจการสงคราม พร้อมทั้งที่ต้องสูญเสียแรงงานจำนวนมากให้แก่กองทัพ ท้ายที่สุด แม้ว่าการย้ายแหล่งผลิตอุตสาหกรรมจะมีผลส่วนหนึ่งในการขยายตัวของอุตสาหกรรมท้องถิ่น และการมีปริมาณสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคมากขึ้นบ้างสำหรับประชากรในชนบท แต่โดยทั่วไปแล้ว อุตสาหกรรมที่ย้ายออกไปโดยมากเป็นอุตสาหกรรมหนัก โดยที่ประชากรส่วนนี้ต้องรับการความกดดันมากขึ้น ที่จะต้องสนองตอบความต้องการด้านผลิตผลทางการเกษตรในภาวะสงคราม⁵⁴

ในทางสังคม การโยกย้ายประชากรในเขตเมืองออกสู่ชนบท กล่าวได้ว่ามีส่วนเกื้อหนุนการพัฒนาชนบทในด้านการสร้างบ่อน้ำ ล້วม โรงเรียน ตลาด โรงพยาบาล และที่อยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้นทั้งนี้ไม่นับการโยกย้ายทรัพยากรมนุษย์ (แรงงานฝีมือ) ส่วนหนึ่งไปสู่ชนบท และที่สำคัญไม่น้อยก็คือ การผสมผสานของประชากรเมืองและชนบท มีส่วนเกื้อหนุนบูรณาการหรือความเป็นปึกแผ่นทางสังคม (ระหว่างเมืองและชนบท) ได้ระดับหนึ่ง⁵⁵

การกระจายประชากรและการผลิตทางอุตสาหกรรมส่วนหนึ่งไปสู่ชนบท

และการเน้นที่การเลี้ยงตนเองได้ของท้องถิ่น ย่อมมีผลเท่ากับเป็นการกระจายอำนาจระดับหนึ่งจากส่วนกลาง สหกรณ์และหมู่บ้านมีอำนาจปกครองตนเองเพิ่มมากขึ้น พร้อม ๆ กับการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจครอบครัวและระบบตลาดเอกชน ปัญหาสำหรับพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามก็คือ ทำอย่างไรจึงจะดำรงความสามารถในการ “ควบคุม” ไว้ได้ ทั้งเพื่อความจำเป็นในการระดมพลังและทรัพยากรในยามสงคราม และเพื่อรักษาสถานะทางอำนาจของพรรค ที่น่าสังเกตก็คือ พร้อม ๆ กับที่มีการกระจายอำนาจและการผลิตออกไป “รัฐ” ก็เข้าไปมีบทบาทควบคุมมากขึ้นในกิจการที่เคยให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทกว้างขวางมากที่สุด ตัวอย่างเช่น บุคลากรของพรรคเข้าไปมีบทบาทโดยตรง แทนที่ผู้ที่ไม่ใช่ผู้ปฏิบัติงานของพรรคในคณะกรรมการระดับต่างๆ เป็นต้น แม้ว่าจะจะมีการสนับสนุนให้องค์กรมวลชน เช่น องค์กรเยาวชนและสตรีเข้ามามีบทบาทมากขึ้น เพื่อชดเชยการสูญเสียการมีส่วนร่วมของประชาชนในส่วนนี้ แต่องค์กรเหล่านี้ในทางข้อเท็จจริงแล้ว ดูจะเป็นเครื่องมือด้านการควบคุมของพรรคมากกว่า⁵⁶ นี่เป็นลักษณะที่ขัดแย้งกันในตัวเองประการหนึ่งของระบบสังคมนิยมเวียดนาม

กล่าวโดยสรุป ตั้งแต่ประมาณปี ค.ศ. 1954 เวียดนามตอนเหนือพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปอย่างสำคัญการเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจภายใต้ระบบสังคมนิยมมีผลต่อพัฒนาการทางสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ที่เห็นได้ชัดคือ โครงสร้างด้านอาชีพของประชากร แม้ว่าเวียดนามโดยทั่วไปยังถือว่าเป็นสังคมเกษตรกรรม โดยมีประชากรที่เป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมเพียงไม่กี่พันคนเมื่อได้รับเอกราช แต่เมื่อถึงปี ค.ศ. 1975 แรงงานประเภทนี้ในเวียดนามเหนือมีถึงร้อยละ 11 ของแรงงานของเวียดนามส่วนนี้ ทั้งนี้ยังไม่นับรวมแรงงานในภาคการก่อสร้างและการขนส่งคมนาคมอีกร้อยละ 10 ของประชากรแรงงานทั้งหมด ดังนั้นเมื่อบวกกับแรงงานในภาคพาณิชยกรรม บริการ และฝ่ายบริหารรวมกันทั้งสิ้นอีกร้อยละ 14 แรงงานภาคเกษตรกรรมในสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม ก็เหลือเพียงร้อยละ 65⁵⁷ นอกจากนั้นในทัศนะของนักวิชาการบางคน ระบบรวมการผลิตแม้ว่าจะมีข้อจำกัดและก่อให้เกิดปัญหามากมาย แต่ก็กันจะมีส่วนฟื้นฟูและเสริมสร้างความ เป็นปึกแผ่นทางสังคมและการเมืองด้วยการให้ประชาชนเข้ามา “มีส่วนร่วม” ในระบบดังกล่าว⁵⁸ สภาพ “ความเป็นปึกแผ่น” ดังกล่าวนี้อาจจะเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

เมื่อเปรียบกับสภาวะการณ์และพัฒนาการที่เกิดขึ้นในเวียดนามใต้ในช่วงระยะเวลาเดียวกัน

เวียดนามใต้เส้นขนานที่ 17 ภายหลังกปี ค.ศ. 1954 พัฒนาไปในทิศทางที่แตกต่างกับตอนเหนือโดยสิ้นเชิง กล่าวโดยทั่วไปแล้ว ถ้าเราพอจะยอมรับได้ว่าเวียดนามตอนเหนือพัฒนาไปในทิศทางแห่งการมีบูรณาการทางสังคมและการเมืองมากขึ้น ในเวียดนามใต้พัฒนาการที่สำคัญจะได้แก่ความแตกแยกที่เพิ่มมากขึ้น

ภายหลังกปี ค.ศ. 1954 ความแตกต่างตึงเครียดทางสังคมที่มีอยู่จะเป็นปัญหามากยิ่งขึ้น เมื่อประชากรจากเวียดนามเหนือส่วนหนึ่งคาดว่าไม่ต่ำกว่า 1 ล้านคนอพยพหนีระบอบคอมมิวนิสต์ลงมาทางใต้ (กับอีกประมาณ 100,000 คนที่อพยพจากทางใต้ขึ้นเหนือ) ซึ่งในจำนวนนี้มีไม่น้อยที่เป็นคาทอลิก สร้างความหวาดระแวงให้แก่ชาวเวียดนามใต้ว่า ผู้อพยพที่เป็นชนชั้นนำจากตอนเหนือจะเข้ามาเบียดแทรกมีอิทธิพลทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองแทนที่พวกตน⁵⁹ (โงดิ่นห์เดียมก็เป็นคาทอลิกอพยพที่ขึ้นมาเป็นผู้นำเวียดนามใต้ แล้วสร้างความแตกแยกทางการเมืองอย่างรุนแรงกว้างขวาง)

ความเป็นปฏิปักษ์ทางชนชั้นค่อนข้างรุนแรงในชนบทเวียดนามใต้ อันเป็นผลมาจากพัฒนาการทางเศรษฐกิจภายใต้ระบอบอาณานิคม ซึ่งที่ดินส่วนใหญ่อยู่ภายใต้การถือครองของคนเป็นจำนวนน้อยมาก ความกดดันทุกซัซกที่ประชากรส่วนใหญ่ได้รับจากมาตรการทางภาษี กับระบบค่าเช่าและดอกเบี้ยที่ขูดรีด ทำให้ดินแดนส่วนนี้เป็นเป้าหมายสำคัญของคอมมิวนิสต์

ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1945 จนกระทั่งกลางทศวรรษ 1960 เวียดนามินห์และแนวร่วมปลดปล่อยแห่งชาติ ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการปฏิรูปที่ดิน จนกระทั่งเมื่อถึงปี ค.ศ. 1969 นั้น ชนชั้นเจ้าของที่ดินแทบไม่เหลืออยู่แล้ว และชาวนาส่วนใหญ่ก็กลายมามีฐานะเป็นชาวนา “ระดับกลาง” และ “มั่งคั่ง” นอกจากนั้นในช่วงต้นทศวรรษ 1970 รัฐบาลไซ่ง่อนก็ดำเนินมาตรการปฏิรูปที่ดินของตนด้วย (โครงการ “ให้ที่ดินแก่ผู้หว่านไถ” ก่อนหน้านั้นในช่วงสมัยรัฐบาลโงดิ่นห์เดียมก็มีการรณรงค์ปฏิรูปที่ดินเช่นกัน แต่กล่าวได้ว่าล้มเหลวลงโดยสิ้นเชิง)⁶⁰ โดยอ้างว่าสามารถลดจำนวนผู้เช่านาจากร้อยละ 60 ในปี ค.ศ. 1967 ลงเหลือร้อยละ 5 เมื่อถึงต้นปี ค.ศ. 1975⁶¹

อย่างไรก็ดี การปฏิรูปที่ดินในเวียดนามได้มีได้นำไปสู่การเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจอย่างที่เกิดขึ้นในเวียดนามตอนเหนือ ภายใต้อิทธิพลของสหรัฐอเมริกาที่เข้ามามีบทบาทโดยตรงเพิ่มมากขึ้น ตั้งแต่ช่วงหลังสงครามอินโดจีนครั้งแรก รวมทั้งบทบาทในการสนับสนุนและเสริมสร้างฐานะทางการเมืองของโงดินห์เดียม เกษตรกรรมของเวียดนามได้ยังคงมีลักษณะของการผลิตเพื่อการค้าเป็นสำคัญ เมื่อประกอบกับผลจากการปฏิรูปที่ดินก็มีชาวนาจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ที่เข้ามาสู่ระบบตลาด แต่ถึงแม้ว่าจะมีการลงทุนเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปี ค.ศ. 1968-1973 มีการนำเข้าเครื่องจักรกลการเกษตรหรือที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรอย่างมาก⁶² แต่การใช้การลงทุนในลักษณะนี้และประสิทธิภาพในการผลิตก็ยังคงอยู่ในระดับต่ำ เมื่อเทียบกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อื่น ๆ สาเหตุส่วนหนึ่งก็เพราะสถานการณ์สงครามนั่นเอง

ในด้านการพัฒนาอุตสาหกรรม ปัญหาสำคัญของเวียดนามได้คือ ข้อจำกัดด้านทรัพยากร ทำให้การพัฒนาไปที่การผลิตสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคเป็นสำคัญ เขตอุตสาหกรรมสำคัญอยู่ที่ซานเมืองไซ่ง่อนและเมืองใหญ่อื่นๆ ในเขตสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงและชายฝั่งภาคกลาง อุตสาหกรรมสำคัญที่เริ่มในช่วงนี้ คือ น้ำตาล ปูนซีเมนต์ สิ่งทอ เกษตรกรรม อาหาร และกระดาษ อย่างไรก็ตาม ไม่เพียงแต่ผลผลิตทางอุตสาหกรรมเท่านั้น แต่รวมไปถึงผลผลิตทางการเกษตรด้วยที่ไม่พอเลี้ยงประชากร ผลที่หลีกเลี่ยงไม่ได้คือสิ่งที่ต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากสหรัฐอเมริกา⁶³

เมื่อถึงปี ค.ศ. 1965 เวียดนามใต้ก็ไม่อาจส่งข้าวออกได้อีก และยังคงนำเข้าอาหารเป็นจำนวนมากด้วย การผลิตยางพาราซึ่งเป็นแหล่งรายได้จากการส่งออกสำคัญก็ลดลงจาก 78,000 เมตริกตันในปี ค.ศ. 1961 เหลือเพียง 20,000 เมตริกตัน ในปี ค.ศ. 1972 ดังนั้น ตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา เวียดนามใต้ก็ต้องพึ่งพาสหรัฐอเมริกาแทบจะสมบูรณ์แบบ⁶⁴ และเมื่อถึงต้นทศวรรษต่อมาระบบเศรษฐกิจพึ่งพานี้ก็ถึงจุดวิกฤติ

การขยายตัวของเขตเมืองอย่างรวดเร็ว อันเป็นผลมาจากการขยายตัวของการค้าและบริการ เพื่อหนุนเสริมระบบเศรษฐกิจยามสงครามในขณะนั้น และจากการอพยพของประชากรชนบทเข้ามาในเมืองเพราะภัยจากสงคราม เกิดขึ้นพร้อมๆ

กับความเสื่อมทรุดของเกษตรกรรมจนไม่อยู่ในฐานะที่จะเลี้ยงดูประชากรในเมืองได้ ดังนั้น เมื่อจำนวนทหารอเมริกันลดน้อยลงไปพร้อมๆ กับปริมาณความช่วยเหลือระบบเศรษฐกิจที่อยู่ได้ด้วยความช่วยเหลือนี้ และการให้บริการแก่ฐานทัพและบริการที่เกี่ยวข้องเกือบจะโดยสิ้นเชิง ก็ไม่อาจดำรงอยู่ได้

ฐานทางการเมืองของรัฐบาลหลายชุดที่ผลัดเปลี่ยนกันขึ้นมาปกครองภายหลังการโค่นล้มของระบอบการปกครองของโงดินท์เดียม ก็จะเสื่อมทรุดลงไปก่อนหน้านั้นเสียอีก สาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้สหรัฐอเมริกาเข้ามาแทรกแซงทางทหารโดยตรงมากยิ่งขึ้นทุกที ตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 1960 ก็เพื่อค้ำจุนฐานะของรัฐบาลเวียดนามใต้ไว้นั่นเอง

สภาพความเสื่อมทรุดทางสังคมและเศรษฐกิจ กับความแตกแยกไร้เสถียรภาพทางการเมืองของเวียดนามใต้ก่อนที่จะถูกยึดได้โดยคอมมิวนิสต์ นับว่าหาที่เปรียบได้ยาก ประชากรชนบทที่หลั่งไหลเข้ามาในเขตเมืองเป็นจำนวนมาก แออัดขัดเขียดกันอยู่โดยไม่มีที่อยู่อาศัยและสิ่งสาธารณูปโภครองรับอย่างเพียงพอ ประมาณว่าในปี ค.ศ. 1972 มี “ผู้ลี้ภัย” 3.9 ล้านคน อาศัยอยู่ในหรือรอบๆ เขตเมืองและในค่ายผู้ลี้ภัยต่างๆ โดยที่ในขณะนั้นเวียดนามใต้มีประชากร 19 ล้านคน⁶⁵ และเมื่อถึงปี ค.ศ. 1975 ข้อมูลบางแหล่งระบุว่าเวียดนามใต้มีประชากรในเขตเมืองถึงร้อยละ 35 ของประชากรทั้งหมด (ในขณะที่ในเวียดนามเหนือประชากรส่วนนี้มีเพียงร้อยละ 11)⁶⁶ ก่อให้เกิดปัญหาการว่างงานและปัญหาทางสังคมและเศรษฐกิจอื่นๆ มีเพียงชนชั้นกลางส่วนหนึ่งที่มั่งคั่งร่ำรวยหรือดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างไม่เดือดร้อน ท่ามกลางกรรมกรยากจน โสเภณี ขอทาน พ่อค้าเร่ และพวกจรจัดไม่มีงานทำต่างๆ ที่นับวันจะเพิ่มจำนวนมากขึ้นก่อนวาระสุดท้ายของระบอบการปกครองของไซ่ง่อน สภาพสังคมที่แตกแยกกระส่ำระสายดังกล่าวนี้ เป็นมรดกที่รัฐบาลซานอัยรับช่วงสืบต่อมา ซึ่งเป็นผลพวงส่วนหนึ่งของการแบ่งแยกทางการเมืองภายหลังปี ค.ศ. 1954

6. สรุป

ปัญหาที่เห็นได้ชัดที่สุดของระบอบปกครองสังคมนิยมเวียดนามภายหลังสงครามก็คือ การฟื้นฟูสภาพชีวิตและจิตใจความแตกแยกกระส่ำระสายในเวียดนาม

ตอนใต้ ตลอดจนการผนวกดินแดนส่วนนี้เข้ากับเวียดนามเหนือที่มีสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมแตกต่างกันอย่างมาก ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ปัญหาการฟื้นฟูบูรณะทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจมีอยู่ในเวียดนามทั้ง 2 ส่วน แต่ปัญหาที่ดูจะท้าทายมากที่สุด เห็นจะได้แก่การสร้างความเป็นปึกแผ่นภายใต้ระบอบปกครองเดียวกันของดินแดน 2 ส่วน ที่มีความแตกต่างแปลกแยกดำรงอยู่ยาวนาน ผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามจัดการกับการท้าทายนี้อย่างไร การดำเนินงานในเรื่องนี้มีผลกระทบต่อระบอบปกครองสังคมนิยมเวียดนามในลักษณะใด หรือไม่

ความสำเร็จในการจัดการกับผลกระทบของมรดกแห่งความแตกแยกทางการเมืองย่อมมีผลอย่างสำคัญต่อการยอมรับความชอบธรรมของระบอบปกครองโดยทุกๆ ส่วนของประเทศ อันจะมีผลต่อบทบาทและอำนาจรัฐในการที่จะระดมพลังสนับสนุนการดำเนินงานในเรื่องต่างๆ อีกด้วย กล่าวคือ ปัญหานี้เข้ามาเป็นเงื่อนไขกำหนดความสามารถหรือทางเลือกของระบอบปกครองสังคมนิยมเวียดนามอย่างไร ในการดำเนินงานตามภารกิจและเป้าหมายต่างๆ ที่กำหนดไว้ เราจะพิจารณาปัญหานี้ในบทต่อไป

เชิงอรรถ

- 1 S.N. Eisenstadt, "The Influence of Traditional and Colonial Political Systems on the Development of Post-Traditional Social and Political Orders", in Hans-Dieter Evers (ed.), Modernisation in Southeast Asia (Singapore: Oxford University Press, 1973), pp. 6-7.
- 2 Ibid., pp. 10-11.
- 3 Cf. Paul Isaart, Le Phenomene national vietnamien: De l'indépendance unitaire a l'indépendance fractionnée (Paris: Librairie General de Droit et de Jurisprudence, 1961, cited by John T. McAlister, Jr., Vietnam: The Origins of Revolution (London: Allen Lane the Penguin Press, 1969), p. 26.
- 4 John K. Whitmore, "Communism and History in Vietnam", in William S. Turley (ed.) Vietnamese Communism in Comparative Perspective (Boulder, Colorado: Westview Press, 1980), p. 12.
- 5 D.G.E. Hall, A History of Southeast Asia, 4th ed. (London: Macmillan, 1981), p. 211-212.
- 6 Le Thanh Khoi, Histoire de Vietnam des Origines a 1858 (Paris: Sudestasie, 1981), p. 92.
- 7 Ibid., pp. 111-121.
- 8 Ibid., pp. 128-130.
- 9 McAlister, Jr., op. cit., p. 27.
- 10 Ibid., pp. 27-28.
- 11 David Joel Steinberg (ed.), In Search of Southeast Asia: A Modern History (New York: Praeger Publishers, 1971), pp. 124-125.
- 12 Milton E. Osborne, The French Presence in Cochinchina and Cambodia: Rule and Response (1859-1905) (Ithaca/London:

- Cornell University Press, 1969), pp. 131-132.
- 13 Chester A. Bain, Vietnam: The Roots of Conflict (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc. 1967), pp. 16-17; Harvey H. Smith et al, Area Handbook for North Vietnam (Washington, D.C.: U.S. Government Publishing House, 1967), pp. 67-68; and Melanie Beresford, Vietnam: Politics, Economics and Society (London/New York: Pinter Publishers, 1988), p. XIII.
- 14 E.S. Unger, "The Struggle over the Chinese Community in Vietnam, 1946-1986", Pacific Affairs, Winter 1988, pp. 596-614.
- 15 Steinberg (ed.), op. cit., p. 125.
- 16 Bain, op. cit., p. 19.
- 17 Paul Mus, "The Mandate of Heaven and Politics as Seen from the Vietnamese Village", in John T. McAlister, Jr., (ed.), Southeast Asia and the Politics of National Integration (New York: Random House, 1973), p. 297
- 18 Ibid., p. 301
- 19 McAlister, Jr., op. cit., pp. 40-43.
- 20 Huynh Kim Khanh, "The Vietnamese Communist Movement Revisited", Southeast Asian Affairs 1976 (Singapore: The Institute of Southeast Asian Studies, 1976), p. 454.
- 21 Samuel L. Popkin, The Rational Peasant (Berkeley, California: University of California Press, 1979), quoted by Andrew B. Chovanes, "On the Vietnamese and Other Peasants", Journal of Southeast Asian Studies, September 1986, p. 213.
- 22 James C. Scott, The Moral Economy of the Peasantry (New Haven: Yale University Press, 1976), referred to in ibid., pp. 21-211.
- 23 David G. Marr, Vietnamese Tradition on Trial, 1920-1945

- (Berkeley, California: University of California Press, 1981), pp. 26-28.
- 24 Chovanes, op. cit., pp. 226-227.
- 25 Marr, op. cit., pp. 35-43.
- 26 Steinberg (ed.), op. cit., p. 181.
- 27 Ibid., p. 182.
- 28 Robert F. Turner, Vietnamese Communism: Its Origins and Development (Stanford, California: Hoover Institution Press, 1975), pp. 45-49.
- 29 Ibid., p. 69.
- 30 Ibid., p. 39.
- 31 Gabriel Kolko, Vietnam: Anatomy of a War 1940-1975 (London: Unwin Paperbacks, 1986), pp. 36-39
- 32 Andrew Vickerman, The Fate of the Peasantry: Premature 'Transition to Socialism' in the Democratic Republic of Vietnam (New Haven: Yale University Southeast Asian Studies, 1986), pp. 31-32.
- 33 Ibid., pp. 45-46.
- 34 Kolko, op. cit., pp. 40-41.
- 35 Ibid., p. 41.
- 36 ไพรัตน์ Vickerman, op. cit., p. 70, for relative per-capita land ownership in the DRV in 1945 and 1953.
- 37 Ibid., pp. 73-76.
- 38 Ibid., p. 81.
- 39 Ibid., p. 104.
- 40 Ibid., p. 112.
- 41 Ngô Vinh Long, "Agrarian Differentiation in Southern Region of Vietnam", Journal of Contemporary Asia, Vol. 14, No. 3. 1984,

- pp. 283-304.
- 42 Doan Trang Truyen and Pham Thanh Vinh, cited in Vickerman, op. cit., p. 124.
- 43 Smith et al, op. cit., p. 277.
- 44 Ibid.
- 45 Le Chau, cited in Vickerman, op. cit., p. 132.
- 46 Doan Trang Truyen and Pham Thanh Vinh, cited in ibid., p. 133.
- 47 Ibid., p. 140.
- 48 Ibid., p. 203.
- 49 Le Duan, quoted in Smith et al, op. cit., p.?
- 50 Beresford, op. cit., p. 132.
- 51 Smith et al, op. cit., p. 300.
- 52 Beresford, op. cit., p. 141.
- 53 William S. Turley, "Urbanisation in War: Hanoi: 1946-1973", Pacific Affairs, Fall 1975, p. 377.
- 54 Vickerman, op. cit., pp. 207-213.
- 55 Turley, on. cit., p. 382.
- 56 Ibid., p. 384.
- 57 Beresford, op. cit., p. 60.
- 58 David W.P. Elliot, "Political Integration in North Vietnam: The Cooperativisation Period", in Joseph J. Zasloff and MacAlister Brown (eds.), Communism in Indochina: New Perspectives (Lexington: D.C. Heath & Co., 1975), pp. 168-173.
- 59 Bain, op. cit., p. 19.
- 60 Kolko, op. cit., pp. 93-96.
- 61 Ngo Vinh Long, op. cit., pp. 283-285.
- 62 Ibid., p. 288.
- 63 Willian J. Duiker, Vietnam: Nation in Revolution (Boulder,

Colorado:Westview Press, 1983), pp. 100-101.

64 Ibid., p. 101; and Kolk, op. cit., pp. 223-230.

65 Ngo Vinh Long, op. cit., p. 287.

66 Beresford, op. cit., p. 57.

บทที่ 4

เวียดนามกับปัญหาการรวมชาติ และสร้างความเป็นปึกแผ่นทางการเมือง

1. ความนำ

ปัญหาแรกที่รัฐบาลคอมมิวนิสต์เวียดนามต้องเผชิญภายหลังชัยชนะในสงครามปฏิวัติในปี ค.ศ. 1975 คือ การรวมเวียดนาม 2 ส่วน ที่ได้พัฒนาไปในทิศทางที่แตกต่างกันเป็นเวลานาน เข้าเป็นอันเดียวกัน นี่เป็นเป้าหมายหลักของสงครามปฏิวัติที่ดำเนินมาเกือบ 2 ทศวรรษก่อนหน้านี้ ไม่มีข้อสงสัยเกี่ยวกับการยึดมั่นในเป้าหมายนี้ เพียงแต่จะต้องมีการตัดสินใจเกี่ยวกับ “ช่วงจังหวะ” ที่จะให้มีการดำเนินการในเรื่องนี้เมื่อใดเท่านั้น

ในช่วงระยะ 2-3 เดือนแรกของการยุติสงคราม รัฐบาลคอมมิวนิสต์ยังไม่กล้าตัดสินใจเรื่องการรวมเวียดนามอย่างผลิผลาม และมีทัศนคติที่ค่อนข้างจะยืดหยุ่นเกี่ยวกับเรื่องนี้ โดยแสดงท่าทีในขั้นแรกว่า จากความแตกต่างอย่างมากมายระหว่างเวียดนามทั้ง 2 ส่วน ไม่ว่าจะในแง่ของระบบสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง หรือท่าทีของประชาชนใน 2 ส่วนที่มีต่อกัน การรวมเวียดนามยังจะต้องใช้เวลาอีก 5 ปีเป็นอย่างน้อย เพื่อยืนยันในทำที่นี้ ในช่วงฤดูร้อนปี ค.ศ. 1975 นั้นเองทั้งเวียดนามเหนือและเวียดนามใต้ก็ยื่นขอสมัครเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ

ความลังเลยืดหยุ่นในการตัดสินใจดังกล่าว ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเพราะจริงๆ แล้วฝ่ายคอมมิวนิสต์ยังไม่พร้อมที่จะเข้ายึดอำนาจในเวียดนามได้จึงต้องการให้ดินแดนส่วนนี้มีรัฐบาลของตนเองไปก่อน ในช่วงที่จะพัฒนาไปจนกว่าจะพร้อมที่จะรวมกันได้² นอกจากนี้ การมีท่าทีเช่นนี้ยังอาจมีผลประโยชน์ทั้งในทางเศรษฐกิจและการเมือง ไม่ว่าจะพิจารณาจากสภาวะการณ์ภายในหรือภายนอกประเทศในด้านภายในนั้น การมีท่าทีรุนแรงทางอุดมการณ์ย่อมจะสร้างความหวุ่นไหว

หรือแม้กระทั่งการต่อต้านจากประชาชนในเวียดนามใต้ การใช้วิถี “ไม่รุนแรง” จึงอาจมีผลในการเรียกร้องการสนับสนุนจากประชาชน นอกเหนือไปจากจุดประสงค์เพื่อลดความตึงเครียดระหว่างผู้นำจากทางใต้ ซึ่งเข้าใจว่าน่าจะมียุทธศาสตร์ในด้านภายนอก ทำที่ตั้งกล่าวนี้ย่อมลดความตระหนกหวาดระแวงของเพื่อนบ้านที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ พร้อมๆ ไปด้วยกับการรักษาภาพพจน์การเป็นระบบเศรษฐกิจ “เปิด” ของเวียดนามใต้ไว้เพื่อประโยชน์ด้านความช่วยเหลือและการลงทุนจากต่างประเทศ ดังนั้นการขอสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติทั้ง “สองประเทศ” จึงไม่เพียงเพื่อยืนยันท่าทีว่า การรวมเวียดนามจะเป็นไปอย่างช้าๆ และค่อยเป็นค่อยไปเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงการมีคะแนนเสียงของตนเองเพิ่มขึ้นอีก 1 เสียงด้วย³

อย่างไรก็ดี เมื่อถึงฤดูใบไม้ร่วงปีเดียวกันนั้นเอง ผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามก็เปลี่ยนท่าทีโดยตัดสินใจที่จะรวมเวียดนามทั้ง 2 ส่วนเข้าด้วยกันโดยเร็ว ผู้นำเวียดนามมีเหตุผลและความจำเป็นอย่างไรในการตัดสินใจในเช่นนี้ มีการดำเนินการอย่างไรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว ผลจากการดำเนินงานเช่นนั้นเป็นอย่างไร มีความสร้างสรรค์ทางนโยบายและสถาบันหรือไม่เพียงใดในการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ระบบสังคมนิยมเวียดนามมีการปรับตัวเปลี่ยนแปลงในลักษณะใดหรือไม่ ในการเผชิญกับปัญหาเหล่านี้

2. การรวมเวียดนามในระดับการปรับโครงสร้างทางสถาบันทางการเมือง

เป็นที่แน่นอนว่า การตัดสินใจในเรื่องการรวมเวียดนามเป็นเรื่องลำบากยิ่ง ในทางอุดมการณ์ การตัดสินใจรวมเวียดนามมีผลเท่ากับการยอมรับว่าเวียดนามตอนใต้พ้นขั้นตอนของ “การปฏิวัติประชาชาติประชาธิปไตย” และเข้าสู่กระบวนการปฏิวัติสังคมนิยมตามแนวทางของเวียดนามตอนเหนือ โดยไม่รอให้ผ่านการฟื้นฟูบูรณะทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมเสียก่อน⁴

ท่าทีดังกล่าวนี้ มีเค้ามาตั้งแต่เดือนกันยายน ค.ศ. 1975 เมื่อกรมการเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม ตัดสินใจที่จะให้มีการรวมเวียดนามในระดับสถาบันรัฐโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ พร้อมทั้งเตรียมการสร้างระบบสังคมนิยมในเวียดนามใต้ ในเดือนพฤศจิกายนก็มีการยืนยันในท่าทีอย่างแน่ชัด เมื่อที่ประชุมหารือทางการเมืองระหว่างผู้แทนของเวียดนามเหนือและใต้ ได้ลงมติที่จะให้

เวียดนามได้ก้าวสู่ขั้นตอนของ “การเปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบสังคมนิยม” ในทันที
ทันใด Truong Chinh ได้ให้เหตุผลเชิงอุดมการณ์สำหรับมติดังกล่าวไว้อย่าง
ชัดเจนว่า

“ชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของการรุกรบและการลุกฮือโดยทั่วไปเมื่อฤดูใบไม้ผลิปี
นับเป็นการยุติอย่างมีชัยสำหรับขั้นตอนการปฏิวัติประชาธิปไตย
ของประชาชนในเวียดนามใต้ และเป็นการเปิดขั้นตอนใหม่ของการปฏิวัติ
สำหรับพวกเขาเหล่านี้พร้อมกับการกิจใหม่ทางยุทธศาสตร์ นั่นคือการปฏิวัติ
สังคมนิยม”⁵

ข้ออ้างทางอุดมการณ์ดังกล่าว จะได้รับการสนับสนุนโดยสภาการณ์เชิง
“กาวีสัย” อยู่ไม่น้อย (ตามความเข้าใจของนักวิชาการเวียดนามเอง) ประการหนึ่ง
คือ ความแตกต่างระหว่างเวียดนามเหนือในปี ค.ศ. 1954 และเวียดนามใต้ในปี ค.ศ.
1975 ในแง่ที่ว่า ระดับการพัฒนาในเวียดนามใต้ถึงช่วงหลังการปลดปล่อยนี้ ได้
พัฒนาไปไกลกว่าเวียดนามเหนือเมื่อ 2 ทศวรรษก่อน ทั้งด้านอุตสาหกรรม (ที่น่า
จะเป็นพื้นฐานที่เพียงพอสำหรับ “การปฏิวัติด้านเทคโนโลยีและด้านวัตถุ”) และ
ด้านการเกษตร ที่ผ่านการปฏิรูปที่ดินมาระดับหนึ่ง ทั้งโดยฝ่ายคอมมิวนิสต์และโดย
รัฐบาลไซ่ง่อนดังที่ได้กล่าวถึงแล้ว จนน่าจะเอื้ออำนวยต่อการปฏิวัติสังคมนิยมอย่าง
รวดเร็วได้โดยสภาพเงื่อนไขเช่นนี้ เวียดนามใต้จึงไม่จำเป็นต้องผ่านขั้นตอน
เตรียมการสำหรับการปฏิวัติดังกล่าว ยิ่งไปกว่านั้น สถานการณ์ทางสากลในการ
คาดคะเนของผู้นำเวียดนามก็ดูจะเกือหนุนการปฏิวัติของตน ไม่ว่าจะในแง่ของ
คู่ทางการได้รับความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาหรือความสำเร็จของขบวนการ
คอมมิวนิสต์ในอินโดจีน ข้อพิจารณาเช่นนี้เอง ที่ทำให้มีความเชื่อในหมู่ผู้นำ
เวียดนามว่าการปฏิวัติสังคมนิยมไม่มีความจำเป็นต้องผ่านขั้นตอนการฟื้นฟูบูรณะ
ทางเศรษฐกิจและสังคมในฐานะที่เป็น “ขั้นเตรียมการ” เสียก่อน⁶

ในแง่ของสภาพเงื่อนไขทางการเมือง เป็นไปได้ว่า การไม่มีการต่อต้านที่จะ
ทำทลายอำนาจของรัฐบาลคอมมิวนิสต์ได้อย่างจริงจัง ตลอดจนความสำเร็จในการเข้า
ควบคุมจัดการกับสถานการณ์ภายหลังสงคราม อาจจะมีส่วนผลักดันให้มีการ
ตัดสินใจในครั้งนี้ด้วย⁷ นอกจากนั้น ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรผู้ปฏิบัติงาน
ในเวียดนามใต้ที่ต้องใช้บุคลากรจากทางเวียดนามเหนือเข้ามาดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ

เป็นจำนวนมาก จะทำให้เกิดความตึงเครียดภายในมากขึ้น หากเวียดนามดำรงความแบ่งแยกเป็น 2 ประเทศอยู่ต่อไป แม้กระทั่งปัญหาที่ว่าผู้นำระดับสูงต่างก็อายุมากแล้ว และคงต้องการเห็นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติก่อนจะหมดบทบาทไปก็อาจจะเข้ามาเป็นข้อพิจารณาด้วย⁸ ท้ายที่สุด ที่อาจเป็นไปได้อีกประการหนึ่งก็คือ การใช้การตัดสินใจรวมเวียดนามเพื่อยืนยันปณิธานด้านการปฏิวัติต่อประชาชนชาวเวียดนามได้ ทั้งๆ ที่ตระหนักดีว่า ในทางปฏิบัติการปฏิวัติสังคมนิยมในเวียดนามได้ย่อมไม่อาจเกิดขึ้นได้ในเร็ววัน⁹

เมื่อได้ตัดสินใจแน่ชัดดังนั้นแล้ว การดำเนินการเพื่อรวมเวียดนามก็ดำเนินไปอย่างรวดเร็วโดยในขั้นแรกจะให้มีการรวมกันในระดับรัฐ คือ ในแง่ของสถาบันทางการเมืองและนโยบาย ซึ่งต่างกับการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และอุดมการณ์

การประชุมหารือในช่วงเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1975 ระหว่างผู้แทนจากส่วนเหนือและส่วนใต้ฝ่ายละ 25 คน (หัวหน้าคณะผู้แทนเวียดนามเหนือคือ Truong Chinh ส่วนหัวหน้าคณะผู้แทนเวียดนามใต้ คือ Pham Hung) ซึ่งลงมติให้รวมเวียดนามในระดับรัฐดังกล่าวแล้ว ได้ตกลงให้มีการจัดการเลือกตั้งทั่วไปเพื่อเลือก “สมาชิกสมัชชาแห่งชาติสำหรับทั้งประเทศ” ในฐานะที่เป็นก้าวแรกสำหรับการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชาติ จากนั้นก็ได้มีการประชุมตกลงกำหนดให้วันที่ 15 เมษายนปีรุ่งขึ้น เป็นวันที่ชาวเวียดนามทั้งเหนือและใต้จะเลือกสมาชิกสมัชชาแห่งชาติใหม่จำนวนทั้งสิ้น 492 คน¹⁰ ซึ่งจะเป็นการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 2 ภายหลังจากการประกาศเอกราช (ครั้งแรกคือการจัดตั้งในปี ค.ศ. 1946)

ข้อที่น่าสังเกตก็คือ ความสำคัญของการเลือกตั้งครั้งนี้ไม่ได้อยู่ที่ผลที่ออกมาซึ่งแม้จะมีจำนวน “ผู้สมัคร” (ได้รับการคัดเลือกมาโดยองค์การมวลชน) มากกว่าจำนวนที่นั่งในอัตราส่วน 605 ต่อ 492 ก็สามารถจะคาดคะเนได้อยู่แล้วเกือบทั้งหมด แต่อยู่ที่การจัดให้มีกิจกรรมทางการเมืองนี้ขึ้นมาขึ้นมานั่นเอง

ด้านหนึ่งนั้น เป็นการเลือกตั้งที่แสดงถึงการสิ้นสุดของยุคสมัยหนึ่ง และการเริ่มต้นของอีกยุคสมัยหนึ่ง นั่นคือ เป็นการเริ่มต้นชีวิตใหม่ทางการเมือง ภายใต้ระบอบปกครองเดียวกันอย่างแท้จริงเป็นครั้งแรกนับตั้งแต่ช่วงสมัยอาณานิคม ดังคำกล่าวของ Le Duan ในรายงานด้านการเมืองต่อสมัชชาแห่งชาติ (รัฐสภา)

ของเวียดนาม ที่ประชุมกันระหว่างวันที่ 24 มิถุนายน-2 กรกฎาคม ค.ศ. 1976 ว่า “...การปฏิวัติเวียดนาม ได้ก้าวเข้าสู่ขั้นตอนใหม่ อันเป็นขั้นตอนของการปฏิวัติสังคมนิยมทั่วทั้งประเทศ”¹¹

ประการต่อมา แม้ว่าโดยพฤตินัยตั้งแต่เดือนเมษายนก่อนหน้านั้น เวียดนามจะถูกปกครองโดยพรรคการเมืองเดียว คือพรรคแรงงานเวียดนาม และภายใต้การคุ้มครองของกองทัพเดียว คือกองทัพประชาชนเวียดนาม แต่การเลือกตั้งมีผลเท่ากับเป็นสัญลักษณ์แห่งการสนับสนุนของประชาชนที่มีต่อการรวมเวียดนามภายใต้ระบอบสังคมนิยม¹² ดังคำกล่าวของ Pham Hung ที่ว่าเป็น “การแสดงพลังครั้งยิ่งใหญ่โดยประชาชนผู้รักประเทศชาติ รักสังคมนิยม และต่อต้านแผนการทั้งมวลของพวกจักรวรรดินิยมและพวกปฏิกิริยา”¹³

ถ้ามองดั่งนี้ก็ไม่ใช่เป็นที่ประหลาดใจที่ภารกิจประการแรกของสมัชชาแห่งชาติชุดใหม่ก็คือ การลงมติเกี่ยวกับ “สัญลักษณ์” ต่างๆ ของชาติ อันได้แก่ การเปลี่ยนชื่อประเทศเวียดนามที่รวมกันแล้วเป็น “สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม” กำหนดเพลงชาติ กำหนดตราสัญลักษณ์ของชาติ กำหนดธงชาติ และที่ตั้งนครหลวง (ฮานอย) จากนั้นสมัชชาก็ประกาศการรวมเวียดนาม “อย่างเป็นทางการ” ในเวลา 8.30 นาฬิกา ของวันที่ 2 กรกฎาคม ค.ศ. 1976¹⁴

อย่างไรก็ดี ที่สำคัญไม่น้อยไปกว่าการกำหนด “สัญลักษณ์” ต่างๆ ของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในระดับรัฐก็คือ การจัดโครงสร้างทางสถาบันเสียใหม่ ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วย ความจริงมิได้มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะและรูปแบบพื้นฐานมากนัก ท้าที่ที่เห็นได้ชัดประการหนึ่งก็คือ ฝ่าย “ฮานอย” จะมีบทบาทนำในเวียดนามยุคใหม่ เลขานุการพรรค Le Duan ได้ชี้ชัดอย่างปราศจากข้อสงสัยใดๆ ว่า “เรา (ชาวเวียดนามเหนือ) จะยังคงทำหน้าที่นำเวียดนามส่วนนี้ (เวียดนามใต้) ไปบนวิถีที่จะดำเนินไปสู่ระบบสังคมนิยม”¹⁵ ส่วนหนึ่งก็คงจะเป็นเพราะการขาดแคลนบุคลากรผู้ปฏิบัติงานพรรคในเวียดนามใต้ ทำให้จำเป็นต้องนำบุคลากรมาจากทางตอนเหนือเป็นจำนวนมาก และที่สำคัญก็คือ เป็นที่ทราบกันดีว่าฮานอยมีบทบาทอย่างสำคัญในการควบคุมดำเนินการปฏิวัติมาตั้งแต่ต้น รัฐบาลใหม่ของสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามที่เลือกขึ้นมาโดยสมัชชาแห่งชาติ แทบจะไม่แตกต่างจากรัฐบาลเวียดนามเหนือเดิม โดยมีบุคลากรหน้าใหม่เพียง 6 คน

ที่มาจากเวียดนามใต้

แม้พอจะกล่าวได้ว่า นี่เป็นความพยายามที่จะให้มีความสมดุลระหว่างเหนือและใต้ในคณะรัฐบาล แต่ผู้นำสำคัญจากเวียดนามใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง Pham Hung สมาชิกกรมการเมืองลำดับที่ 4 (จาก Le Duan, Truong Chinh และ Pham Van Dong) ซึ่งได้รับแต่งตั้งเป็นรองนายกรัฐมนตรีอันดับที่ 1 น่าจะถือว่าเป็นบุคลากรของพรรคที่ส่งมาควบคุมการดำเนินสงครามปฏิวัติในเวียดนามใต้มาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1957 และได้ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการสำนักงานกลางแห่งเวียดนามใต้ (COSVN) ในปี ค.ศ. 1967¹⁶ ผู้นำสำคัญจากเวียดนามใต้อีก 2 คน คือ Huynh Tan Phat อดีตประธานรัฐบาลปฏิวัติชั่วคราว (PRG) และ Nguyen Huu Tho อดีตประธานแนวร่วมปลดปล่อยแห่งชาติ (NLF) ได้รับตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรี และรองประธานาธิบดี ตามลำดับ ซึ่งไม่ถือว่าเป็นตำแหน่งที่สำคัญมากนัก

อำนาจที่แท้จริงจึงยังอยู่ในมือของ “แกนนำ” ทั้ง 4 คือ เลขานุการพรรค Le Duan ประธานสมัชชาแห่งชาติ Truong Chinh นายกรัฐมนตรี Pham Van Dong และรัฐมนตรีกลาโหม Vo Nguyen Giap¹⁷ บุคคลทั้ง 4 ต่อมารวมกับ Pham Hung ซึ่งจะมีบทบาทที่เปิดเผยมากขึ้น จะประกอบกันเป็น “คณะผู้นำทั้ง 5” ที่จะมีอำนาจสืบต่อมาอีกหลายปี

ในด้านการปรับโครงสร้างการจัดตั้งทางการเมืองการปกครอง สมัชชาแห่งชาติได้ลงมติจัดตั้งกระทรวงใหม่ขึ้นอีก 5 กระทรวง และปรับคณะรัฐมนตรี โดยเฉพาะด้วยการนำเอาผู้นำจากทางใต้เข้าไปร่วมด้วย แต่ผู้นำระดับสูงไม่มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญดังกล่าวมาแล้ว นอกจากนั้นก็มีการแบ่งเขตการปกครองเสียใหม่ประกอบด้วย 35 จังหวัด (เดิมมี 61 จังหวัด) และเปลี่ยนชื่อจังหวัดทางใต้ใหม่แทบทั้งหมด¹⁸ การปรับโครงสร้างการจัดตั้งพรรคและกองทัพแทบจะไม่มี ความจำเป็น เพราะเกือบจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมาโดยตลอดอยู่แล้ว ดังที่ผู้สื่อข่าวคนหนึ่ง รายงานเมื่อภายหลังชัยชนะของฝ่ายคอมมิวนิสต์ว่า “เวียดนามขณะนั้น มี 1 พรรค 1 กองทัพ และ 2 รัฐบาล”¹⁹

โครงสร้างการจัดตั้งพรรคทางใต้ เป็นส่วนหนึ่งของพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนและพรรคแรงงานเวียดนามมาตั้งแต่ต้น หลังปี ค.ศ. 1954 มีการจัดตั้ง “พรรคสาขาภาคใต้” ขึ้น และในปี ค.ศ. 1962 ก็ยกฐานะพรรคสาขาขึ้นเป็น

“พรรคประชาชนปฏิวัติ” (PRP) บุคคลที่ขึ้นมาเป็นผู้นำระดับสูงของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามหลายคน เช่น Le Duan, Le Duc Tho, Pham Hung, Nguyen Van Linh และ Vo Chi Cong เคยมีบทบาทสำคัญทางใต้ในระหว่างสงครามอินโดจีนครั้งแรกและ/หรือสงครามอินโดจีนครั้งที่ 2 มาก่อนพรรคประชาชนปฏิวัติ จัดตั้งขึ้นในฐานะที่เป็นสมาชิกหน่วยหนึ่งของแนวร่วมปลดปล่อยแห่งชาติ (จัดตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1960 เพื่อเป็นแนวร่วมต่อต้านระบอบปกครองไซ่ง่อน) เป็นพรรคที่ยึดแนวทางมาร์กซ์-เลนิน (พรรค “แนวหน้า” ในการปฏิวัติประชาชาติประชาธิปไตยในเวียดนามตอนใต้) และที่สำคัญคือในแง่ของการดำเนินงานและโครงสร้างการจัดตั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครือข่ายการติดต่อประสานงานต่างๆ ไม่ได้ต่างไปจากสายการบัญชาการของพรรคสาขาภาคใต้เดิม ในปี ค.ศ. 1963 มีการจัดตั้งหน่วยงานขึ้นในฮานอยเรียกว่า “คณะกรรมการควบคุมดูแลสำหรับภาคใต้” มีการกิจส่วนหนึ่งในการควบคุมการดำเนินงานของพรรคประชาชนปฏิวัติ และมี Le Duc Tho เป็นประธาน ประธานคณะกรรมการกลางพรรคนี้ก็คือ Vo Chi Cong เจ้าหน้าที่สำคัญอีกคนหนึ่งของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม²⁰ การจัดตั้งพรรคประชาชนปฏิวัติขึ้นมามีความมุ่งหมายในแง่ของผลแห่งนโยบายแนวร่วมเป็นสำคัญ

กองทัพประชาชนเวียดนาม (PAVN) และกองกำลังปลดปล่อยประชาชน (PLAF) ก็ดำเนินงานภายใต้การบัญชาการที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมาชั่วระยะเวลาหนึ่ง ก่อนได้รับชัยชนะในปี ค.ศ. 1975 ในขั้นแรก Tran Nam Trung เลขาธิการพรรคประชาชนปฏิวัติ รับผิดชอบด้านการทหารโดยเฉพาะการประสานงาน ของกองกำลังปลดปล่อยประชาชนกับกองทัพประชาชนเวียดนาม แต่เมื่อสงครามขยายตัวและกองทัพประชาชนเวียดนามเข้ามาบริหารกิจการด้านการสู้รบมากขึ้น Pham Hung และสำนักงานกลางพรรคในเวียดนามใต้ที่เขาควบคุมบังคับบัญชาอยู่ (และเป็นหน่วยงานที่เป็นตัวแทนที่มีอำนาจที่แท้จริงของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม) ก็เข้ามาดำเนินการกิจการสงครามโดยตรง (Nguyen Van Linh ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งเลขาธิการพรรคสาขาภาคใต้ เป็นหัวหน้าหน่วยนี้มาก่อนที่จะเปลี่ยนมาเป็นนายพล Nguyen Chi Thanh เมื่อภารกิจของหน่วยงานขยายกว้างขวางขึ้น Linh ยังคงทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยของ Thanh และเมื่อบุคคลผู้นี้

เสียชีวิตในปี ค.ศ. 1967 โดยมี Pham Hung เข้ามารับหน้าที่แทน Linh ก็ยังเป็นผู้ช่วยคนสำคัญของหัวหน้าหน่วยคนใหม่ต่อมา) ที่สำคัญคือ

“ตลอดสงครามสายการบังคับบัญชาของกองทัพประชาชนเวียดนามขึ้นตรงต่อฮานอย และไม่ได้ผ่านโครงสร้างพรรคประชาชนปฏิวัติ หรือมีอะไรเกี่ยวข้องกับหน่วยงานนี้มากไปกว่าการประสานงานแต่ในนาม”²¹

ภายหลังการตัดสินใจรวมเวียดนาม 2 ส่วนเข้าด้วยกันในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1976 กองกำลังปลดปล่อยประชาชนก็ถูกยุบรวมเข้ากับกองทัพประชาชนเวียดนาม และแนวร่วมปลดปล่อยแห่งชาติก็บดบังองค์กรมวลชนที่เกี่ยวข้องทั้งหลายก็ถูกยุบผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของ “The Father land Front” อันเป็นโครงสร้างหลักของการจัดตั้งองค์กรมวลชน

การปรับโครงสร้างการจัดตั้งครั้งสำคัญภายหลังการรวมชาติ เกิดขึ้นในระหว่างสมัชชาแห่งชาติครั้งที่ 4 ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1976 นอกจากการปรับเปลี่ยนผู้นำและการปรับแนวทางนโยบายให้สอดคล้องกับการกิจทางอุดมการณ์ที่เปลี่ยนไปแล้ว ก็มีการปรับโครงสร้างพรรคใหม่เพื่อให้มีพรรคคอมมิวนิสต์พรรคเดียวสำหรับเวียดนาม โครงสร้างพรรคทางใต้ถูกผนวกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของพรรค ซึ่งเปลี่ยนชื่อใหม่จากพรรคแรงงานมาเป็น “พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม” (ชื่อแรกสุดเมื่อครั้งก่อตั้ง) พรรคประชาชนปฏิวัติ ซึ่งคงอยู่แทบจะแต่ในนามมาตั้งแต่ก่อนสงครามจะยุติ (ตั้งแต่กลางทศวรรษ 1960 ผู้นำของสำนักงานกลางของพรรคในเวียดนามใต้กับคณะกรรมการกลางของพรรคประชาชนปฏิวัติ เรียกได้ว่าเป็นบุคคลกลุ่มเดียวกันนั่นเอง)²² การจัดตั้ง “พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม” ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั่วประเทศ หมายถึงการยุติการคงอยู่อย่างเป็นทางการของพรรคประชาชนปฏิวัตินั่นเอง

การรวมชาติในระดับ “รัฐ” อาจจะกล่าวได้ว่า เป็นภารกิจที่ง่ายที่สุดของการรวมเวียดนาม เพราะมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในแง่ของโครงสร้างการจัดตั้งทางสถาบันอยู่ระดับหนึ่งแล้ว อย่างไรก็ตาม “การผสมผสาน” ดินแดนทางใต้ที่มีความแตกต่างอย่างมากจากเวียดนามเหนือให้เข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันซึ่งรวมไปถึงการสร้างความเป็นปึกแผ่นทางการเมือง การฟื้นฟูความแตกแยกระส่ำระสายทางสังคม และการฟื้นฟูบูรณะระบบเศรษฐกิจที่เสื่อมทรุดเสียหายและ

ไร้สมดุคเป็นปัญหาที่ท้าทายมากกว่าหลายเท่า นัก ในส่วนที่เกี่ยวกับการสร้างความมั่นคงเป็นปึกแผ่นทางการเมืองนั้น ปัญหาการปรับตัวด้านสภาวะผู้นำนับเป็นภารกิจพื้นฐานสำคัญประการหนึ่ง

3. การปรับตัวด้านสภาวะผู้นำหลังสงคราม

ลักษณะเด่นของสภาวะผู้นำเวียดนามก็คือความมั่นคงต่อเนื่อง ซึ่งจะยังเห็นได้ชัดแม้กระทั่งภายหลังการปรับเปลี่ยนตัวผู้นำตั้งแต่ปี ค.ศ. 1976 การเปลี่ยนแปลงยังคงค่อยเป็นค่อยไป มีความพยายามอย่างจริงจังที่จะรักษาทั้งความต่อเนื่อง และความสมดุลระหว่างกระแสหรือกลุ่มต่างๆ ภายในพรรค ผู้ที่ศึกษาลักษณะการเปลี่ยนแปลงในคณะกรรมการกลาง ตั้งแต่สมัชชาครั้งที่ 2 ในปี ค.ศ. 1951 พบว่า หากถือว่าผู้ที่ได้รับเลือกเข้ามาในองค์การนี้โดยสมัชชาครั้งนั้นเป็น “รุ่นปฏิวัติ” (โดยที่หลายคนในจำนวนที่ว่ำน้อยอยู่ในคณะกรรมการกลางมาก่อนหน้านั้นแล้ว) บุคลากรรุ่นนี้ ก็จะค่อยๆ ลดลงเหลือร้อยละ 63, 20, 11 และ 3 ของจำนวนสมาชิกคณะกรรมการกลางทั้งหมดในการเลือกตั้งโดยสมัชชาครั้งที่ 3 (ค.ศ.1960) ครั้งที่ 4 (ค.ศ. 1976) ครั้งที่ 5 (ค.ศ. 1982) และครั้งที่ 6 (ค.ศ. 1986) ตามลำดับ²³ อย่างไรก็ตาม ข้อที่น่าสังเกตคือ ผู้นำที่ยังดำรงสถานะอยู่มาได้โดยตลอดจนกระทั่งสมัชชาครั้งที่ 6 ก็คือผู้นำระดับสูงที่มีอายุเฉลี่ยในปี ค.ศ. 1986 ถึง 74 ปี โดยที่หลายคนมีบทบาทมาตั้งแต่ยุคก่อร่างสร้างตัวของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม ผู้นำเหล่านี้ที่สำคัญได้แก่ Le Duan (เสียชีวิตในเดือนกรกฎาคมปีนั้น) Truong Chinh, Pham Van Dong, Le Duc Tho, Pham Hung, To Huu, Do Muoi, Tran Quoc Hoan และ Van Tien Dung เกือบทั้งหมดในกลุ่มนี้อยู่ในแกนนำของพรรคมาตั้งแต่ช่วงกว่า 3 ทศวรรษก่อนหน้านั้น Le Duan, Truong Chinh, Vo Nguyen Giap, Pham Van Dong, Le Duc Tho, และ Pham Hung เป็นสมาชิกสมบุรณ์ของคณะกรรมการบริหารกลาง (Central Executive Committee) ของพรรคแรงงานเวียดนามในช่วงต้นทศวรรษ 1950²⁴ ต่อมาทั้งหมดนี้ก็ได้รับเลือกเป็นสมาชิกกรมการเมืองของพรรคในปี ค.ศ. 1960 โดยมี Tran Quoc Hoan และ Van Tien Dung ได้รับเลือกเข้ามาเป็นสมาชิกสำรอง²⁵ ทั้งหมดนี้ยังคงรักษาตำแหน่งของตนในกรมการเมือง

ภายหลังสมัชชาครั้งที่ 4 เดือนธันวาคม ค.ศ. 1976 โดยมี Nguyen Van Linh, Vo Chi Cong และ Chu Huy Man (ทหาร) ได้รับเลือกเข้ามาเป็นสมาชิกสมบูรณ โดยมี To Huu, Vo Van Kiet และ Do Muoi เป็นสมาชิกสำรอง²⁶

ภายหลังสมัชชาครั้งที่ 5 ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1982 สมาชิกกรมการเมือง “รุ่นปฏิวัติ” ถึง 6 คนไม่ได้รับเลือกกลับเข้ามาใหม่อีกคือ Vo Nguyen Giap, Nguyen Duy Trinh, Le Thanh Nghi, Tran Quoc Hoan, Le Van Luong รวมทั้ง Nguyen Van Linh ซึ่งพ้นจากสมาชิกภาพขององค์กรนี้ (ก่อนที่จะกลับเข้ามาใหม่อย่างเงียบๆ ในปี ค.ศ. 1985) โดยที่ส่วนใหญ่พ้นตำแหน่งไปก่อนหน้านี้ สมัชชาครั้งนี้แล้ว Vo Nguyen Giap นั้นสูญเสียตำแหน่งรัฐมนตรีกลาโหมให้แก่ Van Tien Dung และตำแหน่งเลขาธิการคณะกรรมการกิจการทหารให้แก่ Le Duan ไปพร้อมกันในคราวนี้ด้วย แม้ว่าจะยังคงรักษาคำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีลำดับที่ 3 ไว้ได้ ส่วนคนอื่นๆ นั้นถูกปรับเปลี่ยนออกไปด้วยสาเหตุต่างๆ กัน ตั้งแต่อายุ สุขภาพ ไปจนถึงความบกพร่องของชาติประสิทธิภาพ²⁷

สมัชชาครั้งนี้ นอกจากจะรักษาสถานะของ “แกนนำ” รุ่นแรกอันได้แก่ Le Duan, Truong Chinh, Pham Van Dong, Pham Hung และ Le Duc Tho เอาไว้แล้ว ยังเสริมสร้างสถานะและนำเอาบุคคลที่พอจะเรียกได้ว่ารุ่นที่ 2 และ รุ่นที่ 3 เข้ามาด้วย ซึ่งจะมีบทบาทนำแทนที่ผู้นำรุ่นแรกต่อไป คือ Van Tien Dung, Vo Chi Cong, Chu Huy Man, To Huu, Vo Van Kiet, Do Muoi, Le Duc Anh (ผู้บัญชาการทหารในการโจมตีและยึดครองกัมพูชา) และ Nguyen Duc Tam ซึ่งรักษา เลื่อนฐานะ หรือได้รับเลือก ให้เป็นสมาชิกสมบูรณ รวมทั้ง Nguyen Co Thach และ Dong Si Nguyen ซึ่งเข้ามาในกรมการเมืองด้วยในฐานะสมาชิกสำรอง²⁸

จะเห็นได้ว่า ก่อนหน้าสมัชชาครั้งที่ 6 เมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. 1986 แกนนำรุ่นแรกของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามหลายคนยังรักษาสถานะและบทบาทของคนไว้อย่างเหนียวแน่นต่อเนื่อง การผลัดรุ่นจริงๆ กล่าวได้ว่าเกิดขึ้นในช่วงปี ค.ศ. 1986-1988 นี้เอง เลขาธิการพรรค Le Duan เสียชีวิตในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1986 โดยมี Truong Chinh รักษาการแทนจนกระทั่ง Nguyen Van Linh เข้ามาดำรงตำแหน่งอย่างเป็นทางการเมื่อมีการประชุมสมัชชาครั้งนี้ นอกจากนั้น

ผู้นำอาวุโส 3 คน คือ Truong Chinh, Pham Van Dong และ Le Duc Tho ยังเกษียณตนเองจากองค์กรรนำของพรรคทั้งหมด โดยยังมีบทบาทเป็น “ที่ปรึกษา” ของคณะกรรมการกลางอยู่เท่านั้น Van Tien Dung, To Huu และ Chu Huy Man พ้นสมาชิกภาพไปในคราวนี้ด้วย แต่ด้วยเหตุผลของความบกพร่องมัวหมองมากกว่าด้านอายุหรือสุขภาพ โดยมีสมาชิกหน้าใหม่และที่เลื่อนฐานะจากสมาชิกสำรองอีกหลายคน ได้แก่ Nguyen Co Thach, Dong Si Nguyen, Tran Xuan Bach, Doan Khue (รัฐมนตรีช่วยว่าการกลาโหมและผู้บัญชาการทหารในกัมพูชา ภายหลังปี ค.ศ. 1978) Mai Chi Tho (น้องชายของ Le Duc Tho) และ Dao Duy Tung (สมาชิกสำรอง)²⁹

อย่างไรก็ตาม ไม่เพียงแต่ Pham Hung ผู้นำรุ่นแรกจะยังคงอยู่ในกรมการเมือง (ก่อนจะเสียชีวิตเพราะหัวใจล้มเหลวในปี ค.ศ. 1988) เท่านั้น แต่เมื่อมีการกำหนดตัวผู้บริหารทางฝ่ายรัฐบาล บุคคลผู้นี้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทน Pham Van Dong ทั้งๆ ที่อายุ 75 ปีแล้วและสุขภาพไม่ดี คำอธิบายประการหนึ่งก็คือ เพื่อรักษาความต่อเนื่องแห่งสภาวะผู้นำตามแบบฉบับของการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป และอาจจะเกี่ยวโยงไปถึงคตินิยมแห่งการเคารพผู้อาวุโสตามหลักการของขงจื้อ การแต่งตั้ง Vo Chi Cong ซึ่งขณะนั้นอายุ 74 ปี ให้ดำรงตำแหน่งประธานสภาแห่งรัฐ (ประธานาธิบดี) แทน Truong Chinh ก็อาจจะเป็นไปโดยหลักการเดียวกัน (โดยอาวุโสทางการเมือง Vo Chi Cong อาจจะจัดอยู่ในรุ่นของ Nguyen Van Linh และ Do Muoi) ด้วย³⁰

กระนั้นก็ตาม เมื่อ Pham Hung สิ้นชีวิตเมื่ออีก 2 ปีต่อมา และ Vo Van Kiet รองนายกรัฐมนตรีอันดับ 1 ซึ่งมีแนวคิดปฏิรูปและรักษาการแทนในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีไม่ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนี้ในที่สุดตามการคาดหมายในขั้นแรก³¹ แต่กลับกลายเป็น Do Muoi ก็ทำให้มีการวิเคราะห์กันว่า น่าจะเป็นด้วยเหตุของการรักษาสมดุลของกระแสความคิดในบรรดาแกนนำพรรคด้วย (นอกจากอาวุโสและความสมดุลด้านภูมิภาค เพราะ Linh แม้จะเกิดในเวียดนามเหนือ แต่ปฏิบัติงานอยู่ทางใต้มาเกือบจะโดยตลอด จึงถือได้ว่าเป็นตัวแทนของเวียดนามตอนใต้ Do Muoi เป็นชาวเวียดนามตอนเหนือโดยแท้ และ Vo Chi Cong มาจากภาคกลาง ส่วน Kiet เป็นชาวเวียดนามใต้โดยแท้)

ความแตกต่างในแง่ของกระแสดวงความคิดในขบวนการคอมมิวนิสต์เวียดนาม ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ปกติของพรรคหรือกลุ่มการเมืองโดยทั่วไป ได้รับความสนใจจากนักสังเกตรณณ์มาตลอด แต่ได้พบว่าเป็นการยากที่จะระบุแน่ชัดว่า ความแตกต่างเช่นนั้นเป็นความแตกต่างในลักษณะของกระแสดวงความคิด หรือ “สาย” ที่แบ่งกันแน่ชัดเพื่อช่วงชิงอำนาจกันภายใน หรือเป็นเพียงความแตกต่างด้านความคิดและทิศทางนโยบายโดยไม่มีการแบ่งแยกเป็นฝักเป็นฝ่ายที่ถาวรตายตัว³² อย่างไรก็ตาม เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า ไม่ว่าจะมีความแตกต่างในลักษณะใดก็ตาม เป็นความแตกต่างที่สามารถจะมีผลกระทบต่อลำดับนโยบาย

ในปัจจุบันมักเชื่อกันว่า มีความแตกต่างระหว่าง “สายปฏิรูป” (Nhuyen Van Linh, Vo Van Kiet และ Nguyen Co Thach เป็นต้น) และกลุ่มเคร่งอุดมการณ์ หรือ “สายอนุรักษ์” (Le Duc Tho, Vo Chi Cong, Do Muoi และ Le Duc Anh เป็นต้น)³³ นักสังเกตรณณ์บางคนเชื่อว่า การดำรงสถานะของบุคคลอย่างเช่น Pham Hung, Do Muoi และ Vo Chi Cong ภายหลังสมัชชาครั้งที่ 6 ของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลที่มีอยู่อย่างมากของพวกสายอนุรักษ์ในกลุ่มผู้นำเวียดนาม³⁴ แม้ว่าในความเห็นของนักสังเกตรณณ์กลุ่มนี้ การขึ้นมามีอำนาจของ Nguyen Van Linh จะสะท้อนอิทธิพลของปัจจัยทางภายนอก คือ สิ่งที่เรียกว่า “the Gorbachev effect” แต่ Linh ก็มีฐานะที่แท้จริงเพียงหุ่นเชิดของระบบผู้นำร่วมที่เขามิได้มีอำนาจควบคุมสั่งการได้จริงจัง³⁵ กล่าวคือ นอกจากอิทธิพลของบุคคลเช่นที่กล่าวมาแล้ว ผู้นำที่ถอนตัวไปแล้วคือ Truong Chinh (ก่อนจะเสียชีวิตในปี ค.ศ. 1988) Pham Van Dong และ Le Duc Tho (ก่อนจะเสียชีวิตในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1990) ก็อาจจะยังมีอิทธิพลอยู่โดยเฉพาะในหน้าที่ให้ “คำแนะนำ” แก่กรรมการเมืองและคณะกรรมการกลางในประเด็นปัญหาด้าน “ยุทธศาสตร์” รวมทั้งเศรษฐกิจ การป้องกันประเทศ ความมั่นคง และการต่างประเทศ³⁶ หรือแม้กระทั่งการใช้อิทธิพลอยู่เบื้องหลังผู้นำชุดปัจจุบันบางคน ดังเช่นที่มีกระแสข่าวเกี่ยวกับพันธมิตรระหว่าง Do Muoi และ Le Duc Tho เป็นต้น³⁷

อย่างไรก็ตาม กรณีของการเลือก Do Muoi แทนที่จะเป็น Vo Van Kiet น่าจะมาจากเหตุผลของการรักษาสมดุลแห่งกระแสดวงความคิด โดยเฉพาะระหว่างสาย

ปฏิรูปและสายอนุรักษ์ มากกว่า Nguyen Van Linh เอง ซึ่งเคยร่วมงานมากับ Kiet ในโฮจิมินห์ซิตี้ภายหลังสงคราม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการทดลองใช้นโยบายปฏิรูป ก็ได้ให้การสนับสนุน Do Muoi การตัดสินใจเช่นนี้น่าจะมาจากเหตุผลนี้เป็นหลัก (รวมทั้งเพื่อเป็นการดึงให้ Do Muoi เข้ามาสนับสนุนนโยบายปฏิรูป แทนที่จะให้ฝ่ายนี้โจมตีวิพากษ์วิจารณ์อยู่ข้างนอก) นอกเหนือไปจากเหตุผลของความสมดุลระหว่างภูมิภาค และการที่เกียรติภูมิของ Kiet ตกต่ำลงไปเพราะความล้มเหลวของการดำเนินนโยบายปฏิรูปจนทำให้ต้องพินหน้ำที่ควบคุมกรรมสิทธิ์การวางแผนแห่งรัฐ³⁸

ทั้งความต่อเนื่องในสถานะผู้นำและความพยายามที่จะสร้างดุลในด้านต่างๆ ดังกล่าวมาแล้ว มีผลอย่างสำคัญในการธำรงเสถียรภาพให้แก่ระบบผู้นำร่วมของเวียดนาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งทำให้ง่ายต่อการตกลงประนีประนอมในการเลือกผู้นำ และการสืบทอดอำนาจ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะในแง่ของผลกระทบทางนโยบายจะหมายถึงแนวโน้มที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป เพราะมีการเหนียวรั้งสร้างความสมดุลในทิศทางนโยบายอยู่เสมอก็ตาม แต่ในช่วงหลังสงครามเวียดนาม เมื่อผู้นำคอมมิวนิสต์ต้องเผชิญกับปัญหาที่แตกต่างไปจากภารกิจสงครามปฏิวัติ มีประเด็นน่าคิดว่า สถานะผู้นำเช่นนี้ จะสามารถพิชิต “สันติภาพ” ดังเช่นที่เคยเอาชนะสงครามมาแล้วได้หรือไม่

ปัญหาเบื้องต้นสุดของการพิชิตสันติภาพก็คือ การ “พิชิต” ดินแดนเวียดนามใต้เดิมให้เข้ามาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้ชาติอย่างแท้จริง นั่นคือภารกิจหลักภายหลังสงคราม นอกจากจะได้แก่การฟื้นฟูเวียดนามใต้จากความเสื่อมทรุด ระส่ำระสายทางสังคมแล้ว ก็คือ การผนวกดินแดนส่วนนี้เข้ากับเวียดนามเหนือ โดยอย่างน้อยที่สุด ไม่ก่อให้เกิดความรู้สึกท้อแท้สิ้นหวังในบรรดาชาวเวียดนามใต้ จนกลายเป็นการต่อต้าน การดำเนินการในเรื่องนี้นับเป็นการวางรากฐานที่สำคัญยิ่งสำหรับการสร้างความมั่นคงเป็นปึกแผ่นทางการเมือง

4. ปัญหาการสร้างความมั่นคงเป็นปึกแผ่นทางการเมือง

ผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามตระหนักดีถึงความซับซ้อนและละเอียดอ่อนของปัญหาการรวมชาติดังที่ Truong Chinh ได้ระบุว่า “การรวมชาติอย่างสมบูรณ์ก็คือการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างสมบูรณ์ของระบบการเมืองและ

สังคมในทั้ง 2 ส่วน นั่นคือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ทางการผลิต โครงสร้างทางสังคม โครงสร้างการจัดตั้งของรัฐ รัฐธรรมนูญและระบบกฎหมาย วัฒนธรรม และอุดมการณ์”³⁹ ดังนั้นเมื่อพิจารณาถึงสภาพความแตกแยกกระส่ำระสายดังที่กล่าวแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพความแปลกแยกที่มีอยู่ระหว่างเวียดนาม 2 ส่วน การกิจประการนี้ย่อมเป็นการทำทนายอย่างแท้จริงสำหรับผู้นำเวียดนามภายหลังปี ค.ศ. 1975

ได้มีการคาดคะเนกันในช่วงแรกของการยุติสงครามว่า การรวมเวียดนามทั้ง 2 ส่วนเข้าด้วยกัน คงจะยังไม่เกิดขึ้นในทันทีทันใด แม้ฝ่ายคอมมิวนิสต์จะประสบความสำเร็จชนะทางทหารเหนือเวียดนามใต้แล้ว แต่การที่จะ “พิชิต” ดินแดนส่วนนี้ในทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ เป็นภารกิจที่อาจจะต้องใช้เวลานาน และอาจจะต้องกระทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป “ในช่วงระยะ 2 ทศวรรษภายหลังการประชุมเจนีวา ประชากรของเวียดนามใต้มีเวลายาวนานพอที่จะดูดซับค่านิยมแบบปัจเจกบุคคลของวัฒนธรรมทุนนิยมตะวันตก”⁴⁰ และช่วงระยะเวลาดังกล่าวก็อาจจะนานพอที่จะทำให้ความเป็น “รัฐเอกราช” ของเวียดนามใต้หยั่งลึกอยู่ในจิตใจของชาวใต้จำนวนมากไม่น้อย จนมีผลในทางคอกย้ำความรู้สึก “ภูมิภาคนิยม” ที่มีอยู่แต่เดิมแล้ว ความรู้สึกหัวนเกรงหรือหวาดระแวงในช่วงหลังสงครามว่าพวก “ชาวนา” จากทางเหนือ จะเข้ามาปกครองและครอบงำตน คงจะมีผลทำให้ภารกิจการรวมชาติลำบากยิ่งขึ้น⁴¹ และท้ายที่สุด บาดแผลจากสงครามซึ่งสร้างความขมขื่นชิงชังให้เกิดขึ้นระหว่างประชากรจำนวนมากในเวียดนามเหนือและเวียดนามใต้ไม่ใช่สิ่งที่จะเยียวยารักษาให้หายไปได้โดยง่าย

ดังเช่นที่อดีตนักการเมืองเวียดนามใต้ผู้หนึ่งกล่าวย้าถึง “...ชาวเวียดนามใต้จำนวนมากหลายแสนคนที่เสียชีวิตในการต่อสู้เพื่อเอกราชและเสรีภาพในเวียดนาม...”⁴² ย่อมน่าจะสะท้อนให้เห็นถึงความหนักหนาสาหัสของบาดแผลแห่งความแตกแยกดังกล่าว ภายหลังการปลดปล่อยเวียดนามใต้แล้ว ผู้นำคอมมิวนิสต์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นบุคลากรจากทางเหนือ จะต้องใช้ความละเอียดอ่อนในการดำเนินงานใด ๆ ก็ตามเกี่ยวกับดินแดนทางใต้อย่างมาก

ท่าทีของพรรคในช่วงนี้ จึงมีลักษณะเด่นอยู่ที่การหลีกเลี่ยงมาตรการหรือการกระทำที่อาจจะดูเป็นการ “กดขี่” ปราบปราม โดยพยายามทำให้การดำเนินงาน

ของพรรคมีความชอบธรรมในสายตาประชาชน และที่สำคัญไม่น้อยก็คือ การที่ยังไม่สนับสนุนให้มี “การต่อสู้ทางชนชั้น” ในสภาพเงื่อนไขอันเป็นข้อจำกัดที่มีอยู่ สิ่งที่น่าจะถือได้ว่าเป็นข้อได้เปรียบของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามก็คือ ความสามารถด้านการจัดตั้งและประสบการณ์ในเวียดนามเหนือ โดยเฉพาะในช่วงปี ค.ศ. 1954-1955 ซึ่งถูกนำมาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่

หน่วยงานบริหารสำคัญที่จัดตั้งขึ้นในช่วงหลังการปลดปล่อยเวียดนามใต้คือ “คณะกรรมการจัดการทางทหาร” หรือ “Military Management Committees” ซึ่งประกอบด้วยบุคลากรทั้งทหารและพลเรือน ซึ่งจัดตั้งขึ้นทั่วประเทศเพื่อเป็นองค์กรบริหารชั่วคราวในเมืองใหญ่ๆ และในจังหวัดต่างๆ การกิจหลักคือการรักษาความสงบเรียบร้อยและฟื้นฟูความเป็นระเบียบทางสังคมอันประกอบด้วยปัญหาหลัก 2 ประการ ปัญหาแรกได้แก่ การรักษาความสงบเรียบร้อยโดยทั่วไป โดยเฉพาะด้านการปราบปรามอาชญากรรม เช่น การลักขโมย ปล้นทรัพย์ และช่องเบา ในเมืองใหญ่ๆ อันเป็นอาชญากรรมที่มีรากเหง้าอยู่ที่ปัญหาทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นผลมาจากความปั่นป่วนระส่ำระสายของระบบการตลาดภายหลังการยึดครองของคอมมิวนิสต์เป็นสำคัญ ปัญหาที่นับว่ารุนแรงกว่าอย่างแรกซึ่งดำรงอยู่ไม่นานนักก็คือ ความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงภายใน ซึ่งมีตั้งแต่การก่อความไม่สงบ การก่อวินาศกรรม ตลอดจนการต่อต้านด้วยอาวุธ⁴³

แน่นอน การจะจัดการปลดอาวุธกองทัพเวียดนามใต้กว่า 1 ล้านคนและกำลังตำรวจกับกองกำลังกึ่งทหารอื่นๆ อีกประมาณ 500,000 คนเป็นเรื่องที่มีไขจะกระทำได้โดยง่าย อย่างไรก็ตาม กำลังพลส่วนใหญ่เหล่านี้ ยินยอมวางอาวุธแก่ทางการและกลับมาใช้ชีวิตปกติ เป็นที่เข้าใจได้ว่า ประชาชนเวียดนามใต้โดยทั่วไป ไม่ได้ยินดีปรัดกับชัยชนะของการปฏิวัติ นอกจากประชาชนส่วนมากจะยังมีท่าที่เป็นศัตรูกับ “พวกเวียดกง” แล้ว ยังมีชุมชนคาทอลิกประมาณ 2 ล้านคน (ซึ่งเป็นคาทอลิกที่หัว “ล้ำหลัง” ที่สุดในโลกแห่งหนึ่ง) และสมาชิกในกองทัพเวหา 1.5 ล้านคนที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์⁴⁴ ทั้งนี้ไม่นับกลุ่มชาวเขาที่รวมตัวกันเป็นขบวนการที่เรียกย่อๆ ว่า FULRO (Front unifie de lutte des races opprimees) หรือ “แนวร่วมการต่อสู้ของชนชาติที่ถูกกดขี่” ที่เคยร่วมมือกับฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกาต่อต้านคอมมิวนิสต์

แม้ว่านโยบายจะได้แก่การแสวงหาการยอมรับและการสนับสนุนจากประชาชน แต่ในบางครั้งก็จำเป็นต้องมีการใช้กำลังปราบปราม กรณีที่ทราบกันแพร่หลายในช่วงแรกก็คือ การยิงต่อสู้กับสมาชิกของ “People-Army Organization for the Restoration of National Independence” ที่โบสถ์คาทอลิกแห่งหนึ่งในไซ่ง่อน โดยมีผู้ถูกจับกุมในเวลาต่อมา 7 คน ลักษณะการดำเนินงานของระบอบปกครองในเรื่องนี้ สะท้อนความต้องการที่จะหลีกเลี่ยงความขัดแย้งกับฝ่ายศาสนจักรคาทอลิกอย่างเห็นได้ชัด และแม้ว่าทางการจะยึดกิจการของฝ่ายศาสนจักร (เช่น โรงเรียนและโรงพยาบาล) มาเป็นของรัฐ ฝ่ายคาทอลิกก็ดูจะยอมรับระบอบปกครองในที่สุดแม้จะมีความระแวงต่อกันอยู่⁴⁵ การประนีประนอมในลักษณะเดียวกัน ก็ดูจะเกิดขึ้นกับกรณีของศาสนาและนิกายอื่นๆ ด้วย ไม่ว่าจะเป็นพุทธ โปรเตสแตนต์ หัวเหา และเถาไต้ด้วย⁴⁶

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเมื่อถึงช่วงกลางปี ค.ศ. 1976 ชุมชนศาสนาและขบวนการ FULRO จะอยู่ภายใต้การควบคุมของทางการแล้ว แต่ตามรายงานของฝ่ายนี้เอง ก็ยังปรากฏว่ามี “พวกต่อต้านปฏิวัติที่ยังดื้อดึง” ไม่ยอมเลิกล้มความคิดซ่องสุมกันต่อต้านระบอบปกครอง⁴⁷ รายงานเกี่ยวกับการต่อต้านในช่วงต่อมาไม่แน่ชัด เชื่อกันว่า การต่อต้านในลักษณะต่างๆ ยังคงดำรงอยู่ต่อมา⁴⁸ อย่างน้อยที่สุดการต่อต้านในลักษณะวางเฉยยังคงดำรงอยู่ รายงานในช่วงปลายทศวรรษ 1970 ระบุว่า ไม่น้อยกว่าร้อยละ 40 ของประชากรที่เป็นผู้ใหญ่ในเวียดนามใต้ยังมีท่าที่เป็นศัตรูต่อฝ่ายคอมมิวนิสต์ หรือตั้งที่ผู้สื่อข่าวต่างประเทศคนหนึ่งกล่าวว่า คอมมิวนิสต์ยังไม่สามารถจะ “พิชิต” เวียดนามใต้ได้อย่างแท้จริง⁴⁹

กระแสการหลังไหลของผู้อพยพที่ดำเนินมาตั้งแต่ภายหลังการยึดอำนาจของคอมมิวนิสต์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ช่วงปี ค.ศ. 1976-1977 จนกระทั่งถึงปัจจุบัน น่าจะแสดงถึงการหนีจากการ “การกดขี่” อยู่ส่วนหนึ่ง⁵⁰ แม้ว่าในจำนวนผู้อพยพเหล่านี้ จะมีพวก “ผู้อพยพทางเศรษฐกิจ” ที่แสวงหาชีวิตที่ดีกว่าอยู่ไม่น้อยก็ตาม

มาตรการที่ถือว่าเป็น “การกดขี่” อย่างหนึ่งคือ การเกณฑ์ผู้ที่ทางการเห็นว่ายังไม่น่าไว้วางใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคลากรทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน ตลอดจนนักการเมืองของระบอบปกครองไซ่ง่อนเข้า “ค่ายอบรม” ที่เรียกอย่างน่าฟังว่า

“re-education camp” เมื่อถึงปี ค.ศ. 1977 ประมาณว่ามีผู้ผ่านการอบรมในช่วง 2 ปีครึ่งก่อนหน้านี้ ไม่น้อยกว่า 2.5 ล้านคน โดยเชื่อว่าในปีเดียวกันนั้น ยังมีผู้อยู่ในค่ายกักกันอีกไม่น้อยกว่า 300,000 คน⁵¹

ในสายตาของฝ่ายต่อต้านระบอบปกครองคอมมิวนิสต์ ค่ายอบรมดังกล่าว ไม่ได้แตกต่างไปจากค่ายกักกัน โดยที่ผู้ที่เคยเป็นนายทหารหรือข้าราชการระดับสูง จะต้องถูกกักกันอยู่เป็นเวลานานกว่าบุคลากรชั้นผู้น้อย นอกจากนี้จะได้รับการยกเว้นตามข้อกำหนด⁵² เมื่อสิ้นทศวรรษ 1970 ทางการเวียดนามเองรายงานต่อองค์การนิรโทษกรรมสากลว่า ยังมีผู้ที่อยู่ในค่ายอบรมอีก 40,000 คนที่ต้องผ่านการอบรมระยะยาวตั้งแต่คอมมิวนิสต์ยึดอำนาจได้ และตามรายงานขององค์การนี้ในปี ค.ศ. 1988 ปรากฏว่ายังมี “นักโทษการเมือง” อีกประมาณ 1,000 คน ตามข้อมูลของทางการที่ยังอยู่ในค่ายอบรมมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1975 โดยที่แหล่งข้อมูลอื่นๆ เชื่อว่าจำนวนที่แท้จริงสูงกว่านั้นอีกมากนัก⁵³

เห็นได้ชัดว่า ระบอบปกครองคอมมิวนิสต์ยังไม่เต็มใจนักที่จะให้ประชากรส่วนหนึ่งกลับมาใช้ชีวิตปกติ หากไม่มั่นใจว่าคนเหล่านี้ได้รับสารภาพ “อาชญากรรม” ของตน และได้ “กลับตัวกลับใจ” มายอมรับกฎเกณฑ์ของสังคมใหม่ จึงไม่น่าแปลกใจที่แม้แต่ในปัจจุบันก็ยังมีนักโทษการเมืองในลักษณะนี้ (นอกเหนือไปจากที่เพิ่งถูกจับกุม/กักกันในระยะหลัง) อยู่อีกจำนวนหนึ่ง (เช่นเดียวกับในประเทศโลกที่ 3 ทั่วไป) ที่เราไม่อาจทราบตัวเลขได้แน่ชัดเท่านั้นเอง

สำหรับประชาชนทั่วไป ท่าทีของรัฐบาลคอมมิวนิสต์ในช่วงแรกค่อนข้างจะผ่อนปรน ดังจะเห็นได้ไม่เพียงแต่จากการจัดหาปัจจัยพื้นฐานมาสนองความต้องการของประชาชนเท่านั้น แต่รวมไปถึงการลบล้างระบอบการปกครองที่ต่อต้านวิถีชีวิต “เสื่อมทราม” ของระบอบเดิมอย่างจริงจัง เช่น มีแต่เพียงการรณรงค์ทางสื่อมวลชนโดยไม่มีการจับกุมผู้ฝ่าฝืนอย่างจริงจังในเรื่องนี้ นอกจากพรรคจะต้องการให้การผลิตดำเนินต่อไป (ดังนั้นก็ยังคงต้องจัดหาเชื้อเพลิงราคาถูกให้แก่ประชาชน) แล้วยังไม่ต้องการที่จะเปลี่ยนทำลายวิถีชีวิตดั้งเดิมอย่างกะทันหันด้วย โดยเกรงจะกระตุ้นความไม่พอใจของประชาชนที่ประสบความทุกข์ยากจากการไม่มีงานทำ ความขาดแคลน และราคาสินค้าที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วอยู่แล้ว⁵⁴

ในการดำเนินมาตรการด้านต่างๆ เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นของคนในชาติ

พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามแสวงหาการยอมรับของประชาชน และสร้างความชอบธรรมให้แก่ระบอบปกครองด้วยการ “มีส่วนร่วม” ของประชาชน การรณรงค์ด้านวัฒนธรรม (การศึกษา) และหลีกเลี่ยงการต่อสู้ทางชนชั้นในตอนแรกๆ ปัญหาพื้นฐานคือ การขาดแคลนผู้ปฏิบัติงานพรรคทางใต้ การปฏิบัติตัวของบุคลากรที่ลงมาจากทางเหนือ แนวโน้มของการมีระบบงานบริหารที่ชักช้าขาดประสิทธิภาพ ตลอดจนความแปลกแยกระหว่างประชากรทางเหนือและใต้ที่ยังคงมีอยู่

องค์กรสำคัญที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อดึงประชาชนเข้ามาให้ความช่วยเหลือในการแก้ปัญหาต่างๆ คือ “คณะกรรมการปฏิวัติของประชาชน” ทั้งในระดับเทศบาล อำเภอ และระดับต่ำกว่านั้น ทั้งโดยการแต่งตั้งและเลือกตั้งโดย “สภาประชาชน” จุดมุ่งหมายขององค์กรนี้คือ “เสริมสร้างความเป็นเอกภาพของประชาชน ชนชั้นต่างๆ พัฒนาการควบคุมโดยประชาชนอย่างสมบูรณ์ ปราบปรามกลุ่มปฏิภิกิริยาอย่างเด็ดขาดและควบคุมกำกับการดำเนินงานทั้งหมดของประชาชนเพื่อค่อยๆ สร้างเสถียรภาพแห่งชีวิตและเพิ่มการผลิต...”⁵⁵ คณะกรรมการมีบทบาทอย่างสำคัญในการระดมความร่วมมือโดยเต็มใจจากประชาชน ด้วยการให้ประชาชน “มีส่วนร่วม” ในการรณรงค์ทำความสะอาดเมือง ซึ่งช่องทางจับกุมปราบปราม “พวกที่ยังคือคั้ง” ช่วยเหลือผู้ยากจนเผยแพร่แนวนโยบายของระบอบปกครองและคัดเลือกผู้ที่มีทักษะ/ภูมิหลังเหมาะสมเข้ามาเป็นฐานอำนาจปฏิวัติ “การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ ไม่เพียงแต่จะสนองความจำเป็นในทางปฏิบัติเท่านั้น แต่ยังเป็นการปลูกฝังให้ประชาชนในเมืองเข้าใจแบบอย่างการทำงาน และค่านิยมของการปฏิวัติ”⁵⁶

คณะกรรมการปฏิวัติของประชาชน กล่าวได้ว่า เป็นต้นแบบของสภาประชาชนและคณะกรรมการบริหารอันเป็นลักษณะพื้นฐานของโครงสร้างการจัดตั้งของพรรคคอมมิวนิสต์ที่จัดตั้งขึ้นในเวียดนามใต้ ต่อมาหลังจากที่มีการเลือกตั้งสมาชิกแห่งชาติในเดือนเมษายน ค.ศ. 1976 สภาประชาชนและคณะกรรมการบริหารสะท้อนลักษณะคู่ขนานของพรรคและรัฐในประเทศคอมมิวนิสต์

การมีส่วนร่วมอีกลักษณะหนึ่ง คือการมีส่วนร่วมใน “องค์กรมวลชน” ต่างๆ ในไซ่ง่อน หลังจากการยึดอำนาจของคอมมิวนิสต์ได้เพียง 2 เดือน Federation of Liberation Trade Unions ก็อ้างว่ามีสมาชิก 34,000 คน และ Federation of liberation Women’s Unions อีกเกือบ 43,000คน นอกจากนั้นก็มืองค์กร

อย่างเช่น Patriotic Teachers Association, Patriotic Intellectuals Association, Liberation Teenager Units และ Liberation Children's Units องค์กรที่ฝึกคึกเข้มแข็งที่สุดคือ Liberation Youth, Pupil and Student Union ซึ่งทำหน้าที่ระดมพลสำหรับกองกำลังป้องกันตนเองและรักษาความมั่นคงภายใน ตลอดจนนักเคลื่อนไหวที่จะช่วยรณรงค์ “กำจัดกวาดล้างซากหลงเหลือของวัฒนธรรมเสื่อมทรามและปฏิกิริยาของระบอบปกครองเดิม”⁵⁷

การจัดตั้งและการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมใน (หรือที่จริงเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของ) องค์กรมวลชน เป็นการดำเนินงาน ด้านการจัดตั้งพื้นฐานของระบอบปกครองสังคมนิยม โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้เป็นแนวทางสังคมและมวลชนสำหรับการปฏิบัติ เป็นวิธีการเข้าถึงประชากรเพื่อปลูกฝังแนวคิดและค่านิยมของระเบียบทางการเมืองใหม่ นอกเหนือไปจากการระดมความร่วมมือจากมวลชนในการดำเนินการในเรื่องต่างๆ และการแยกพวกที่ต่อต้านหรือไม่น่าไว้วางใจออกมา ไม่ว่าระบอบปกครองใหม่จะประสบผลสำเร็จมากน้อยหรือไม่เพียงใด ในการสร้างการยอมรับและความร่วมมือจากประชาชน (ซึ่งคงจะวัดได้ยากมาก) แต่ที่สำคัญยิ่งในที่นี้ก็คือ นี่จะจะเป็นความพยายามอย่างจริงจังครั้งแรกของระบอบปกครอง ที่จะหาทางให้มวลชนในเวียดนามได้เข้ามามีส่วนร่วมและแสดงการสนับสนุนต่อระบอบปกครองของตน

ในการดำเนินงานจัดตั้งมวลชนดังกล่าวนี้ พรรคคอมมิวนิสต์ให้ความสำคัญแก่เยาวชนเป็นพิเศษ ดังจะเห็นได้จากบทบาทสำคัญของ Liberation Youth, Pupil and Student Union ที่ได้กล่าวแล้ว พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามจัดตั้ง “สันนิบาตเยาวชนคอมมิวนิสต์” ขึ้นมาเมื่อกว่าครึ่งศตวรรษมาแล้ว และปัจจุบันมีสมาชิกเกือบ 5 ล้านคน (ประมาณร้อยละ 30 ของคนหนุ่มสาวในเวียดนาม) สมาชิกของสันนิบาตจะเป็นฐานพลังสำรองหรือแหล่งที่มาของสมาชิกใหม่ของพรรคในเวียดนามได้ภายหลังการปลดปล่อยโดยคอมมิวนิสต์ การจัดตั้งเยาวชนซึ่งง่ายต่อการอบรมปลูกฝังอุดมการณ์ปฏิบัติ และ “...การระดมเกณฑ์เข้ามาต่อสู้กับศัตรูภายในของการปฏิบัติเปลี่ยนแปลงและกับปฏิกิริยาจากภายนอก...”⁵⁸ มากกว่าคนในรุ่นที่ผ่านช่วงแห่งความขัดแย้งทางการเมืองมาเป็นเวลานาน จึงเป็นมาตรการพื้นฐานสำหรับทั้งการสร้างบูรณาการทางสังคมและการเมือง และการวางรากฐาน

อำนาจของระบอบปกครอง

5. สรุป

ระบอบปกครองสังคมนิยมเวียดนามนับว่าประสบความสำเร็จอย่างน้อยที่สุดในการ “ปลดปล่อย” (หรือที่จริง “ยึดครอง”) เวียดนามใต้โดยไม่ก่อให้เกิดความปั่นป่วนระส่ำระสายมากไปกว่าที่เป็นอยู่ กระแสพลังไหลของผู้อพยพออกนอกประเทศ แม้จะมีผลกระทบทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะในด้านการขาดแคลนบุคลากรผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆ แต่ก็น่าจะช่วยลดปัญหาด้านการเมืองและสังคมภายในได้บ้าง นอกจากนั้น การใช้มาตรการในการแก้ปัญหาและการรณรงค์ในเรื่องต่างๆ โดยอย่างน้อยที่สุดในช่วงแรกๆ อาศัยความยืดหยุ่นในลักษณะของการหวังผลในทางปฏิบัติเป็นสำคัญ มากกว่าพันธกรณีทางอุดมการณ์ เพื่อฟื้นฟูสภาพชีวิตและสร้างความเป็นปึกแผ่นทางสังคมและการเมือง ก็นับว่าเป็นการดำเนินงานที่ควรค่าแก่การสรรเสริญ อย่างไรก็ตามที่ก็น่าสงสัยก็คือ เวียดนามทั้ง 2 ส่วนได้ “รวม” กันแล้วอย่างแท้จริงหรือไม่ เพียงใด

เชิงอรรถ

- 1 John C. Donnel, "South Vietnam in 1975: The Year of Communist Victory", Asian Survey, January 1976, p. 10.
- 2 William J. Duiker, "Ideology and Nation-Building in the Democratic Republic of Vietnam", Asian Survey, May 1977, p. 419.
- 3 Ng Shui Meng, "Vietnam: A Year of Peace", Southeast Asian Affairs 1976 (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1976), P. 439.
- 4 Huynh Kim Khanh, "Year One of Post-Colonial Vietnam", Southeast Asian Affairs 1977 (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1977), pp. 300-302.
- 5 อ้างโดย Duiker, op. cit., p. 420.
- 6 Ibid., pp. 421-422.
- 7 Ng Shui Meng, op. cit., p. 440
- 8 Huynh Kim Khanh, op. cit., p. 302.
- 9 Gareth Porter, "Vietnam's Long Road to Socialism", Current History, December 1976. p. 210.
- 10 Tai Sung An, "The All-Vietnam National Assembly: Significant Developments", Asian Survey, May 1977, p. 433.
- 11 อ้างโดย Huynh Kim Khanh, op. cit., p. 304.
- 12 Far Eastern Economic Review (henceforth FEER), 7 May 1976.
- 13 Ibid., 30 April 1976.
- 14 Tai Sung An, op. cit., p. 435.
- 15 อ้างโดย ibid., p. 437.
- 16 FEER, 11 June 1976.
- 17 Tai Sung An, op. cit., pp. 437-439.
- 18 Douglas Pinke, "Vietnam during 1976: Economics in Command",

- Asian Survey, January 1977. p. 38.
- 19 Malcolm Salmon, อ้างโดย Carlyle Thayer, "North Vietnam in 1975: National Liberation, Reunification and Socialist Construction", Asian Survey, January 1976, p. 15.
- 20 Douglas Pike, History of Vietnamese Communism, 1925-1976 (Stanford, California: Hoover Institution Press, 1978), p. 122.
- 21 Ibid., p. 125.
- 22 Ibid., p. 147.
- 23 หากจะพิจารณาลักษณะการเปลี่ยนถ่ายโดยทั่วไปแล้ว ก็พบว่า ณ สมัชชาพรรคแต่ละครั้งตั้งแต่ปี ค.ศ. 1960 เป็นต้นมา สมาชิกคณะกรรมการกลางจะถูกคงไว้ (ได้รับเลือกเข้ามาใหม่) ประมาณร้อยละ 45 ประมาณร้อยละ 18 จะได้รับเลื่อนฐานะจากการเป็นสมาชิกสำรอง และประมาณร้อยละ 37 จะเป็นสมาชิกที่ได้รับเลือกเข้ามาใหม่ (ไม่ได้เป็นสมาชิกอยู่เดิม) Carlyle A Thayer, "The Regularisation of Politics: Continuity and Change in the Party's Central Committee, 1951-1986", in David G. Marr and Christine P. White (eds.), Post-War Vietnam: Dilemmas in Socialist Development (Ithaca, New York: Cornell Southeast Asian Programme, 1988). pp. 185-189.
- 24 สมาชิกคนอื่นๆ ประกอบด้วย Ho Chi Minh, Nguyen Chi Thanh (นายพลเอกเสียชีวิตในเวียดนามใต้ในปี ค.ศ. 1967) Nguyen Luong Bang, Hoan Quoc Viet, Chu Van Tan, Ton Duc Thang (ขึ้นเป็นประธานาธิบดีแทน Ho Chi Minh ที่เสียชีวิตในปี ค.ศ. 1969) Le van Luong, Tran Dan Ninh, Hoang Van Hoan (หนีไปอยู่ประเทศจีนในปี ค.ศ. 1979) Le Thanh Nghiem, Tran Van Hoan, Nguyen Duy Trinh และ Ung Van Khiem, Robert F. Turner, Vietnamese Communism: Its origins and Development (Stanford, California: Hoover Institution Press, 1976), p. 77.
- 25 สมาชิกคนอื่นๆ ได้แก่ Ho Chi Minh, Hoang Van Hoan, Le Thanh Nghi, Nguyen Chi Thanh และ Nguyen Duy Trinh, Nguyen Chi Thanh และ

Ho Chi Minh ได้เสียชีวิตลงในปี ค.ศ. 1967 และ 1969 ตามลำดับดังกล่าวแล้ว จากนั้นในปี ค.ศ. 1972 สมาชิกสำรองทั้ง 2 คนก็ได้เลื่อนขั้นเป็นสมาชิกสมบูรณ์ Ibid., p. 207.

26 รายชื่อสมาชิกกรมการเมืองตามลำดับอาวุโส คือ Le Duan, Truong Chinh, Pham Van Dong, Pham Hung, Le Duc Tho, Vo Nguyen Giap, Nguyen Duy Trinh, Le Thanh Nghi, Tran Quoc Hoan, Van Tien Dung (ผู้นำทหารบุกยึดเวียดนามใต้ในช่วงปีก่อนนั้น) Le Van Luong, Nguyen Van Linh, Vo Chi Cong และ Chu Huy Man สมาชิกสำรองคือ To Huu, Vo Van Kiet และ Do Muoi โดย Hoang Van Hoan ไม่ได้รับเลือกเข้ามาอีก

27 Nguyen Van Canh, Vietnam under Communism, 1975-1982 (Stanford, California: Hoover Institution Press, 1983), pp. 63-64.

28 Ibid., pp. 64-65.

29 สมาชิกกรมการเมืองเรียงตามลำดับ คือ Nguyen Van Linh, Pham Hung (เสียชีวิตในปี ค.ศ. 1988) Vo Chi Cong, Do Muoi, Vo Van Kiet, Le Duc Anh, Nguyen Duc Tham, Nguyen Co Thach, Dong Si Nguyen, Tran Xuan Bach, Nguyen Binh, Doan Khue, Mai Chi Tho, Dao Duy Tung (สำรอง) Melanie Beresford, Vietnam: Politics, Economics and Society (London and New York: Pinter Publishers, 1988), p. 82; FEER 1 January 1987, pp. 10-11

30 FEER, 23 July 1987, pp. 26-27.

31 FEER, 31 March 1988, p. 20; 23 June 1988 pp. 21-22; The Economist, 25 June 1988, p. 30

32 มักจะมีการกล่าวถึง “สาย” ต่างๆ ในลักษณะของ “ขั้ว” ทางความคิดที่ตรงกันข้าม เช่น “อนุรักษนิยม-เสรีนิยม” “เครื่องอุดมการณ์-สัมฤทธิ์ผลนิยม” หรือ “สายจีน-สายโซเวียต” โดยมีบุคคลอย่างเช่น Truong Chinh (อนุรักษนิยม-เครื่องอุดมการณ์-สายจีน) และ Le Duan (สัมฤทธิ์ผลนิยม-นิยมโซเวียต) เป็นตัวแทนขั้วความคิดที่ตรงกันข้ามดังกล่าว หรือบางครั้งก็ระบุว่ามีการสร้าง

“กลุ่มพวกฟ้อง” ขึ้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่มีความริ้วฉานจีน-โซเวียต โดยที่พวกนิยมจีนที่นำโดย Truong Chinh ถูกลดบทบาทและอิทธิพลลงไป ในขณะที่กลุ่ม Le Duan-Le Duc Tho ก้าวขึ้นมามีอำนาจเหนือกลุ่มอื่นๆ โปรดดู Thai Quang Trung, Collective Leadership and Factionalism: An Essay on Ho Chi Minh's Legacy (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1985), pp. 4-12, 81-86.

- 33 ในความเห็นของนักสังเกตการณ์บางคน กลุ่มผู้นำเวียดนามปัจจุบันอาจจะแบ่งออกได้ถึง 4 สายด้วยกัน คือ (1) สายปฏิรูป (Nguyen Van Linh, Vo Van Kiet และ Mai Chi Tho) (2) สายอนุรักษนิยมใหม่ Do Muoi, Vo Chi Cong และ Nguyen Duc Tham (3) สายทหาร ซึ่งบางครั้งก็เรียกว่าพวก ‘modernisers’ นายพล Le Duc Anh, Doan Khue และ Dong Si Nguyen และ (4) สายบริหาร หรือบางครั้งเรียกว่ากลุ่ม “นักเศรษฐศาสตร์” หรือ “สายเจ้าหน้าที่ของรัฐ” Nguyen Co Thach, Tran Xuan Bach, Dao Tung และ Nguyen Thanh Binh แต่ทั้ง 4 สายนี้ ในทางปฏิบัติมักจะรวมกันเป็น 2 กระแสกว้าง ๆ ด้วยกัน คือ สายอนุรักษจะร่วมมือกับสายทหาร และสายบริหารจะร่วมมือกับสายปฏิรูป Douglas Pike, “Change and Continuity in Vietnam”, Current History, March 1990, p. 118.
- 34 บทบาทของ Pham Hung (ซึ่งระหว่างสงครามเวียดนามได้ทำหน้าที่ควบคุมบัญชาการสำนักงานกลางสำหรับเวียดนามใต้ หรือที่เรียกย่อๆ ว่า COSVN มาโดยตลอดภายหลังการเสียชีวิตของนายพล Nguyen Chi Thanh ในปี ค.ศ. 1967) ภายหลังสงครามก็คือ รักษาความมั่นคงภายใน โดยระหว่างปี ค.ศ. 1980-1987 ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีมหาดไทย ซึ่งควบคุมกำลังตำรวจกว่า 1 ล้านคน และนอกจากจะเป็นผู้นำในการรณรงค์ควบคุมจำกัด “ปรากฏการณ์เชิงลบ” (เช่น การฉ้อราษฎร์บังหลวง และการขาดวินัยของเจ้าหน้าที่พรรค) ซึ่งมักจะเหมาเอาว่าเป็นผลพวงของการปฏิรูปแล้ว Hung ยังเน้นที่การควบคุมโดยพรรค แม้ว่าในระหว่างการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเขาจะสนับสนุนนโยบายปฏิรูป ภูมิหลังดังกล่าวนี้มักทำให้เขาถูกจัดอยู่ในกลุ่มอนุรักษนิยม Do Muoi ซึ่งดำรงตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีก่อนที่จะขึ้นมาเป็นอันดับ 3 ในกรมการเมือง

เคยรับผิดชอบการเปลี่ยนระบบการค้าและอุตสาหกรรมของเวียดนามใต้
ให้มาเป็นระบบสังคมนิยม ที่มีส่วนนำไปสู่ปัญหาเศรษฐกิจและการไหลทะลัก
ของผู้ลี้ภัยออกจากเวียดนามตั้งแต่ประมาณปี ค.ศ. 1978 และนอกจากนั้น
ต่อมาก็ยังรับผิดชอบด้านการรณรงค์ต่อต้านการฉ้อราษฎร์บังหลวงและทำให้พรรค
“บริสุทธ์” จากปัญหาเช่นนั้นด้วย จึงมักถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มอนุรักษนิยม
เช่นเดียวกับกับ Pham Hung ส่วน Vo Chi Cong ก็เคยรับผิดชอบ
การเปลี่ยนระบบการเกษตรของเวียดนามใต้ในช่วงปี ค.ศ. 1977-ต้น ทศวรรษ 1980
และนอกจากนั้น ยังมักกล่าวถึงปัญหาความมั่นคงภายใน จึงมักถูกเพ่งเล็ง
ในลักษณะเดียวกับ 2 คนที่กล่าวแล้ว

35 Thai Quang Trung, “The Gorbachev Effect: A Collective but Shaky
Leadership”, Vietnam Commentary, May-June 1988, pp. 2-4; Lewis
M. Stern, “The Missing Linh: The Meaning of His Leadership”,
ibid., pp. 5-8

36 FEER, 22 January 1987, p. 26.

37 FEER, 28 July 1988, p. 20.

38 FEER, 7 July 1988, p. 34; Le Tien Tung, “The North-South
Cleavage: A New Pattern of Infighting”, Vietnam Commentary, May-
June 1989, pp. 2-3.

39 อ้างโดย Joseph J. Zasloff and MacAlister Brown, Communist Indochina
and U.S. Foreign Policy (Boulder, Colorado: Westview Press, 1978).
pp. 42-43.

40 Duiker, op. cit., p. 427.

41 Ibid., p. 429.

42 Bui Diem, In the Jaws of History (Boston: Houghton Mifflin
Company, 1987), p. ix.

43 Ng Shui Meng. op. cit., p. 430.

44 Huynh Kim Khanh, op. cit., p. 295.

45 Ibid., p. 297.

- 46 William S. Turley, "Urban Transformation in South Vietnam", Pacific Affairs, Winter 1976, pp. 613-614.
- 47 FEER, 7 May 1976.
- 48 Nguyen Van Canh, op. cit., pp. 137-143; Kessing's Contemporary Archives, February 1984, pp. 32674-32675.
- 49 Douglas Pike, "Vietnam in 1977: More of the Same", Asian Survey, January 1978, p. 72.
- 50 Marjorie Niehaus, "Vietnam in 1978: The Elusive Peace", Asian Survey, January 1979, pp. 88-89.
- 51 Pike, "Vietnam in 1977..." op. cit., p. 72.
- 52 Nguyen Van Canh, op. cit., pp. 192-196.
- 53 Ibid., p. 197; Kessing's Contemporary Archives, 10 April 1981, p.30809; Amnesty International Report 1988 (London: Amnesty International Publications, 1988), pp. 188-189.
- 54 FEER, 11 June 1976.
- 55 อ้างโดย Turley, op. cit., p. 610.
- 56 Ibid.
- 57 อ้างโดย ibid., p. 611.
- 58 Vu Mao, "Vietnam Revolution: Sure Future", World Marxist Review: Problems of Peace and Socialism, April 1986, p. 55.

บทที่ 5

เวียดนามกับการฟื้นฟูบูรณะและพัฒนาประเทศ

1. ความนำ

การตัดสินใจรวมเวียดนาม 2 ส่วนเข้าด้วยกันที่จริงแล้วเป็นเรื่องลำบากยิ่ง ในทางอุดมการณ์ การตัดสินใจเช่นนั้นหมายถึงการยอมรับว่าเวียดนามตอนใต้พ้นขั้นตอนของ “การปฏิวัติประชาธิปไตย” แล้ว และเข้าสู่กระบวนการ “ปฏิวัติสังคมนิยม” ตามแนวทางของผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนาม ที่ได้ดำเนินการในเรื่องนี้มาระยะหนึ่งแล้วในเวียดนามเหนือ โดยไม่รอให้ผ่านการฟื้นฟูบูรณะทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมเสียก่อน การดำเนินการปฏิวัติสังคมนิยมทั้งประเทศให้สำเร็จลุล่วงไปโดยเร็ว เป็นพันธกรณีทางอุดมการณ์และปณิธานอันแน่วแน่ของผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนาม

ควรย้ำไว้ ณ ที่นี้ด้วยว่า สำหรับผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามแล้ว “อุดมการณ์” และ “ปฏิบัติการ” จะแยกจากกันไม่ได้ ผู้นำเหล่านี้จะนำเอาพันธกรณีทางอุดมการณ์ของตนไปปฏิบัติอย่างมุ่งมั่นจริงจัง เท่าที่สภาวะเงื่อนไขต่างๆ จะอำนวยให้เป็นไปได้ อุดมการณ์มิใช่เป็นเพียงเป้าหมายระยะยาวไกลที่จะดำเนินการเมื่อใดก็ได้ ดังนั้น เมื่อได้รับชัยชนะในสงครามปฏิวัติในปี ค.ศ. 1975 การรวมชาติและการปฏิวัติสังคมนิยมทั่วทั้งเวียดนาม จึงดำเนินไปอย่างรวดเร็ว

เราได้เห็นแล้วว่า มีเพียงช่วงระยะ 2-3 เดือนแรกภายหลังการปลดปล่อยเวียดนามใต้เท่านั้น ที่รัฐบาลคอมมิวนิสต์ยังไม่กล้าตัดสินใจผิดพลาดและมีทัศนคติค่อนข้างยึดหยุ่นเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยมีสาเหตุหลายประการด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาที่ว่า สภาวะเงื่อนไขในดินแดนส่วนนี้พร้อมสำหรับการดำเนินงานดังกล่าวหรือไม่ อย่างไรก็ดี เมื่อถึงประมาณปี ค.ศ. 1977 ผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามก็ตัดสินใจที่จะนำเวียดนามใต้เข้าสู่ขั้นตอนของการปฏิวัติสังคมนิยมโดยเร็ว นอกเหนือไปจากปัจจัยอื่นๆ แล้ว การตัดสินใจดังกล่าวสะท้อนปณิธานทางอุดมการณ์อันแรงกล้าของบุคคลเหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่อายุมากแล้ว

ที่ปรารถนาจะให้ปณิธานดังกล่าวสัมฤทธิ์ผลในช่วงอายุขัยของตน การฟื้นฟูบูรณะ และการรณรงค์ด้านต่าง ๆ ในระยะแรก ๆ เป็นการวางรากฐานสำหรับเป้าหมาย ดังกล่าวนี้เป็นสำคัญ

2. การกีดกันฟื้นฟูบูรณะภายหลังสงคราม

การฟื้นฟูบูรณะทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจ ความจริงไม่ได้มีแค่เฉพาะใน เวียดนามตอนใต้เท่านั้น ในเวียดนามตอนเหนือ การทิ้งระเบิดของสหรัฐอเมริกา ทำให้โครงสร้างอุตสาหกรรม เครื่องอำนวยความสะดวกคมนาคม และสิ่งสาธารณูปโภคต่าง ๆ โดยเฉพาะบ้านเรือนได้รับความเสียหายอย่างหนัก เฉพาะในฮานอยมีรายงานว่า เกือบหนึ่งในสี่ของพื้นที่ที่อยู่อาศัยถูกทำลาย ทำให้ประชาชนไร้ที่อยู่อาศัยเป็น จำนวนมาก¹

อย่างไรก็ตาม การฟื้นฟูบูรณะในเวียดนามเหนือเริ่มมาตั้งแต่ประมาณปี ค.ศ. 1973 และรัฐบาลก็ดูจะมีการเตรียมการและความพร้อมที่จะเผชิญปัญหา มากกว่าการจัดการกับปัญหาทางใต้ อันเป็นผลพวงของชัยชนะที่ฮานอยเองไม่ได้ คาดหมายว่าจะได้มาเร็วเช่นนั้น

สภาพเงื่อนไขที่มีอิทธิพลสำคัญต่อการดำเนินงานของผู้นำเวียดนามเหนือคือ ความหนักหนาสาหัสของปัญหาบวกกับการขาดแคลนบุคลากรของพรรคทางใต้ (ผู้ปฏิบัติงานพรรคที่มีความสามารถจำนวนมากเสียชีวิตในช่วงของการรุกใหญ่ โดยเฉพาะในปี ค.ศ. 1968 และการกวาดล้างทำลายของฝ่ายสหรัฐอเมริกา-ไซ่ง่อน ในการปฏิบัติการที่เรียกว่า “Phoenix Operations”) และการไม่คุ้นเคยต่อสภาพ ปัญหาและพื้นที่ของบุคลากรของพรรคจากทางเหนือที่ถูกส่งลงมาปฏิบัติงานทางใต้ ปัญหาและลักษณะวิธีการดำเนินงานในช่วงแรกจึงได้แก่ การหาทางลดการต่อต้าน และความไม่พอใจที่มีอยู่หรืออาจจะเกิดขึ้น

การเดินทางจัดการกับ “สภาพความเป็นจริง” ที่ดำรงอยู่ แทนที่จะพัว กับข้อพิจารณาทางอุดมการณ์ยังจะเห็นได้จากการฟื้นฟูและก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ด้านชลประทาน และการคมนาคม (โครงการสร้าง “ทางรถไฟรวมชาติ” เชื่อมไซ่ง่อนและฮานอยยังมีความหมายในแง่ของสัญลักษณ์ทางการเมืองด้วย) และการฟื้นฟูการผลิตทางการเกษตรและกิจการอุตสาหกรรมที่หยุดชะงักไปเพราะ

การขาดแคลนวัตถุดิบ กิจกรรมเอกชนทั้งต่างชาติและเวียดนามก็ยังได้รับอนุญาตให้ดำเนินกิจการต่อไปได้เป็นส่วนใหญ่² ส่วนที่เจ้าของกิจการหนีออกนอกประเทศไปแล้วก็ทำให้การโอนกิจการเหล่านี้เป็นของรัฐง่ายขึ้น ซึ่งมีอยู่ร้อยละ 70 ของอุตสาหกรรมที่มีอยู่³

แน่นอนว่าปัญหาโครงสร้างพื้นฐานโดยเฉพาะการขาดแคลนวัตถุดิบสำหรับการผลิตทางอุตสาหกรรม (อุตสาหกรรมทางใต้เป็นอุตสาหกรรมที่ต้องพึ่งพาวัตถุดิบจากต่างประเทศเป็นสำคัญ) ยังคงมีอยู่ต่อไป ในด้านการเกษตร พื้นที่ทำการผลิตในดำนนี้ได้จำนวน 5.5 ล้านเฮกตาร์ (ในจำนวนนี้ 3 ล้านเฮกตาร์อยู่ในเวียดนามใต้) นับว่าพอที่จะผลิตอาหารเลี้ยงประชากรทั้งประเทศได้ แต่ปัญหาความแปรปรวนของลมฟ้าอากาศ บวกกับการขาดแคลนปุ๋ยและเชื้อเพลิง ทำให้การขาดแคลนอาหารกลายเป็นปัญหาเร่งด่วนเฉพาะหน้า ซึ่งจะหนักหนาสาหัสลงเรื่อยๆ เมื่อกิจการอุตสาหกรรมต้องหยุดชะงักลงเพราะขาดแคลนพลังงานและวัตถุดิบ มีผลทำให้เพิ่มจำนวนคนว่างงานที่สูงอยู่แล้วให้ยิ่งสูงขึ้นไปอีก

ในช่วงนั้นประมาณว่ามีคนว่างงานอยู่ถึง 3.5 ล้านคน สิ่งที่เป็นความกังวลของผู้นำคอมมิวนิสต์ นอกจากในด้านสังคมและเศรษฐกิจแล้ว คือ ฝ่ายต่อต้านอาจจะอาศัยสถานการณ์นี้สร้างความยุ่งยากด้วยการกระตุกยุยงให้มีการต่อต้านระบอบปกครองได้⁴ พวกนี้ส่วนใหญ่อยู่ในเมืองและอยู่ในสภาพขาดแคลนทั้งด้านที่อยู่อาศัยและสิ่งสาธารณูปโภคที่จำเป็น นอกจากนั้น ระบอบปกครองเดิมยังทิ้งมรดกทางสังคมไว้ให้อีกหลายประการ เช่น อัตราการไม่รู้หนังสือถึงร้อยละ 60 (เทียบกับร้อยละ 3 ในเวียดนามตอนเหนือ) โสภณี 450,000-500,000 คน ผู้ป่วยกาโรคประมาณ 3 ล้านคน และผู้ติดยาเสพติดอีกไม่น้อยกว่า 500,000 คน⁵ ทั้งหมดนี้เป็นปัญหาใหญ่ไม่ว่าจะในด้านการเลี้ยงดู แก้ไข และบำบัดเยียวยา

ทางออกสำหรับระบอบปกครองใหม่ ไม่ว่าจะพิจารณาในแง่ของความจำเป็นทางเศรษฐกิจ (เพิ่มผลผลิตทางการเกษตรเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนอาหาร) สังคม (บรรเทาความแออัดและเสื่อมโทรมในเมือง) และความมั่นคงภายใน (ความยุ่งยากที่อาจเป็นไปได้จากความไม่พอใจและการปลุกปั่นยุยง) ก็คือ การโยกย้ายประชากรจากเมืองออกไปสู่ชนบท ตามโครงการที่เรียกชื่อน่าฟังว่า “เขตเศรษฐกิจใหม่”

แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ไม่ใช่ดำริใหม่ทางนโยบาย แต่เคยมีมาแล้วตั้งแต่สมัยของเวียดนามห์ และมารื้อฟื้นอีกครั้งในเวียดนามเหนือในช่วงทศวรรษ 1960 และ 1970 โดยมีการโยกย้ายประชากรที่หนาแน่นในเขตที่ราบปากแม่น้ำแดงออกไปแล้วกว่า 3 ล้านคน เฉพาะในช่วงต้นทศวรรษ 1970 มีการโยกย้ายประชากร 350,000 คนไปสู่เขตเศรษฐกิจใหม่ 23 เขต ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในเขตเชิงเขาและที่สูงใน 14 จังหวัด⁶ แต่เวียดนามใต้ภายหลังปี ค.ศ. 1975 การดำเนินงานในลักษณะเดียวกันกระทำอย่างกว้างขวางกว่าและด้วยเวลาที่รวดเร็วกว่า โดยในช่วงเดือนแรกภายหลังชัยชนะของคอมมิวนิสต์ มีการโยกย้ายประชากรจากเขตไซ่ง่อนซึ่งมีประชากรรวมกว่า 3.5 ล้านคนออกไป 18,700 คน ในเดือนต่อมาจำนวนดังกล่าวเพิ่มเป็น 40,000 คน จากนั้นก็เพิ่มเป็น 227,000 คนในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน และ 600,000 คนเมื่อถึงเดือนสิงหาคมปีต่อมา⁷

ผู้ที่ถูกโยกย้ายถิ่นฐานให้ไปอยู่ในเขตเศรษฐกิจใหม่ส่วนใหญ่ เข้าใจกันว่าเป็นผู้ที่มีพื้นเพอยู่ในชนบทมาก่อน ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1976 ประมาณว่าในจำนวนผู้โยกย้าย 500,000 คน จากไซ่ง่อน เป็นผู้ที่หนีภัยสงครามเข้ามาในเมืองเสีย 300,000 คน ที่เหลืออีก 200,000 คน เป็นคนในเมืองที่ว่างงานและอาศัยอยู่ตามชุมชนแออัดต่างๆ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า โครงการโยกย้ายถิ่นฐานประชากรไม่ใช่เป็นเรื่องของการย้ายประชากร “กลับ” ไปสู่ชนบท แต่มีจุดหมายที่จะเคลื่อนย้ายคนว่างงานในเมือง ซึ่งส่วนหนึ่งก็เป็นชาวนาที่อยู่ในเขตกึ่งเมืองออกสู่ชนบท⁸

นอกจากประชากรในเขตโฮจิมินห์หรือไซ่ง่อนเดิมแล้ว ยังมีประชากรในเขตเมืองอื่นๆ เช่น ดานังและเว้ ซึ่งเมื่อถึงช่วงปลายปี ค.ศ. 1976 ถูกโยกย้ายออกไปไม่ต่ำกว่า 200,000 คน เฉพาะในปีนั้นมีการตั้งเป้าหมายไว้ว่า จะโยกย้ายประชากรออกจากเขตต่างๆ ถึง 2 ล้านคน โดยเมื่อสิ้นสุดโครงการที่กำหนดไว้ในปัจจุบัน จะให้มีการโยกย้ายออกไปทั้งสิ้น 5 ล้านคน⁹

โครงการไม่ได้สิ้นสุดลงตามเป้าหมาย เพราะเป็นโครงการใหญ่ที่ตั้งเป้าหมายไว้สูง ซึ่งถ้าหากบรรลุผลตามเป้าหมาย จะมีผลในทางเปลี่ยนโครงสร้างทั้งทางสังคมและประชากรของเวียดนามเลยทีเดียว กล่าวคือ ถ้าหากบรรลุผล จะทำให้หนึ่งในประชากรเวียดนามทั้งสองคนเปลี่ยนถิ่นที่อยู่ใหม่และประกอบอาชีพใหม่ โครงสร้างทางแรงงานของเวียดนามได้จะเปลี่ยนไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรม

ในภาคบริการของระบบเศรษฐกิจจะถูกขจัดหมดสิ้นไป พร้อมๆ กับอาชีพพ่อค้าเร่และผู้ค้ารายย่อยต่างๆ ในทางสังคม ความสำคัญของ “เมือง” จะลดลงพร้อมๆ กับที่สังคมจะมีลักษณะ “ชนบท” มากขึ้น นอกจากนั้นในทางการเมือง รัฐก็สามารถจะควบคุมประชากรได้มากขึ้น อย่างน้อยก็ในแง่ของการส่งผู้ที่ “ไม่น่าไว้วางใจ” ให้ออกไปสู่ชนบท ทำให้การควบคุมตรวจตราและสอดส่องภายในเมืองกระทำได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ทั้งหมดนี้ยังไม่ได้กล่าวถึงความสำคัญในเชิงยุทธศาสตร์ของการส่งคนไปตั้งรกรากถิ่นฐาน ในเขตที่มีประชากรอยู่เบาบางในแถบพรมแดนติดกับกัมพูชา ที่ในช่วงนั้นเริ่มมีท่าที่ไม่เป็นมิตร¹⁰

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพรรคคอมมิวนิสต์จะมีประสบการณ์และความชำนาญในด้านการบริหารโครงการเช่นนี้มาก่อน แต่การดำเนินงานในเวียดนามใต้ก็มีได้ราบรื่นดังที่ได้คาดคะเนไว้ ที่เห็นได้ชัดที่สุดก็คือ ประชากรไม่เต็มใจที่จะถูกโยกย้าย แม้กระทั่งผู้ที่มิพื้นเพอยู่ในชนบทมาก่อนก็ยังไม่ยินดี ผู้ที่ถูกส่งตัวออกไปแล้วบางคนก็ลอบกลับเข้ามาอีกหรือหนีออกนอกประเทศไปเลย ปัญหาใหญ่ก็คือ ความไม่พร้อมในแง่การจัดเตรียมที่อยู่อาศัย การขาดเครื่องมือและประสบการณ์ในการปรับพื้นที่เพื่อทำการเกษตรและสภาพความเป็นอยู่ที่แร้นแค้นยากลำบากโดยทั่วไป¹¹ ที่จริงแล้ว ที่ดินอุดมสมบูรณ์พร้อมที่จะทำการผลิตทางการเกษตรได้เลยที่ยังถูกทิ้งรกร้างว่างเปล่า เกือบไม่มีเหลืออยู่แล้ว และเมื่อความขัดแย้งระหว่างเวียดนามและกัมพูชาเพิ่มความรุนแรงมากขึ้นจนเป็นสงครามชายแดน เขตอุดมสมบูรณ์ในบริเวณนี้ก็ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้เต็มที่

แม้เมื่อสงครามชายแดนจะยุติลงด้วยการที่เวียดนามเข้ายึดครองกัมพูชาด้วยกำลังทหาร โครงการโยกย้ายประชากรออกไปตั้งรกรากในชนบทก็มิได้เสร็จสิ้นลุล่วงไปโดยเร็ว แต่กลับดำเนินอยู่ต่อมาโดยไม่ปรากฏแน่ชัดว่าเป้าหมายอยู่ที่ใดและจะให้เสร็จสิ้นลงเมื่อใด เมื่อถึงปลายช่วงทศวรรษ 1980 ก็ยังมีรายงานว่าชาวเวียดนามยังคงอยู่ในระหว่างการเคลื่อนย้าย แม้ว่าจะลดจำนวนและความรวดเร็วในการโยกย้ายลงไป ในปี ค.ศ. 1988 Nguyen Van Thanh เจ้าหน้าที่กระทรวงแรงงานเวียดนามแถลงว่า มีการโยกย้ายประชากรไปแล้วรวมทั้งสิ้น 3.5 ล้านคน ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1976 และแม้ว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้สำหรับช่วงแผนพัฒนา 5 ปี ค.ศ. 1986-1990 จะถูกลดลงกว่าครึ่ง ก็กำหนดไว้ว่า จะมีการเคลื่อนย้าย

ประชากรอีกถึง 1.2 ล้านคน ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้ เหตุผลประการสำคัญที่ทำให้ต้องยังคงมีโครงการนี้อยู่ น่าจะได้แก่เหตุผลด้านเศรษฐกิจและประชากร กล่าวคือ เวียดนามมีที่ดินทำการเกษตรน้อยเมื่อเทียบกับขนาดของประชากร โดยที่การกระจายความหนาแน่นของประชากรก็ยังไม่สม่ำเสมอ¹²

การรณรงค์ที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่ง คือ ด้านการศึกษา การรณรงค์ด้านการศึกษาและวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิวัติเวียดนามมาโดยตลอด ในเวียดนาม “การปฏิวัติทางการศึกษา” ได้มีส่วนอย่างสำคัญในการกระตุ้นพลังมวลชนปฏิวัติ การขยายตัวในด้านนี้จะเห็นได้จากการเพิ่มจำนวนนักเรียน ในปี ค.ศ. 1942 มีนักเรียนระดับประถมและมัธยมศึกษา รวมกันทั่วทั้งอินโดจีนเพียง 546,000 คน ในขณะที่ในช่วงปี ค.ศ. 1974-1975 มีนักเรียนในระดับเดียวกัน และต่ำกว่า (รวมทั้ง “โรงเรียนเสริมด้านวัฒนธรรม”) เฉพาะในเวียดนามเหนือ 6.7 ล้านคน¹³ ในช่วงหลังปี ค.ศ. 1975 การรณรงค์ด้านการศึกษามุ่งไปที่เวียดนามใต้ ซึ่งมีอัตราการไม่รู้หนังสือสูงกว่าในเวียดนามเหนือมาก จากรายงานของทางการเมื่อถึงเดือนมีนาคม ค.ศ. 1978 เวียดนามใต้โดยทั่วไปก็ปราศจากผู้ไม่รู้หนังสือ ในความหมายที่ว่า ประมาณร้อยละ 94 ของพลเมืองวัยทำงานที่ไม่รู้หนังสือ 1.4 ล้านคนที่เป็นเป้าหมายของการรณรงค์ครั้งนี้ ก็สามารถอ่านออกเขียนได้¹⁴

สำหรับพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามแล้ว นี่เป็นการรณรงค์ที่ทำให้หวนรำลึกถึงความพยายามแบบเดียวกันในเวียดนามเหนือภายหลังการประกาศเอกราช ในการรณรงค์ครั้งหลังนี้ มีการใช้การศึกษามวลชนเพื่อฟื้นฟูสภาพชีวิตหญิงโสเภณี และขยายการรู้หนังสือและการศึกษาสำหรับสตรีโดยทั่วๆ ไปด้วย (อย่างกว้างขวางกว่าประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บางประเทศเสียอีก) ลักษณะการศึกษาของเวียดนามมุ่งเน้นที่ความใกล้ชิดระหว่างครูและศิษย์ (ครูจะไม่ใช้ “คนนอก” ที่มาจากที่อื่น แต่จะอยู่ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของหมู่บ้านชนบท) การสร้างสำนักด้านวินัยและการสร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่าง “งาน” และ “การเรียนการสอน” นอกจากนั้นแล้วก็ยังมีความพยายามที่จะใช้การรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือในชนกลุ่มน้อย สร้างความเป็นปึกแผ่นภายในชาติด้วย¹⁵

เมื่อถึงปี ค.ศ. 1985 เวียดนามมีโรงเรียนทั้งสิ้น 12,800 แห่ง จำนวนนักเรียน 11.7 ล้านคน และครู 436,000 คน ระดับของสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษา

ยังไม่น่าพอใจนัก กล่าวคือร้อยละ 26 ของนักเรียนในระดับประถมศึกษา และ ร้อยละ 12 ในระดับมัธยมศึกษา ออกจากโรงเรียนไปโดยไม่จบการศึกษาในระดับ นั้นๆ อย่างไรก็ตาม ในช่วงระยะเวลาเดียวกันนี้ จากตัวเลขสถิติของทางการ ร้อยละ 3 ของแรงงานในเวียดนามได้รับการศึกษาเพิ่มเติมต่อจากระดับมัธยมศึกษา ไม้ในลักษณะใดก็ลักษณะหนึ่ง¹⁶

แน่นอนว่าเป้าหมายทางการเมืองสำคัญของการรณรงค์ด้านการศึกษาและ วัฒนธรรมก็คือ การปลูกฝังค่านิยมที่จะเป็นรากฐานของการสร้างสรรค์สังคมใหม่ อย่างไรก็ตาม ความจำเป็นทางด้านอาชีพศึกษาและความรู้ความชำนาญทางเทคนิค เพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาประเทศก็มีความสำคัญยิ่ง จริงอยู่แขนงวิชาที่ไม่ได้ให้ ประโยชน์โดยตรงต่อเป้าหมายประการนี้ ย่อมไม่ได้รับความสนใจ (เมื่อมหาวิทยาลัย ไซ่ง่อนเริ่มเปิดเรียนใหม่ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1975 มีเพียงคณะแพทยศาสตร์ ทันตแพทยศาสตร์ และเภสัชศาสตร์เท่านั้น คณะวิชาอื่นๆ ถูกปิดหมด) แต่โดย ทั่วไปแล้วกล่าวได้ว่า การศึกษาระดับอุดมศึกษาขยายตัวเพิ่มมากขึ้นภายหลังการ ปลดปล่อย ในปี ค.ศ. 1983 มีสถาบันในระดับนี้ประเภทต่างๆ 53 แห่ง รวมทั้ง สถาบันสอนวิชากฎหมายที่ตั้งขึ้นในจังหวัด Ha Son Binh ในปี ค.ศ. 1980 ระหว่าง ปี ค.ศ. 1975-1979 จำนวนนักศึกษาในระดับนี้เพิ่มขึ้นจาก 92,100 คนเป็น 158,800 คน รวมทั้งสัดส่วนของนักศึกษาหญิงที่เพิ่มมากขึ้นด้วย เมื่อถึงปี ค.ศ. 1983 มีชาว เวียดนามจบการศึกษาระดับอุดมศึกษาไปแล้วรวมทั้งสิ้น 250,000 คน และเมื่อถึง ปี ค.ศ. 1985 ก็มีนักศึกษาชาวเวียดนามศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยต่างๆ ในไซเบียด 5,000 คน โดยที่ในช่วง 3 ทศวรรษก่อนหน้านั้นมีผู้จบการศึกษาไปแล้ว ประมาณ 30,000 คน ทั้งนี้ไม่นับที่จบไปแล้วและกำลังศึกษาอยู่ในประเทศกลุ่ม ยุโรปตะวันออกอื่นๆ¹⁷

นอกจากการมุ่งเน้นทางด้านอาชีพศึกษาและความรู้ความชำนาญทางเทคนิค อันจำเป็นสำหรับการพัฒนาประเทศแล้ว การศึกษาด้าน “การเมือง” ย่อมเป็นส่วน สำคัญยิ่งของการรณรงค์ด้านการศึกษาและวัฒนธรรม โดยเน้นที่การสร้างค่านิยม ใหม่ทางสังคม สร้างความรักและความภาคภูมิใจในชาติ และสำนึกแห่งความเป็น อันหนึ่งอันเดียวกัน (โครงการหรือ “ค่ายอบรม” ที่ได้กล่าวแล้วก็มีเป้าหมายเช่น เดียวกัน เพียงแต่ “กลุ่มเป้าหมาย” ต่างกันไป) รายงานทางการเมืองต่อสมัชชา

ครั้งที่ 5 ของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามในปี ค.ศ. 1982 ย้ำว่า ในการดำเนินงานด้านเยาวชน ภารกิจหลักคือการศึกษาให้การศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดมาร์กซ์-เลนิน ความรักชาติ และสภานิยมในแนวทางของสังคมนิยม การยึดมั่นในเจตนารมณ์แห่งการปฏิวัติ และการหล่อหลอมบุคลิกแห่งความเป็นมนุษย์ที่ “สมบูรณ์”¹⁸ นั่นคือ เป็นส่วนหนึ่งของ “การปฏิวัติด้านวัฒนธรรมและอุดมการณ์” เพื่อสร้าง “socialist man” ขึ้นมานั่นเอง

การรณรงค์ด้านการศึกษาและวัฒนธรรมย่อมมิใช่เรื่องราวแห่งความสำเร็จเท่านั้น แต่มีความล้มเหลวในหลายด้านด้วยกัน อันเป็นผลส่วนหนึ่งมาจากความจำกัดด้านทรัพยากรที่จะขยายการศึกษาออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านเทคโนโลยี ทำให้เวียดนามขาดแคลนบุคลากรด้านนี้อย่างหนัก อย่างไรก็ตาม การรณรงค์ด้านนี้เป็นเรื่องซื่ออย่างชัดเจน ถึงความสำคัญที่ระบอบปกครองให้แก่การสร้างบูรณาการทั้งทางสังคมและการเมือง อันเป็นปัญหาหลักประการหนึ่งภายหลังการยุติสงครามเวียดนามในปี ค.ศ. 1975

3. เริ่มการรณรงค์ทางอุดมการณ์

เพื่อที่จะไม่ให้มีความระส่ำระสายทางสังคมมากไปกว่าที่เป็นอยู่จนอาจนำไปสู่การต่อต้าน พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามพยายามหลีกเลี่ยง “การต่อสู้ทางชนชั้น” ในช่วงระยะแรกของการยึดอำนาจในเวียดนามได้ ลักษณะการมี “หลายช่วงชั้น” ในระบบเศรษฐกิจและสังคมของทางใต้ “จำเป็นและเอื้ออำนวยต่อการฟื้นฟูเศรษฐกิจ” ดังนั้น ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมจึงไม่เพียงแต่ยังให้คงอยู่ต่อไปเท่านั้น แต่ยังจะได้รับการสนับสนุนด้วย¹⁹ ในช่วงนี้ พรรคมุ่งที่จะกำจัดกวาดล้าง “ทราชที่ยังไม่ยอมจำนน” เพียงไม่กี่คนของระบอบปกครองเดิม และพวกนายทุนกระฎุมพีที่เรียกกันว่า “comprador bourgeoisie” โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักธุรกิจขนาดใหญ่ที่เคยได้รับผลประโยชน์จากร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาและเวียดนามใต้ในระหว่างสงคราม จนเข้ามาผูกขาดตลาดสินค้าบางชนิด

ภายหลังการปลดปล่อยโดยคอมมิวนิสต์ พวกนี้เองที่ถูกเพ่งเล็งว่ามีบทบาทสำคัญในการกักตุนเงินกำไร ตลอดจนเป็นนายหน้าลักลอบส่งทองคำ เพชร ยาเสพติด และเงินตราออกนอกประเทศ จนสร้างความปั่นป่วนทางเศรษฐกิจ

การกำจัดควาด้างพวกนี้ นอกจากจะเป็นการขจัดเหตุปัจจัยที่ทำลายเสถียรภาพทางเศรษฐกิจแล้ว ยังเป็นการทำลายรากฐานทางสังคมและเศรษฐกิจที่ยังหลงเหลืออยู่ของระบอบปกครองเดิม²⁰

ดังนั้น ผู้ที่เป็นเป้าหมายในการจับกุมและยึดกิจการ จึงได้แก่บรรดา “ราชา” ต่างๆ ในไซ่ง่อนเป็นสำคัญ เช่น Ma Hy “ราชาข้าว” Luong to Van “ราชาผ้า” Tran Thieu Tu “ราชากาแฟ” Lam Hoa Ho และ Ly Long Than “ราชาเศษเหล็ก” Hoang A Sang “ราชาลวดหนาม” และตระกูล Ong “เสือ” สิ่งทอ การขนส่ง บ้าน/ที่ดิน การธนาคาร และท่าเรือแห่งไซ่ง่อน เป็นต้น²¹ พวก “นายทุนชาติ” และพ่อค้าเอกชนอื่นๆ ไม่ได้อยู่ในกลุ่มที่จะถูกกำจัดควาด้างครั้งนี้ด้วย และยังได้รับคำมั่นว่า การรณรงค์ครั้งนี้จะไม่ใช่เป็นการเริ่มต้นของการรณรงค์ที่กว้างขวางขึ้นต่อไป โดยมีพวกนี้อยู่ในกลุ่มเป้าหมายด้วย

เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้ที่ถูกจับกุมเป็นจำนวนมาก เป็นชาวเวียดนามเชื้อสายจีน และกล่าวได้ว่า เป็นการเริ่มต้นของการจุดชนวนความริ้วฉานกับจีน ซึ่งมีความตึงเครียดกับฮานอยเพิ่มมากขึ้นมาตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 1970 จุดมุ่งหมายหลักของการรณรงค์ครั้งนี้คือ การควบคุมเพื่อรักษาเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของชาวเวียดนามเชื้อสายจีนมาโดยตลอด ดังที่นิตยสาร Tap Chi Gong San ของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามรายงานเมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1978 ว่า

“พวกกระฎุมพีเชื้อสายจีน...ยึดกุมฐานสำคัญๆ ทางเศรษฐกิจไว้แทบหมดสิ้น โดยเฉพาะในแขนงที่เป็นหัวใจ 3 แขนง คือ การแปรรูป การกระจาย และสินเชื่อ เมื่อสิ้นปี ค.ศ. 1974 พวกนี้ยึดกุมกว่าร้อยละ 80 ของกิจการด้านอาหาร สิ่งทอ เคมี โลหะ วิศวกรรม และอุตสาหกรรม ไฟฟ้า และเกือบจะผูกขาดการค้าไว้โดยสิ้นเชิง คือ ผูกขาดการค้าส่งทั้งหมด การค้าปลีกกว่าร้อยละ 50 และร้อยละ 90 ของการค้าส่งออก - นำเข้า รวมทั้งควบคุมตลาดรับซื้อข้าวไว้โดยสิ้นเชิง...เมื่อพวกนี้ยึดกุมการป้อนสินค้าสู่ตลาด ก็อยู่ในฐานะที่จะกำหนดราคาได้เอง...โดยอาศัยหรือช่วยการส่งออกและนำเข้า เครือข่ายการขนส่งและเครือข่ายพ่อค้าระดับกลางและรายย่อย ที่มีเชื้อสายจีนเช่นเดียวกัน...”²²

ชาวเวียดนามเชื้อสายจีนที่เรียกว่า “หัว” ประมาณ 1.5 ล้านคน อยู่ในเวียดนามตอนใต้เสีย 1.2 ล้านคน ชุมชนชาวจีนที่ใหญ่ที่สุดคือเจอเหลิน ซึ่งเป็นย่านชาวจีนของโฮจิมินห์ซิตี้ ปัญหาสำคัญที่เกี่ยวกับการควบคุมพวกนี้ คือ เรื่องการถือสัญชาติ และปัญหานี้ก็เข้าไปเกี่ยวพันกับความสัมพันธ์กับจีนโดยตรง

เมื่อทางการเวียดนามประกาศเมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. 1976 ให้ชาวจีนในเวียดนามตอนใต้จดทะเบียนสัญชาติของตน ก็ปรากฏว่าส่วนใหญ่เลือกสัญชาติจีน รวมทั้งผู้ที่เคยถูกบังคับให้ถือสัญชาติเวียดนามแล้วในช่วงปี ค.ศ. 1956-1957 ที่สำคัญคือ ในปีต่อมา ปักกิ่งก็แสดงท่าทีว่าชาวจีนในเวียดนามยังเป็นพลเมืองของตน ความตึงเครียดทางเชื้อชาติและระหว่างชาติที่เกิดขึ้น ประกอบกับมาตรการควบคุมด้านเศรษฐกิจของรัฐบาลเวียดนาม และช่องทางที่คนจีนในเวียดนามจะถูกเกณฑ์ไปเป็นทหาร หรือถูกส่งไปอยู่ในเขตเศรษฐกิจใหม่ ได้นำไปสู่การหลังไหลของกระแสผู้อพยพลี้ภัยออกจากเวียดนามตั้งแต่ช่วงนั้น²³

ในช่วงนี้เองที่แนวนโยบายของรัฐบาลคอมมิวนิสต์เวียดนามเริ่มหันเหไปในทางต่อต้านระบบการค้าแบบ “ทุนนิยม” เพิ่มมากขึ้น ดังได้กล่าวแล้วว่า ในระยะแรกของการยึดอำนาจในเวียดนามใต้ พรรคมีท่าทีที่ยืดหยุ่นผ่อนปรน โดยยอมให้มีการประกอบการโดยเอกชนควบคู่ไปกับกิจการของรัฐและกิจการร่วมรัฐ-เอกชน อย่างไรก็ตาม สมัชชาพรรคคอมมิวนิสต์ครั้งที่ 4 ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1976 ได้กำหนดเป้าหมายที่จะเร่งเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจ จากระบบการผลิตขนาดเล็กไปเป็นระบบการผลิตขนาดใหญ่แบบสังคมนิยม ภายในโครงสร้างทางอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมสมัยใหม่ ซึ่งรวมไปถึงการเปลี่ยนโครงสร้างแบบ “อาณานิคมใหม่” ของเวียดนามตอนใต้ เพื่อนำไปสู่บูรณาการแห่งชาติภายใต้ระบบสังคมนิยม²⁴

ในช่วงปีต่อมา เวียดนามประสบวิกฤตการณ์ด้านอาหารครั้งสำคัญ อันเป็นผลส่วนหนึ่งมาจากภัยธรรมชาติรุนแรงที่สุดในรอบ 50 ปี (ช่วงฤดูหนาวจัดเป็นเวลานาน ตามมาด้วยคลื่นความร้อนและความแห้งแล้งต่อเนื่องยาวนาน ทำให้ปริมาณฝนน้อยกว่าปกติ จนเกิดภาวะขาดแคลนน้ำ แต่หลังจากนั้นก็กลายเป็นพายุไต้ฝุ่นที่ก่อให้เกิดความเสียหายรุนแรงในจังหวัดภาคเหนือและภาคกลาง) และอีกส่วนหนึ่ง (ในสายตาของพรรค) จากความผิดพลาดของนโยบายการเกษตรที่ยัง

ปล่อยให้ระบบการผลิตขนาดเล็กที่รากฐานด้านวัตถุและเทคนิคยังอ่อนแอ ดังนั้นที่ประชุมเต็มคณะกรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม ในระหว่างวันที่ 21 มิถุนายน - 4 กรกฎาคม ค.ศ. 1977 จึงลงมติเสนอจัดระบบรวมการผลิตทางการเกษตรในเวียดนามใต้ให้เร็วกว่าที่เป็นอยู่²⁵ และในเดือนธันวาคมต่อมา นาย Le Thanh Nghi รองนายกรัฐมนตรีที่รับผิดชอบงานด้านการวางแผนเศรษฐกิจก็แถลงต่อสมัชชาแห่งชาติถึงความจำเป็นที่จะต้อง “เร่งเปลี่ยนเวียดนามให้เป็นสังคมนิยมพร้อมๆ ไปกับปรับปรุงเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบสังคมนิยมในเวียดนามเหนือ”²⁶

ในช่วงปีต่อมา เมื่อกิจการตลาดมืด โดยเฉพาะในด้านการค้าข้าวขยายตัวมากขึ้น ไม่เพียงแต่ในเวียดนามตอนใต้เท่านั้นแต่รวมไปถึงเวียดนามตอนเหนือด้วย พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามก็ตัดสินใจใช้มาตรการที่นำไปสู่การยกเลิกการประกอบการค้าเสรี และนำไปสู่ความตึงเครียดเพิ่มมากขึ้นในสัมพันธภาพจีน-เวียดนาม

ท่าทีของทางการเวียดนามต่อชาวเวียดนามเชื้อสายจีน เริ่มเปลี่ยนไปในช่วงครึ่งหลังทศวรรษต่อมา ในแง่ที่มึความสนใจที่จะปรับปรุงความสัมพันธ์กับชุมชนเชื้อสายจีนที่เหลืออยู่ให้ดีขึ้นจากการอพยพออกไปของคนเหล่านี้ ทำให้จำนวนชาวหัวในเจอเหลินลดลงจากร้อยละ 72 ของประชากรมาเป็นร้อยละ 48.9 คือเหลือประมาณ 96,822 คนที่ถือสัญชาติเวียดนามหมดแล้ว²⁷ เมื่อถึงช่วงปลายทศวรรษก็มีการหาทางยกเลิกนโยบายหรือข้อจำกัดที่มีลักษณะกีดกันชนกลุ่มนี้ ด้วยจุดประสงค์สำคัญคือ ให้เข้ามาร่วมมือพัฒนาเศรษฐกิจที่เสื่อมทรุดของเวียดนามในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1987 Nguyen Van Linh เลขาธิการพรรคได้ไปพบผู้แทนชาวเวียดนามเชื้อสายจีนในโฮจิมินห์ซิตี และได้ให้คำมั่นแก่พวกนี้ว่าพวกเขาจะได้รับการ “ปกป้องโดยศาลสถิตยุติธรรม” ซึ่งมีความหมายเท่ากับการบอกรว่า จะไม่ถูกกีดกันกลับแก้งอีกต่อไป ในเดือนกันยายนต่อมา ก็มีการพิจารณากฎหมายที่จะให้สิทธิและหน้าที่ทั้งหมด ดังเช่นพลเมืองของเวียดนามรวมทั้งจะให้การดูแลช่วยเหลือเพื่อให้ความกระตือรือร้นสนใจที่จะ “ผสมกลมกลืน” เป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวแห่งประชาชนเชื้อสายต่าง ๆ²⁸

จะเห็นได้ว่า ในการดำเนินมาตรการด้านต่างๆ ในช่วงหลังการปลดปล่อยเวียดนามใต้ พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามมุ่งความสนใจไปที่การแสวงหาการยอมรับ

จากประชาชนและสร้างความชอบธรรมให้แก่ระบบปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้วยการให้ประชาชนเข้ามา “มีส่วนร่วม” ทางการเมืองในบางลักษณะ การรณรงค์ด้านการศึกษาและวัฒนธรรม ตลอดจนการหลีกเลี่ยง “การต่อสู้ทางชนชั้น” ที่อาจจะก่อให้เกิดกระแสต่อต้าน ยกเว้นการกำจัดกวาดล้างนายทุนกระฎุมพีรายใหญ่ๆ ที่ยังมีอิทธิพลครอบงำระบบเศรษฐกิจของเวียดนามใต้ ยิ่งไปกว่านั้น รัฐบาลคอมมิวนิสต์เวียดนามก็ประสบความสำเร็จไม่น้อยหรือในบางกรณีอย่างน่าชื่นชมในการฟื้นฟูบูรณะทางสังคมและเศรษฐกิจ การฟื้นฟูสภาพชีวิตของพลเมืองและการจัดการกับปัญหาทางสังคมต่างๆ อันเป็นมรดกจากระบบปกครองเดิม นับเป็นความสำเร็จที่น่ายกย่อง โดยเฉพาะหากคำนึงถึงข้อจำกัดต่างๆ ที่รัฐบาลประสบอยู่ภายหลังสงคราม

อย่างไรก็ตาม ท่าที่ยืดหยุ่นผ่อนปรนของผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับการดำเนินงานเพื่อเป้าหมายทางอุดมการณ์สังคมนิยม ก็ดำรงอยู่ไม่นาน ความจริงแล้วแทบจะพร้อมๆ กับการรณรงค์กำจัดกวาดล้างนายทุนกระฎุมพีรายใหญ่ๆ ดังกล่าวแล้วนั้น ผู้นำเวียดนามก็เริ่มนำประเทศเข้าสู่เส้นทางของการพัฒนาระบบสังคมนิยม และดังจะได้เห็นต่อไปว่าในเส้นทางนี้เอง วิกฤติทั้งทางเศรษฐกิจและทางอุดมการณ์ได้เกิดขึ้น ที่ทำให้อนาคตของระบบสังคมนิยมเวียดนามเลขที่เดียว เริ่มจะมีความไม่แน่นอน

4. สู่ “วิกฤติ” แห่งการพัฒนากระบวนสังคมนิยม

ดังได้กล่าวแล้วว่า สมัชชาครั้งที่ 4 ของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1976 ได้กำหนดเป้าหมายและแผนพัฒนา 5 ปี ฉบับที่ 2 (ค.ศ. 1976-1980) เพื่อเร่งเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจจากระบบการผลิตขนาดเล็กไปเป็นระบบการผลิตขนาดใหญ่แบบสังคมนิยมภายในโครงสร้างทางการเกษตรและอุตสาหกรรมสมัยใหม่ เป้าหมายนี้รวมไปถึงการเปลี่ยนโครงสร้างแบบ “อาณานิคมใหม่” ของเวียดนามตอนใต้ให้นำไปสู่บูรณาการแห่งชาติภายใต้ระบบสังคมนิยม

วิกฤตการณ์ทางการเกษตรและการค้าที่เกิดขึ้นจะช่วยตอกย้ำความเชื่อทางอุดมการณ์ของผู้นำเวียดนามที่ต้องการจะปฏิบัติโครงสร้างทางเศรษฐกิจดังกล่าวอยู่แล้ว วิกฤตการณ์ด้านอาหารและการเกษตรที่กล่าวแล้วนั้นมีเหตุปัจจัยหลากหลาย

แต่ที่ผู้นำคอมมิวนิสต์ให้ความสำคัญเป็นพิเศษ คือ โครงสร้างทางการผลิตขนาดเล็กของเวียดนามนั่นเอง ข้อมคิของคณะกรรมการกลางภายหลังวิกฤตการณ์ระบุไว้ดังนี้

“โดยทั่วไป การเกษตรของเวียดนามไม่เพียงพอที่จะสนองความต้องการด้านอาหารของประชาชนอยู่แล้ว และไม่พอที่จะใช้เลี้ยงสัตว์ วัตถุประสงค์ สำหรับอุตสาหกรรมและเพื่อส่งออกจึงไม่อาจจะเป็นรากฐานที่มั่นคงสำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรมได้ สภาพเช่นนี้มาจากข้อเท็จจริงที่ว่า ระบบเศรษฐกิจของเรามีรากฐานอยู่ที่ระบบการผลิตขนาดเล็ก และมีพื้นฐานแห่งวัตถุประสงค์และเทคนิคที่อ่อนแอ ล้าหลัง...”²⁹

การตัดสินใจที่จะยุบเลิกระบบ “การค้าแบบทุนนิยม” ในเวียดนามได้ในปี ค.ศ. 1978 นอกจากจะเป็นการจัดการกับวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจเฉพะหน้า (ตลาดมืดและการกักตุนแก๊งกำไร)³⁰ แล้ว ก็มีแรงจูงใจทางอุดมการณ์เป็นพื้นฐานสำคัญด้วยเช่นเดียวกัน แม้ว่าการดำเนินการเพื่อเปลี่ยนเป็นระบบสังคมนิยมจะมีผลกระทบต่อชุมชนชาวจีนเป็นสำคัญก็ตาม

การตัดสินใจที่จะนำเวียดนามให้เข้าสู่ขั้นตอนของการปฏิวัติสังคมนิยมโดยเร็ว แม้จะมีปัจจัยหลายประการเป็นแรงจูงใจ เช่น วิกฤตการณ์ด้านอาหารครั้งสำคัญในปี ค.ศ. 1977 และความเข้าใจของผู้นำเกี่ยวกับความผิดพลาดของนโยบายการเกษตรดังได้กล่าวแล้ว แต่ที่สำคัญก็คือ นี่เป็นปณิธานและการกิจทางอุดมการณ์ที่ผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามยึดมั่นอยู่อย่างหนักแน่นมั่นคงอยู่แล้ว จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่ผู้นำโดยเฉพาะที่อายุมากแล้ว จะต้องการเห็นการบรรลุปณิธานดังกล่าวในช่วงอายุขัยของตน

ยิ่งไปกว่านั้น ที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ ความสำเร็จในสงครามปฏิวัติทำให้ผู้นำเหล่านี้มีความฮึกเหิมอย่างเต็มที่ โดยคิดว่าภารกิจอันยากลำบากของสงครามปฏิวัติยังผ่านไปได้แล้ว ต่อแต่นี้ไปคงจะไม่มีอะไรมาขวางหน้าได้อีก³¹ ท่าทีเช่นนี้ก่อให้เกิดการตั้งความหวังไว้สูงเกินไปอย่างไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง โดยในช่วงนั้นคิดกันว่า สามารถจะเดินหน้าพัฒนาระบบสังคมนิยมได้อย่างรวดเร็ว และในแง่ของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพลเมือง เลขาคีการพรรค Le Duan ถึงกับให้คำมั่นในปี ค.ศ. 1976 ว่า แต่ละครอบครัวจะมีวิทยุ ตู้เย็น และโทรทัศน์ ภายใน 10 ปี ที่สำคัญคือ แผนพัฒนา 5 ปีฉบับที่ 2 ที่กล่าวแล้ว ดูจะตั้งเป้าหมาย

ไว้สูงเกินไปจนยากที่จะบรรลุถึงได้³²

แผนพัฒนาฉบับนี้ กำหนดเป้าหมายเร่งด่วนไว้ 5 ด้านด้วยกัน คือ (1) การเกษตร ป่าไม้และการประมง (2) อุตสาหกรรม (3) การค้า (4) วัฒนธรรมและสาธารณสุข และ (5) “ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน”³³ เป้าหมายด้านการผลิตนั้นมุ่งที่การเพิ่มผลผลิตทั้งในด้านการเกษตรและอุตสาหกรรม เช่น จะให้เพิ่มปริมาณการผลิตอาหารขึ้นให้ได้ร้อยละ 10 จากปริมาณการผลิตในปี ค.ศ. 1976 ส่วนในด้านอุตสาหกรรมแม้จะเน้นที่อุตสาหกรรมหนัก (การผลิต กระแสไฟฟ้า ถ่านหิน เหล็กเส้น บัวยเคมี และปูนซีเมนต์) แต่ก็ไม่ได้ละเลยสินค้า เครื่องอุปโภคบริโภค โดยเฉพาะเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม กระดาษ และน้ำตาล เป้าหมายหลักในด้านการค้าคือการขยายการค้าต่างประเทศ โดยตั้งเป้าไว้ให้มีการขยายตัวสูงถึงร้อยละ 50 จากของปี ค.ศ. 1976 ภายในระยะสิ้นแผนพัฒนา ในด้านวัฒนธรรมนั้นแน่นอนว่าเน้นที่การศึกษา ตลอดจนสื่อมวลชนทั้งในด้านสาระ และบันเทิง และท้ายที่สุดด้านสาธารณสุขและการปรับปรุงคุณภาพชีวิต ปัญหาใหญ่นอกจากด้านสุขภาพอนามัยโดยทั่วไปแล้ว อยู่ที่ด้านที่อยู่อาศัยและรายได้ของประชาชน

ไม่นานหลังจากที่มีการประกาศใช้แผนพัฒนา (ซึ่งประกาศล่าช้ามาถึงเดือน ธันวาคม ค.ศ. 1976 ทำให้มีระยะเวลาดำเนินการจริงๆ เพียง 4 ปีเท่านั้น) ปัญหาที่แท้จริงที่เริ่มปรากฏ ที่เห็นได้ชัดคือ การผลิตอาหารให้เพียงพอเลี้ยงตนเอง ได้กลายมาเป็นปัญหามากขึ้นในช่วงหลังสงคราม ในระหว่างสงคราม ทั้งเวียดนามเหนือและเวียดนามใต้ต้องอาศัยการนำเข้าอาหารแม้ว่าสงครามจะสงบแล้ว แต่การกำหนดเป้าหมายในการผลิตอาหารให้ได้ 21 ตันภายในปี ค.ศ. 1980 (อันเป็น ปริมาณที่ไม่เพียงแต่จะพอเลี้ยงประชากรที่ขณะนั้นมีอัตราการเพิ่มถึงร้อยละ 3 ต่อปี แต่จะมีเหลือส่งออกอีกประมาณ 3 ตัน) จะบรรลุได้หรือไม่โดยเฉพาะในสภาวะที่ขาดแคลนทั้งเงินทุนและรากฐานด้านเทคโนโลยี ในด้านอุตสาหกรรมก็เช่นเดียวกัน การขาดแคลนเงินทุน วัตถุดิบ และพื้นฐานด้านเทคโนโลยี ทำให้แม้กระทั่งโรงงานที่มีอยู่แล้วก็ยังไม่อาจดำเนินการได้เต็มกำลังผลิตที่มีอยู่

ผลการดำเนินงานในปี ค.ศ. 1977 ห่างไกลจากเป้าหมายที่กำหนดไว้ สำหรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างมากมาย นอกจากปัญหาและอุปสรรค

พื้นฐานดังกล่าวแล้ว สภาพดินฟ้าอากาศและความผิดพลาดในการบริหารงานก็มีส่วนอย่างมากในความล้มเหลว แน่แน่นอนว่าความฮึกเหิมในช่วงหลังสงครามเริ่มหมดไป กลายมาเป็นการประเมินทบทวนอย่างสอดคล้องกับความเป็นจริงมากขึ้น ถึงลู่ทางข้างหน้า แต่แม้กระทั่งถึงช่วงนี้ ปัญหาอุปสรรคทั้งหลายก็ดูจะกลับเพิ่มความมุ่งมั่นของผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามที่จะสร้างประเทศคนให้มั่งคั่ง เข้มแข็ง และเป็นสังคมนิยมโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะเร็วได้³⁴ ดังนั้น จึงมีการเร่งเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของเวียดนามตอนใต้ให้เป็นสังคมนิยมโดยเร็ว ดังที่ได้มีการกล่าวไว้ในรายงานของรัฐบาลในเรื่องแผนพัฒนาประเทศในปี ค.ศ. 1978 ว่า “...จะขยายภาคเศรษฐกิจสังคมนิยมออกไป และลดขอบเขตของภาคเศรษฐกิจที่ไม่ใช่สังคมนิยมลงอีก ส่วนในเวียดนามตอนเหนือ ความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบสังคมนิยม จะได้รับการเสริมสร้างและทำให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นไปอีก”³⁵

ด้วยความเชื่อมั่นทางอุดมการณ์ ผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามเชื่อว่า “การวางแผนอย่างดีเลิศ” และการจัดระบบความสัมพันธ์ทางการผลิตตามแนวทางอุดมการณ์ของคน จะทดแทนทรัพยากรทางวัตถุได้³⁶ อย่างไรก็ตาม การจัดตั้งระบบการรวมการผลิตในเวียดนามตอนใต้ ซึ่งมีรูปแบบทางสังคมและเศรษฐกิจที่หลากหลาย โดยมีชาวนาระดับกลางมีบทบาทหลักในการผลิตทางการเกษตรประสบปัญหาและอุปสรรคมากมาย³⁷ ผลประการสำคัญจากการดำเนินนโยบายของรัฐบาล ก็คือการทำลายแรงจูงใจในการผลิตของชาวนากลุ่มนี้ เมื่อประกอบกับการขาดเงินทุนสำหรับการจัดหาและซ่อมบำรุงเครื่องมือเครื่องจักรการเกษตร การขยายและบำรุงรักษาเครือข่ายการชลประทาน การจัดหาปุ๋ย สารเคมีฆ่าแมลง การปรับปรุงเมล็ดพันธุ์และเทคนิคการเกษตร และอื่นๆ ประสิทธิภาพทางการผลิตจึงยังอยู่ในระดับต่ำมาก แม้จะมีความพยายามที่จะขยายพื้นที่ทำการเพาะปลูกในเวียดนามตอนใต้ออกไป รวมทั้งการเปิดเขตเศรษฐกิจใหม่ (ที่ประชาชนไม่ยอมให้การสนับสนุน) การผลิตอาหารก็ยังไม่พอเลี้ยงประชากร

กล่าวโดยสรุป ผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามดูจะประเมินข้อจำกัดต่างๆ ของตนไว้ต่ำเกินไป และตั้งเป้าหมายรวมทั้งการคาดหวังต่างๆ สูงเกินไป ผลประการสำคัญที่เกิดขึ้นที่ไม่ได้เป็นไปตามการคาดหวังก็คือ ความช่วยเหลือจากต่างประเทศโดยเฉพาะจากประเทศทุนนิยมตะวันตก ที่ยังท่ามที่เย็นชาต่อเวียดนาม

ตามสหรัฐอเมริกาภายหลังปี ค.ศ. 1975 เมื่อถึงปลายปี ค.ศ. 1978 ผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามก็เริ่มยอมรับความล้มเหลวของแผนพัฒนา อันหมายถึงการยอมรับการล้มเหลวของนโยบายที่ยึดมั่นกับแนวทางอุดมการณ์อย่างค่อนข้างเคร่งครัด David G. Marr และ Christine P. White สรุปสถานการณ์ในช่วงนั้นไว้อย่างชัดเจนดังนี้

“ไม่เพียงแต่นโยบายเหล่านี้ ในการเปลี่ยนประเทศเป็นสังคมนิยมไม่ได้ผล ในเวียดนามตอนใต้เท่านั้น แต่ยังมีวิกฤตการณ์ด้านอาหารที่รัฐบาลต้องประสบในเวียดนามเหนือด้วย ทั้งนี้เพราะชาวนาไม่ยอมส่งมอบผลผลิตให้รัฐในปริมาณเท่าเดิม หากยังคงได้ราคาที่มีกำไรไม่คุ้มทุนในการผลิตในระหว่างสงคราม ชาวนาในสหกรณ์ในเวียดนามเหนือยอมส่งมอบข้าวส่วนเกิน ในปริมาณเท่าใดก็ได้แก่รัฐ นราคาค่าก็เพื่อเลี้ยงดูบุตรและสามีที่อยู่ในกองทัพ โดยได้รับสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคโดยเฉพาะอย่างยิ่งเสื้อผ้า รถจักรยาน และกระตักน้ำ ซึ่งได้มาจากความช่วยเหลือของจีน ระบบการอุดหนุนและเกื้อกูลในลักษณะนี้สิ้นสุดลงเมื่อสิ้นสงคราม...ความสูญเสียด้านพืชผลในปี ค.ศ. 1978 ตามมาด้วยสงครามช่วงสั้นๆ แต่สูญเสียอย่างมหาศาลกับจีนในปี ค.ศ. 1979 ทำให้เวียดนามใกล้ความวิบัติทางเศรษฐกิจเข้าไปทุกทีในตอนนั้น”³⁸

ในสภาวะการณ์เช่นนี้เอง ที่ตั้งแต่เดือนกันยายน ค.ศ. 1979 พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามก็ตัดสินใจโดยมติของที่ประชุมเต็มคณะครั้งที่ 6 ของคณะกรรมการกลาง (สมัชชาครั้งที่ 4) นำเอานโยบายปฏิรูปมาใช้ จุดมุ่งหมายหลักของนโยบายนี้ก็คือ ขจัดปัญหาทางโครงสร้างบางประการของเวียดนาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความผิดพลาดในการจัดการทางเศรษฐกิจ การกระจายผลผลิตและประสิทธิภาพในการผลิตที่ยังอยู่ในระดับต่ำ และพร้อมกันนั้นก็จะประเมินทบทวนแผนงานด้านเศรษฐกิจที่วางไว้โดยสมัชชาครั้งที่ 4 ของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามในปี ค.ศ. 1976³⁹

ดังนั้น แม้ว่ารัฐบาลจะยืนยันยืนยันพันธกรณีที่มิต่อการสร้างระบบสังคมนิยม แต่ในทางปฏิบัติผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามก็ต้องชะลอการดำเนินงานในเรื่องนี้ลง คือ ชะลอกระบวนการที่รัฐจะเข้าควบคุมส่วนต่างๆ ของระบบเศรษฐกิจ แต่จะ

ปล่อยเสรีมากขึ้นในการดำเนินกิจการทางเศรษฐกิจบางประการ “การปล่อยเสรี” ในลักษณะดังกล่าวมุ่งไปที่เวียดนามตอนใต้ ซึ่งยังมีการต่อต้านกระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมให้เป็นสังคมนิยมอยู่มากที่สุด

ในการดำเนินงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต รัฐบาลได้ผ่อนคลายมาตรการเกี่ยวกับการค้าโดยเอกชนและกิจการขนาดเล็กต่าง ๆ เปิดโอกาสให้ธุรกิจเอกชน โดยเฉพาะในด้านบริการดำเนินการต่อไปได้ อนุญาตให้ใช้มาตรการจูงใจทางวัตถุแก่คนงาน (เช่น โบนัสและค่าตอบแทนในรูปแบบต่าง ๆ) ที่มีประสิทธิภาพทำงานดี ทั้งนี้เพื่อเป็นการเพิ่มขวัญและกำลังใจแก่คนงานเหล่านี้ด้วย ในด้านการเกษตร ซึ่งยังคงมีการต่อต้านนโยบายสังคมนิยม ก็ให้มีการชะลอการรวมการผลิตและการจัดตั้งสหกรณ์การเกษตร และเปิดโอกาสให้ “ระบบเศรษฐกิจครัวเรือน” เข้ามามีบทบาททางการผลิตเพิ่มมากขึ้น และเพื่อให้มีการกระจายผลผลิตอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ก็ให้มีการยกเลิกจุดตรวจหรือจุดสกัดการขนส่งเคลื่อนย้ายผลผลิตต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างเมืองและชนบท ตลอดจนยอมให้มีการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจตามกลไกราคาตลาด และหันมาให้ความสนใจอุตสาหกรรมเบาและหัตถกรรมต่างๆ เพื่อเพิ่มรายได้ส่วนหนึ่งและสนองความต้องการด้านสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ประชาชนมากขึ้น

อย่างไรก็ดี ภายหลังจากมีข้อคิดสำคัญเพื่อนำเอานโยบายปฏิรูปมาใช้ในครั้งนี้อันแล้ว การต่อสู้ทางความคิดก็ยังดำเนินอยู่ตลอดมา ซึ่งสะท้อนลักษณะผู้นำร่วมของเวียดนาม ที่ประกอบไปด้วยหลายกระแสความคิดด้วยกัน ผลทางนโยบายประการสำคัญที่เกิดขึ้นจากสภาวะผู้นำเช่นนี้ก็คือ ทำให้ขาดเป้าหมายและทิศทางแน่ชัดในนโยบายปฏิรูป⁴⁰ การปฏิรูปในเวียดนามภายหลังเดือนกันยายน ค.ศ. 1979 จึงค่อยๆ วิวัฒนาการหลายขั้นตอน โดยมีการถกเถียงโต้แย้งกันอยู่ตลอดเวลา⁴¹ โดยเฉพาะในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างระบบเศรษฐกิจภาครัฐและภาคเอกชน (โดยเฉพาะบทบาทของ “ระบบเศรษฐกิจครัวเรือน”) และบทบาทของตลาดในส่วนที่เกี่ยวกับการวางแผนพัฒนา

แม้ว่าสถานะและสมรรถนะทางเศรษฐกิจโดยทั่วๆ ไปยังไม่อยู่ในขั้นนำพ้อใจแต่ในช่วงปีหลังจากการประกาศใช้นโยบายปฏิรูปภาวะการผลิตทางการเกษตรเริ่มดีขึ้นอันเป็นผลอย่างสำคัญโดยตรงจากการผ่อนคลายระบบการรวมการผลิตและ

ยอมปล่อยให้มีการผลิตโดยเอกชน ในช่วงปลายปี ค.ศ. 1980 ที่ประชุมเต็มคณะครั้งที่ 9 ของคณะกรรมการกลาง (สมัชชาครั้งที่ 4) มีข้อมติและขยายนโยบายปฏิรูปต่อไปอีก⁴² พรรคยอมรับความผิดพลาดล้มเหลวของนโยบายสังคมนิยม โดยถือว่าเป็นความผิดของนโยบาย “ซ้ายจัด” ตลอดจนข้อจำกัดทางโครงสร้างที่ยังคงดำรงอยู่ เช่น ความขาดแคลนในด้านต่างๆ ระบบการบริหารและจัดการที่ขาดประสิทธิภาพ เป็นต้น คำริสาคัญประการหนึ่งของข้อมติโดยที่ประชุมเต็มคณะครั้งนี้ จึงได้แก่ความพยายามที่จะให้มี “การกระจายอำนาจ” ไปสู่ระดับต่างๆ ลงไปให้มากขึ้น⁴³

ข้อมติสำคัญของทั้งปี ค.ศ. 1979 และ 1980 จะเป็นแนวทางสำหรับการจัดทำแผนพัฒนาฉบับต่อไป (ค.ศ. 1981-1985) อย่างไรก็ดี ด้วยสาเหตุแห่งความผิดพลาดบกพร่อง ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงพัฒนาฉบับก่อนนั้น แผนพัฒนาฉบับใหม่นี้จึงไม่อาจประกาศใช้ได้ทันในปี ค.ศ. 1981 ในปีนั้นจึงมีเพียงเค้าโครง “แผนแห่งรัฐ” ที่มีจุดหมายที่จะ “เพิ่มผลผลิต ปรับปรุงการจัดการและการกระจายสินค้า ค่อยๆ สร้างเสถียรภาพและพัฒนาระบบเศรษฐกิจและค่อยๆ ปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน”⁴⁴ แนวโน้มของทิศทางนโยบายมุ่งไปที่ “สัมฤทธิ์ผลนิยม” อย่างเห็นได้ชัด โครงการพัฒนาอุตสาหกรรมหนักถูกลดความสำคัญและความจำเป็นเร่งด่วนลงไป

สมัชชาครั้งที่ 5 ของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม ซึ่งเลื่อนจากกำหนดเดิมในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1981 มาเป็นเดือนมีนาคมปีต่อมา มีภารกิจสำคัญคือประเมินสถานการณ์และสถานะในด้านต่างๆ ของเวียดนาม หลังจากมีปัญหาอุปสรรคและความยากลำบากเกิดขึ้นโดยไม่ได้คาดหมายมาก่อน ไม่ว่าจะเป็นภัยพิบัติทางธรรมชาติ สงครามในกัมพูชา และสงครามกับจีน ที่สร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจมหาศาล เป้าหมายต่างๆ ที่กำหนดไว้สูงส่งเลิศจนในแผนพัฒนาฉบับที่ 2 (ค.ศ.1976-1980) ต้องปรับเปลี่ยนใหม่หมด หรือแม้กระทั่งล้มเลิกไปเลยอย่างไรก็ดี การถดถอยเกี่ยวกับนโยบายเศรษฐกิจภายในดำเนินอยู่ตลอดช่วงปี ค.ศ.1981-1982⁴⁵ อันเป็นเหตุให้สมัชชาครั้งที่ 5 ต้องเลื่อนออกไปจากกำหนดเดิมและไม่อาจประกาศใช้แผนพัฒนา 5 ปี ฉบับที่ 2 ได้ดังกล่าวแล้ว

ในรายงานเศรษฐกิจที่ Pham Van Dong เสนอต่อสมัชชาครั้งที่ 5 ใน

เดือนมีนาคม ค.ศ. 1982 นั้น เป็นเพียงเค้าโครงหลักของ “ทิศทาง ภารกิจ และ เป้าหมายในด้านเศรษฐกิจและสังคมสำหรับช่วงปี ค.ศ.1981-1985 และสำหรับ ช่วงเวลาที่เหลือของทั้งทศวรรษ 1980 เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดแผนพัฒนา 5 ปี ของรัฐ”⁴⁶ แต่เนื่องจากความล่าช้าที่เกิดขึ้น ช่วงระยะเวลาจริงๆ ของการ ดำเนินงานตามแผนพัฒนาจึงเหลือประมาณ 3 ปีเท่านั้น

เป้าหมายเร่งด่วนที่กำหนดขึ้นในช่วงนี้คือ สนองตอบความจำเป็นพื้นฐาน ด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านอาหาร วางรากฐานสำหรับการพัฒนาระบบ สังคมนิยม ดำเนินการเปลี่ยนโครงสร้างสังคมเวียดนามตอนใต้ให้เป็นสังคมนิยม พร้อมๆ ไปกับการเสริมสร้างพื้นฐานสังคมนิยมในเวียดนามตอนเหนือ และ สนองตอบความจำเป็นด้านการป้องกันประเทศ⁴⁷ อย่างไรก็ตาม เป้าหมายที่กำหนด ขึ้นนี้ จะถูกกำหนดขึ้นในลักษณะที่เป็นการประนีประนอมให้เป็นที่ยอมรับของ ทุกฝ่ายได้ (จึงยังคงเป้าหมายทางอุดมการณ์สังคมนิยมไว้) โดยที่ในทางปฏิบัติ สำหรับ “ช่วงเริ่มต้น” ของการปรับเปลี่ยนโครงสร้างสังคมให้เป็นสังคมนิยม จะมีการใช้นโยบายและมาตรการใหม่ๆ หลายประการทางเศรษฐกิจเพื่อสนอง “ความจำเป็นเร่งด่วน” เฉพาะหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลิตอาหารให้เพียงพอ สำหรับการพึ่งตนเองได้⁴⁸ และเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์นี้ ก็มีการนำเอามาตรการ อย่างเช่น ระบบสัญญาเหมาในการผลิต การปรับปรุงกรรมวิธีทางการเกษตร ตลอดจนการปรับปรุงระบบการบริหารมาใช้อย่างกว้างขวาง⁴⁹

แม้ว่าสภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจภายหลังการนำเอานโยบายปฏิรูปมาใช้จะค่อยๆ กระเตื้องขึ้นบ้าง แต่พร้อมกันนั้นก็ยังมีปัญหาใหม่ๆ ตามมาอีก คือ ความกดดันที่นำไปสู่ภาวะเงินเฟ้ออันเนื่องมาจากปริมาณสินค้าที่ยังไม่เพียงพอกับความต้องการ และที่สำคัญไม่น้อยในทางอุดมการณ์ด้วย คือ ความเหลื่อมล้ำทางสังคมเริ่มสูงขึ้น ทั้งนี้เพราะมีชนชั้นใหม่ ตั้งแต่ชาวนาในสหกรณ์ คนงานอุตสาหกรรม ไปจนถึง ลูกจ้างพนักงานในกิจการเอกชน ที่มีรายได้เพิ่มมากขึ้นจากโบนัส ค่าตอบแทน หรือผลกำไรจากการขายผลผลิตส่วนเกินจากที่ได้ส่งให้รัฐตามสัญญาเหมาแล้ว รายได้ของพวกเขาเองที่มีส่วนอย่างสำคัญในการผลักดันให้ภาวะเงินเฟ้อมีอัตราสูงขึ้น พร้อมๆ กับการขยายตัวของกิจการตลาดมืด สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้ที่ไม่ได้รับ ผลประโยชน์โดยตรงจากการปล่อยเสรีดังกล่าว คือ ข้าราชการและพนักงานของรัฐ

ที่มีรายได้ต่ำและคงที่⁵⁰

สภาวะของการมี “ตลาดที่ปราศจากการควบคุมจัดตั้ง” (ตลาดเอกชน) ที่ส่งเสริมให้นักเงี้ยงำไร พวกค้าของเถื่อน พ่อค้าเอกชน “...ร่ำรวยมั่งคั่งขึ้นอย่างรวดเร็ว และก่อตัวเป็นชนชั้นกระฎุมพีใหม่”⁵¹ ยังผลให้ข้ออ้างหรือแนวทางของกลุ่มปฏิรูปในพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามมีน้ำหนักน้อยลง และก็เป็นสาเหตุสำหรับการที่พวกเครื่องอุดมการณ์สามารถจะเหนี่ยวรั้งไม่ให้เกิดการปฏิรูปออกนอกกรอบสังคมนิยม

บทบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ Nhan Dan ฉบับวันที่ 17 ธันวาคม ค.ศ. 1982 ซึ่งสะท้อนท่าทีของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามจากการประชุมเต็มคณะครั้งที่ 3 ของคณะกรรมการกลาง (สมัยฯครั้งที่ 5) ได้ระบุอย่างแน่ชัดถึงความจำเป็นที่จะต้อง “ควบคุมตลาด ฟืนฟู่ระเบียบทางสังคมนิยม เสริมสร้างการดำเนินแบบสังคมนิยม และลงโทษอย่างเด็ดขาดในกรณีของพวกนักเงี้ยงำไร นักค้าของเถื่อน ผู้ผลิตสินค้าปลอม พวกเบียดบังทรัพย์สินของรัฐ และขจัดกาการค้าเงินการประพฤติชั่วเอวต์เอาเปรียบของพวกพ่อค้ากระฎุมพี”⁵² มาตรการสำคัญของรัฐบาลที่ออกมาในเดือนกุมภาพันธ์ปีต่อมาก็คือ การปฏิรูปการเก็บภาษี ซึ่งจะมีผลในทางเกื้อกูลกิจการของรัฐหรือที่รัฐให้การอุดหนุนหรือกิจการสหกรณ์ โดยฝ่ายที่จะได้รับผลประโยชน์ในทางตรงกันข้ามจากมาตรการนี้ก็คือ กิจการของเอกชนและกิจการบริการทั้งหลายที่ถือว่าไม่ “ส่งเสริมการเปลี่ยนระบบเป็นสังคมนิยม” หรือ “เสริมสร้างความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบสังคมนิยม”⁵³

เวียดนามในช่วงปีต่อมาจึงกล่าวได้ว่า เป็นช่วงระยะของการฟื้นฟูการควบคุมโดยรัฐหลังจากที่มีการปล่อยเสรีมาแล้วระยะหนึ่ง แนวคิดทางอุดมการณ์สำคัญที่นำมาเป็นแนวทางในที่นี้คือ “collective mastery” ซึ่งผู้นำเวียดนามเชื่อว่าเป็นทางสายกลางระหว่างระบบราชการรวมศูนย์กับการขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่ว่าจะในลักษณะของท้องถิ่นนิยม การแบ่งกลุ่มแบ่งสายหรือปัจเจกบุคคลนิยม⁵⁴ ข้อมติของที่ประชุมเต็มคณะครั้งที่ 6 ของคณะกรรมการกลาง (สมัยฯครั้งที่ 5) ในเดือนกรกฎาคมปีนั้น จึงเป็นการยืนยัน “ความจำเป็นเร่งด่วน” ในการ “ปฏิรูปฟื้นฟูกลไกการจัดการทางเศรษฐกิจ” ที่มุ่งขจัดความไร้ประสิทธิภาพของระบบราชการ ด้วยการขยายการมีส่วนร่วมและการริเริ่มสร้างสรรค์ในระดับล่าง

เพิ่มมากขึ้น แต่ในขณะที่เดียวกันก็มีข้อปล่อยให้เกิดภาวะตัวใครตัวมันอย่างไรก็ตาม⁵⁵
กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ “ข้อมติ” ครั้งนี้ เป็นความพยายามที่จะฟื้นฟูสมดุล
ระหว่างสองแนวทางดังกล่าว แม้ว่าแนวนโยบายในช่วงนี้จะเป็นแนวสัมฤทธิ์ผลนิยม
แต่พร้อมกันนั้นการแสวงหาประสิทธิภาพและผลในทางปฏิบัติ ก็จะต้องเป็นไป
“อย่างมีหลักการ”⁵⁶ การประชุมเต็มคณะครั้งที่ 7 ของคณะกรรมการกลาง
(สมัยครั้งที่ 5) ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1984 จึงมุ่งไปที่ประเด็น “การวางแผน”
สำหรับแนวทางของแผนพัฒนา 5 ปีฉบับที่ 4 (ค.ศ. 1986-1990)⁵⁷ และเมื่อ
มีการประชุมครั้งต่อไปเมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1985 ปัญหาและข้อจำกัดต่าง ๆ
ของการปฏิรูปเริ่มปรากฏชัด ทำให้ข้อมติจากการประชุมครั้งที่ 8 นี้จะถือว่าเป็นการ
สิ้นสุดของเส้นทางการปฏิรูปในเวียดนาม หรือว่าเป็นการเริ่มต้นของขั้นตอนใหม่
ในเส้นทางดังกล่าว ได้มีการประกาศให้มี “การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน” ในด้าน
ระบบราคา ค่าจ้าง และเงินตรา⁵⁸ มาตรการต่าง ๆ ในด้านนี้เริ่มนำมาใช้ตั้งแต่
เดือนกันยายน ค.ศ. 1985

อย่างไรก็ดี การดำเนินงานในเรื่องเหล่านี้ในระยะแรกเกิดความผิดพลาด
ซึ่งส่งผลให้เกิดภาวะเงินเฟ้อร้ายแรง⁵⁹ เฉลี่ยแล้วสูงถึงร้อยละ 1,000 ในช่วงปี ค.ศ.
1985-1986 ทำให้ปัญหาการควบคุมโดยรัฐกลับมาเป็นประเด็นสำคัญทางนโยบาย
ทั้งในแง่ของอุดมการณ์และผลในทางปฏิบัติในการแก้ไขวิกฤตการณ์ที่เผชิญอยู่
ทางออกของพรรคก็คือ แม้ว่าจะต้องยืนยันความจำเป็นที่รัฐจะต้องควบคุมกิจการ
ค้าและระบบตลาด แต่พร้อมกันนั้นก็เห็นความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงพรรคและ
ระบบการบริหารให้คล่องตัว ยืดหยุ่น และมีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะเผชิญกับ
ปัญหาทางเศรษฐกิจที่ซับซ้อน และเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยหลักวิชาการและ
ความสันทัดเฉพาะทางมากขึ้นทุกที⁶⁰ การทำหลายอย่าง ในช่วงนี้มีส่วนสำคัญในการ
ปรับปรุงระบบพรรคในช่วงหลังสมัยครั้งที่ 6 เดือนธันวาคม ค.ศ. 1986

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้ว่าข้อมติและมาตรการต่าง ๆ ที่นำออกมาใช้ตั้งแต่
เดือนกันยายน ค.ศ. 1979 อาจจะกล่าวได้ว่า เป็นขั้นตอนที่ก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง
ในกระบวนการปฏิรูป แต่ตลอดเวลาเหล่านี้ การถกเถียงทางอุดมการณ์และแนว
นโยบายดำเนินอยู่ตลอดเวลา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลส่วนหนึ่งของกลุ่มอนุรักษ์
ที่คอยเหนี่ยวรั้งหรือแม้กระทั่งขัดขวาง ไม่ให้การปฏิรูปออกนอกกรอบหลักการ

สังคมนิยม แน่นนอนเวียดนามมีปัญหาและข้อจำกัดทางโครงสร้างมากมาย ที่ทำให้ การปฏิรูปมีอาจบังเกิดผลได้โดยง่าย แต่การเห็นยวรั้งขัดขวางของสายอนุรักษ ในกลุ่มผู้นำเวียดนาม ก็ส่งผลสำคัญไม่น้อยต่อการที่นโยบายไม่ประสบผลสำเร็จ เท่าที่ควรจะเป็น

จนกระทั่งสมัชชาครั้งที่ 6 ของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1986 นั้นเองที่ทิศทางและเจตนารมณ์แห่งการปฏิรูปจะชัดเจนและมั่นคงขึ้น⁶¹ โดยมีปัจจัยภายนอกเข้ามามีส่วนเกี่ยวพัน นั่นคือสิ่งที่นักสังเกตการณ์เรียกว่า “the Gorbachev effect”

ผู้นำเวียดนามเองก็ยอมรับว่า แนวความคิดของสมัชชาครั้งที่ 27 ของพรรค คอมมิวนิสต์โซเวียต ซึ่งเป็นรากฐานของการปฏิรูปทางเศรษฐกิจและการเมืองใน โซเวียตในช่วงสมัยของนายมีคาอิล กอร์บาชอฟ เป็น “แรงคลาใจอันทรงพลัง” สำหรับพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม ซึ่งเห็นความจำเป็นของการมีแนวความคิดใหม่ มาตั้งแต่ต้น⁶² ผลกระทบในลักษณะนี้ นอกจากอาจจะได้แก่การขึ้นมาอำนาจของ Nguyen Van Linh ซึ่งจัดอยู่ใน “สายปฏิรูป” แล้วแนวคิดที่ว่าด้วย “การฟื้นฟู” (doi moi หรือ renovation) และ “การเปิดกว้าง” (cong khai หรือ openness) ก็ทำให้นึกถึง perestroika และ glasnost ของโซเวียต

ภารกิจหลักของสมัชชาครั้งที่ 6 นอกจากการปรับเปลี่ยนผู้นำระดับสูง ครั้งสำคัญแล้วยังมีการยืนยันและขยายแนวนโยบายปฏิรูปที่ได้ดำเนินมาแล้ว Nguyen Van Linh ได้จัดประชุมเต็มคณะของคณะกรรมการกลางขึ้น 3 ครั้งติดต่อกันในช่วง ปี ค.ศ. 1987 คือ ครั้งที่ 2, 3 และ 4 เพื่อเป้าหมายประการนี้โดยเฉพาะ

การประชุมเต็มคณะครั้งที่ 2 ของคณะกรรมการกลาง (สมัชชาครั้งที่ 6) ใน เดือนเมษายนเป็นการพิจารณาวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่ดำเนินอยู่ขณะนั้น โดยมี ประเด็นเร่งด่วน 4 ประการคือ ปัญหาความไม่สมดุลระหว่างราคาพืชผลและสินค้า อุตสาหกรรม แนวนโยบายที่มีต่อระบบเศรษฐกิจประเภทต่างๆ ที่มีอยู่ขณะนั้น ปัญหาการกระจายไหลเวียนของสินค้าและธุรกิจการขนส่ง และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การแสวงหามาตรการที่จะหยุดยั้งความตกต่ำของมาตรฐานการครองชีพของผู้ ไร่แรงงานทั้งหลาย⁶³ การประชุมเต็มคณะของคณะกรรมการกลางครั้งต่อมาใน เดือนสิงหาคม มีสาระสำคัญอยู่ที่การเปลี่ยนการดำเนินงานของกิจการของรัฐ จาก

ระบบการให้การอุดหนุนมาเป็น “ระบบบัญชีเศรษฐกิจสังคมนิยม” และ “การดำเนินงานทางธุรกิจ” พร้อมๆ กับการปฏิรูประบบการจัดการในระดับมหภาคโดยรัฐ อันได้แก่กลไกการวางแผน “ตามหลักการแห่งระบบประชาธิปไตยรวมศูนย์”⁶⁴ ซึ่งเป็นการยืนยันและขยายหลักการเดิมที่ประกาศไว้แล้ว ณ ที่ประชุมเต็มคณะ ครั้งที่ 8 ของคณะกรรมการกลาง (สมัชชาครั้งที่ 5) เดือนมิถุนายน ค.ศ. 1985 นั้นเอง และในเดือนธันวาคมต่อมา ที่ประชุมเต็มคณะครั้งที่ 4 (สมัชชาครั้งที่ 6) ก็รับหลักการสำหรับโครงการพัฒนาในระยะเวลาที่เหลืออีก 3 ปีของแผนพัฒนาฉบับที่ 4 (ค.ศ. 1986-1990) แดงการณโดยรองนายกรัฐมนตรีและประธานคณะกรรมการวางแผนแห่งรัฐ Vo Van Kiet ภายหลังการประชุมยอมรับว่า “สถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมยังเต็มไปด้วยความยากลำบากที่รุนแรง แคลมคม”⁶⁵

จริงอยู่ดังได้กล่าวแล้วว่า ปัญหาความยากลำบากดังกล่าวเกิดจากสภาวะเงื่อนไขอันเป็นข้อจำกัดทางโครงสร้างพื้นฐานที่ยากจะจัดไปได้โดยง่าย แต่ที่สำคัญไม่น้อยก็คือ สมัชชาครั้งที่ 6 ของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามที่ได้มีการเปลี่ยนตัวผู้นำระดับสูงครั้งสำคัญ ก็ยังคงมีความต่อเนื่องในแง่ของการเหนี่ยวรั้งขัดขวางระหว่างกันของกระแสความคิดสายต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างสายอนุรักษ์และสายปฏิรูป ที่มีส่วนอย่างสำคัญไม่หันนโยบายปฏิรูปในเวียดนามดำเนินไปได้อย่างเต็มที่และไม่ก่อให้เกิดผลที่น่าพอใจ ที่น่าสังเกตคือ หลังจากส่งผลในแง่ของ “การฟื้นฟู” ทางเศรษฐกิจและ “การเปิดกว้าง” ทางการเมืองในช่วงระยะเวลาสั้นๆ แล้ว สถานการณ์ก็ดูจะทรุดหนักลงไปกว่าเดิมอีก และเมื่อเกิดวิกฤตการณ์ด้านอาหารในช่วงต้นปี ค.ศ. 1988 นั้น เศรษฐกิจเวียดนามก็เรียกได้ว่าอยู่ในภาวะแห่งความหายนะ อันเป็นสภาวะที่เกือบจะซ้ำรอยเดิมของเมื่อ 10 ปีก่อนหน้านั้น ก่อนที่จะเริ่มฟื้นตัวขึ้นในเมื่อสิ้นทศวรรษ 1980

5. สรุป

ความฮึกเหิมจากชัยชนะในสงครามปฏิวัติและความมุ่งหวังที่จะพัฒนาระบบสังคมนิยมขึ้นทั่วทั้งประเทศเวียดนามได้โดยเร็ว คุงะสูญสลายไปในช่วงระยะเวลาไม่นานนักภายหลังปี ค.ศ. 1975 ปัญหาที่ผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามต้องเผชิญ

ภายหลังชัยชนะในสงครามปฏิวัติก็คือ วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและความขัดแย้งทางภายนอก (ที่จะได้กล่าวถึงต่อไป) อันต่อเนื่องยาวนานและมีผลอย่างสำคัญในทางบ่อนทำลายความเชื่อมั่น ต่อทั้งเป้าหมายทางอุดมการณ์และแนวทางการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว และต่อผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามเอง เลยทีเดียว

ผู้นำเวียดนามจะประเมินข้อจำกัดต่างๆ ของตนไว้ต่ำเกินไป ที่เห็นได้ชัดคือ เป้าหมายหลักของการพัฒนาอุตสาหกรรมหนักเพื่อเป็นพื้นฐานของการพัฒนาระบบสังคมนิยมที่เข้มแข็งทันสมัย ความคิดที่ว่า เวียดนาม 2 ส่วนเกือบหนุนซึ่งกันและกัน ไม่ได้เป็นไปตามที่คาดหวังไว้ภายหลังการปลดปล่อยโดยสมบูรณ์ กล่าวคือ แทนที่เวียดนามใต้จะเป็น “อุ้งข้าวอุ้งน้ำ” สำหรับประชากร ก็กลับมีปัญหการผลิตอาหารไม่พอเลี้ยงประชากรของตนด้วยซ้ำในบางครั้ง ในขณะที่ความเสียหายจากสงครามก็ทำให้อุตสาหกรรมในเวียดนามตอนเหนือไม่อาจฟื้นตัวพัฒนาต่อไปได้โดยเร็ว ผลที่เกิดขึ้น จึงได้แก่วงจรอุบาทว์หรือวัฏจักรที่หาทางออกไม่ได้ นั่นคือ ในเมื่ออาหารยังไม่พอลี้ยงประชากรก็ไม่มีส่วนเกินที่จะไปเกื้อหนุนการพัฒนาอุตสาหกรรม ในเมื่ออุตสาหกรรมไม่พัฒนา ผลกระทบที่หวังว่าจะเกิดขึ้นในแง่ของการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรก็ไม่มี ทำให้เวียดนามทั้ง 2 ส่วนเสื่อมทรุดไปด้วยกัน แทนที่จะเกือกลูซึ่งกันและกันดังที่คาดหวังไว้

แม้จะมีความพยายามที่จะปฏิรูปฟื้นฟู แต่ก็มิได้ทำให้เวียดนามพ้นจากสภาพของการขาดแคลนถ้ำหลังทางเศรษฐกิจ เวียดนามยังคงเป็น “ด่านหน้าสังคมนิยม” ที่โดดเดี่ยวจากโลกส่วนใหญ่ (อันเนื่องมาแต่ปัญหาภัยพิบัติเป็นสำคัญ) ทั้งยังต้องอยู่ในภาวะหนี้สินมากมายมหาศาล และต้องพึ่งพาโซเวียตและกลุ่มสังคมนิยมอย่างกว้างขวาง ที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือ ความล้มเหลวของนโยบายปฏิรูปนี้เองที่มีส่วนทำให้กลุ่มความคิดสายอนุรักษ์ยังมีอิทธิพลอยู่ได้ ดังจะเห็นได้จากแถลงการณ์ของคณะกรรมการกลางจากการประชุมเต็มคณะครั้งที่ 6 (สมัชชาครั้งที่ 6) เดือนมีนาคม ค.ศ. 1989 ที่ให้ชะลอการปฏิรูปและย้ำการยึดมั่นต่อพันธกรณีของพรรคที่มีต่อแนวทางมาร์กซ์-เลนิน ซึ่งรวมไปถึงการผูกขาดอำนาจโดยพรรคคอมมิวนิสต์ด้วย⁶⁵

อย่างไรก็ตาม ในช่วงนี้เองที่มีการเปลี่ยนแปลงสำคัญเกิดขึ้นทั้งใน

สถานการณ์โลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโลกคอมมิวนิสต์เอง และในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังจะได้เห็นต่อไปว่า ความเปลี่ยนแปลงนี้ ด้านหนึ่งนั้น เป็นการท้าทายต่อความคิดและความเข้าใจ ตลอดจนโลกทัศน์ทางการเมืองและพื้นฐานทางอุดมการณ์ของผู้นำเวียดนาม แต่อีกด้านหนึ่งนั้น ก็เปิดโอกาสสำคัญแก่ผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนาม ที่จะหาทางออกจากภาวะชะงักงันทั้งทางเศรษฐกิจและทางการเมืองภายใน และภาวะชะงักงันทางภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัญหาแกมพูชา เวียดนามจะเลือกเดินไปในทิศทางใด

เชิงอรรถ

- 1 William S. Turley, "Urbanisation in War: Hanoi, 1946-1973", Pacific Affairs, Fall 1975, pp. 388-389.
- 2 Far Eastern Economic Review (henceforth FEER), 11 June 1976.
- 3 Ng Shui Meng, "Vietnam: A Year of Peace", Southeast Asian Affairs 1976 (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1976), p. 435.
- 4 Gareth Porter, "Vietnam's Long Road to Socialism", Current History, December 1976, p. 211.
- 5 Huynh Kim Khanh, "Year One of Post-Colonial Vietnam", Southeast Asian Affairs 1977 (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1977), p. 296.
- 6 Douglas Pike, "Vietnam in 1976: Economics in Command", Asian Survey, January 1977, p. 39; Douglas Pike, "Vietnam in 1977: More of the Same", Asian Survey, January 1978, p. 71.
- 7 William S. Turley, "Urban Transformation in South Vietnam", Pacific Affairs, Winter 1976. p. 617.
- 8 Ibid.
- 9 Pike, "Vietnam in 1976..." op. cit., p. 39.
- 10 Ibid., pp. 39-40.
- 11 Nguyen Van Canh, Vietnam under Communism, 1975-1982 (Stanford, California: Hoover Institution Press, 1983), pp. 219-221.
- 12 The Asian Wall Street Journal. 20 July 1988.
- 13 Alexander Woodside, "Problems of Education in Chinese and Vietnamese Revolution", Pacific Affairs, Winter 1976, p. 661.
- 14 Alexander Woodside, "The Triumphs and Failures of Mass Education in Vietnam", Pacific Affairs, Fall 1983, p. 406.
- 15 Ibid.; pp. 406-407; Susanne Rubin, "Learning for Life? Glimpses

- from a Vietnamese School”, in Devid G. Marr and Christine P. White (eds.), Post-War Vietnam: Dilemmas in Socialist Development (Ithaca/New York: Cornell University Press, 1988), pp. 51-52.
- 16 Institute of Asian Studies Indochina Documentation Centre: Rubin, op. cit., pp. 47-48.
- 17 David G. Marr, “Tertiary Education, Research and the Information Sciences in Vietnam”, in Marr and White (eds.) op. cit., pp. 16-20.
- 18 Vu Mao, “Vietnam Revolution: Sure Future”, World Marxist Review: Problems of Peace and Socialism, April 1986, p. 54.
- 19 Turley, “Urban Transformation in South Vietnam”, op. cit., p. 614.
- 20 Ibid., pp. 614-615.
- 21 Ibid., p. 615.
- 22 Keesing’s Contemporary Archives, 23 February 1979, p. 29468.
- 23 Ibid., E.S. Ungar, “The Struggle over the Chinese Community in Vietnam, 1946-1986”, Pacific Affairs, Winter 1987/88 pp. 608-609.
- 24 On the Eve of the Sixth Congress of the Communist Party of Vietnam: Vietnam 1976-1986 (Hanoi: Foreign Languages Publishing House, 1986), pp. 10-11.
- 25 Keesing’s Contemporary Archives, 7 April 1978, p. 28909.
- 26 Ibid., p. 28910.
- 27 Ungar, op. cit., p. 611.
- 28 FEER. 4 August 1988.
- 29 Resolution of the Communist Party Central Committee’s June-July 1977 plenum, Keesing’s Contemporary Archives, 7 April 1978, p. 28909.
- 30 Ibid., 23 February 1979, p. 29469.
- 31 สมาชิกคณะกรรมการกลางผู้หนึ่งกล่าวแก่ผู้สื่อข่าวต่างประเทศคนหนึ่งที่ว่า

- “ต่อแต่นี้จะไม่มื่อะไรอีกแล้ว ปัญหาที่เราต้องเผชิญขณะนี้เล็กน้อยเหลือเกิน เมื่อเทียบกับความยากลำบากในอดีต” อ้างโดย David G. Marr and Christine Pelzer White, “Introduction”, in Marr and White (eds.), op. cit., p. 1.
- 32 Williams S. Turley, “Vietnam since Reunification”, Problems of Communism, March-April 1977, pp.
- 33 สำหรับรายละเอียดโดยสรุปของแผนพัฒนาฉบับนี้ โปรดดู Ta Huu Phuong and Guy Ta, “The Post-War Economic Planning and Development of Vietnam”, Southeast Asian Affairs 1978 (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1978), pp. 307-311.
- 34 Huynh Kim Khanh, “Vietnam: Neither Peace Nor War”, Southeast Asian Affairs 1979 (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1979), pp. 335-339.
- 35 อ้างใน ibid., p. 336.
- 36 David Elliot, “Vietnam: Institutional Development in a Time of Crisis”, Southeast Asian Affairs 1979 (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1979), p. 348.
- 37 โปรดดู ibid., pp. 350-355.
- 38 Marr and White, op. cit., pp. 3-4.
- 39 โปรดดู Ng Shui Meng, “Vietnam in 1980: The Challenge of Isolation”, Southeast Asian Affairs 1981 (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1981), pp. 346-348.
- 40 Thai Quang Trung, “Factions and Power Struggle in Hanoi: Is Nguyen Van Linh in Command?” paper presented to the International Conference on “Vietnam Today: Assessing the Current Trends”, on 1-3 September 1988, at the Imperial Hotel, Bangkok, p. 2.
- 41 โปรดดู Max Spoor, “State Finance in the Socialist Republic of Vietnam: The Difficult Transition from ‘State Bureaucratic Finance’

- to ‘Socialist Economic Accounting’”, in Marr and White (eds.),
op. cit., pp. 113-129.
- 42 Ng Shui Meng, “Vietnam in 1981: The Politics of Perseverance”,
Southeast Asian Affairs 1982 (Singapore: Institute of Southeast
Asian Studies, 1982), pp. 379-381.
- 43 Ibid., p. 380.
- 44 Report on the 1981 state plan. อ้างใน ibid., p. 381.
- 45 Carlyle A. Thayer, “Vietnam’s Two Strategic Tasks: Building
Socialism and Defending the Fatherland”, Southeast Asian Affairs
1983 (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1983),
pp. 300-303.
- 46 อ้างใน ibid., p. 305.
- 47 Ibid.
- 48 Ibid.
- 49 Ibid., p. 318.
- 50 Ng Shui Meng. “Vietnam in 1983: Keeping a Delicate Balance”,
Southeast Asian Affairs 1984 (Singapore: Institute of Southeast
Asian Studies, 1984), p. 345.
- 51 Nhan Dan, 6 December 1982 อ้างใน ibid.
- 52 อ้างใน ibid., p. 346.
- 53 Ibid.
- 54 K.W. Taylor, “Vietnam in 1984: Confidence amidst Adversity”,
Southeast Asian Affairs 1985 (Singapore: Institute of Southeast
Asian Studies, 1985), pp. 350-351.
- 55 Ibid., p. 351.
- 56 Ibid., pp. 351-352.
- 57 Rudiger Machetzki, “Vietnam in 1985: The Fettered Economy”,
Southeast Asian Affairs 1986 (Singapore: Institute of Southeast
Asian Studies, 1986), p. 355.

58 Ibid., pp. 355-357.

59 สาระสำคัญของ การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ก็คือ การยุติระบบการอุดหนุนโดยรัฐ ซึ่งยังคงดำรงอยู่อย่างมากมายและกว้างขวาง ระบบนี้ตามความเห็นของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม มีความจำเป็นในช่วงสงคราม แต่ก็ได้กลายมาเป็น “ลักษณะนิสัย รูปแบบทางความคิด วิถีชีวิต และวิธีการจัดการทางสังคมและเศรษฐกิจ จนก่อให้เกิดผลในทางลบ ที่จำเป็นต้องขจัดให้หมดไปโดยเร็ว” Nhan Dan, 20 June 1985 อ้างโดย Spoor, op. cit., p. 128 อย่างไรก็ตาม ศึกภาวะเงินเฟ้อรุนแรงที่เกิดขึ้นจากการปฏิรูปเงินตราและขึ้นเงินเดือนค่าจ้างอย่างผลิผลาม ทำให้รัฐบาลต้องกลับไปใช้การปันส่วนอีกภายในเวลาไม่ถึง 5 เดือนหลังจากที่มีการยกเลิกระบบนี้

60 โปรดดู Lewis M. Stern, “The Vietnamese Communist Party in 1986: Party Reform Initiatives, the Scramble towards Economic Revitalisation, and the Road to the National Congress”, Southeast Asian Affairs 1987 (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1987), pp. 347-351.

61 สำหรับสมัชชาครั้งนี้ โปรดดู ibid., pp. 358-363.

62 Vu Ngu Ngoong, “On Overcoming the Malaise of Conservatism and Hastiness in Socialist Construction”, World Marxist Review: Problems of Peace and Socialism. August 1987, p. 78.

63 โปรดดู Vo Nhan Tri, “Vietnam in 1987: A Wind of ‘Renovation’”, Southeast Asian Affairs 1988 (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1988), p. 305.

64 Ibid., p. 307.

65 อ้างใน ibid., p. 309.

66 “Return to Dogma: The Sixth Plenum Communique”, Vietnam Commentary, May-June 1989, p. 15.

บทที่ 6

เวียดนามกับสภาวการณ์ทางภายนอก

1. ความนำ

สภาวการณ์ทางภายนอกมีความหมายอย่างยิ่งต่อระบบสังคมนิยมเวียดนาม โดยเฉพาะในแง่การสืบทอดมรดกทางประวัติศาสตร์ของชาติ ที่เป็นเรื่องของการเผชิญกับการคุกคามทำลายทางภายนอกอย่างต่อเนื่องยาวนาน พร้อมๆ ไปด้วยการขยายอำนาจและดินแดนของตนเอง สังคมนิยมเวียดนามยังมองเห็นโลกภายนอกที่เป็นทั้งโอกาสและการคุกคามทำลาย นอกจากนั้น จากการที่ "...ลัทธิคอมมิวนิสต์เข้ามาในเวียดนามจากภายนอก โดยเป็นผลมาจากคำริดำเนิการของต่างชาติ..."¹ ระบบสังคมนิยมเวียดนามยังมีแนวโน้มและความผูกพันในทาง "สากล" อย่างแนบแน่นใกล้ชิด

เวียดนามกับสภาวการณ์ทางภายนอกในช่วงหลังปี ค.ศ.1975 จะจะไม่ต่างไปจากประสบการณ์ในอดีตเท่าใดนัก โดยลักษณะพื้นฐานสำคัญอันประกอบด้วย การแสวงหาโอกาส (บางครั้งรวมไปถึงการขยายอำนาจ) ทางภายนอก พร้อมๆ ไปด้วยการยืนหยัดต่อต้านการคุกคามทำลายต่อเอกราช และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชาติอย่างเหนียวแน่น ในการเผชิญกับโลกภายนอกไม่ว่าจะในลักษณะใด แรงผลักดันสำคัญนอกจากจะได้แก่ความรู้สึกชาตินิยมที่คุกรุ่นรุนแรงแล้ว ยังมีความเชื่อมั่นใน "ภารกิจทางอุดมการณ์" รวมอยู่ด้วย โดยที่ในบางกรณีเป็นการยากที่จะแยกความแตกต่างระหว่างความเชื่อมั่นดังกล่าวและเหตุผลหรือปณิธานด้านชาตินิยม

จึงไม่น่าแปลกใจที่ทั้ง "ชาตินิยม" และ "สากลนิยม" เป็นลักษณะที่รวมอยู่ด้วยกันในระบบสังคมนิยมเวียดนาม และก็เป็นพื้นฐานสำหรับการทำความเข้าใจการวิเทโศบายของระบอบปกครองนี้ อย่างไรก็ดี ในที่นี้จะให้ความสนใจแก่ผลกระทบของสภาวการณ์ทางภายนอกที่มีต่อระบอบปกครองนั่นเองด้วย

สังคมนิยมเวียดนามเผชิญหรือจัดการกับโอกาสหรือการทำลายทางภายนอก

อย่างไร ระบอบปกครองนี้ได้ปรับตัว ปรับทำที่ สำหรับการดำเนินงานในด้านนี้หรือไม่ อย่างไร ได้มีการปรับตัวในเชิงสถาบัน หรือแนวทางการดำเนินงานหรือไม่ ในลักษณะใด สภาวะผู้นำสังคมนิยมเวียดนามอยู่ในฐานะพร้อมที่จะเผชิญกับสภาวะการณ์ทางภายนอกหลังสงครามปฏิวัติหรือไม่ เพียงใด

2. การกิจทางอุดมการณ์หรือปรัชญาทางประวัติศาสตร์

การเป็นประเทศสังคมนิยมประเทศแรกในเอเชีย (ไม่นับมองโกเลีย) และการเข้ามามีบทบาทสนับสนุนการจัดตั้งขบวนการคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของโฮจิมินห์ มีส่วนทำให้เวียดนามพวกรวมตนเองเป็น “ด่านหน้าสังคมนิยม” ในภูมิภาคนี้ อย่างไรก็ดี ที่น่าสังเกตคือภารกิจทางอุดมการณ์นี้ จะสอดคล้องกับทำที่และปรัชญาทางประวัติศาสตร์ของเวียดนามที่มีต่อภูมิภาคอย่างยิ่ง

ทำที่ทางสากลของเวียดนามกล่าวได้ว่า ยังคงยึดมั่นอยู่ในแนวทางอุดมการณ์ที่ว่าด้วย “กระแสปฏิวัติ 3 สาย” ซึ่งได้แก่ (1) พลังของค่ายสังคมนิยม (2) การเติบโตของขบวนการปลดปล่อยแห่งชาติ และ (3) การต่อสู้ของผู้ใช้แรงงานในประเทศจักรวรรดินิยม² แนวคิดทางอุดมการณ์ดังกล่าวนี้ เป็นรากฐานของทั้งความเข้าใจของผู้นำสังคมนิยมเวียดนามเกี่ยวกับฐานพลังปฏิวัติของตนและสถานะ ตลอดจนพันธกรณีในการปฏิวัติโลก

ผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามตระหนักอยู่เสมอว่า ในฐานะที่เป็นชาติเล็กที่ต้องเผชิญชาติที่เข้มแข็งกว่าอย่างมหาอำนาจจักรวรรดินิยม ไม่ว่าจะเป็นฝรั่งเศสหรือสหรัฐอเมริกา เวียดนามจะต้องผนึกกำลังของชาติเข้ากับ “พลังความเข้มแข็งแห่งยุคสมัย”

“พลังความเข้มแข็งแห่งยุคสมัยของเราคือ พลังร่วมของกระแสปฏิวัติ 3 สาย อันเป็นพลังกำหนดสาระ ทิศทาง และลักษณะสำคัญของพัฒนาการของสังคมนิยม พลังที่เป็นแรงผลักดันต่อการเปลี่ยนแปลงโลกจากระบอบทุนนิยมไปเป็นสังคมนิยม ...หนทางที่จะนำไปสู่ชัยชนะอย่างแน่นอนในการปฏิวัติในแต่ละประเทศ จึงอยู่ที่การประสานพลังความเข้มแข็งของเราเองเข้ากับพลังแห่งยุคสมัยของเราและกับสถานะเชิงรุกของพลังปฏิวัติ”³

อย่างน้อยที่สุดในแง่ของศรัทธาทางอุดมการณ์ ผู้นำสังคมนิยมเวียดนามยังเชื่อว่า เมื่อมีภาวะ “เอ่อตันทางการปฏิวัติ” ขึ้นเต็มที่ในที่สุดเมื่อใด ก็จะต้องพหามนุษย์ชาติออกมาจากวงอิทธิพลของทุนนิยม เข้ามาสู่วงอิทธิพลของสังคมนิยมจากการประเมินสถานการณ์ทางสากลของเวียดนาม พลังปฏิวัติในโลกเป็นฝ่ายรุกแล้ว ในขณะที่ฝ่ายจักรวรรดินิยมกลับตกเป็นฝ่ายรับ ประชาชาติต่างๆในโลกจะต้องผนึกกำลังกันเป็นแนวร่วมระหว่างชาติ ที่มีประเทศสังคมนิยม ขบวนการคอมมิวนิสต์และแรงงานสากล ตลอดจนขบวนการปลดปล่อยแห่งชาติ เป็นแกนนำในการต่อสู้กับจักรวรรดินิยม⁴ เวียดนามมีความเชื่อมั่นในความเสียเปรียบของฝ่ายศัตรู อันได้แก่ความขัดแย้งภายในต่างๆ ที่มีปรากฏอยู่ในลักษณะทางชนชั้นและความไม่ชอบธรรมของความมุ่งหวังต้องการของฝ่ายจักรวรรดินิยม ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาในสัมพันธภาพของพลังต่างๆ ในระดับโลก ซึ่งเป็นไปในลักษณะที่ทำให้ทุนนิยมและจักรวรรดินิยมเป็นฝ่ายเสียเปรียบ⁵

ด้วยความเชื่อมั่นเช่นนั้น ผู้นำเวียดนามจึงมั่นใจ (ดังเช่นที่แสดงออกมาโดยรัฐมนตรีต่างประเทศ Nguyen Co Thach) ว่า แม้ว่าประเทศทุนนิยมอย่างไทยจะมั่งคั่งกว่าเวียดนาม แต่ก็เสียเปรียบตรงที่ขาดความมั่นคงทางการเมือง ปัจจัยสำคัญที่กำหนดความเข้มแข็งทางการเมืองในประเทศกำลังพัฒนา คือ มีการกระจายความยากจนกันอย่างไร เวียดนามอาจจะยากจน แต่ความยากจนนี้จะกระจายออกไปอย่างทั่วถึง ไม่มีความแตกต่างทางชนชั้น อันจะเป็นหลักประกันความมั่นคงทางสังคมและการเมือง⁶

นอกจากจะเชื่อมั่นในการแสหลักแห่งการปฏิวัติแล้ว ผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามยังเข้าใจเสมอว่า การปฏิวัติของตนนั้นมีความสำคัญในทางสากล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการถือว่าเวียดนามเป็น “จุดรวม” ในการต่อสู้ทางการเมืองทั่วโลก ดังคำกล่าวของ Truong Chinh ภายหลังจากที่จีนให้การรับรอง “สาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม” ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1950 ตอนหนึ่งว่า “ในฐานะที่เป็นด่านหน้าในแนวต่อต้านจักรวรรดินิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เวียดนามเป็นจุดรวมของความขัดแย้งระหว่างพลังประชาธิปไตยและพลังต่อต้านประชาธิปไตย”⁷

แม้ว่านัยสำคัญของแนวคิดดังกล่าวในช่วงนั้น จะเป็นการท้าทายยุทธศาสตร์ของโซเวียต (ที่ยึดถือเอายุโรปเป็นศูนย์กลางการต่อสู้ ไม่ใช่เอเชียหรือ

อินโดจีน)⁸ ทั้งนี้เพราะเวียดนามได้ชัยชนะในการปฏิวัติมาด้วยตนเองเป็นสำคัญ โดยที่มอสโกแทบจะไม่ได้ให้ความสำคัญหรือการช่วยเหลืออย่างจริงจัง แต่แนวคิดในลักษณะเดียวกันนี้ ก็ยังคงดำรงอยู่ต่อมา เช่น การถือเอาเวียดนามเป็น “สะพานเชื่อม” สังกนนิยมเข้ากับขบวนการปลดปล่อยแห่งชาติ หรือการถือว่าเวียดนามเป็น ศูนย์กลางหรือ “สี่แยก” ที่ผลประโยชน์ของพลังจักรวรรดินิยมและปฏิกริยามาบรรจบกัน คือ ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และจีน⁹ ตลอดจนความเข้าใจที่ว่า ชัยชนะในการปฏิวัติในปี ค.ศ. 1975 เป็นการเปิดศักราชใหม่หรือจุดเปลี่ยนสำคัญภายหลัง สงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของการมีผลในทางเปลี่ยนดุล ทางกำลังระหว่าง “ฝ่ายปฏิวัติ” และ “ฝ่ายต่อต้านปฏิวัติ”¹⁰

“ชัยชนะของประชาชนเวียดนามเหนือสหรัฐอเมริกาผู้รุกราน เป็นเหตุการณ์ยิ่งใหญ่ที่สุดเหตุการณ์หนึ่งของประวัติศาสตร์สมัยใหม่ ชัยชนะครั้งนี้ได้ ทำลายพลังตอบโต้ที่รุนแรงที่สุดของจักรวรรดินิยมสหรัฐอเมริกา ที่มีต่อพลังปฏิวัติภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นการทำให้ระบบจักรวรรดินิยมอ่อนแอลง (และ) เพิ่มความเข้มแข็งและสถานะเชิงรุกของกระแสปฏิวัติ 3 สาย...”¹¹

ในความคิด หรืออย่างน้อยที่สุด ในแง่ของศรัทธาทางอุดมการณ์ของผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนาม “การปฏิวัติในประเทศของเรา เป็นส่วนหนึ่งที่แยกไม่ออกจากการปฏิวัติโลกซึ่งต่อสู้เพื่อเป้าหมายเดียวกัน คือ สันติภาพ เอกราชแห่งชาติ ประชาธิปไตย และสังคมนิยม”¹² กล่าวคือ สำหรับเวียดนาม ชาติ สังคมนิยม และสากลนิยม สمانกันอย่างสอดคล้องกลมกลืน ชัยชนะของ “สงครามปลดปล่อยแห่งชาติ” ซึ่งทำให้เวียดนามรวมกันได้และมุ่งไปสู่ทิศทางแห่งสังคมนิยม นั้น เป็น “ส่วนหนึ่ง” ของ “การปฏิวัติโลก” ด้วย ชัยชนะของการปฏิวัติเวียดนาม จึงมีส่วนเสริมสร้างอย่างมีค่างต่อชัยชนะร่วมกันของพลังปฏิวัติในโลก¹³

จากความเชื่อมั่นในความสำคัญของการปฏิวัติของตน เวียดนามจึงถือว่าตนมี “ภารกิจ” ทางสากลที่จะต้องสนับสนุนการปฏิวัติโดยชนชั้นกรรมาชีพทั่วโลก ดังที่บทความในวารสาร Hoc Tap ระบุอย่างชัดเจนถึงภารกิจของเวียดนาม ภายหลังชัยชนะในปี ค.ศ. 1975

“ในอดีตมิตรต่าง ๆ ของเราเห็นว่า ด้วยการนำการปฏิวัติเวียดนามไปสู่ความสำเร็จ เราก็จะปฏิบัติภาระหน้าที่ทางสากลที่มีต่อการปฏิวัติโลกให้

คู่ล่วงไปได้ มาบัดนี้บรรดามิตรของเราต่างเข้าใจความสำคัญทางสากลของ
ชัยชนะครั้งนี้ และก็หวังด้วยว่า เราจะนำผลสำเร็จดังกล่าว เข้ามามีบทบาท
และหนุนเสริมอย่างจริงจัง ต่อเป้าหมายแห่งการปฏิวัติร่วมกันของโลก...”¹⁴

แน่นอนที่สุดดินแดนที่เวียดนามเห็นว่า คนมีการกิจหลักที่จะต้องให้การ
สนับสนุนการปฏิวัติก็คืออินโดจีนและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยรวม ในฐานะ
ที่เวียดนามเป็นประเทศสังคมนิยมประเทศแรกในภูมิภาคนี้ บทบาทหรือหน้าที่
ที่สำคัญยิ่งที่ผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามกำหนดให้แก่ชาติตนก็คือการปกป้อง
“ด่านหน้าสังคมนิยม” แห่งนี้ พร้อมๆ ไปด้วยส่งเสริมภารกิจการต่อสู้ของพลัง
สังคมนิยม

“เป็นหน้าที่ของเรา ที่จะต้องปกป้องด่านหน้าสังคมนิยมในเอเชียตะวันออกเฉียง
ใต้ พร้อม ๆ ไปด้วยการช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งด้วยพลังทั้งหมด
ของเรา ให้แก่ค่ายสังคมนิยม และช่วยรักษาสันติภาพในเอเชียตะวันออกเฉียง
ใต้และในโลก”¹⁵

จุดมุ่งหมายที่แน่ชัดปราศจากความกำกวมจะโดยสิ้นเชิงคือ การทำให้
อินโดจีนมี “เอกภาพ” ไม่ว่าจะในลักษณะของ “สหพันธ์อินโดจีน” “สัมพันธภาพ
พิเศษ” หรือในรูปแบบอื่นใดก็ดี อย่างไรก็ตาม ด้วยเหตุที่เป้าหมายของการสร้าง
“เอกภาพ” จะเป็นการก้าวไปไกลเกินกว่าการปฏิบัติหน้าที่ทางสากลในความหมาย
ที่กล่าวแล้ว (ในทางปฏิบัติ ไม่ใช่แต่เพียงการสนับสนุนการปฏิวัติเท่านั้น แต่ต้อง
เป็นการปฏิวัติในแนวเวียดนามด้วย โดยมีเวียดนามเป็นผู้นำ) ทำให้เป็นที่สงสัยว่า
นี้อาจจะไม่ใช่เรื่องของภารกิจทางอุดมการณ์ มากเท่ากับปณิธานทางประวัติศาสตร์
อันเกิดจากความจำเป็นทางยุทธศาสตร์ หรือแนวโน้มจากอดีตบางประการหรือไม่
แนวโน้มและทำที่อันกำกวมเช่นนี้เอง ที่มีส่วนสร้างความหวาดระแวงและความ
ขัดแย้งกับเพื่อนบ้าน เกือบจะโดยตลอดทั้งก่อนและหลังสงครามเวียดนาม

การเน้นที่ “เอกภาพในการปฏิวัติ” จะสะท้อนความจำเป็นทางยุทธศาสตร์
ขณะนั้นอยู่ในน้อย Wilfred Burchett นักหนังสือพิมพ์ชาวออสเตรเลียผู้นิยม
เวียดนาม ได้ช่วยอธิบายว่า “...คงจะไม่สอดคล้องกับสภาวะการณ์เมื่อมีการจัดตั้ง
[พรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน] หากจะกำหนดภารกิจให้เป็นการต่อสู้โดยเอกเทศเพื่อ
รักษาเอกราชของเวียดนาม กัมพูชา และลาว ในเมื่อฝรั่งเศสได้ควบคุมอินโดจีนใน

ลักษณะที่เป็นหน่วยเดียวกันทั้งในทางการบริหารและทางทหาร”¹⁶

การเน้นแนวเอกภาพดังกล่าว ทำให้หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่เวียดนามมักจะถูกกล่าวหาว่าต้องการจะครอบงำอินโดจีนไว้ทั้งหมดในรูปแบบของ “สหพันธ์” หลักฐานบ่งชี้เกี่ยวกับท่าทีของเวียดนามในเรื่องนี้ประการหนึ่ง คือ การพาดพิงไปถึง “สหพันธ์อินโดจีน” ในเอกสารสมัยแรกๆ ของพรรคคอมมิวนิสต์ รัฐมนตรีต่างประเทศ Nhuyen Co Thach ก็ยอมรับในภายหลังว่า พรรคเคยมีแนวความคิดเช่นนั้น “...เพราะฝรั่งเศสจัดตั้งระบอบปกครองอินโดจีนที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้น ในการที่จะล้มล้างระบอบปกครองนี้ เราก็ต้องจัดตั้งสหพันธ์ขึ้นมาด้วย”¹⁷ แม้ว่าจะได้ล้มเลิกความคิดไป เมื่อมีการจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ขึ้นเป็นเอกเทศใน 3 ประเทศอินโดจีน ในช่วงต้นทศวรรษ 1950

ด้วยจุดประสงค์ที่จะลดความเคลือบแคลงเกี่ยวกับอนาคตของแต่ละชาติอินโดจีน พรรคไม่เคยมีมติ เช่น ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1935 (และต่อมาได้ซ้ำอีกในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1941) ว่า “หลังจากขับไล่จักรวรรดินิยมฝรั่งเศสออกไปจากอินโดจีนแล้ว แต่ละชาติมีสิทธิที่จะกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง โดยอาจจะเข้าร่วมในสหพันธ์อินโดจีนหรือจัดตั้งเป็นรัฐโดยเอกเทศ รวมทั้งมีอิสระที่จะเข้าร่วมหรือออกจากสหพันธ์ และอาจจะใช้ระบบที่ตนปรารถนา พันธมิตรโดยหลักแห่งภราดรภาพ จะยึดหลักการแห่งความจริงใจในการปฏิบัติอิสรภาพ และความเท่าเทียม”¹⁸

อย่างไรก็ดี แม้ว่าท่าทีของเวียดนามเกี่ยวกับ “สหพันธ์อินโดจีน” จะดูยืดหยุ่น แต่สิ่งที่เวียดนามยืนยันค่อนข้างจะหนักแน่นแน่ชัดโดยตลอดก็คือ เอกภาพในการดำเนินการปฏิวัติภายใต้การนำของตน ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1934 มี “จดหมายถึงสหายนกัมพูชา” จากพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนซึ่งย้ำว่า “จะให้มีการปฏิวัติที่แยกออกไปโดยเอกเทศในกัมพูชาไม่ได้” เพราะฝรั่งเศสยึดกุมอยู่ทั่วทั้งอินโดจีน¹⁹ และในเดือนกันยายน ค.ศ. 1945 โฮจิมินห์สั่งการลับแก่ผู้ปฏิบัติงานของเวียดมินห์ในลาวว่า “...จำเป็นอย่างที่สุดที่จะต้องไม่ปล่อยให้ลาวตกไปอยู่ในเงื้อมมือของพวกจักรวรรดินิยม เพราะมิฉะนั้นแล้ว เวียดนามจะไม่มีทางรักษาเอกราชไว้ได้”²⁰ แม้กระทั่งหลังจากมีการจัดตั้งพรรคแรงงานเวียดนามขึ้นแทนพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนในปี ค.ศ. 1951 ซึ่งนำไปสู่การมีพรรคคอมมิวนิสต์แห่งชาติในลาวและกัมพูชา พรรคแรงงานเวียดนามก็ยังถือว่าคนมีหน้าที่ช่วยเหลือ

คอมมิวนิสต์ลาวและกัมพูชาในการดำเนินการปฏิวัติใน 2 ชาตินี้ แนวนโยบายพรรคได้ระบุไว้อย่างแน่ชัดว่า “ชาวเวียดนามจะต้องผนึกกำลังอย่างใกล้ชิดกับประชาชนลาวและกัมพูชา และให้ความช่วยเหลือทุกประการแก่ประชาชนชาติทั้ง 2 นี้ในการต่อต้านการรุกรานโดยจักรวรรดินิยมร่วมกัน...”²¹

การที่เวียดนามยังคง “ถือสิทธิ” ที่จะควบคุมการดำเนินงานของพรรคคอมมิวนิสต์ในลาวและกัมพูชา โดยอ้างว่าเป็น “หน้าที่ทางสากล” ของคน ทำให้มีการจัดตั้งพันธมิตร 3 ฝ่าย ในการต่อสู้กับฝรั่งเศสตามความตกลงเดือนมีนาคม ค.ศ. 1951 และโดยอาศัยความตกลงนี้เอง ที่ทหารเวียดนามก็ได้เข้าไปปฏิบัติการทั้งในลาวและกัมพูชาพร้อมกับ “ขบวนการประเทศลาว” และ “กองทัพปลดแอกแห่งชาติเขมร”

นักวิชาการบางคนพยายามชี้ให้เห็นว่า การอ้างหรือความเชื่อเกี่ยวกับความมุ่งหวังของเวียดนามที่จะครอบครองอินโดจีนภายใต้รูปแบบของสหพันธรัฐ เมื่อพิจารณาโดยถี่ถ้วนแล้ว ไม่มีน้ำหนักมากนัก กล่าวคือ สิ่งที่เป็นความกังวลที่แท้จริงของผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนาม ดูจะเป็นความจำเป็นทางยุทธศาสตร์ของการมีเอกภาพในการปฏิวัติมากกว่า

จากการตีความในลักษณะนี้ คอมมิวนิสต์เวียดนามส่วนมากไม่เห็นด้วยในขั้นแรกกับการดำเนินการปฏิวัติทั่วทั้งอินโดจีนด้วยซ้ำ นโยบายนี้เกิดขึ้นในลักษณะของการปรับทำให้เข้ากับแนวทางขององค์การคอมมิวนิสต์สากล และการใช้ชื่อ “พรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน” ก็เป็นไปตาม “คำสั่ง” ขององค์การนี้ (เมื่อแรกตั้งนั้นชื่อ “พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม”) ในช่วงนั้นชาวเวียดนามยังไม่เห็นความจำเป็นของการที่จะนำลาวและกัมพูชาเข้ามาร่วมในการปฏิวัติและยังไม่เห็นภัยคุกคามที่จะผ่านมาจาก 2 ชาตินี้ ในแง่ของอุดมการณ์ ลาวและกัมพูชา ยังไม่มี “ศักยภาพ” ของการปฏิวัติ กล่าวคือ ยังไม่มีโครงสร้างทางชนชั้นที่จะเกื้อหนุนพรรคของชนชั้นกรมาชีพ แนวความคิดในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของ 3 ชาตินินโดจีน เพียงแต่สะท้อนความต้องการที่จะดำเนินการต่อต้านระบอบปกครองอาณานิคมอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีได้บ่งชี้ถึงความมุ่งหวังดั้งเดิมใดๆ ที่จะครอบงำอินโดจีนทั้งหมด และท้ายที่สุด แม้ว่าจะมีความเห็นสอดคล้องกันอยู่บ้างในพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม เกี่ยวกับความจำเป็นที่ทั้ง 3

ชาติจะต้องพึ่งพาอาศัยกันทางเศรษฐกิจ แต่ในช่วงนั้นก็ยังไม่มียุทธศาสตร์ทางยุทธศาสตร์ของอินโดจีนที่ชัดเจน²²

ในขั้นแรกนั้นแม้กระทั่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางยุทธศาสตร์ของอินโดจีนก็ยังไม่เป็นที่ยอมรับ หรือมีความสำคัญในสายตาของคอมมิวนิสต์เวียดนามส่วนมาก จนกระทั่งเมื่อถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ความสำคัญทางยุทธศาสตร์ของลาวและกัมพูชาก็เริ่มเป็นที่ประจักษ์ชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อฝรั่งเศสโจมตีกองกำลังเวียดนามที่ฐานที่มั่นใน 2 ประเทศนี้ในปี ค.ศ. 1947 เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้เวียดนามเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของอินโดจีนในฐานะที่เป็น “หน่วยทางยุทธศาสตร์หน่วยเดียวกัน” Vo Nguyen Giap กล่าวไว้เมื่อปี ค.ศ. 1950 ว่า

“อินโดจีนเป็นหน่วยทางยุทธศาสตร์หน่วยเดียวกัน... ทั้งนี้เพราะโดยทางทหารแล้ว อินโดจีนเป็นหน่วยเดียวกันทั้งในแง่ของแผนการรุกและการป้องกันของศัตรู ด้วยเหตุนี้ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้วยเหตุผลเกี่ยวกับลักษณะพื้นที่ทางยุทธศาสตร์ เราไม่สามารถถือได้ว่าเวียดนามเป็นเอกราชได้ครบเท่าที่กัมพูชาและลาวยังคงอยู่ภายใต้การครอบงำของจักรวรรดินิยมเหมือนดังเช่นที่เราไม่อาจถือว่า กัมพูชาและลาวจะเป็นเอกราชได้ครบเท่าที่เวียดนามยังคงอยู่ภายใต้การปกครองของจักรวรรดินิยม”²³

ในแง่ของความมั่นคงปลอดภัยในสายตาของผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามชาติอินโดจีนทั้ง 3 จึงมีความผูกพันซึ่งกันและกัน ความเข้าใจเช่นนี้ได้กลายมาเป็น “กฎ” ของเวียดนามว่า ด้วยเหตุที่ศัตรูจะยึดฐานที่มั่น อย่างน้อยในประเทศใดประเทศหนึ่งเสียก่อนเพื่อที่จะโจมตีอีกประเทศหนึ่ง ดังนั้นประเทศอินโดจีนทั้ง 3 จะร่วมเป็นพันธมิตรกัน เพื่อเป็นหลักประกันสันติภาพและเอกราชของแต่ละประเทศ²⁴ พิจารณาจากทศวรรษนี้ การครอบงำหรืออย่างน้อยการมีอิทธิพลอยู่ในลาวและกัมพูชาได้กลายมาเป็นความจำเป็นทางยุทธศาสตร์สำหรับเวียดนาม นั่นคือเป็นหลักประกันความมั่นคงปลอดภัยของเวียดนามเลยทีเดียว และก็เป็นที่มาของทั้งการที่เวียดนามขยายขอบเขตการปฏิวัติเข้าไปในลาวและกัมพูชา และการปฏิเสธไม่ยอมรับแนวคิดที่จะให้ทั้ง 2 ประเทศนี้เป็นกลาง

ในแง่ปัญหาที่ว่าเวียดนามมีความมุ่งหวังเกี่ยวกับ “สหพันธ์อินโดจีน” หรือไม่ ก็ดูจะไม่มีมีความสำคัญเท่าใดนัก ไม่ว่าจะสหพันธ์อินโดจีนจะปรากฏเป็นรูปร่างออกมา

หรือไม่ คุณจะไม่มีค่าสำคัญเท่ากับว่า เวียดนามจะต้องมีอิทธิพลเหนืออินโดจีนทั้งหมด ไม่ว่าจะในรูปแบบสถาบันใดหรือไม่ก็ตาม ปัญหาก็คือ เพื่อนบ้านอินโดจีนจะยอมรับข้ออ้างที่ว่า ทั้ง 3 ประเทศมีชะตากรรมร่วมกันหรือไม่ เวียดนามมีความชอบธรรมเพียงใดหากจะพยายามยึดเขตความเข้าใจดังกล่าวให้แก่เพื่อนบ้านของคุณ เมื่อพิจารณาถึงแนวโน้มของการขยายอำนาจและดินแดนที่เวียดนามได้แสดงออกมาแต่อดีต เอกภาพอินโดจีนสนองความจำเป็นทางยุทธศาสตร์อย่างแท้จริงหรือว่าเป็นการสนองปณิธานทางประวัติศาสตร์ของเวียดนามไปในขณะเดียวกันด้วย ปณิธานดังกล่าวหากมีจริงจะจำกัดอยู่แต่เฉพาะอินโดจีนเท่านั้นหรือไม่ เหล่านี้เป็นปัญหาที่ยากจะได้คำตอบที่แน่ชัด จึงกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของความหวาดระแวงขัดแย้งกับเพื่อนบ้านทั้งในและนอกอินโดจีน

3. เวียดนามกับ “สัมพันธภาพพิเศษ” อินโดจีน

ลักษณะเด่นประการหนึ่งของประวัติศาสตร์เวียดนาม ซึ่งมีเขตตั้งรกรากถิ่นฐานเดิมอยู่ในแถบที่ราบปากแม่น้ำแดงคือ การอพยพขยายตัวลงมาทางใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ประมาณ ค.ศ. 1069 ซึ่งเป็นการเริ่มต้นของการผนวกอาณาจักรจัมปา จนกระทั่งกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของเวียดนามไปโดยสมบูรณ์ในราวปลายคริสต์ศตวรรษที่ 15 การขยายอำนาจในลักษณะนี้คงอยู่ต่อมาจนกระทั่งเมื่อถึงช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 เวียดนามก็เข้าครอบครองดินแดนที่เป็นเวียดนามได้ปัจจุบันไว้จนหมดสิ้น โดยเป็นผลส่วนหนึ่งมาจากการผนวกดินแดนบางส่วนของกัมพูชา นครหลวงของดินแดนที่เรียกว่า “เขมรกร็อม” (ปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของเวียดนาม) คือพระนคร (Prey Nokor) ก็ได้กลายมาเป็น “ไซ่ง่อน” นั่นเอง

ความจริงการอพยพขยายอำนาจมิได้เป็นปรากฏการณ์เฉพาะของเวียดนามเท่านั้น การแผ่ขยายอำนาจของชนชาติไทยลงมาทางใต้ก็มีลักษณะอย่างเดียวกัน เพียงแต่ในกรณีของเวียดนามนั้นการอพยพขยายอำนาจจะเป็นแนวโน้มทางพฤติกรรมที่ต่อเนื่อง เป็นที่หวาดระแวงแก่ชาติเพื่อนบ้านแม้จนในสมัยปัจจุบัน

ที่น่าสังเกตประการหนึ่งคือ การอพยพของชาวเวียดนามเข้าไปในกัมพูชาและลาวมิได้หยุดยั้งเมื่อฝรั่งเศสเข้าครอบครองอินโดจีน แต่กลับเป็นแรงผลักดัน

ให้มีการอพยพเข้าไปในดินแดนชาติเพื่อนบ้านมากยิ่งขึ้นไปอีก มีทั้งที่เข้าไปอยู่ในเขตเมือง ยึดอาชีพเป็นเจ้าหน้าที่ระดับล่างๆ ในระบอบปกครองอาณานิคม เป็นพ่อค้าคนกลาง เป็นช่างฝีมือประเภทต่างๆ และแม้กระทั่งเขตชนบท โดยเข้าไปยึดอาชีพทำนาและค้าขาย นอกจากนี้ ยังเป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปด้วยการอพยพขยายอำนาจของเวียดนาม มักจะเป็นความพยายามที่จะขยายอิทธิพลทางวัฒนธรรมด้วยการหาทางล้มล้างวัฒนธรรมท้องถิ่น (และด้วยเหตุที่ “ความเข้าใจ” เช่นนี้ยังมีอยู่ ความพยายามอย่างออกหน้าออกตาของระบอบปกครองเฮงสัมรินที่เวียดนามจัดตั้งขึ้นมาและให้การสนับสนุนอยู่ จึงได้แก่ “การฟื้นฟู” ศิลปวัฒนธรรมกัมพูชา เพื่อล้มล้างข้อกล่าวหาเกี่ยวกับ “Vietnamisation” ในปัจจุบัน)²⁵

เห็นได้ชัดว่ากระบวนการอพยพขยายอำนาจและดินแดนของเวียดนามดำเนินสืบเนื่องต่อกันนานนับเป็นศตวรรษๆ ราวกับว่าเป็น “ชะตาชีวิตที่กำหนดไว้” หรือ “Manifest Desitny” ของชนชาตินี้ในลักษณะที่แทบจะไม่ต่างจาก “การบุกเบิก” โดยชาวยุโรปเข้าไปในดินแดนต่างๆ ทั่วโลกแล้วจับจองเป็น “อาณานิคม” ของตน โดยที่แรงจูงใจอาจจะจะมีหลายประการด้วยกัน รวมทั้งความกดดันจากการเพิ่มขึ้นของประชากร (ที่ยังเป็นปัญหาจนปัจจุบัน) ทำให้มีความต้องการ “พื้นที่เพื่อการขยายตัวและพัฒนาชาติ” หรือที่นักภูมิรัฐศาสตร์เรียกว่า “Lebensraum”

เมื่อสิ้นสงครามอินโดจีนในปี ค.ศ. 1975 เวียดนามมีท่าทีอย่างแน่ชัดว่าต้องการจะคงเอกราชแห่ง 3 ประเทศอินโดจีนไว้ในลักษณะที่เรียกว่า “สัมพันธภาพพิเศษ” ปัญหาก็คือ เวียดนามมีความชอบธรรมเพียงใดที่จะดำรงความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ภายหลังการขับไล่จักรวรรดินิยมออกไปแล้ว และเพื่อนบ้านอินโดจีนยอมรับสัมพันธภาพดังกล่าวหรือไม่ เพียงใด

ลาวควรจะยอมรับ “ความชอบธรรม” แห่งการมีเอกราชอินโดจีนอย่างมั่นคงแน่ชัด นอกเหนือไปจากความผูกพันในด้านต่างๆ ที่มีต่อกัน ที่ควรสังเกตเป็นพิเศษด้วยคือ การยึดมั่นของผู้นำคอมมิวนิสต์ลาวที่มีต่อความผูกพันทางสากลของชนชั้นกรรมาชีพในลักษณะที่ถือว่า ลาวก็เป็น “ด้านหน้าสังคมนิยม” ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกแห่งหนึ่ง ซึ่งมีพันธกรณีที่จะต้องสนับสนุนการปฏิวัติสังคมนิยมขึ้นในโลกเช่นเดียวกัน โดยนัยนี้ ไม่เพียงแต่ลาวจะต้องมีบทบาท “ทางสากล”

ในการสนับสนุนการปฏิวัติดังกล่าวเท่านั้น แต่ยังมีสิทธิที่จะเรียกร้องขอความช่วยเหลือจากค่ายสังคมนิยมในการส่งเสริมปณิธานนี้ ด้วยการเสริมสร้างความมั่นคงเข้มแข็งให้แก่ลาวทั้งในด้านเศรษฐกิจและการป้องกันประเทศ²⁶

ในทางความเป็นจริง เวียดนามคงจะเป็นชาติที่สนองตอบการเรียกร้องดังกล่าวของลาวมากที่สุด ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลที่ว่านี่เป็นความปรารถนาของฮานอยอยู่แล้ว ที่จะผูกพันลาวไว้และ/หรือแรงจูงใจอื่นใดอีกก็ตาม ขบวนการคอมมิวนิสต์ลาวสำนึกในความช่วยเหลือของเวียดนามในการได้อำนาจรัฐมาอยู่แล้ว และเมื่อมีปัญหาการเก็บเกี่ยวไม่ได้ผลในช่วงปี ค.ศ. 1977-1978 ติดต่อกัน เวียดนามก็ส่งอาหารไปช่วยลาวมากกว่าชาติใด ๆ แม้ว่าเวียดนามเองก็กำลังประสบวิกฤตการณ์อย่างเดียวกันอยู่ขณะนั้นก็ตาม²⁷

แน่นอนผู้นำคอมมิวนิสต์ลาวถือว่า นี่มิใช่การพึ่งพาฝ่ายเดียว เพราะผู้นำลาวย่อมตระหนักดีถึงความสำคัญทางยุทธศาสตร์ของดินแดนลาวที่มีต่อเวียดนาม โดยนัยนี้ ฝ่ายเวียงจันทน์ย่อมไม่รู้สึกว่าการผูกพันใกล้ชิดกับเวียดนามเป็นเรื่องแสดงถึงการอยู่ใต้อาณัติ หรือการเป็นรัฐบริวารของเพื่อนบ้านที่เข้มแข็งกว่าชาตินี้ ดังคำกล่าวของ ไกสอน พมวิหาน ในวารสาร Hoc Tap ของเวียดนามในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1975 ที่ว่า "...ประชาชนลาวมีหน้าที่ที่จะต้องคงการเสริมสร้างเอกภาพที่มีอยู่กับเวียดนามต่อไป เพื่อว่าประชาชาติทั้งสองจะได้ดำเนินการปฏิวัติของตนต่อไปให้สำเร็จลุล่วง และคงความช่วยเหลือต่อการพัฒนาและป้องกันประเทศ"²⁸

การกำหนดท่าทีเช่นนี้ ย่อมเป็นหนทางหนึ่งในการรักษาเกียรติภูมิของลาวในฐานะที่เป็นรัฐเอกราชและอธิปไตย "สัมพันธภาพพิเศษ" อันมีรากฐานทางกฎหมายอยู่ที่สนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือ ค.ศ. 1977 (และอนุสัญญาที่ไม่เปิดเผยเกี่ยวกับการกำหนดเส้นเขตแดน การป้องกันร่วม และความร่วมมือทางเศรษฐกิจ) จึงมีลักษณะเป็น "พันธมิตร" ระหว่างชาติ อันเป็นหลักปฏิบัติที่ปรากฏทั่วไปและได้รับการยอมรับภายใต้กฎบัตรสหประชาชาติ²⁹

กระนั้นก็ตาม โดยข้อเท็จจริงแล้ว ย่อมจะปฏิเสธไม่ได้ว่า ลาวนั้นพึ่งพาเวียดนามมากกว่าที่เวียดนามต้องพึ่งพาอาศัยลาว เวียดนามอนุญาตให้ลาวใช้เมืองท่าด่านงัดได้โดยปลอดภาษีและให้เงินกู้โดยไม่มีดอกเบี้ยในช่วงปี ค.ศ. 1978-1980

ตามข้ออ้างของหนังสือพิมพ์ Nhan Dan ในปี ค.ศ. 1983 เวียดนามได้สัญญาให้ความช่วยเหลือแก่ลาวเป็นมูลค่า 1.3 พันล้านดอลลาร์ (ประมาณ 146.7 ล้านเหรียญสหรัฐฯ) ในช่วงปี ค.ศ. 1976-1985 เพื่อใช้จ่ายในการฟื้นฟูบูรณะเมืองซัมเหนือและเมืองเล็กๆ อีก 2 เมือง เพื่อซ่อมถนนเป็นระยะทาง 300 กิโลเมตร เพื่อการจัดส่งผู้เชี่ยวชาญชาวเวียดนาม 900 คนไปช่วยเหลือและเพื่อฝึกอบรมนักศึกษาลาวจำนวนประมาณครึ่งหนึ่งของนักศึกษาทั้งหมดที่เดินทางไปศึกษาในต่างประเทศ³⁰

การพึ่งพาทางเศรษฐกิจของลาวต่อเวียดนามนั้นกล่าวได้ว่ารอบด้านจนทำให้ต้องมีการประสานแผนพัฒนาเศรษฐกิจเข้าด้วยกัน และนอกจากต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากเวียดนาม เพื่อวางรากฐานทางเศรษฐกิจสำหรับการสร้างระบบสังคมนิยมของลาวแล้ว ในการปฏิวัติด้านอื่นๆ คือ ด้านวิทยาศาสตร์/เทคโนโลยีและด้านวัฒนธรรม/อุดมการณ์ ก็ต้องอาศัยความช่วยเหลือจากฮานอยเช่นเดียวกับ กล่าวคือพร้อมๆ กับที่เจ้าหน้าที่ทางเทคนิคจำนวนนับพันคนเข้าไปทำงานช่วยเหลืออยู่ในลาว ก็มีชาวลาวอีกเป็นจำนวนมากที่เข้ารับการฝึกอบรมในเวียดนามในเรื่องต่างๆ ตั้งแต่การผลิตเมล็ดพันธุ์พืช และการผสมพันธุ์สัตว์ ไปจนถึงด้านทันตกรรมและการสาธารณสุข ส่วนในด้านการศึกษาและวัฒนธรรม เวียดนามก็มีส่วนช่วยเหลือการฝึกอบรมผู้ปฏิบัติงานพรรค การพิมพ์หนังสือและตำรา และการแลกเปลี่ยนทางศิลปะและวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ³¹

ประเด็นที่เป็นความสนใจอย่างมาก โดยเฉพาะสำหรับนักสังเกตการณ์ภายนอกก็คือ ช่องทางที่เวียดนามเข้ามามีอิทธิพล (หากไม่ได้เข้ามาควบคุมโดยตรง) ทางการเมืองในลาว แน่นนอน ช่องทางที่สำคัญคือความผูกพันระหว่างพรรคซึ่งดำเนินมาเป็นเวลานาน และภายหลังปี ค.ศ. 1975 นอกจากจะยังมีการพบปะติดต่อกันเป็นประจำแล้ว ยังมีสายการประสานงานโดยตรงระหว่างฮานอยกับสำนักเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์ลาวในเวียงจันทน์ด้วย ในส่วนของฝ่ายบริหารก็มี “ที่ปรึกษา” เวียดนามเป็นจำนวนมากเข้ามาประสานงานอยู่ทุกจุด และที่สำคัญก็คือการที่เวียดนามมีกองกำลังกว่า 50,000 คนประจำการอยู่ในลาว³²

ไม่ว่าจะมอง “สัมพันธภาพพิเศษ” กับเวียดนามในลักษณะใดก็ตาม แต่ที่ปฏิเสธไม่ได้เลยก็คือ สัมพันธภาพดังกล่าวนี้เป็นตัวแปรสำคัญที่สุด ที่กำหนดเงื่อนไขและลู่ทางความเป็นไปได้ต่างๆ ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของลาว³³

ประเด็นสำคัญมิใช่แต่เพียงว่า ผู้นำลาวเป็นตัวของตัวเองเพียงใดในการกำหนดทิศทางนโยบายต่างประเทศของตน แต่อยู่ที่ว่า ในสถานะเช่นนั้น “ทางเลือก” ของลาวจะถูกกำหนดไว้โดยสภาวการณ์แวดล้อมหรือบรรยากาศทางภายนอกเป็นสำคัญ เช่น เมื่อความสัมพันธ์จีน-เวียดนามค่อยๆ เสื่อมทรามลงภายหลังปี ค.ศ. 1975 ทางเลือกสำหรับเวียงจันทน์ก็ดูจะค่อยๆ แคบลงทุกที และเมื่อจีนลงมือทำสงคราม “สั่งสอน” เวียดนามในเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม ค.ศ. 1979 ลาวก็หมดทางเลือกนอกจากจะถือว่าจีนเป็น “ศัตรูอันดับแรกของประชาชาติอินโดจีน”³⁴ นั่นคือ อย่างน้อยที่สุดในเรื่องของความมั่นคงของอินโดจีน นโยบายต่างประเทศลาวจะต้องดำเนินอยู่ในกรอบของสัมพันธภาพพิเศษ โดยนอกเหนือไปจากกองกำลังเวียดนาม 50,000 คนที่ประจำอยู่ในลาวแล้ว ยังมีการประชุมสุดยอดและการประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศอินโดจีนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อกำหนดท่าทีร่วมกันในปัญหาสำคัญอย่างเช่น ปัญหาแก้มปูชา

ในช่วงที่ปัญหานี้ตั้งเครียดระงักกันมาตลอด 1 ทศวรรษภายหลังปี ค.ศ. 1979 ลาวก็ต้องรับผลกระทบจากสภาวการณ์ดังกล่าวอย่างเต็มที่ คือการมีท่าที่เป็นศัตรูต่อจีนและการอยู่โดดเดี่ยวจากเพื่อนบ้านอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และโลกตะวันตก สถานการณ์เริ่มคลี่คลายในช่วงครึ่งหลังของทศวรรษ 1980 มาแล้วนี่เอง

ถ้าหากสัมพันธภาพพิเศษกับลาว อาศัยความยินยอมพร้อมใจของผู้นำคอมมิวนิสต์ลาวเป็นพื้นฐานสำคัญ (เป็นการยากที่จะระบุแน่ชัดว่า ประชาชนลาวโดยทั่วไปมีความรู้สึกต่อต้านไม่พอใจการเข้ามามีอิทธิพลของเวียดนามในลาวหรือไม่) ในกรณีของแก้มปูชานั้น เวียดนามประสบความสำเร็จอย่างมากอย่างยิ่ง ในความพยายามที่จะยึดยึดสัมพันธภาพพิเศษให้แก่เพื่อนบ้านชาตินี้ การที่เวียดนามยืนยันตลอดมาที่จะให้มีเอกภาพแห่งการปฏิวัติในอินโดจีน ไม่ว่าจะด้วยความจำเป็นทางยุทธศาสตร์ หรือพันธกรณีทางอุดมการณ์ อันเป็นหน้าที่ทางสากลของตนดังที่ได้กล่าวแล้วนั้น แม้ว่าจะมีชาวกัมพูชาส่วนหนึ่งยอมรับและสรรเสริญ แต่ก็ยังมีชาวกัมพูชาอีกบางส่วนที่หัวนเกรงและต่อต้าน

ความหัวนเกรงและการต่อต้านเวียดนามของชาวกัมพูชา อาจจะเป็นผลส่วนหนึ่งมาจากท่าทีความเป็น “ศัตรูทางเชื้อชาติ” ที่คงจะยังหลงเหลืออยู่ แต่ที่เป็นผลกระทบสำคัญที่สุดเห็นจะได้แก่การที่ทำให้ความขัดแย้งบาดหมางและความ

หวาดระแวงระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ในกัมพูชาที่มีอยู่แล้วคุกรุ่นรุนแรงและแตกแยก เป็นฝักเป็นฝ่ายยิ่งขึ้น ความเกี่ยวข้องสำคัญของเวียดนามในปัญหาที่กัมพูชาก็คือการที่เวียดนามพยายามเข้ามาชี้นำสนับสนุนเขมรฝ่ายที่เป็นพันธมิตรของตน คือ เขมรอิสระที่เป็นคอมมิวนิสต์ที่บางครั้งเรียกกันว่า “เขมรเวียดนาม” จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่ศัตรูทางการเมืองของพวกนี้จะต้องรู้สึกหวาดระแวงและหวั่นไหว

ความขัดแย้งทางการเมืองภายในกัมพูชาปรากฏชัดตั้งแต่ก่อนที่จะได้รับเอกราช และก็มีลักษณะเป็นความแตกแยกที่ซับซ้อนกว่าในลาว (ซึ่งดูจะเป็นการเผชิญหน้ากันระหว่างฝ่ายคอมมิวนิสต์และฝ่ายที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ โดยที่ “ฝ่ายเป็นกลาง” ในลาวก็ดูจะเอนเอียงมาทางลาวฝ่ายขวามากกว่าอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสงครามและความขัดแย้งในอินโดจีนหนักหน่วงรุนแรงตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1960) ในกัมพูชา นอกจากจะมีความขัดแย้งระหว่างสมเด็จเจ้าโรตมสีหนุกับคอมมิวนิสต์ และพวกหัวก้าวหน้ารุนแรงโดยทั่วไปแล้ว ยังมีความแตกแยกรุนแรงในระยะต่อมา ภายหลังจากได้รับเอกราชภายในขบวนการคอมมิวนิสต์ด้วย กล่าวได้ว่า การที่เวียดนามพยายามเข้ามามีบทบาทชี้นำและสนับสนุนคอมมิวนิสต์เขมรที่เป็นพันธมิตรของตน ได้นำไปสู่ความบาดหมางที่ยากจะปรองดองกันได้ระหว่างชาวกัมพูชาที่นิยมและเป็นพันธมิตรกับเวียดนามฝ่ายหนึ่ง กับชาวกัมพูชาที่ต่อต้านเวียดนามอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งในระยะต่อมา โดยเฉพาะภายหลังปี ค.ศ. 1979 ได้รวมถึงชาวกัมพูชาที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ส่วนหนึ่งด้วย

สมเด็จเจ้าโรตมสีหนุ ซึ่งต่อต้านคอมมิวนิสต์และพวกฝ่ายซ้ายหัวรุนแรง อยู่โดยพื้นฐาน ย่อมไม่ยอมรับอิทธิพลเวียดนามและพันธมิตรเขมรเวียดนามที่เวียดนามอาจจะอ้างหน้าที่ทางสากลและการกิจทางอุดมการณ์ในการช่วยเหลือชาวกัมพูชา และก็อาจจะอ้างได้ว่า เอกราชของกัมพูชาได้มาด้วยการต่อสู้ของเขมรอิสระที่เป็นคอมมิวนิสต์ด้วยความช่วยเหลือของเวียดนาม แต่สมเด็จเจ้าโรตมสีหนุ ซึ่งไม่เพียงแต่ต่อต้านคอมมิวนิสต์แต่ยังเป็นตัวแทนกระแสหนึ่งของ “ชาตินิยมกัมพูชา” ย่อมไม่ยอมรับการมีเอกภาพอินโดจีนในลักษณะของการครอบงำจากเวียดนาม และก็มีบทบาทสำคัญในการที่จะไม่ให้เอกราชของกัมพูชาไปอยู่ภายใต้อำนาจของคอมมิวนิสต์เขมรที่นิยมเวียดนามและการครอบงำโดยฝ่ายนี้³⁵

กลุ่มที่ต่อต้านคัดค้านการมีเอกภาพกับเวียดนามอย่างรุนแรงที่สุด คือ เขมร

ชาตินิยม “กลุ่มปารีส” ที่เริ่มเข้ามามีบทบาททางการเมืองภายหลังกองราช พวกนี้ที่สำคัญได้แก่ Pol Pot (Sloth Sar), Ieng Sary, Khieu Samphan, Hu Youn และ Hu Nim พวกนี้คือชาวกัมพูชารุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาในฝรั่งเศส ส่วนใหญ่มีพื้นฐานทางครอบครัวดี และเมื่อกลับมาบ้านเกิดเมืองนอนภายหลังกองราชได้รับเอกราชของกัมพูชาแล้ว ก็ไม่ยอมเข้าร่วมขบวนการคอมมิวนิสต์ดั้งเดิมที่มีบทบาททางการเมืองในช่วงนั้นโดยอาศัย “พรรคประชาชน” เป็นองค์กรหน้าฉาก อย่างไรก็ตาม ส่วนหนึ่งของพวกนี้ ต่อมาไม่เพียงแต่เข้ามามีบทบาทในขบวนการคอมมิวนิสต์กัมพูชาเท่านั้น แต่ยังยึดกุมการนำขบวนการมาจนกระทั่งถูกเวียดนามทำลายล้างไปในที่สุดด้วยการรุกรานทางทหารในช่วงปี ค.ศ. 1978-1979

ทศวรรษ 1950 เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญในวิวัฒนาการของขบวนการคอมมิวนิสต์กัมพูชา ความพ่ายแพ้ทาง “การทูต” ของขบวนการนี้ที่เจนีวา ค.ศ. 1954 ทำให้คอมมิวนิสต์เขมรอิสระส่วนมากต้องหนีเข้าไปในเวียดนามเหนือพร้อมกับกองกำลังเวียดนามเหนือในกัมพูชา กล่าวได้ว่าเป็นการสิ้นสุดของ “ยุคคอมมิวนิสต์อินโดจีน” ในกัมพูชา และเป็นการเริ่มต้นของพัฒนาการอย่างซ้ำๆ ของคอมมิวนิสต์อีก “รุ่น” หนึ่ง ซึ่งจะมีแนวทาง “ชาตินิยม” มากกว่า และจะขึ้นมาโดดเด่น (แม้ว่าจะไม่ได้แทนที่โดยสิ้นเชิง) แทนพวก “เขมรเวียดนาม” ในการต่อสู้แย่งชิงอำนาจกันนี้เองที่ทำให้ไม่เพียงแต่ความขัดแย้งภายในลึกถ้ำยิ่งขึ้นเท่านั้น แต่ความรู้สึกต่อต้านเวียดนามของคอมมิวนิสต์รุ่นหลังนี้ก็รุนแรงมากขึ้นด้วย เมื่อถึงทศวรรษ 1960 พวกนี้ก็สามารถยึดกุมการนำขบวนการได้ โดย Pol Pot ได้ขึ้นเป็นเลขาธิการพรรคแทน Tou Samouth³⁶

ในแง่ของแนวทางนโยบาย อาจจะมีมองได้ว่า เป็นความขัดแย้งระหว่าง “แนวอิสระ” และ “แนวเอกภาพ” (กับอินโดจีน) หรืออาจจะอนุโลมกล่าวได้ว่าเป็นความไม่ลงรอยกันระหว่าง “แนวชาตินิยม” และ “แนวสากลนิยม” ความขัดแย้งในลักษณะนี้มีผลกระทบต่อเวียดนามโดยตรง เพราะมีผลในทางปฏิบัติว่า สนับสนุนหรือไม่สนับสนุน (นั่นคือมี “เอกภาพ” หรือ “ไม่มีเอกภาพ” กับ) ผลประโยชน์หรือแนวนโยบายของเวียดนาม

ความขัดแย้งสำคัญคือ ขณะที่เวียดนามและเขมรฝ่ายนิยมเวียดนามต้องการมุ่งที่การต่อต้านจักรวรรดินิยมอเมริกา กลุ่มปารีสต้องการต่อต้านสมเด็จ

เจ้าโรคมสึหนูเป็นสำคัญ แม้กระทั่งเมื่อเจ้าโรคมสึหนูถูกโค่นล้มโดยลอนนอลในปี ค.ศ. 1970 และมีการจัดตั้งแนวร่วมแห่งชาติกัมพูชา (หรือที่รู้จักกันในชื่อย่อภาษาฝรั่งเศสว่า FUNK) เพื่อต่อต้านจักรวรรดินิยมอเมริกา/ลอนนอลตามคำเรียกร้องของอดีตผู้นำกัมพูชาผู้นี้ ก็ยังมีปัญหาความขัดแย้งในการประสานการดำเนินงานปฏิวัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภายหลังจากตกลงหยุดยิงปารีสในเดือนมกราคม ค.ศ. 1973 ฝ่ายเขมรชาตินิยมยังยืนยันความจำเป็นที่จะต้องคงการต่อสู้ด้วยอาวุธต่อไปโดยไม่ยอมเจรจา

ในช่วงนี้เองที่พวก “เขมรเวียดมินห์” ที่ลี้ภัยไปอยู่ในเวียดนาม ก็เริ่มเดินทางกลับมากัมพูชาเพื่อ “ช่วยเหลือ” การกบฏปฏิวัติ ไม่ว่าจะพวกนี้จะมีความจริงใจในการปฏิวัติเพียงใด แต่ในทางปฏิบัติย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะหมายถึงการ “เสริมกำลัง” แก่ฝ่ายนิยมเวียดนามในกัมพูชา³⁸ (โดยที่ฝ่ายเวียดนามเองก็ได้เพิ่มจำนวนทหาร และขยายการปฏิบัติการของตนในกัมพูชามาก่อนหน้านั้นแล้ว) จึงเท่ากับเป็นการตอกย้ำความขัดแย้งและความหวาดระแวงที่มีอยู่เดิม พวกที่กลับมาจากเวียดนามต้องถูกเพ่งเล็ง (โดยไม่จำเป็นต้องเป็นจริงเช่นนั้นเสมอไป) ว่าเป็นศัตรูจากภายนอก เป็นไส้ศึก หรือพวกที่เป็นเขมรเพียงกายแต่ “จิตใจเป็นเวียดนาม” ที่จะเข้ามาสร้างความแตกแยกภายใน และทำให้กัมพูชาตกต่ำอ่อนแออยู่ภายใต้การครอบงำของเวียดนาม พวกนี้ส่วนหนึ่งอยู่ในจำนวนของผู้ที่ถูกกำจัดกวาดล้างในระยะต่อมา

เมื่อพิจารณาย้อนหลังจะเห็นได้ว่า สิ่งที่เป็นความกังวลของกลุ่ม Pol Pot-Ieng Sary ก็คือ การขึ้นำและการครอบงำโดยเวียดนาม แม้ว่าเวียดนามจะมีบทบาทสำคัญในการสู้รบครั้งสำคัญๆ หลายครั้งในสงครามปฏิวัติ โดยเฉพาะในช่วงปี ค.ศ. 1970-1972 (และเมื่อพิจารณาถึงสมารบอินโดจีนโดยรวม การสู้รบส่วนใหญ่ก็อยู่ในเวียดนามนั่นเอง) แต่การที่คอมมิวนิสต์กัมพูชายึดกรุงพนมเปญได้เมื่อวันที่ 17 เมษายน ค.ศ. 1975 ก่อนที่คอมมิวนิสต์เวียดนามจะปลดปล่อยไซ่ง่อน เป็นความพยายามที่จะแสดงให้เห็นว่าเป็นชัยชนะที่ได้มาด้วยตนเอง ไม่ใช่ด้วยความช่วยเหลืออุปถัมภ์ของเวียดนาม³⁹ หากจะพิจารณาย้อนหลัง สิ่งในกลุ่ม Pol Pot-Ieng Sary มุ่งมั่นหลีกเลี่ยงก็คือ สถานการณ์ในลาวภายหลังปี ค.ศ. 1975 ที่ต้องตกอยู่ภายใต้ “สัมพันธภาพพิเศษ” กับเวียดนามนั่นเอง⁴⁰

การปะทะระหว่างกัมพูชาประชาธิปไตยและเวียดนาม ซึ่งเกิดขึ้นเกือบจะในทันทีทันใดภายหลังชัยชนะของทั้ง 2 ประเทศในสงครามปฏิวัติ (จากหลักฐานบางกระแส การปะทะเกิดขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 1973) มีสาเหตุเฉพาะหน้ามาจากปัญหาพรมแดน⁴¹ แต่ที่สำคัญคือ ความเกี่ยวโยงกันระหว่างการต่อสู้แย่งชิงอำนาจกันภายในกัมพูชาและความเคลื่อนไหวทางภายนอก โดยเฉพาะท่าทีการแสดงออกของเวียดนามที่จะสร้างเอกภาพอินโดจีนภายใต้การนำของตนขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการสถาปนาสัมพันธภาพพิเศษกับลาวในปี ค.ศ.1977 หรือความพยายามทุกวิถีทางที่จะล้มล้างกลุ่ม Pol Pot-Ieng Sary ในช่วงปี ค.ศ. 1975-1977 รวมทั้งการลุกฮือขึ้นหลายครั้งในช่วงระยะเวลาใกล้เคียงกันในเขตภาคตะวันออกเฉียงของกัมพูชา อันเป็นเขตอิทธิพลของกลุ่มเขมรนิยมเวียดนาม

เมื่อเวียดนามตัดสินใจใช้กำลังจัดการขั้นเด็ดขาด เพื่อล้มล้างระบอบปกครองกัมพูชาประชาธิปไตยในช่วงปลายปี ค.ศ. 1978 นั้น มีความขัดแย้งจีน-เวียดนาม (ซึ่งโยงไปถึงความขัดแย้งจีน-โซเวียตอีกชั้นหนึ่ง) เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย นอกจากนั้น ที่มีความจำเป็นเฉพาะหน้าก็คือปัญหาความมั่นคงทางพรมแดน และการคุกคามทำลายเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ (เช่นโครงการ “เขตเศรษฐกิจใหม่” ในชนบท) อันเกิดจากการโจมตีของเขมรแดงตามหมู่บ้านพรมแดนเวียดนาม-กัมพูชา)

อย่างไรก็ตาม ข้อที่น่าสังเกตเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็คือ ขนาดและลักษณะของปฏิบัติการทางทหารของเวียดนาม เป็นเพียงการตอบโต้เฉพาะหน้า การทำทลายด้วยกำลัง หรือสะท้อนจุดมุ่งหมายอื่นด้วย แน่นนอนคงจะไม่อาจหาข้อยุติได้แน่ชัดเกี่ยวกับปัญหานี้ แต่ข้อเท็จจริงหลายประการน่าจะชี้เจตนาของฝ่ายเวียดนามได้บ้าง ประการแรก เวียดนามใช้กำลังทั้งหมดถึง 14 กองพล (กำลังพลรวมกันไม่ต่ำกว่า 120,000 คน) มุ่งเข้ายึดพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนครหลวงพนมเปญโดยตรง โดยแทบปราศจากการต่อต้านจากฝ่ายกัมพูชาประชาธิปไตย⁴² ประการต่อมา แม้กระทั่งนักวิชาการนิยมเวียดนามบางคนยังตั้งข้อสังเกตว่า “...การโค่นล้มกัมพูชาประชาธิปไตยคงจะไม่เกิดขึ้น จนกระทั่งหลังจากการยึดอำนาจในเขตตะวันออกเฉียงในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1978 ซึ่งทำให้กลุ่มนิยมเวียดนามถูกทำลายลงไปมากที่สุด” และท้ายที่สุด ในทันทีที่ยึดครองกัมพูชาได้สำเร็จ เวียดนามก็หีบห่อ “สัมพันธภาพพิเศษ” ให้แก่กัมพูชาด้วยการทำสนธิสัญญาสันติภาพ มิตรภาพ

และความร่วมมือ⁴³ กับระบอบเฮงสัมรินที่เวียดนามจัดตั้งขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1979

ซานออยดูจะเชื่อมั่นในการกระทำของคนมาก จนกระทั่งระบอบอย่างเปิดเผย ตรงไปตรงมาว่า “เป็นการกิจศักดิ์สิทธิ์แห่งชาติและหน้าที่ทางสากลที่กำหนดโดยประวัติศาสตร์” ที่จะต้องเข้ามามีส่วนช่วยเหลือชาวกัมพูชา โดยในครั้งนี้เป็น การช่วยด้านทาน “การขยายอำนาจเพื่อครองความเป็นเจ้าของจีน”⁴⁴ ในความเห็นของผู้นำเวียดนาม ดังที่กล่าวยืนยันไว้ ณ สมัชชาครั้งที่ 5 ของพรรคคอมมิวนิสต์ เวียดนามในปี ค.ศ.1982 “สัมพันธภาพพิเศษเวียดนาม-ลาว-กัมพูชาเป็นกฎแห่งพัฒนาการของการปฏิวัติในทั้ง 3 ประเทศ...เป็นเครื่องค้ำประกันที่มั่นคงแห่งหลักการปกป้องเอกราชและอธิปไตยและการสร้างสรรค์ระบบสังคมนิยมในแต่ละประเทศบนคาบสมุทรอินโดจีน”⁴⁵ ที่ที่ดังกล่าวนี้ ได้รับการดักย้ายืนยันตลอดมา รวมทั้งโดยที่ประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศอินโดจีนเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1983 และโดยสมัชชาครั้งที่ 6 พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1986

อย่างไรก็ดี ผู้นำนักของการอ้างการคุกคามและการแทรกแซงจากจีนเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่การดำรงสัมพันธภาพพิเศษระหว่าง 3 ชาตินิยมอินโดจีน ดูจะลดลงไปมากเมื่อคำนึงถึงความพยายามของซานออยที่จะควบคุมเพื่อนบ้านอินโดจีนของตนแทบจะในทุกด้าน โดยเฉพาะในการกำหนดนโยบายต่างประเทศและความมั่นคง ดังจะเห็นได้จากการจัดประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศและการประชุมสุดยอดของ 3 ชาตินิยมอินโดจีนอย่างสม่ำเสมอตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1980 ยิ่งไปกว่านั้น หากพิจารณาการอพยพของพลเรือนชาวเวียดนาม (นอกเหนือไปจากกองทัพที่ยึดครองอยู่) เข้าไปตั้งหลักแหล่งทำมาหากินอยู่ในกัมพูชากายหลังชัยชนะทางทหารในปี ค.ศ. 1978 ก็ยังทำให้เห็นว่า การรุกรานของเวียดนามไม่น่าจะเป็นเพียงการขจัดปัญหาการคุกคามจากจีนหรือกัมพูชาประชาธิปไตยเท่านั้น แต่ดูจะแสดงถึงแนวโน้มระยะยาวของเวียดนามที่จะครอบงำอินโดจีนทั้งหมด

หากจะถือเอาทำที่ที่ประกาศไว้ ณ สมัชชาครั้งที่ 5 ของพรรคคอมมิวนิสต์ เวียดนามที่อ้างถึงแล้วเป็นเครื่องชี้เจตนารมณ์พื้นฐาน ก็จะได้เห็นว่า ความปรารถนาที่จะมีอำนาจเหนืออินโดจีนทั้งหมด นอกจากจะเป็นความจำเป็นทางยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงปลอดภัยแล้ว ยังหมายถึงการสร้างหลักประกันให้แก่ผลสำเร็จใน

การปฏิวัติและการสร้างสรรค์สังคมนิยมต่อไปในอนาคตด้วย ความจำเป็นในลักษณะนี้ มิใช่แต่เพียงความเป็นไปได้ในการรวมทรัพยากรเพื่อสร้าง “สังคมนิยมระดับภูมิภาค”⁴⁶ ขึ้นเท่านั้น แต่ที่สำคัญคือ เสถียรภาพทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองของเวียดนามตอนใต้ ซึ่งยังเปราะบางอย่างยิ่ง จะถูกกระทบกระเทือนอย่างสำคัญ หากถูกคุกคามจากเพื่อนบ้านโดยเฉพาะกัมพูชา⁴⁷

ด้านหนึ่งนั้น การคุกคามของกัมพูชาประชาธิปไตยมีผลในทางคุกคามความสำเร็จของโครงการเศรษฐกิจ อย่างเช่น “เขตเศรษฐกิจใหม่” ดังได้กล่าวแล้วในทางการเมือง ผู้นำเวียดนามหัวรุนแรงไม่เพียงแต่ลู่ทางความเป็นไปได้ของการลุกฮือของประชาชนในเวียดนามตอนใต้เท่านั้น แต่รวมไปถึงความเข้าใจที่ว่าแนวคิดเกี่ยวกับ “ความเป็นกลาง” ยังคงเป็นที่นิยมอยู่ในบรรดาชนชั้นนำในเวียดนามได้จำนวนมาก ดังนั้นหากกัมพูชาเป็นกลางทางการเมือง และได้รับความช่วยเหลือจากตะวันตกจนฟื้นฟูก้าวหน้าขึ้นมา ในขณะที่เวียดนามอยู่ในสภาพตกต่ำล้าหลัง ผลกระทบที่จะมีต่อเสถียรภาพทางการเมืองในเวียดนามใต้ (หรือแม้กระทั่งต่อเวียดนามทั้งหมด) คงจะพอดูคาดคะเนได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ดังข้อสังเกตของ Nayan Chanda ก็คือ

“หากจะให้ระบบการเมืองเวียดนามมั่นคงอยู่ต่อไป เพื่อนบ้านอินโดจีนจะต้องอยู่ภายในกรอบอุดมการณ์และนโยบายต่างประเทศรอบเดียวกันและถ้าจะให้ดี ก็จะต้องอยู่ในระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ใกล้เคียงกันด้วย”⁴⁸

สำหรับเวียดนาม การธำรงรักษาและพัฒนาระบบสังคมนิยม จึงเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับการสร้างสรรค์จรรโลงเอกภาพอินโดจีน อย่างไรก็ตามเป้าหมายทางนโยบายพื้นฐานนี้ ไม่เพียงแต่มีปัญหาว่ามีความชอบธรรมเพียงใด เพราะความสำเร็จของนโยบายย่อมหมายถึง ความสำเร็จในการควบคุมและครอบงำชาติเพื่อนบ้านที่อ่อนแอกว่าเท่านั้น แต่ที่สำคัญคือ เป็นไปได้หรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสภาวะการณ์ต่างๆ เปลี่ยนไป ฮานอยยังจะยืนยันการยึดมั่นในแนวทางนี้ต่อไปหรือไม่

ไม่ว่าเวียดนามจะสามารถอ้างความชอบธรรมในการรุกรานและยึดครองกัมพูชาอย่างไรก็ตาม โอกาสของเวียดนามที่จะลงหลักปักฐานให้มั่นคงเข้มแข็งในดินแดนนี้ถูกท้าทายอย่างรุนแรงจากโลกภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

จากอาเซียน จีน และมหาอำนาจอื่นๆ แม้กระทั่งโซเวียตที่ทำให้การสนับสนุนฮานอย มาโดยตลอดก็เริ่มเปลี่ยนท่าทีของตนในช่วงครึ่งหลังศตวรรษ 1980 ยิ่งไปกว่านั้น ภาวะเสื่อมทรุดทางเศรษฐกิจของเวียดนามเองที่ปรากฏชัดมาตั้งแต่ปลายทศวรรษ ก่อนหน้านั้น ก็จะไม่เกื้อหนุนแนวทางนโยบายดังกล่าว

สภาวะการณ์เช่นนี้มีอิทธิพลหรือไม่ เพียงใด ในการผลักดันให้ฮานอย เปลี่ยนทิศทางนโยบายของตน ในที่นี้จะพิจารณาผลกระทบจากความสัมพันธ์ของ เวียดนามกับมหาอำนาจ โดยเฉพาะจีน โซเวียต และสหรัฐอเมริกา และพาดพิง ไปถึงความสัมพันธ์กับอาเซียนด้วยบางส่วน

4. เวียดนามกับมหาอำนาจและอาเซียน

ความสัมพันธ์กับจีนและโซเวียตเป็นปัจจัยหลักประการหนึ่งในการกำหนด ท่าทีด้านนโยบายต่างประเทศของเวียดนามภายหลังปี ค.ศ.1975 ลักษณะเด่นของ อิทธิพลทางภายนอกต่อท่าทีของฮานอยในช่วงนี้คือ ความขัดแย้งจีน-เวียดนามที่ คูกุ่นมานาน และเริ่มปะทุขึ้นเป็นความรุนแรงเมื่อสงครามอินโดจีนกำลังจะยุติ ถูกดึงเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองสามเส้า จีน-สหรัฐอเมริกา-โซเวียต ซึ่งค่อยๆ พัฒนาไปในทางความร่วมมือทางยุทธศาสตร์ระหว่างจีนและสหรัฐอเมริกาเพื่อ ต่อต้านมอสโก ในสภาวะการณ์เช่นนี้ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อวอชิงตันมีท่าที แน่ชัดที่จะร่วมมือกับจีนมากกว่าจะสนใจปรับความสัมพันธ์กับเวียดนาม ฝ่ายนี้ก็ดู จะไม่มีทางเลือกนอกจากจะถูกผลักดันให้ไปพึ่งพาโซเวียต

ท่าทีของสหรัฐอเมริกาน่าจะมีความสำคัญไม่น้อยต่อการตัดสินใจของผู้นำ เวียดนามในช่วงนี้ กล่าวคือ เมื่อจิมมี คาร์เตอร์เข้ามาดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี ในเดือนมกราคม ค.ศ. 1977 นั้น รัฐบาลสหรัฐอเมริกาเริ่มมีท่าทีประนีประนอมกับ เวียดนามมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากกรณีการไม่คัดค้านการที่สาธารณรัฐสังคมนิยม เวียดนามเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติในเดือนกันยายนปีนั้น และในปี ต่อมาสหรัฐอเมริกาก็เกือบจะได้ปรับความสัมพันธ์กับเวียดนาม หากวอชิงตันไม่ เปลี่ยนใจเสียก่อน เพราะเกรงว่าจะไปกระทบกระเทือนความสัมพันธ์กับจีนที่กำลัง ดีวันดีคืน คาร์เตอร์ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ในบันทึกความทรงจำ “ความเคลื่อนไหว ในเรื่องของจีนมีความสำคัญสูงสุด ดังนั้น หลังจากได้ประเมินดูแล้ว 2-3 สัปดาห์

ข้าพเจ้าก็ตัดสินใจระงับเรื่องเวียดนามไว้ก่อนจนกว่าเราจะได้ทำความตกลงกับ บักกิ้งให้เป็นที่ยอมรับ⁴⁹ แน่نون ดังจะให้เห็นต่อไปว่า ท่าทีของฮานอยเอง ก็มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา แต่สำหรับเวียดนามแล้ว ทางเลือกดูจะมีน้อยกว่า

ดังนั้น ฮานอยจึงตัดสินใจเข้าร่วมกลุ่มเศรษฐกิจโซเวียตในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1978 และในเดือนต่อมา ที่ประชุมเต็มคณะครั้งที่ 4 ของคณะกรรมการกลาง (สมัชชาครั้งที่ 4) ก็มีมติว่า จีนเป็นศัตรูหลักเฉพาะหน้า เมื่อประกอบกับปัญหา ชาวจีนในเวียดนามที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลและปัญหา กัมพูชาที่ปะทุรุนแรงในช่วงระยะไล่เลี่ยกัน ความสัมพันธ์จีน-เวียดนามก็ถึงจุด แดกหัก

ความจริงแล้ว นโยบายที่ค่อนข้างโดดเด่นมาโดยตลอดของบักกิ้งต่อกัมพูชา ก็คือ การยอมรับและสนับสนุนความเป็นกลางของกัมพูชา⁵⁰ แม้กระทั่งเมื่อความ ขัดแย้งเวียดนาม-กัมพูชาปะทุรุนแรงมากขึ้นในช่วงปี ค.ศ.1977-1978 ท่าทีของจีน ก็ยังคงระมัดระวัง โดยจะเห็นได้จากความช่วยเหลือที่ให้แกกัมพูชาประชาธิปไตย ยังอยู่ในระดับจำกัด จนกระทั่งเมื่อความขัดแย้งนี้พัฒนาไปจนเกือบเป็นสงคราม เต็มรูปแล้วนั่นเอง ที่จีนละทิ้งท่าทีที่พอจะกล่าวได้ว่า “เป็นกลาง” ของตนแล้ว เริ่มทุ่มเทความช่วยเหลือสนับสนุนแก่ฝ่ายกัมพูชาประชาธิปไตยอย่างขนานใหญ่⁵¹ ตัวแปรสำคัญที่ทำให้บักกิ้งเปลี่ยนท่าทีที่ก็น่าจะได้แก่สถานการณ์ทางภายนอกนั่นเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่เวียดนามตัดสินใจเข้าไปพึ่งพาโซเวียตมากขึ้น

ความริ้วฉานจีน-เวียดนามในช่วงนี้ จึงเป็นปฏิกิริยาลูกโซ่ต่อกันและกัน โดยส่งผลกระทบรุนแรงต่อปัญหาความสัมพันธ์เวียดนาม-กัมพูชา กล่าวคือ ในช่วง นี้เองที่เวียดนามเห็นว่า จีนกำลังคุกคามตนจาก 2 ทิศทาง⁵² และจากความเข้าใจ เช่นนี้เอง ที่ฮานอยตัดสินใจกำจัดรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยด้วยกำลังในที่สุด โดยถือเอาความสำเร็จในการลงนามในสนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือกับ โซเวียต ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1978 (ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นผลมาจากปฏิกิริยา ของมอสโค ที่มีต่อการลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพและมิตรภาพระหว่างจีน และญี่ปุ่นในเดือน สิงหาคมก่อนหน้านั้นด้วย) เป็นช่วงจังหวะสำคัญในการตัดสินใจ ุกรรณกัมพูชาทางทหารในช่วงปลายปีนั่นเอง

สนธิสัญญานี้ ไม่อาจยับยั้งการตอบโต้ “สั่งสอน” ทางทหารจากจีนในช่วงเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคมปีต่อมา ยิ่งไปกว่านั้น ฮานอียังต้องเผชิญกับการต่อต้านทางการทูตโดยการเรียกร้องของทั้งจีนและอาเซียนที่อาศัยสหประชาชาติเป็นเวทีสำคัญ ด้วยเหตุที่อาเซียนมีข้อเคลือบแคลงเกี่ยวกับเจตนารมณ์และบทบาทของจีนในภูมิภาคนี้ ดังนั้น การทูตของจีนจึงพยายามย้่าที่ “หลักการ” แห่งการไม่รุกรานกันและกัน เคารพในเอกราชและอธิปไตยของกันและกัน อันเป็นสิ่งที่สหประชาชาติยึดมั่น ยิ่งไปกว่านั้น จีนยังพยายามย้่าให้เห็นถึงบทบาทของโซเวียตที่ให้การสนับสนุนเวียดนามอยู่ ทำให้การรุกรานกัมพูชาครั้งนี้ดูคล้ายเป็นส่วนหนึ่งของแผนการขยายอำนาจและอิทธิพลของเวียดนามและโซเวียตในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และที่สำคัญก็คือ ปักกิ่งยืนยันหนักแน่นตลอดเวลา (ซึ่งสอดคล้องกับท่าทีของจีนตั้งแต่ก่อนหน้านั้นมาโดยตลอด) ว่ามิได้ปรารถนาที่จะจัดตั้งรัฐบาลนิยมจีนขึ้นในกัมพูชา เพียงแต่ต้องการระบอบปกครองที่เป็นเอกราชและเป็นกลางเท่านั้น

จีนยืนยันแข็งกร้าวในท่าทีนี้มาโดยตลอด โดยเรียกร้องให้เวียดนามถอนทหารออกไปจากกัมพูชาโดยไม่มีเงื่อนไข (รวมทั้งถือเอาเรื่องนี้เป็น “อุปสรรค” หนึ่งในสามประการ ในการปรับความสัมพันธ์กับมอสโคว์) พร้อมกันนั้นก็สนับสนุนกองกำลังฝ่ายต่อต้าน ซึ่งต่อมา ได้ร่วมกันจัดตั้งรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตยโดยมีสมเด็จเจ้าจันโรดิสีหนูเป็นผู้นำ เพื่อผลในการแสวงหาการสนับสนุนทางการทูตกดดันเวียดนามโดยตรงอีกทางหนึ่ง

ประเทศไทย ซึ่งเป็นประเทศ “ด่านหน้า” ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากนโยบายก้าวร้าวรุกรานของเวียดนาม ไม่ว่าจะในปัญหาผู้ลี้ภัยหรือความมั่นคงชายแดน ก็ได้ร่วมมือกับจีนอย่างใกล้ชิดในเรื่องนี้ แต่เงื่อนไขสำคัญของความสำเร็จทางการทูตของจีน คือ การที่อาเซียนมีบทบาทสำคัญในการต่อต้านคัดค้านนโยบายดังกล่าวของฮานอียโดยเฉพาะในสหประชาชาติ ในระยะแรกนั้น จีนและอาเซียนยังมีความเห็นแตกต่างกันอยู่บ้างในการหาทางทำความเข้าใจในปัญหากัมพูชากล่าวคือ แม้ว่าปักกิ่งจะสนับสนุนอาเซียนในอันที่จะให้มีการตกลงทางการเมืองอย่าง “สมบูรณ์แบบ” แต่ปักกิ่งก็เห็นว่า จำเป็นจะต้องสร้างเงื่อนไขเพื่อเป้าหมายดังกล่าวให้พร้อมเสียก่อน นั่นคือ ดังที่หนังสือพิมพ์ People's Daily ระบุไว้ตั้งแต่เดือนธันวาคม ค.ศ. 1979 ว่า “...ด้วยการเสริมสร้างแพนที่จะลดการ

สนับสนุนแก้มพูชาประชาธิปไตย และเพิ่มความเสียหายให้แก่กองกำลังเวียดนามผู้รุกรานในกัมพูชาเท่านั้น ที่กำลังฝ่ายรุกรานดังกล่าวจะถูกบีบคั้นให้ถอนไปจากประเทศนี้ได้ อันจะเป็นการวางรากฐานสำหรับการตกลงปัญหาแก้มพูชาอย่างยุติธรรมต่อไป”⁵³

อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ประมาณปี ค.ศ. 1983 ปักกิ่งก็เริ่มผ่อนคลายท่าทีของตนต่อเวียดนามลงไป แม้จะยังยืนยันหนักแน่นที่จะให้การสนับสนุนเขมรแดง อันเป็นกองกำลังต่อต้านที่เข้มแข็งที่สุดอยู่ต่อไป แต่จีนก็แสดงความพร้อมที่จะเจรจาเพื่อปรับความสัมพันธ์กับเวียดนาม หากฝ่ายนี้จะยอมรับอย่างเปิดเผยที่จะค่อยๆ ถอนทหารจากกัมพูชาทั้งหมดในที่สุด พร้อมทั้งย้ายการสนับสนุนให้ประชาชนกัมพูชามีโอกาสกำหนดชะตาชีวิตทางการเมืองของตนเอง ภายหลังจากถอนทหารและให้กัมพูชาเป็นชาติ “เอกราช รักสงบ เป็นกลาง และไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด”⁵⁴

การเปลี่ยนแปลงท่าทีเช่นนี้ ดูจะเกี่ยวข้องกับโดยตรง กับความสัมพันธ์จีน-โซเวียตที่เริ่มคลี่คลายไปในทางการแสวงหาการเจรจาเพื่อปรับความสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยเฉพาะตั้งแต่ประมาณปี ค.ศ. 1982 อันเป็นช่วงเดียวกันกับที่ปักกิ่งประกาศดำเนินนโยบายต่างประเทศ “อิสระ” ด้วยจุดมุ่งหมายของจีนก็คือ หวังอาศัยท่าทียืดหยุ่นของตนโน้มน้าวให้มอสโกผ่อนคลายการสนับสนุนเวียดนามลง อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์จีน-โซเวียตได้เข้ามามีผลกระทบสำคัญต่อปัญหาแก้มพูชาอย่างสำคัญก็ต่อเมื่อนายมิกฮาอิล กอร์บาชอฟขึ้นมาเป็นผู้นำโซเวียตในปี ค.ศ. 1985

ในฐานะที่เป็นขบวนการคอมมิวนิสต์ที่ก่อกำเนิดขึ้นมาโดยคำริขององค์การคอมมิวนิสต์สากล ที่มีศูนย์กลางอยู่ที่มอสโก (นอกเหนือไปจากแรงผลักดันและเป้าหมายทางชาตินิยมของขบวนการนี้) คอมมิวนิสต์เวียดนามย่อมมีความผูกพันกับโซเวียตอย่างใกล้ชิดมาตั้งแต่เริ่มต้น แม้ว่ากระทั่งช่วงหลังสงครามอินโดจีนครั้งที่ 1 แล้วมอสโกก็ยังไม่มีใครใฝ่ใจและให้ความสำคัญต่อประเทศนี้มากนักก็ตาม⁵⁵ แต่ความขัดแย้งจีน-โซเวียต โดยเฉพาะภายหลังการสิ้นอำนาจของกรุสชอฟในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1964 ก็มีผลทำให้มอสโกต้องเปลี่ยนท่าทีหันมาให้การสนับสนุนช่วยเหลือเวียดนามในสงครามที่กำลังขยายตัวออกไปกับสหรัฐอเมริกา จนได้รับชัยชนะและปลดปล่อยเวียดนามได้ได้ในที่สุดในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1975

กล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์จีน-โซเวียตเป็นปัจจัยสำคัญ ที่เพิ่มความผูกพัน

ใกล้ชิดระหว่างเวียดนามและโซเวียต โดยที่ฮานอยเองก็ตระหนักดีว่า ทั้งสามมหาอำนาจนี้ต่างก็มีได้มีความจริงใจที่จะช่วยเหลือเวียดนาม แต่ต่างฝ่ายต่างมุ่งที่ผลประโยชน์ทางยุทธศาสตร์ของตนเป็นสำคัญ⁵⁶

อย่างไรก็ดี ภายหลังจากสงครามเวียดนาม เมื่อความขัดแย้งจีน-เวียดนามปะทุขึ้นอย่างเปิดเผย จนนำไปสู่การรุกรานกัมพูชาโดยเวียดนามและการทำสงคราม “สั่งสอน” เวียดนามโดยจีนดังกล่าวแล้ว สัมพันธภาพฮานอย-มอสโกก็พัฒนาไปจนเป็นพันธมิตรใกล้ชิด ความขัดแย้งจีน-เวียดนามเปิดโอกาสให้มอสโกสร้างแนวปิดล้อมจีนทางตอนใต้ และขยายอิทธิพลเข้ามาในอินโดจีนได้สำเร็จ รวมทั้งการได้สิทธิในการใช้ฐานทัพที่อ่าวคัมรานห์และดานังในเวียดนามตั้งแต่ปี ค.ศ. 1979 แต่โซเวียตก็ต้องจ่ายคุณค่าทดแทน ทั้งในแง่ของความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการทหาร ตลอดจนการสนับสนุนทางการเมืองและการทูตแก่เวียดนามที่อยู่ในภาวะโดดเดี่ยวและถูกกดดันในด้านต่างๆ

ในสายตาของนักสังเกตการณ์บางคน ความขัดแย้งจีน-โซเวียตนับเป็นโอกาสที่ “พระเจ้าประทานให้แก่สหภาพโซเวียต”⁵⁷ แม้ว่าการเข้ามาปรากฏตัวทางทหารของฝ่ายนี้ โดยเฉพาะที่อ่าวคัมรานห์ จะมีนัยในทางการให้ความคุ้มครองแก่เวียดนามจากการโจมตีโดยจีน และการให้หลักประกันด้านการขนส่งอาวุธและสินค้าอื่นๆ ให้แก่เวียดนามทางทะเล แต่เมื่อพิจารณาถึงขนาดของที่ตั้งทางทหาร ทั้งกำลังทางเรือและทางอากาศแล้ว ก็จะสามารถเห็นได้ว่าเป็นเรื่องของผลประโยชน์ทางยุทธศาสตร์โดยตรงของมอสโกมากกว่า

การเข้ามาใช้ประโยชน์ด้านนี้โดยโซเวียต กล่าวได้ว่าค่อยๆ เริ่มมาตั้งแต่เมื่อสงครามเวียดนามยุติ กล่าวคือ นายทหารเรือโซเวียตได้เข้ามาตรวจสอบอ่าวคัมรานห์ภายในเวลาไม่กี่ชั่วโมง หลังจากที่ฝ่ายคอมมิวนิสต์ยึดได้ในเดือนเมษายน ค.ศ. 1975 และหลังจากนั้น ภายในเวลาไม่กี่วัน ก็มีการซ่อมแซมสถานีเรดาห์ที่อ่าวนี้และที่อื่นๆ ตลอดชายฝั่งทะเลตะวันออก ให้ใช้การได้โดยช่างเทคนิคโซเวียต และจากนั้นการใช้ประโยชน์จากอ่าวนี้และที่อื่นๆ รวมทั้งดานัง ก็ค่อยๆ ขยายจากการเข้ามาจอดทอดสมอโดยเรือโซเวียต มาเป็นการใช้เป็นที่ฐานทัพในที่สุดตั้งแต่ปี ค.ศ. 1979⁵⁸

ลักษณะการเข้ามาใช้ประโยชน์มีหลายประการด้วยกัน คือ การใช้เป็น

ฐานทัพเรือได้นำซึ่งนับว่าเป็นผลประโยชน์ทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุดสำหรับโซเวียต การใช้เป็นฐานทัพนอกแผ่นดินใหญ่โซเวียตตามยุทธศาสตร์การขยายแสนยานุภาพทางทหารในลักษณะนี้ในย่านแปซิฟิก การใช้เป็นศูนย์เก็บรวบรวมข่าวกรอง และการใช้เป็นสถานพักผ่อนบำรุง เป็นต้น ในช่วงทศวรรษ 1980 ก่อนที่จะค่อยๆ ลดการใช้ฐานทัพในเวียดนามลงไป จะมีเรือโซเวียต (รวมทั้งเรือได้นำ) เข้ามาจอดใช้ประโยชน์ไม่น้อยกว่า 25-30 ลำในแต่ละวัน⁵⁹

จะเห็นได้ว่า ที่ตั้งทางทหารและลักษณะการใช้ดังกล่าวนี้ ไม่เพียงแต่เกินความจำเป็นด้านการป้องกันเท่านั้น แต่ยังไม่สอดคล้องกับความต้องการทางยุทธศาสตร์ของเวียดนาม ที่มีรากฐานอยู่ที่กำลังทางบกอีกด้วย กำลังทางนาวิกของโซเวียตมีเป้าหมายอยู่ที่จีนและสหรัฐอเมริกามากกว่า โดยที่กำลังทางอากาศก็มีศักยภาพที่จะปฏิบัติการหรือคุกคามต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ทั้งหมด ที่ตั้งทางทหารของโซเวียตในประเทศนี้สนองความต้องการทางยุทธศาสตร์ของมอสโกโดยตรงอย่างปราศจากข้อสงสัย แม้กระทั่งการจัดตั้งระบบป้องกันทางอากาศในเวียดนามก็เพื่อปกป้องที่ตั้งทางทหารเหล่านี้

อย่างไรก็ตาม โซเวียตก็ต้องจ่ายคุณค่าทดแทนอย่างมหาศาลแก่ผลประโยชน์ที่ได้รับเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นแง่ของภาระทางการเงินหรือโอกาสทางการทูตที่ต้องถูกจำกัดลงไป โดยเฉพาะในการขยายการติดต่อสัมพันธ์กับกลุ่มอาเซียน

ที่เห็นได้ชัดที่สุดก็คือ ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและทางทหารที่ต้องให้แก่เวียดนามเพิ่มสูงขึ้นทุกที โดยเฉพาะความช่วยเหลือทางทหารนั้นเมื่อถึงทศวรรษ 1980 ก็ตกเป็นภาระของโซเวียตแทบทั้งหมด คือ ร้อยละ 97 (ที่เหลืออีกร้อยละ 2 เป็นภาระของเยอรมนีตะวันออก และร้อยละ 1 เป็นของสาธารณรัฐเชกและโปแลนด์รวมกัน) และเมื่อคิดเป็นตัวเงินความช่วยเหลือด้านนี้โดยโซเวียตได้เพิ่มจาก 44.7 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯในปี ค.ศ. 1976 มาเป็นประมาณ 1.7 และ 1.5 พันล้านเหรียญสหรัฐฯในปี ค.ศ. 1985 และ 1986 ตามลำดับ⁶⁰ แม้ว่าเมื่อเงินบุกโจมตีเวียดนามในเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม ค.ศ. 1979 โซเวียตจะไม่ได้เข้าไปช่วยเหลือโดยตรงทั้งๆ ที่มีสนธิสัญญาพันธมิตรกันอยู่ (ฮานอยเองอ้างว่าไม่ต้องการให้เข้าไปช่วยเหลือและต้องการให้ “ชัชชนะ” ที่ได้รับเป็นของเวียดนามเอง) แต่ภาระความช่วยเหลือด้านอาวุธยุทธโปกรณ์สำหรับเผชิญกับการคุกคามจากจีน

ในลักษณะนี้ก็เพิ่มสูงขึ้นอย่างมหาศาล

ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจก็เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วภายหลังสงครามเวียดนามเช่นเดียวกัน กล่าวคือ เพิ่มจากประมาณ 80 ล้านดอลลาร์ต่อปีระหว่าง ค.ศ. 1955-1960 และ 103.2 ล้านดอลลาร์ต่อปีระหว่าง ค.ศ. 1961-1965 มาเป็น 360 ล้านดอลลาร์ต่อปี ระหว่าง ค.ศ. 1976-1980 ตัวเลขนี้เพิ่มขึ้นเป็น 2 เท่าในระยะ 5 ปีต่อมา คือ 797.5 ล้านดอลลาร์ระหว่าง ค.ศ. 1981-1985 จนกระทั่งถึง 2,088 ล้านดอลลาร์ ในช่วง ค.ศ. 1986-1990⁶¹

การพึ่งพาทางเศรษฐกิจของเวียดนามต่อโซเวียตเมื่อถึงช่วงนี้ กล่าวได้ว่าอยู่ในระดับ “เบ็ดเสร็จ”⁶² โดยมีพันธกรณีอย่างเป็นทางการ เริ่มตั้งแต่การเข้าร่วมกลุ่มเศรษฐกิจโซเวียตในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1978 สนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือเดือนพฤศจิกายนปีเดียวกัน USSR-Vietnam Long-Term Programme for Economic, Scientific and Technological Co-operation (ตุลาคม ค.ศ. 1983) ไปจนถึง Joint Declaration ที่เลขาธิการพรรค Le Duan ได้ร่วมแถลงกับนายมิคาอิล กอร์บาชอฟ ผู้นำคนใหม่ของโซเวียต ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1985 เป็นต้น

ตั้งแต่มีการทำสนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือระหว่างกันในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1978 โซเวียตได้ช่วยเหลือเวียดนามในโครงการก่อสร้างถึง 250 โครงการ ซึ่งรวมไปถึงโรงงานและโรงไฟฟ้าพลังน้ำ และยังมีส่วนเกือบสองในสามของการค้ากับต่างประเทศของเวียดนามทั้งหมด พร้อมกันนั้นก็เป็นผู้จัดส่งผลิตภัณฑ์น้ำมันเกือบทั้งหมดที่ใช้ในเวียดนาม ประมาณสามในสี่ของปุ๋ย และประมาณร้อยละ 40 ของผลิตภัณฑ์เหล็กกล้า ที่เวียดนามต้องการ

นอกเหนือไปจากภาระการให้ความช่วยเหลือทั้งทางทหารและเศรษฐกิจดังกล่าวนี้แล้ว ความผูกพันกับเวียดนามในส่วนที่เกี่ยวกับปัญหาแกมพูชา ก็ทำให้มอสโกเสื่อมเสียภาพพจน์ไปไม่น้อยแม้จะยังมีข้อถกเถียงกันว่าโซเวียตมีบทบาทหรือไม่เพียงใด ในการวางแผนการรุกรานแกมพูชา (ยุทธวิธีในการรุกเข้าไปในแกมพูชาแบบสายฟ้าแลบนั้น เป็นแบบฉบับโซเวียตอย่างแน่ชัด) แต่ที่แน่นอนก็คือ โซเวียตเป็นฝ่ายให้การช่วยเหลือด้านอาวุธยุทธโปกรณ์ รวมทั้งการช่วยขนส่งลำเลียงทางอากาศแก่ทั้งเวียดนามผู้รุกรานและรัฐบาลใหม่แกมพูชาที่เวียดนามจัดตั้งขึ้นในพนมเปญในปี ค.ศ. 1979 นั่นคือ ไม่เพียงแต่โซเวียตจะเป็นผู้แบกรับภาระค่า

ใช้จ่ายส่วนใหญ่ (ประมาณร้อยละ 80) ของปฏิบัติการของเวียดนามในกัมพูชาเท่านั้น แต่ในช่วงปี ค.ศ. 1980-1984 ความช่วยเหลือทางอาวุธยุทธโปกรณ์ที่ให้แก่ พนมเปญก็เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 500⁶³ ทั้งนี้ยังไม่นับความช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจ และอื่นๆ ที่ให้แก่ระบอบปกครองนี้

การสนับสนุนช่วยเหลือเวียดนามในปัญหา กัมพูชา รวมทั้งปัญหาผู้ลี้ภัยที่ หลั่งไหลออกจากประเทศเวียดนามเอง ย่อมหมายถึงการปกป้องฮานอยในทาง การเมืองและการทูตบนเวทีการเมืองระหว่างประเทศด้วย แน่นนอนการโดดเดี่ยวของ เวียดนามเป็นผลประโยชน์ต่อมอสโกทางอ้อม กล่าวคือ ทำให้เวียดนามต้องพึ่งพา โซเวียตทั้งทางเศรษฐกิจ ทางทหาร ทางการเมืองและการทูต แต่การปกป้อง สนับสนุนสิ่งที่ยากยิ่งต่อการยอมรับของประชาคมโลกโดยทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นการ รุกรานเพื่อนบ้าน หรือการปล่อยปะละ (หรือที่จริงอาจจะผลักดัน) ประชากรที่ตน ไม่ต้องการให้ลี้ภัยออกมา เป็นภาระแก่เพื่อนบ้านโดยทั่วหน้า ย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะ ทำให้ภาพพจน์และเกียรติภูมิของมอสโกตกต่ำอย่างยิ่งในสายตาของชาติที่ไม่ใช่ คอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะกลุ่มอาเซียน แม้ว่าฮานอย จะตอบแทนด้วยการสนับสนุนนโยบายโซเวียตในเกือบจะทุกเรื่อง ตั้งแต่ อัฟกานิสถานไปจนถึงจุดยืนของมอสโกในเรื่องการเจรจาสถาบันกับสหรัฐอเมริกา แต่ก็ดูจะไม่อาจชดเชยเกียรติภูมิทางการทูตของโซเวียตที่สูญเสียไปดังกล่าวได้⁶⁴

ในทางตรงกันข้าม ความร่วมมือทางทหาร โดยเฉพาะการให้โซเวียต ใช้ฐานทัพในเวียดนาม การช่วยเหลือสนับสนุนเวียดนามในกัมพูชา ตลอดจนใน ปัญหาผู้ลี้ภัยดังได้กล่าวแล้วย่อมเป็นธรรมดาอยู่เองที่จะก่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับ “การคุกคาม” ของพันธมิตร 2 ชาตินี้ในหมู่ชาติที่มีโซเวียตเป็นคอมมิวนิสต์ในเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ อย่างน้อยที่สุดพันธมิตรโซเวียต-เวียดนามถูกเพ่งเล็งว่ามีผล อย่างสำคัญต่อการทำให้ความขัดแย้งตึงเครียดและความไร้เสถียรภาพในภูมิภาค ยืดเยื้ออยู่ต่อไป นับเป็นการตอกย้ำความหวาดระแวงที่มีอยู่แล้วให้ลึกล้ำยิ่งขึ้นไปอีก

เมื่อมาถึงจุดนี้ก็ดูเหมือนว่า หากมอสโกจะต้องเลือกเอาระหว่างประโยชน์ จากการสนับสนุนช่วยเหลือเวียดนาม และโอกาสที่สูญเสียไปในการที่จะปรับและ/ หรือขยายความสัมพันธ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับจีนและอาเซียน การตัดสินใจคง จะต้องยากลำบากยิ่งขึ้นกว่าในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา กล่าวคือ ตลอด 1 ทศวรรษ

นับตั้งแต่มีการลงนามในสนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือ ค.ศ. 1978 โซเวียต
ดูจะไม่ถึงเลที่จะเลือกสนับสนุนฮานออยอย่างเหนียวแน่นคงเส้นคงวา⁶⁶ แต่เมื่อถึง
ปลายทศวรรษ 1980 เมื่อความจำเป็นด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเสื่อมทรุด
ทางเศรษฐกิจภายในโซเวียต และความล้าหลังทางเทคโนโลยี ทำให้ต้องใช้นโยบาย
ปฏิรูปทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง มอสกอก็จำเป็นต้องประเมินท่าทีด้าน
ต่างประเทศและความมั่นคงของตนเสียใหม่ รวมไปถึงการทบทวนความสัมพันธ์ที่มี
ต่อทั้งโลกคอมมิวนิสต์และโลกที่ 3 ที่ผู้นำโซเวียตเคยให้ความสำคัญอย่างยิ่ง

ประการสำคัญที่สุดคือ การปรับความสัมพันธ์กับจีนได้กลายมาเป็นความ
จำเป็นเร่งด่วนสำหรับมอสโก ซึ่งพร้อมกันนั้นก็แสดงความสนใจที่จะขยายความ
สัมพันธ์กับชาติอาเซียนด้วย ปัญหาที่มอสโกอันเป็นอุปสรรคสำคัญในเรื่องนี้
จึงจำเป็นจะต้องขจัดออกไปให้พ้นทาง (ไม่ว่าจะเป็นการ “แก้” ปัญหาได้จริงๆ
หรือไม่ก็ตาม) จึงเป็นธรรมดาอยู่เอง ที่โซเวียตต้องแสดงความพร้อมและความ
เต็มใจที่จะให้ความร่วมมือในความพยายามหาทางทำความเข้าใจในปัญหานี้ อันเป็น
ท่าทีที่เห็นได้ชัดระหว่างการเยือนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของผู้นำระดับสูงของโซเวียต
และระหว่างการเดินทางไปเยือนมอสโกของนายกรัฐมนตรีพลเอกเปรม ติณสูลานนท์
ของไทยในปี ค.ศ. 1988⁶⁷

แม้ว่าผู้นำโซเวียตจะไม่เคยแสดงการกดดันเวียดนามโดยตรงในปัญหานี้
แต่การแสดงออกในลักษณะนั้น ก็ย่อมจะเป็นสัญญาณที่ค่อนข้างแน่ชัดประการหนึ่ง
ที่สำคัญที่สุดก็คือ ไม่เพียงโซเวียตและจีนจะมีท่าทีเข้าใจกันได้ในเรื่องนี้โดย
เฉพาะจากการผ่อนคลายท่าทีของฝ่ายจีน⁶⁸ ซึ่งนำไปสู่การปรับความสัมพันธ์กัน
ในที่สุดในปี ค.ศ. 1989 เท่านั้น แต่มอสโกยังแสดงท่าทีแน่ชัดว่า เริ่มไม่พอใจ
การจัดการทางเศรษฐกิจของเวียดนาม รวมทั้งท่าทีแข็งกร้าวไม่ยอมรับเขมรแดง
ของฮานออย อันจะเป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จของ “การปรองดองแห่งชาติ” ที่เป็น
นโยบายใหม่ของมอสโก⁶⁹

ความไม่พอใจต่อความล้มเหลวทางเศรษฐกิจของเวียดนาม ทำให้โซเวียต
เริ่มคำนึงถึงความสูญเสียเปล่าไร้ประสิทธิภาพของความช่วยเหลือจำนวนมหาศาลที่
ให้แก่เวียดนาม จึงได้เกิดแนวโน้มทางความคิดที่จะกำหนดรูปแบบใหม่ๆ ในความ
ร่วมมือ โดยคำนึงถึงประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น⁷⁰ ภายหลังจากเปลี่ยนแปลง

ขนานใหญ่ในยุโรปตะวันออกในช่วงปี ค.ศ. 1989 ที่นำไปสู่การพังสลายของระบบคอมมิวนิสต์ และเมื่อประกอบกับภาวะเศรษฐกิจที่เลวร้ายลงในโซเวียต พันธมิตรหลักชาตินี้ของเวียดนามภายหลังสงคราม รวมทั้งชาติยุโรปตะวันออกอื่นๆ ก็ตัดสินใจตัดความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแก่เวียดนามลง ซึ่งประมาณกันว่าจะมีมูลค่าไม่ต่ำกว่า 500 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯต่อปี⁷¹

ในภาวะเช่นนี้ ทางเลือกประการเดียวที่เหลืออยู่ของฮานอยก็คือ ยุติการถูกโดดเดี่ยวจากกลุ่มประเทศทุนนิยมตะวันตก อันหมายถึงการหมดโอกาสที่จะได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานระหว่างชาติเช่น IMF และธนาคารโลกด้วยการประกาศของฮานอยในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1988 ที่จะถอนทหารของตน 50,000 คนออกจากกัมพูชากายในสิ้นปีนั้น และต่อมาได้ถอนออกมา “ทั้งหมด” โดยเหลือไว้เพียงบางส่วน ในเดือนกันยายนปีต่อมา ก็น่าจะมีจุดมุ่งหมายหลักที่จะลดความกดดันจากภาวะการถูกโดดเดี่ยวดังกล่าวนั่นเอง

ท่าทีของเวียดนามต่อสหรัฐอเมริกาภายหลังการยึดไซ่ง่อนได้ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1975 คือการหาทางคืนดีกับฝ่ายสหรัฐอเมริกา โดยมีเหตุผลทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง⁷² ในทางเศรษฐกิจ ความจำเป็นในการฟื้นฟูบูรณะอย่างมหาศาลทำให้ความช่วยเหลืออย่างขนานใหญ่ของโซเวียตก็ยังไม่เพียงพอ นอกจากนั้นเวียดนามยังสนใจที่จะลงทุนร่วมกับบริษัทต่างชาติในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและอุตสาหกรรมเบา เพื่อผลิตสินค้าทั้งสำหรับส่งออกและบริโภคภายในประเทศ ในทางการเมืองความขัดแย้งตึงเครียดกับจีน และความปรารถนาที่จะหลีกเลี่ยงการพึ่งพาโซเวียตมากเกินไป ก็เป็นแรงจูงใจสำคัญอีกประการหนึ่ง ความเห็นบางกระแสกล่าวว่า ฮานอยพร้อมในช่วงนั้นที่จะปรับทิศทางระบบเศรษฐกิจของเวียดนามให้ใกล้มาทางฝ่ายสหรัฐอเมริกายิ่งกว่าโซเวียตด้วยซ้ำ⁷³

อย่างไรก็ดี ฮานอยก็มีข้อจำกัดในการ “แสวงหา” สันถวไมตรีของวอชิงตันจากฝ่ายคนเท่านั้น กล่าวคือ ด้านหนึ่งนั้น บาดแผลสงครามยังเป็นความรู้สึกทางอารมณ์อันรุนแรงในหมู่ประชาชนและพร้อมกันนั้น เวียดนามเองก็ไม่แน่ใจในท่าทีของฝ่ายสหรัฐอเมริกาว่าจะมี “ไมตรี” เช่นนั้นหรือไม่ ด้วยเหตุนี้ ไม่เพียงแต่ฮานอยไม่อาจจะยอมตามสหรัฐอเมริกาได้มากนัก ในเรื่องอย่างเช่นทหารอเมริกันที่สูญหายไปในช่วงสงคราม แต่ยังยืนยันที่จะให้รัฐบาลสหรัฐอเมริกา “ให้ความ

ช่วยเหลือเพื่อการฟื้นฟูบูรณะภายหลังสงคราม” เพื่อ “รักษาสถาปัตยกรรมสงคราม” ซึ่งในความเข้าใจของคนเวียดนามนี่คือ “การชดเชย” หรือค่าปฏิกรรมสงครามนั่นเอง⁷⁴

ภายในวงการรัฐบาลสหรัฐอเมริกาเอง ก็มีความเห็นที่หลากหลายเกี่ยวกับท่าทีที่มีต่อเวียดนามภายหลังสงคราม มีทั้งฝ่ายที่ต้องการจะปรับความสัมพันธ์กับเวียดนามและพัฒนาสัมพันธภาพด้านเศรษฐกิจและการค้า ทั้งเพื่อผลประโยชน์ด้านนี้โดยตรงและเพื่อดึงเวียดนามออกจากวงอิทธิพลของจีนหรือโซเวียต และฝ่ายที่ยังเห็นว่าไม่ควรปล่อยให้เวียดนามเป็นแบบอย่างทางอุดมการณ์แก่ชาติโลกที่ 3 อื่นๆ แต่จะต้อง “ลวงโทษ” ด้วยการบ่อนทำลายเสถียรภาพทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง โดยเฉพาะจากความขัดแย้งตึงเครียดที่เกิดขึ้นระหว่างจีน เวียดนาม และกัมพูชา นโยบาย “ไฟ้เงิน” จึงถูกนำมาใช้ในการเสริมปฏิสัมพันธ์นี้ด้วย⁷⁵

การบุกยึดไซ่ง่อนในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1975 ซึ่งยังผลให้สหรัฐอเมริกาต้องถอนตัวออกมาในขั้นสุดท้ายอย่างทุลักทุเล รวมทั้งสูญเสียเครื่องมือและยุทธโศปกรณ์ต่างๆ ที่ต้องทิ้งไว้เป็นมรดกมหาศาล มีส่วนผลักดันให้รัฐบาลสหรัฐอเมริกาทำที่แข็งกร้าว ด้วยการประกาศระงับการติดต่อทางการค้า ไม่ยอมรับรองรัฐบาลปฏิวัติที่จัดตั้งขึ้นให้เข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ และถือว่าความตกลงปารีส ค.ศ. 1973 “เป็นโมฆะ” ไม่มีผลอีกต่อไป โดยจะไม่ยอมรับจากความช่วยเหลือด้านการฟื้นฟูบูรณะจนกว่าเวียดนามจะค้นหาชาวอเมริกันที่สูญหายไปในช่วงปฏิบัติการได้ “สมบูรณ์ครบถ้วน” ซึ่งเป็นไปไม่ได้⁷⁶

แม้ว่าในช่วงสมัยของประธานาธิบดีคาร์เตอร์ สหรัฐอเมริกาจะผ่อนคลายท่าทีลงด้วยการรับรองให้เวียดนามได้เข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ แต่ประเด็นความสัมพันธ์กับจีนในช่วงปลายทศวรรษ 1970 ก็ทำให้ลู่ทางการปรับความสัมพันธ์ชะงักลง ดังได้กล่าวแล้ว เมื่อถึงช่วงนี้ ฝ่ายซานฮอนก็กลับมายืนยันที่จะให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาเป็นเงื่อนไขสำหรับการปรับความสัมพันธ์ทางการทูต⁷⁷ และภายหลังจากการรุกรานกัมพูชาโดยเวียดนามด้วยการสนับสนุนช่วยเหลือของโซเวียต เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ระดับโลกของสหรัฐอเมริกาโดยถือว่าอาเซียนเป็นเสาหลักสำคัญแห่งหนึ่งในการต้านทานอิทธิพลโซเวียต⁷⁸ อย่างไรก็ตาม ด้วยเหตุแห่งประสบการณ์จากสงครามเวียดนามและปัญหาทางเศรษฐกิจ รัฐบาลสหรัฐอเมริกาเลือกที่จะให้

การสนับสนุนทางการทูตแก่กลุ่มอาเซียนในปัญหาแกมพูชา มากกว่าจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับโดยตรง

การสนับสนุนแนวทางของอาเซียน หมายถึงการต่อต้านนโยบายก้าวร้าว รุกรานและการยึดครองแกมพูชาของเวียดนามโดยกำลังทหาร แม้ว่าพร้อมกันนั้น รัฐบาลสหรัฐอเมริกาจะเน้นการต่อต้านการกลับเข้ามามีอำนาจใหม่อีกของกลุ่ม เขมรแดงด้วย ท่าที่ดังกล่าวนี้แข็งกร้าวรุนแรงขึ้นในช่วงสมัยรัฐบาลเรแกน ซึ่งตัดสินใจที่จะให้ความช่วยเหลือที่ไม่ใช่ด้านอาวุธแก่เขมรกลุ่มต่อต้านที่มีไซคอมมินิสต์ในแกมพูชา (นั่นคือกลุ่มเขมรเสรีภายใต้การนำของนายซอนซาน และ เขมรกลุ่มที่ภักดีต่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ) ตาม “คำร้องขอโดยตรงของอาเซียน”⁷⁹

จนกระทั่งช่วงปลายทศวรรษ 1980 เมื่อสถานการณ์ทั้งในโลกและในภูมิภาคเปลี่ยนไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อ “กระบวนการสันติภาพ” แกมพูชาเริ่มมี ลู่ทางที่จะตกลงกันได้โดยการเจรจาอันเป็นผลมาจากการหาทางตกลงทำความเข้าใจ ระหว่างจีนกับไซเวียดและจีนกับเวียดนาม ตลอดจนการถอนทหารของเวียดนาม ไปจากแกมพูชาที่ก่อให้เกิดลู่ทางความเป็นไปได้ของการที่เขมรแดงจะกลับขึ้นมา มีอำนาจอีก นโยบายของสหรัฐอเมริกาที่มีต่อเวียดนามและปัญหาแกมพูชา ก็เปลี่ยนไปในลักษณะที่ไม่เพียงแต่จะทำให้ลู่ทางการปรับความสัมพันธ์ระหว่าง สหรัฐอเมริกา-เวียดนามแจ่มใสขึ้นเท่านั้น แต่อาจจะมีผลอย่างสำคัญต่อรูปแบบ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชีย-แปซิฟิก โดยส่วนรวมเลยทีเดียว กล่าวคือ การเปลี่ยนท่าทีของสหรัฐอเมริกาอาจจะหมายถึง การนำเวียดนามกลับเข้ามามีบทบาทสำคัญในภูมิภาคดังกล่าวนี้ใหม่

ก่อนหน้าที่สหรัฐอเมริกาจะเปลี่ยนท่าทีของตนดังกล่าวแล้ว ท่าทีของ อาเซียนต่อเวียดนามและปัญหาแกมพูชาก็ได้เปลี่ยนไปแล้วอย่างสำคัญเช่นกัน ความจริงก่อนหน้าที่เวียดนามจะตัดสินใจรุกรานแกมพูชา ทั้งไทยและอาเซียน ต้องการที่จะมีความสัมพันธ์อันดีฉันเพื่อนบ้านกับทั้งเวียดนามและจีน บั๊กกิ่ง ได้ให้การยอมรับนโยบายของอาเซียนว่าด้วย “เขตสันติภาพ เสรีภาพ และความ เป็นกลาง” รวมทั้งยอมรับความร่วมมือทางการเมืองหรือแม้กระทั่งทางทหารของ อาเซียนหากจะเป็นไปได้ ในช่วงระยะเวลาเดียวกันนั้นฝ่ายเวียดนามก็เสนอ แนวความคิดของตนว่าด้วย “เขตสันติภาพ เอกราช และเป็นกลางอย่างแท้จริง”

ขึ้นมาบ้าง ซึ่งสะท้อนความคิดของไซเวียด บางประเทศในกลุ่มอาเซียนจึงเริ่มสงสัยว่าเวียดนามอาจจะรับแผนการมาจากมอสโค เมื่อประกอบกับท่าทีทางอุดมการณ์ที่ยังกำกวมของเวียดนาม (เช่น การกล่าวสนับสนุน “การต่อสู้อย่างชอบธรรมของประชาชาติต่างๆ” เพื่อให้ได้มาซึ่งประชาธิปไตย เอกราช สันติภาพ และ “ความเป็นกลางอย่างแท้จริง”)⁸⁰ และการพำเนียงของจีนเกี่ยวกับบทบาทในแบบ “คิวบา” ของเวียดนาม ฮานอยก็ถูกเพ่งเล็งโดยกลุ่มอาเซียนว่าจะเป็นรัฐบาลบริวารของไซเวียด ก่อนที่เวียดนามจะลงนามในสนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือกับไซเวียดเสียอีก เมื่อเวียดนามรุกรานกัมพูชา ความร่วมมือระหว่างอาเซียนและจีน โดยเฉพาะในสหประชาชาติ จึงเป็นไปได้ในความพยายามที่จะเรียกร้องกดดันให้เวียดนามถอนทหารออกไปจากกัมพูชา ท่าทีดังกล่าวดำรงอยู่ตลอดมาจนกระทั่งประมาณกลางทศวรรษ 1980 เมื่อทั้งอาเซียนและเวียดนามเริ่มหันมาใช้วิธีการเจรจาเพื่อหาทางยุติปัญหา

ความเปลี่ยนแปลงในท่าทีที่จะให้มีการทำความตกลงกันด้วยการเจรจากล่าวได้ว่ามาจากฝ่ายฮานอยนั่นเอง ผู้นำเวียดนามเคยย้ำอยู่ตลอดเวลาว่าสถานการณ์ในกัมพูชา “ไม่อาจเปลี่ยนแปลงกลับกลายได้” อันหมายถึงการไม่ยอมรับทางเลือกที่จะให้กัมพูชาเป็นกลางและเป็นตัวของตัวเอง ที่อาเซียนและมหาอำนาจจะวันตกปรารถนา (โดยเฉพาะภายใต้การนำของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ) อย่างไรก็ตาม ประมาณกลางทศวรรษ 1980 ฮานอยก็เริ่มเปลี่ยนท่าทีของตน โดยแสดงความพร้อมที่จะร่วมเจรจาในระดับภูมิภาคเกี่ยวกับการถอนทหารเวียดนามและการดำเนินงานเพื่อให้ชาวกัมพูชาได้กำหนดชะตาชีวิตทางการเมืองของตนเอง ด้วยการเลือกตั้งทั่วไปภายใต้การควบคุมของนานาชาติโดยไม่ให้เขมรแดงเข้ามามีส่วนด้วย หลังจากนั้นฮานอยก็เริ่มรณรงค์ทางการทูต โดยมุ่งประเด็นของการปรองดองแห่งชาติโดยไม่ให้เขมรแดงเข้าร่วมด้วย พร้อมกับเปลี่ยนท่าทีพื้นฐานที่เคยมีต่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ (จาก “คนที่ไม่มี ความหมายแล้ว” มาเป็น “เพื่อนที่ดี”) สาเหตุสำคัญของการเปลี่ยนท่าทีเช่นนี้ นอกจากปัญหาความเสื่อมทรุดทางเศรษฐกิจภายในแล้ว ก็คือความเปลี่ยนแปลงในสภาวะแวดล้อม

การเปลี่ยนแปลงในสภาวะแวดล้อมที่สำคัญก็คือ การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ทางสากล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมี “จินตนาการใหม่ทางการเมือง”

ของมอสโกผู้อุปถัมภ์รายสำคัญของเวียดนาม และการคืนดีกันระหว่างจีนและโซเวียต
ดังได้กล่าวแล้ว ภายในเวียดนามเอง ปัญหาความเสื่อมทรุดทางเศรษฐกิจ ซึ่งมี
สาเหตุส่วนหนึ่งมาจากการถูกโดดเดี่ยวโดยอาเซียนและโลกตะวันตก ทำให้
เวียดนามต้องหาทางผ่อนคลายนโยบายบีบรัด ด้วยการขยายการค้าติดต่อและเพิ่มความ
ช่วยเหลือจากต่างประเทศ นอกเหนือไปจากที่ได้รับจากโซเวียตและกลุ่มยุโรป
ตะวันออก

ท้ายที่สุด การสู้รบในกัมพูชาเอง ซึ่งด้านหนึ่งสะท้อนความล้มเหลวของ
เวียดนามในการกำจัดกบฏฝ่ายต่อต้านไปโดยสิ้นเชิง แต่อีกด้านหนึ่งนั้นความ
สำเร็จของการรณรงค์ โดยเฉพาะในช่วงปี ค.ศ. 1984-1985 มีผลในทาง
ลดความกดดันทางทหารลงไปได้ระดับหนึ่ง จนสร้างความมั่นใจแก่ฝ่ายพนมเปญ
ที่ได้รับการพุ่มพักจนมีความเข้มแข็งทางทหารและทางการเมืองมากขึ้น รวมทั้ง
การที่ระบอบปกครองนี้เริ่มเข้ามามีบทบาทในการเจรจาโดยตรง (เริ่มตั้งแต่
การเจรจากับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ) จนต่อมาได้รับการยอมรับให้มีสถานะทาง
การทูตมากขึ้น

5. สรุป

มาถึงจุดนี้ก็จะเห็นได้ว่า ฮานอยได้เปลี่ยนจุดเน้นในการต่อสู้ของตน
จากทางทหารมาอยู่ที่การทูตมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่น่าคิดคือ นี่เป็นการ
เปลี่ยนเฉพาะ “ยุทธวิธี” หรือว่าสะท้อนการเปลี่ยนเป้าหมายทางยุทธศาสตร์ด้วย
ฮานอยได้เปลี่ยนความเชื่อความเข้าใจของคนที่มีต่อโลกภายนอกแล้ว หรือว่า
เพียงแค่ปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินงานเพราะเห็นว่าภายในฝ่ายต่อต้าน โดยเฉพาะ
ในกลุ่มชาติที่สนับสนุนรัฐบาลผสมเขมร 3 ฝ่าย มีความไม่ลงรอยกันอย่างมาก
ที่ทำให้ฮานอยสามารถใช้เป็น “ไพ่” เหนือฝ่ายตรงข้าม นั่นคือปัญหาอนาคตของ
เขมรแดง ที่ยังคงเป็นกลุ่มต่อต้านที่ทรงประสิทธิภาพมากที่สุดในบรรดากลุ่มต่อต้าน
ด้วยกัน เป็นไปได้หรือไม่ที่เวียดนามจะสร้าง “เอกภาพ” อินโดจีนไว้โดยไม่ต้อง
อาศัยการคำนวณทางทหาร กล่าวคือ เป็นการเปลี่ยนจากการครอบครองหรือครอบงำ
อย่างเต็มที่ มาเป็นเพียงการคงอิทธิพลไว้ระดับหนึ่ง หรือในบางด้านเท่านั้น

เชิงอรรถ

- 1 Douglas Pike, History of Vietnamese Communism, 1925-1976 (Stanford, California: Hoover Institution Press, 1978), p. 3.
- 2 “The three revolutionary currents” ดังที่กำหนดไว้โดยที่ประชุมพรรคคอมมิวนิสต์และพรรคแรงงานทั่วโลกในปี ค.ศ. 1957
- 3 “Communist Party of Vietnam: Political Report of the Central Committee to the Fourth National Congress”, อ้างใน Institute of International Relations, The Vietnamese People’s Struggle in the International Context (Hanoi: Foreign Language Publishing House, 1986), p. 57.
- 4 Le Duan, The Vietnamese Revolution: Fundamental Problems and Essential Tasks (New York: International Publishers, 1971), pp. 146-147.
- 5 Ibid., pp. 145-146.
- 6 Gareth Porter, “Hanoi’s Strategic Perspective and the Sino-Vietnamese Conflict”, Pacific Affairs, Spring 1984, p. 16.
- 7 อ้างใน Gareth Porter, “Vietnam and the Socialist Camp: Centre or Periphery?” in William S. Turley (ed.), Vietnamese Communism in Comparative Perspective (Boulder, Colorado: Westview Press, 1980), p. 231.
- 8 Ibid.
- 9 Institute of International Relations, op. cit., p. 14.
- 10 Ibid., p. 30.
- 11 Le Duan, “Victory of Nation, Victory of Our Time”, Vietnam Courier: A Monthly Review, 6-1985, p. 1.
- 12 Institute of International Relations, op. cit., pp. 58-59.
- 13 Le Duan, “Political Report to the Fourth National Congress”,

- อ้างโดย Grant Evans and Kelvin Rowley, Red Brotherhood at War: Indochina since the Fall of Saigon (London: Verso Edition, 1984), pp. 36-37; Le Duan, Vietnamese Revolution...op. cit., pp. 148-149.
- 14 อ้างโดย William J. Duiker, "The Dynamics of Vietnam's Foreign Policy", Southeast Asian Affairs 1978 (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1978), p. 314.
- 15 Ho Chi Minh [at the Third National Congress in September 1960], Partriotism and Proletarian Internationalism (Hanoi: Foreign Languages Publishing House, 1979), p. 94.
- 16 Wilfred Burchett, The China-Cambodia-Vietnam Triangle (Chicago: Vanguard Books, 1981), p. 14.
- 17 An Interview with Nguyen Co Thach by Kathleen Gough, 29 January 1982, Journal of Contemporary Asia, Vol. 12 (3), 1982, p. 374.
- 18 อ้างโดย Burchett, op. cit., pp. 14.
- 19 อ้างโดย Ben Kiernan, "Introduction", in Ben Kiernan and Chantou Boua (eds.), Peasants and Politics in Kampuchea 1942-1981 (London: Zed Press, 1982), p. 18
- 20 อ้างโดย MacAlister Brown and Joseph J. Zasloff. Apprentice Revolutionaries: The Communist Movement in Laos, 1930-1985 (Stanford, California: Hoover Institution Press, 1986), p. 31.
- 21 "Platform of the Vietnam Lao Dang Party", in Robert F. Turner, Vietnamese Communism: Its Orignins and Development (Stanford, California: Hoover Institution Press, 1975), p. 349.
- 22 William S. Turley, "Vietnam's Challenge to Southeast Asia Regional Order", in Young When Kihl and Laurence E. Grinter (eds.), Asia-Pacific Security: Emerging Challenges and Responses (Boulder, Colorado: Lynne Reiner Publishers, 1986), pp. 181-183.

- 23 อ้างใน ibid., p. 183.
- 24 Ibid., pp. 184-185.
- 25 Far Eastern Economic Review (henceforth FEER), 21 September 1989, pp. 44-46.
- 26 Martin Stuart-Fox, "Lao Foreign Policy: The View from Vientienne", Journal of Contemporary Asia, Vol. 11 (3), 1981, p. 352.
- 27 Ibid.
- 28 อ้างใน ibid., p. 353.
- 29 Ibid., Evans and Rowley, op. cit., pp. 63-65.
- 30 Evans and Rowley, ibid., p. 67 จากข้อมูลทางการของลาวความช่วยเหลือของเวียดนามในช่วงปี ค.ศ. 1975-1985 เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับโครงการทางเศรษฐกิจต่างๆ ประมาณ 200 โครงการ มีมูลค่ารวมทั้งสิ้น 133.4 ล้านดอลลาร์สหรัฐ William Worner, "Economic Reform and Structural Change in Laos", Southeast Asian Affairs 1989 (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1989), p. 207.
- 31 Stuart-Fox, op. cit., p. 354.
- 32 Joseph J. Zasloff and MacAlister Brown, "Laos: Coping with Confinement", Southeast Asian Affairs 1982 (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1982), p. 215.
- 33 คงจะเป็นการยากที่จะระบุว่า "สัมพันธภาพพิเศษ" กับเวียดนามใน "ทางเลือก" ที่ไม่มีโอกาสเลือก หรือเป็น "ทางเลือก" โดยเจตนาที่เสรีของตนเองถึงหากคำตอบจะเป็นไปในลักษณะแรก ผู้นำลาวคอมมิวนิสต์ก็คงจะพอใจกับความเข้าใจที่ว่า ประสพการณ์ก่อนหน้าปี ค.ศ. 1975 ของลาวก็คือ ในระหว่างความพยายามที่จะดำเนินนโยบาย "เป็นกลาง" สิ่งที่ลาวได้รับ กลับเป็นความแตกแยกและการถูกแทรกแซงจากภายนอก แต่เมื่อลาว "เลือก" ที่จะพึ่งพาผูกพันกับเวียดนามและค่ายสังคมนิยมเพียงฝ่ายเดียว สันติภาพและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของลาวอย่างน้อยก็ยังรักษาไว้ได้ระดับหนึ่ง
- 34 Martin Stuart-Fox, "Laos in 1983: A Time of Consolidation",

Southeast Asian Affairs 1984 (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1984), p. 188.

35 นั่นคือความสำเร็จของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอในการทำให้ฝ่ายตะวันตกยอมรับรองเอกราชของกัมพูชากายใต้การนำของพระองค์ และไม่ยอมรับรองสถานะและการมีเขตที่ตั้งของเขมรอิสระ อย่างเช่นที่ขบวนการคอมมิวนิสต์ลาวได้รับในประเทศของตน พวกนี้จึงต้องถอนกำลังเข้าไปอยู่ในเวียดนามเหนือพร้อมกับกองกำลังเวียดมินห์ที่อยู่ในกัมพูชาด้วย

36 ภายในกลุ่มปารีสเองก็มิได้มีความเห็นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยมี Pol Pot, Ieng Sary และ Khieu Samphan เป็นต้น จัดอยู่ในกลุ่มชาตินิยมจัด ในขณะที่บุคคลอย่างเช่น Hou Youn และ Hu Nim นั้น นิยมจีนยุคปฏิวัติวัฒนธรรม กลุ่มหลังนี้รวมอยู่ในพวกที่ถูกกำจัดกวาดล้างโดยฝ่ายแรกในเวลาต่อมา

37 Pierre Rousset, "Cambodia: Background to the Revolution", Journal of Contemporary Asia, Vol. 7 (4), 1977, p. 523.

38 อ้างโดย Ben Kiernan, "Pol Pot and the Kampuchean Communist Movement", in Kiernan and Boua (eds.), op. cit., p. 265; Chang Pao-min, Kampuchea between China and Vietnam (Singapore: Singapore University Press, 1985), pp. 32-33.

39 หลักฐานบางกระแสนระบุว่า ภายหลังจากการลงนามในความตกลงปารีส ค.ศ. 1973 เวียดนามเร่งรัดขึ้นมาทันทีที่จะให้มีการประสานการดำเนินงานกับฝ่ายเขมรแดง ให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น และไม่ยอมเปลี่ยนมาให้ฝ่ายนี้ควบคุมดินแดนกัมพูชาที่ตนใช้เป็นฐานที่มั่น นอกจากนั้น แม้ว่าเวียดนามจะได้ยุติปฏิบัติการทางทหารในกัมพูชาไปแล้ว แต่ในเดือนเมษายน ค.ศ. 1975 ฮานอยกลับส่งทหารอย่างน้อย 2 กองพล เข้าร่วมรบในขั้นสุดท้ายเพื่อยึดพนมเปญไม่ว่าเวียดนามจะมีเจตนาที่แท้จริงอย่างไร แต่ที่แท้ที่แสดงออกมาเช่นนี้มีแต่สร้างความหวาดระแวงให้แก่ฝ่ายเขมรกลุ่มชาตินิยม Chang Pao-min, op. cit., pp. 38-39.

40 จากคำกล่าวของ Pol Pot เองไม่นานก่อนที่กัมพูชาจะถูกรุกรานโดยเวียดนามว่า "ความยากลำบากประการสำคัญ (ที่กัมพูชาเผชิญอยู่) เกิดจากข้อเท็จจริงที่ว่า เรายึดมั่นในท่าทีอิสระและยึดกุมชะตากรรมของเราไว้ในมือของเราเอง ท่าที

- เช่นนี้ขัดขวางบางประเทศและสร้างความขุ่นข้องจิตใจให้แก่พวกเขาอย่างมาก และ
จักรวรรดินิยม” “Pol Pot’s Interview with Yugoslav Journalists”,
Journal of Contemporary, Vol. 8 (3), 1978, p. 418.
- 41 โปรดดู ibid., pp. 418-419 และสำหรับท่าทีของฝ่ายเวียดนามในเรื่องนี้โปรดดู
“Facts about Vietnam-Kampuchea Border Question”, ibid.,
pp. 399-410.
- 42 มีปัญหาว่า เวียดนามประเมินกำลังของกัมพูชาประชาธิปไตยสูงเกินไปหรือไม่
เพราะเมื่อกองทัพเวียดนามบุกถึงพนมเปญเมื่อวันที่ 7 มกราคม ค.ศ. 1979 นั้น
อาวุธต่าง ๆ ที่กัมพูชาประชาธิปไตยได้รับจากจีนไม่ได้อยู่ในสภาพพร้อมที่จะ
ใช้การได้เลย เช่น จีนส่วนใหญ่ยังบรรจุอยู่ในถัง และเครื่องบินรบมิก-19
ก็จอดอยู่เฉย ๆ เพราะกัมพูชาประชาธิปไตยไม่มีนักบินที่จะขับขึ้นได้ โปรดดู
Nayan Chanda, “Vietnam and Cambodia: Domination and Security”,
in Joseph J. Zasloff (ed.), Post-War Indochina: Old Enemies and New
Allies (Foreign Service Institute, U.S. Department of State, 1988),
pp. 67-68.
- 43 สนธิสัญญาฉบับนี้เน้น “จารีตแห่งการมีเอกภาพในการสู้รบร่วมกัน” และวาง
เงื่อนไขแห่งการนำไปสู่การระงับปัญหาพรมแดนระหว่างกันรวมทั้งเพื่อเสริมสร้าง
เอกภาพและประสานนโยบายระหว่าง 3 ชาติอินโดจีนสำหรับข้อความในสนธิสัญญา
โปรดดู Zasloff (ed.), ibid. , pp. 286-289.
- 44 อ้างโดย Chang Pao-min, op. cit., p. 137.
- 45 Le Duan, “Political Report to the Fifth Congress, March 1982”,
ibid., p. 174.
- 46 Chanda, op. cit., pp. 73-74.
- 47 Ibid., pp. 69-70; Laura Summers, “Cambodia: The Prospects for
a UN Controlled Solution”, unpublished paper, July 1990,
pp. 19-20.
- 48 Chanda, op. cit., p. 70.
- 49 อ้างโดย Evans and Rowley, op. cit., p. 44.

- 50 Chang Pao-min, op. cit., pp. 20-22.
- 51 Ibid., p. 59.
- 52 The Truth about Vietnamese-Chinese Relations over the Past Thirty Years (Ministry of Foreign Affairs, Socialist Republic of Vietnam, 1979), pp. 72-74.
- 53 FEER, 11 January 1980, p. 19.
- 54 Charles McGregor, "China, Vietnam and the Cambodian Conflict: Beijing's End Game Strategy", Asian Survey, March 1990, p. 270; Chang Pao-min, op. cit., p. 126.
- 55 Douglas Pike, Vietnam and the Soviet Union: Anatomy of an Allianza (Boulder and London: Westview Press, 1987), pp. 4-50.
- 56 Douglas Pike, "The Impact of Sino-Soviet Dispute on Southeast Asia", in Herbery J. Ellison (ed.), Sino-Soviet Conflict: A Global Perspective (Seattle and London: University of Washington Press, 1982), pp. 194-197.
- 57 Daniel S. Papp, อ้างโดย Ton That Thien, "Moscow's Shadow over Vietnam: A Historical Perspective", Indochina Report, January-March 1988, p. 12.
- 58 Pike, Vietnam and the Soviet Union...op. cit., p. 192.
- 59 Ibid., pp. 193-195.
- 60 Ibid., p. 196.
- 61 Ton That Thien, op. cit., p. 14.
- 62 Nhan Dan รายงานในปี ค.ศ. 1983 ว่า "เกือบร้อยละ 100 ของความต้องการด้านน้ำมันของเรา กว่าร้อยละ 90 ของญี่ปุ่น และกว่าร้อยละ 80 ของผลิตภัณฑ์โลหะมาจากโซเวียต" อ้างโดย Edmund E. McWilliams, Jr., "Hanoi's Course in Southeast Asia: A Source of Growing Regional Instability", Asian Survey, August 1984, p. 81.
- 63 Pike, Vietnam and the Soviet Union...op. cit., p. 120.

- 64 Ibid., pp. 211-214.
- 65 McWilliams, Jr., op. cit., pp. 881-885.
- 66 Robert C. Horn, "vietnam and Sino-Soviet Relations: What Price RapProchement?", Asian Survey, July 1987, pp. 229-247.
- 67 Jonathan D. Pollack, "Moscow Takes a Hard Look at Ties with Vietnam", FEER, 22 September 1988, pp. 26-27; McGregor, op. cit., pp. 272-274.
- 68 McGregor, ibid., pp. 276-278.
- 69 FEER, 9 June 1988, pp. 16-17.
- 70 FEER, 10 November 1988, p. 23.
- 71 FEER, 4 January 1990, pp. 6-7.
- 72 Gareth Porter, "The U.S. and Vietnam: Between War and Friendship", Southeast Asian Affairs 1977 (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1977), pp. 328-329.
- 73 Ibid., p. 329.
- 74 Ibid., p. 330.
- 75 Paul Joseph, Cracks in the Empire: State Politics in the Vietnam War (New York: Columbia University Press, 1988), pp. 289-290.
- 76 Ibid., pp. 291-292.
- 77 Pamela Sodhy, "U.S. Post-Vietnam Policy and the Kampuchean Dilemma, 1975-1989", Contemporary Southeast Asia, December 1989, p. 289.
- 78 Ibid.
- 79 Ibid., p. 303.
- 80 อ้างโดย Evans and Rowley, op. cit., p. 37.

บทที่ 7

สังคมนิยมเวียดนามเมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 1990

1. ความนำ

ในช่วงทศวรรษครึ่งนับตั้งแต่มีการปลดปล่อยเวียดนามอย่างสมบูรณ์ ระบบปกครองสังคมนิยมเวียดนามประสบกับการท้าทายที่หนักหน่วงรุนแรงจากทั้งภายในและภายนอกประเทศ สร้างปัญหาและความยากลำบากที่กล่าวได้ว่าแทบไม่ได้ด้อยไปกว่าสมัยของสงครามปฏิวัติในช่วง 30 ปีก่อนหน้านั้นเลย ด้วยหนึ่งนั้น ผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามประสบความสำเร็จระดับหนึ่ง ในการจัดการปัญหาพื้นฐานของการฟื้นฟูทางสังคมและเศรษฐกิจ แต่การพัฒนาสร้างระบบสังคมนิยมในเวียดนามประสบกับปัญหาและอุปสรรคมากมาย จนทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์และแนวทางการดำเนินการในเรื่องนี้ ยิ่งไปกว่านั้น การสร้างบูรณาการทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง อันเป็นมรดกทางประวัติศาสตร์ของความแตกแยกที่ดำรงอยู่เป็นเวลายาวนาน ก็ดูจะยังไม่เสร็จสิ้นสมบูรณ์และท้ายที่สุด การท้าทายจากทางภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเปลี่ยนแปลงในโลกสังคมนิยม อาจจะเป็นกระแสดรทางประวัติศาสตร์ที่ไม่รู้ว่าจะพัดพาระบบสังคมนิยมเวียดนามไปสู่ทิศทางใด

ประเด็นที่น่าสนใจสำหรับสังคมนิยมเวียดนามในฐานะที่เป็น“ระบอบปกครอง” ก็คือ การปรับตัวในด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในแง่ของแนวทางนโยบายและอุดมการณ์ ด้านสภาวะผู้นำ และการจัดตั้งทางสถาบัน ภายหลังจากปลดปล่อย โดยสมบูรณ์ดังกล่าวนี้ เพียงพอหรืออยู่ในระดับที่จะจัดการกับปัญหาและการท้าทายต่างๆ หรือไม่ เพียงใด บทสุดท้ายนี้จะได้ตั้งข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับลักษณะและขอบเขตของการปรับตัวเท่าที่ผ่านมา ตลอดจนแนวโน้มและเส้นทางความเป็นไปได้บางประการในอนาคต

2. สภาวะผู้นำและบูรณาการทางการเมือง

ปัญหาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชาติ เป็นความกังวลสนใจของผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามมาโดยตลอด กล่าวได้ว่า มรดกทางอุดมการณ์หรือเป้าหมายพื้นฐานของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามก็คือ เอกราช ความเป็นปึกแผ่น เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติ และสังคมนิยม เป้าหมายหลักทั้ง 3 ประการในแนวคิดของพรรค เกี่ยวข้องอย่างแยกออกจากกันไม่ได้ เพราะดั่งถ้อยคำของเลขาธิการพรรค Le Duan ผู้ล่วงลับ “ชาติ เอกราชและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติ และสังคมนิยมเป็นหนึ่งเดียวกัน” และ “ภายใต้ระบอบสังคมนิยมเท่านั้น ที่บ้านเมืองของเราจะสามารถมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างสมบูรณ์ที่สุด กล่าวคือ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งในทางดินแดน เศรษฐกิจ วัฒนธรรม สังคม การเมือง และอุดมการณ์...”¹

ผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามคงจะตระหนักดีว่า การปลดปล่อยและผนวกเวียดนามได้ในทาง “การเมือง” ในปี ค.ศ. 1976 มิได้มีผลในการรวมเวียดนามในด้านอื่นๆ อย่างแท้จริงไปพร้อมๆ กันด้วย และจนถึงขณะนี้ ซึ่งการผนวกทางการเมืองผ่านมาได้เกือบทศวรรษครึ่งแล้ว ยังเป็นที่น่าสงสัยอยู่มากไม่น้อยว่า เวียดนามเป็นปึกแผ่นภายใต้ระบอบสังคมนิยมตามความมุ่งหมายดังที่อดีตเลขาธิการพรรคคนนั้นได้ระบุไว้แล้ว หรือว่ายังอยู่ในสภาพแตกแยก

ข้อได้เปรียบของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามในการจัดการกับปัญหาการฟื้นฟูและบูรณะ ทั้งทางสังคมและการเมืองดังที่กล่าวมาแล้วก็คือ ความสามารถในการจัดตั้งและดำเนินการโดยอาศัยประสบการณ์ที่เคยมีมาแล้ว เช่น ในช่วงการกลับเข้าไปยึดครองเวียดนามตอนเหนือภายหลังจากถอนตัวออกไปของฝรั่งเศส และการดำเนินโครงการโยกย้ายประชากรในช่วงทศวรรษ 1960 และ 1970 ประกอบกับความยืดหยุ่นทางอุดมการณ์เป็นปัจจัยเกื้อหนุนสำคัญ ข้อจำกัดที่สำคัญของพรรคก็คือ การขาดรากฐานการจัดตั้งในเวียดนามใต้ที่ทำให้ต้องอาศัยผู้ปฏิบัติงานจากทางเหนือ และความแตกต่างของประสบการณ์จากทางเหนือและสภาวะความเป็นจริงในเวียดนามใต้ ก่อให้เกิดปัญหาการไร้ประสิทธิภาพแบบระบบราชการ อย่างไรก็ตาม ปัญหาพื้นฐานจริงๆ นั้นน่าจะอยู่ที่ความแตกต่างไม่ลงรอยที่มีอยู่เป็นเวลานานระหว่างเวียดนาม 2 ส่วน ที่ยากจะผสมผสานให้กลมกลืน

กันได้นั่นเอง

การที่พรรคคอมมิวนิสต์ขาดรากฐานการจัดตั้งที่เข้มแข็งทางใต้ และเมื่อเวียดนามใต้ได้รับการปลดปล่อย ทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องอพยพบุคลากรจากทางเหนือจำนวนมากลงมาควบคุมการดำเนินงานด้านต่างๆ นั้น เมื่อมีการประชุมสมัชชาพรรคครั้งที่ 4 ในปี ค.ศ. 1976 มีการวางแผนที่จะโยกย้ายหนึ่งในสามของผู้ปฏิบัติงานพรรคระดับจังหวัด อำเภอ และสหกรณ์ทั้งหมดในเวียดนามเหนือลงมาทางใต้เพื่อ “ถ่ายถอดประสบการณ์ของคนในด้านการจัดการทางเศรษฐกิจแก่ทุกภูมิภาคและองค์กรในดินแดนส่วนนี้”² อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่เกิดขึ้นมิใช่แค่เพียงการก่อให้เกิด “ระบบราชการ” เท่านั้น แต่ยังสร้างความตึงเครียดทางสังคมเพิ่มขึ้นระดับหนึ่งด้วย

พรรคและผู้ปฏิบัติงานพรรคจะไม่ได้มีดำริริเริ่มด้านการบริหารเท่าใดนัก มาตรการสำคัญ ๆ ที่นำออกมาใช้ จะได้แบบอย่างมาจากมาตรการที่เคยใช้มาแล้วในเวียดนามเหนือ แต่ความไม่คุ้นเคยกับสภาพความเป็นจริงทางใต้ ทำให้มีปัญหาด้านประสิทธิภาพในการดำเนินงานอย่างมากที่สำคัญก็คือ “ความอหังการทางอำนาจ” ภายหลังชัยชนะในสงครามปฏิวัติ และท่าทีที่เกือบจะเป็นความมโหฬารของบุคลากรพรรคที่มาจากทางเหนือ³ ทำให้คนทางใต้เกิดความรู้สึกว่ากำลังถูก “ยึดครอง” และ “ครอบงำ” โดยเวียดนามเหนือ ดังที่นักวิชาการชาวเวียดนามผู้หนึ่งกล่าวว่า

“เมื่อมีการรวมชาติในปี ค.ศ. 1976 ฮานอยได้ยึดเหยียดนโยบาย ‘ครอบงำโดยทางเหนือ’ ให้แก่เวียดนามใต้ ผู้ปฏิบัติงานพรรคจากทางเหนือจำนวนเรือนแสนกล่าวได้ว่ารุกรานลงมาทางใต้อย่างแท้จริงพวกนี้ทำตัวดังเช่นผู้พิชิตเข้ามายึดครองอาคารสถานที่สาธารณะ โรงงาน และบ้านเรือนเอกชน”⁴

ที่น่าสนใจยิ่งในที่นี้ก็คือ ความตึงเครียดภายในขบวนการคอมมิวนิสต์ระหว่างชาวเวียดนามเหนือและชาวเวียดนามใต้ ที่เพิ่มมากขึ้นในลักษณะที่ไม่น่าจะเป็นความขัดแย้งแก่งแย่งอำนาจกันตามปกติ ภายในกลุ่ม/ขบวนการทางการเมืองโดยทั่วไป แต่เป็นการหวนกลับมาแสดงตัวของความผูกพัน หรือความรู้สึกท้องถิ่นนิยม/ภูมิภาคนิยมภายหลังชัยชนะในสงครามปฏิวัติ อันเป็นลักษณะหนึ่งของมรดกดั้งเดิมของความแตกแยกทางการเมือง⁵

ดังได้เห็นแล้วว่า แม้เมื่อมีการรวมชาติแล้วในปี ค.ศ. 1976 สถานะผู้นำ

เวียดนามก็ยังมีลักษณะเป็น “เวียดนามเหนือ” อยู่มาก บุคลากรของ “สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม” แทบจะมีได้เปลี่ยนไปจากของ “สาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม” ผู้นำระดับสูงที่จัดว่าเป็นชาวใต้ เช่น Pham Hung ก็เป็นคนของพรรคมาตั้งแต่แรกเริ่ม เมื่อ Nguyen Van Linh ได้รับเลือกกลับเข้ามาในกรมการเมืองในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1985 (หลังจากที่พ้นจากสมาชิกภาพขององค์การนี้ไปในปีค.ศ. 1982) ก็เป็นที่หวังกันโดยเฉพาะในหมู่ทหารผ่านศึกเวียดนามใต้ว่า Linh ซึ่งเคยมีบทบาทสำคัญในเวียดนามใต้มาตั้งแต่สงครามยังไม่ยุติ และเป็นผู้ที่ยึดแนวนโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจ จะเข้าใจความรู้สึกและช่วยปกป้องผลประโยชน์ของเวียดนามใต้ เข้าใจกันว่าพวกนี้มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้ Linh ขึ้นมาเป็นเลขาธิการพรรคเมื่อสมัชชาพรรคครั้งที่ 6 ในเดือนธันวาคมค.ศ. 1986⁶ และเมื่อนายกรัฐมนตรี Pham Hung ถึงแก่กรรมในปี ค.ศ. 1988 ก็เป็นที่คาดหวังกันว่า Vo Van Kiet ผู้นำจากทางใต้เช่นกัน ซึ่งเข้ามารักษาการณ์ในตำแหน่งนี้จะได้รับเลือกเข้าดำรงตำแหน่งแทนอย่างเป็นทางการต่อไป อย่างไรก็ตาม แม้ว่าหน้าที่ Linh ซึ่งเคยร่วมงานมากับ Keit ในโฮจิมินห์ซิตี้จะให้การสนับสนุน Do Muoi ในที่สุด โดยมีเหตุผลทางการเมืองที่จะรักษาดุลระหว่างกลุ่มอนุรักษ (Do Muoi จัดอยู่ในกลุ่มนี้) และฝ่ายปฏิรูปภายใต้การนำของ Linh เอง (และเพื่อเป็นการดึง Do Muoi ให้เข้ามาสนับสนุนนโยบายปฏิรูป) เป็นสำคัญ⁷ แต่การแข่งขันระหว่าง Muoi และ Kiet ไม่ใช่ระหว่างฝ่ายอนุรักษและฝ่ายปฏิรูปเท่านั้น เพราะอย่างน้อยในสายตาของผู้นำทางใต้ ปัญหาภูมิภาคนิยมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝ่ายเวียดนามใต้นั้นรู้สึกว่าการที่ Kiet ถูกเบียดแทรกออกไปเหมือนกับที่เวียดนามตอนใต้กำลังถูกตั้งร้งเอาไว้ไม่ให้เติบโตก้าวหน้าต่อไป (แม้ว่าเกียรติภูมิของ Kiet จะตกต่ำลงในช่วงนั้น เพราะความล้มเหลวในการแก้ปัญหาด้วยก็ตาม)

ชาวเวียดนามใต้มีความรู้สึกว่า ดินแดนของตนมีความก้าวหน้ากว่าเวียดนามเหนือในทางเศรษฐกิจ เคยมีคำกล่าวที่เวียดนามเหนือได้เป็นผู้นำในการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยชาติ คราวนี้จะเป็นหน้าที่ของเวียดนามใต้ที่จะเป็นผู้นำในการพัฒนาประเทศ แต่มาบัดนี้ชาวใต้เริ่มรู้สึกไม่พอใจ ไม่เพียงแต่เพราะไม่ได้มีบทบาทนั้นเท่านั้น แต่ยังถูกเหนี่ยวรั้งเอาไว้ไม่ให้พัฒนาก้าวหน้าต่อไปอีกด้วย ดังคำปรารภของเจ้าหน้าที่พรรคอาวุโสในโฮจิมินห์ซิตี้คนหนึ่ง

“ปัญหาสำหรับชาวใต้ก็คือ พวกเขาใช้เวลาเป็นอันมากไปในการต่อสู้ในสงคราม จนกระทั่งไม่มีโอกาสได้เรียนรู้ประสบการณ์ในการต่อสู้ทางการเมืองในระหว่างกันเอง กรมการเมืองถูกรวบงำโดยชาวเหนือซึ่งมีเวลาถึง 20 ปีในการเสริมสร้างฐานะของตน ทางใต้มีโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ บุคลากร และความรู้ความสามารถที่จะสร้างบูรณาการในชาติ และฟื้นฟูเศรษฐกิจ แต่ด้วยเหตุที่นี้หมายถึงการฟื้นฟูสร้างความเข้มแข็งให้กับทางใต้ก่อนทางเหนือ ในทางการเมืองจึงเป็นไปได้ที่กรมการเมืองจะยอมรับเรื่องนี้”⁸

ไม่ว่าเราจะยึดถือคำกล่าวนี้ได้มากน้อยเพียงใดก็ตาม สิ่งที่น่าจะปฏิเสธได้ยากคือ ลักษณะภูมิภาคนิยมและการแข่งขันระหว่างทางเหนือและทางใต้คงจะมีอยู่บ้างอย่างแน่นอน แม้จะยังไม่อาจยืนยันได้ว่าการแบ่งแยก หรือ “แตกแยก” ระหว่างเหนือและใต้ในบรรดาผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนาม แต่สิ่งที่ปรากฏชัดเจนคือ บุคลากรที่มาจากฝ่ายเหนือ ดูจะยังมีจำนวนกับอำนาจและอิทธิพลอยู่มากกว่าผู้นำจากทางใต้อย่างเห็นได้ชัด และถ้าหากจะพิจารณาถึงสภาพความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสังคมที่ยังดำรงอยู่ระหว่างเวียดนาม 2 ส่วน แม้กระทั่งทุกวันนี้ (ทางใต้ยังมีลักษณะ “ทุนนิยม” ที่แตกต่างจากระบบ “สังคมนิยม” ของทางเหนืออย่างเด่นชัด) ความแปลกแยกระหว่างเวียดนามเหนือและใต้คงจะยังไม่หมดสิ้นไปง่าย ๆ

ความจริงลักษณะภูมิภาคหรือท้องถิ่นนิยมในเวียดนาม ไม่ได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะระหว่างเหนือและใต้เท่านั้น แต่เป็นปรากฏการณ์ที่ค่อนข้างกว้างขวางทีเดียว อันเป็นมรดกของความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นดังที่กล่าวแล้ว นโยบายของรัฐบาลในช่วงสมัยปฏิรูป ที่จะให้มีการ “กระจายอำนาจ” จากศูนย์กลางมากขึ้น ทำให้แนวโน้มนี้กลับปรากฏรุนแรงขึ้นอีก ผู้นำระดับท้องถิ่นบางแห่ง กลายมามีอำนาจและอิทธิพลเฉกเช่นขุนนางเจ้านายสมัย “ฟิวคัล” (ตัวอย่างเช่นกรณีของ Ha Trong Hoa ผู้นำพรรคในจังหวัด Thanh Hoa ที่ถูกปลดโดยคณะกรรมการกลางเมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1988 ในข้อหาฉ้อราษฎร์บังหลวง) ทำให้คำพังเพยดั้งเดิมที่ว่า “กฎหมายของจักรพรรดิหยุดอยู่แค่ประตูรั้วหมู่บ้าน” ดูจะยังมีความหมายอยู่แม้ในปัจจุบัน⁹

อย่างไรก็ตามที่น่าจะเป็นปัญหามากที่สุดคือ ความล้มเหลวในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างเวียดนามเหนือและเวียดนามใต้ อันเป็นผลมาจากความแตกต่างโดยพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่มาเป็นเวลาช้านาน และได้รับการตอกย้ำโดยความแตกต่างทางสังคมและการเมืองที่พัฒนาขึ้นในเวียดนาม 2 ส่วนโดยเฉพาะตั้งแต่ปี ค.ศ. 1954 ความแตกต่างด้านโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้เองที่จะทำทลายความพยายามของผู้นำคอมมิวนิสต์ในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติมากที่สุด ยิ่งไปกว่านั้น เกือบทศวรรษครึ่งของการอยู่ภายใต้ระบอบปกครองสังคมนิยม จะไม่ได้ทำให้ลักษณะภูมิภาคนิยมหรือท้องถิ่นนิยมของเวียดนามลดน้อยลงไปแต่อย่างใด เมื่อปี ค.ศ. 1977 หรือ 3 ปีภายหลังการปลดปล่อยเวียดนามใต้ ผู้สื่อข่าวที่เดินทางไปเวียดนามใต้ตั้งข้อสังเกตว่าคอมมิวนิสต์ยังไม่ได้ “เอาชนะ” เวียดนามใต้ อย่างแท้จริงดังได้กล่าวแล้ว แต่ที่น่าสนใจยิ่งไปกว่านั้นก็คือ อีก 12 ปีต่อมา รายงานของผู้สื่อข่าวต่างชาติก็ยังระบุว่า เวียดนาม “ยังอยู่ห่างไกลจากการรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน”¹⁰

3. สภาวะผู้นำกับทิศทางนโยบายและอุดมการณ์

นาย Tran Quang เจ้าหน้าที่เวียดนามที่รับผิดชอบงานด้านอุดมการณ์ และวัฒนธรรมของคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์ ได้กล่าวถึงสภาพของประเทศตนในปี ค.ศ.1990 หรือ 15 ปีภายหลังชัยชนะในการปฏิวัติและการปลดปล่อยประเทศโดยสมบูรณ์ว่า

“เราได้รับความทุกข์ยากจากสงครามเป็นเวลานานถึง 40 ปี มาบัดนี้เราก็คงยังเป็นประเทศที่ยากจนที่สุดประเทศหนึ่งในโลก เราจำเป็นต้องมีทั้งสันติภาพ และมีตรมากกว่าประเทศอื่นใด แต่ข้อเท็จจริงก็คือ เราถูกรายล้อม และปัญหาทั้งหมดก็เป็นเพียงข้ออ้างที่ศัตรูของเราใช้เพื่อโดดเดี่ยวเรา”¹¹

คำกล่าวนี้ ไม่เพียงแต่สะท้อนสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ของเวียดนาม และที่จริงรวมไปถึงชาติอินโดจีนอื่นๆ ด้วย เมื่อเข้าสู่ทศวรรษใหม่นี้ได้อย่างดีที่สุดเท่านั้น แต่ยังคงสะท้อนโลกทัศน์ของผู้นำเวียดนามส่วนหนึ่งด้วย

ลู่ทางความเป็นไปได้ประการหนึ่ง ที่อาจจะเป็นผลมาจากโลกทัศน์และ

สภาวะการณ์ดังกล่าวนั้นก็คือ ภายใต้อาณัติที่ยังบีบคั้นทั้งภายในและภายนอก ประกอบกับความผิดหวังและ/หรือความหวั่นเกรงต่าง ๆ¹² ผู้นำคอมมิวนิสต์ เวียดนามอาจจะหวนกลับไปสู่สภาพจิตของการถูกปิดล้อมกดดัน เช่น ในระหว่าง การทำสงครามปฏิวัติ อันเป็นสภาวะที่ผู้นำเหล่านี้คุ้นเคย และเป็นเงื่อนไข ประการหนึ่ง สำหรับการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชาติและภายใน สภาวะผู้นำของเวียดนามเองได้หรือไม่ หรือเวียดนามจะปรับเปลี่ยนท่าทีทาง นโยบายและอุดมการณ์ ตลอดจนกลยุทธ์ต่างๆ เพื่อหาทางออกจากสภาพบีบคั้น ที่ดำรงอยู่ สภาวะการณ์เช่นนี้จะมีผลต่ออนาคตของระบอบปกครองสังคมนิยม เวียดนามหรือไม่ อย่างไร

การปฏิรูปเป็นความจำเป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังปรากฏชัดแล้วไม่ว่าในกรณี ของเวียดนาม-ลาว หรือแม้กระทั่งของระบอบพมมเปญ ในเวียดนาม ผู้นำไม่ว่า ในสายอนุรักษหรือสายปฏิรูปต่างก็ยอมรับความจำเป็นของแนวทางดังกล่าวนี้ อย่างไรก็ดี นโยบายปฏิรูปเท่าที่ผ่านมาก็จะขาดเป้าหมายและทิศทางที่แน่ชัด จนบางครั้งคล้ายกับว่าขาดเจตนารมณ์ที่แน่วแน่ ดังเช่นในการประชุมเต็มคณะครั้งที่ 6 ของคณะกรรมการกลางพรรค (สมัยฯครั้งที่ 6) ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1989 ผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามมีฉันทามติเฉพาะแต่เค้าโครงกว้างๆ ของการปฏิรูป แต่ยังคงมีความไม่ลงรอยกันอยู่มากในสาระของโครงการและวิธีการที่จำเป็นสำหรับการจัดการกับปัญหาเฉพาะต่างๆ เช่น การขยายการค้าต่างประเทศ บทบาทของ กลไกตลาด ความสำคัญของรูปแบบทางเศรษฐกิจ แบบผสมผสานที่มีต่อเป้าหมาย ในการ “ฟื้นฟู” และที่สำคัญที่สุดคือ บทบาทและขอบเขตแห่งอำนาจของพรรคและรัฐ ในการควบคุมชี้นำทั้งสังคมและระบบเศรษฐกิจ¹³

เมื่อถึงช่วงสิ้นทศวรรษ 1980 และเข้าสู่ทศวรรษใหม่นั้น ประเด็นปัญหา เกี่ยวกับนโยบายปฏิรูปดูจะมีใช้อยู่ที่ว่า จะปฏิรูปเพียงใดจึงจะเพียงพอ หรือที่ความ แตกต่างในแง่ของวิธีการหรือปัญหาในทางปฏิบัติ¹⁴ อันเป็นลักษณะเด่นของ ความแตกต่างที่มีอยู่ในสภาวะผู้นำเวียดนามมาทุกยุคทุกสมัย แต่เกี่ยวข้องกับ เจตนารมณ์แห่งการปฏิรูปนั้นเสียทีเดียว ทั้งความล้มเหลวในโครงการปฏิรูป หลายประการ และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกและในกลุ่มประเทศสังคมนิยม ดูจะมีอิทธิพลสำคัญต่อท่าทีของผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามในช่วงนี้

แม้ว่าช่วงปี ค.ศ.1988-1989 จะเป็นปีทองสำหรับการเกษตรในเวียดนาม เพราะสามารถผลิตข้าวได้พอเหลือส่งออกเป็นครั้งแรก สำหรับเวียดนามภายใต้ระบบคอมมิวนิสต์ที่ประสบกับการผลิตอาหารไม่พอเลี้ยงประชากรมาเกือบจะโดยตลอด แต่ในช่วงปีต่อมา ผลผลิตก็เริ่มลดลงอีก จนทำให้ไม่สามารถส่งมอบผลผลิตให้แก่ประเทศลูกค้าตามสัญญาได้หลายรายด้วยกัน¹⁵ ผู้นำพรรค Nguyen Van Linh เองก็ยอมรับ เช่น ในระหว่างการประชุมเต็มคณะครั้งที่ 6 ที่กล่าวถึงข้างต้น ว่าโครงการปฏิรูปประสบความสำเร็จไม่มากนัก¹⁶ และที่สำคัญคือปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจก็ยังคงดำรงอยู่ตลอดมาในช่วงกว่า 10 ปีภายหลังจากชัยชนะในสงครามปฏิวัติ

เวียดนามยังประเทศที่ยากจนที่สุดประเทศหนึ่งในโลก คือ รายได้ต่อหัวประชากรในปี ค.ศ. 1988 อยู่ระหว่าง 200-300 เหรียญสหรัฐฯ และจัดอยู่ในอันดับที่ 151 ในกลุ่มประเทศยากจน 156 ประเทศ¹⁷ มีอัตราการจำเริญเติบโตทางเศรษฐกิจเฉลี่ยประมาณร้อยละ 3 ต่อปีเท่านั้น ในขณะที่อัตราการว่างงานสูงถึงร้อยละ 20¹⁸ ประชากรยังเพิ่มประมาณ 1 ล้านคนต่อปีหรือร้อยละ 2.13 จากจำนวนประชากรกว่า 64 ล้านคน ตามการสำรวจของทางการในเดือนเมษายน ค.ศ. 1989¹⁹ และที่สำคัญคือ ความอ่อนแอและข้อจำกัดทางโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ท่าเรือ เครื่องมือการสื่อสารคมนาคม ระบบการธนาคาร และกฎหมายที่ล้าหลัง ตลอดจนการขาดแคลนวัตถุดิบและบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถทางเทคนิคและการบริหารระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ ไม่เพียงแต่เป็นอุปสรรคใหญ่หลวงต่อความสำเร็จของนโยบายปฏิรูปเท่านั้น แต่ยังทำให้โอกาสที่ต่างชาติจะเข้าไปติดต่อค้าขายหรือลงทุนมีข้อจำกัดอย่างมากด้วย

แน่นอน ความอ่อนแอ ความขาดแคลนและข้อจำกัดทางโครงสร้างดังกล่าวย่อมไม่อาจจะขจัดให้หมดไปได้โดยง่ายหรือโดยเร็ว แต่ปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวนี้ หากไม่ขจัดให้หมดไปหรือทำให้บรรเทาเบาบางลง โอกาสที่จะมีการปฏิรูปฟื้นฟูทางเศรษฐกิจอย่างแท้จริงก็ยากที่จะเกิดขึ้น ที่เห็นได้ชัดคือ ปัจจุบันเวียดนามยังไม่มีประมวลกฎหมายแพ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการจัดการทางเศรษฐกิจ²⁰ ความช่วยเหลือจำนวนมหาศาลจากโซเวียตแทบจะเป็นความสูญเปล่าในสภาวะทางโครงสร้างเช่นนั้น ในทำนองเดียวกัน การเปิดสู่โลกภายนอกเพื่อการค้าและการ

ลงทุนโดยต่างประเทศก็จำเป็นต้องมีโครงสร้างพื้นฐานเพียงพอที่จะรองรับเช่นกัน
อย่างไรก็ดี เชื่อกันว่า ปัญหาพื้นฐานที่แท้จริงนอกเหนือไปจากความอ่อนแอและ
ข้อจำกัดทางวัตถุแล้ว อยู่ที่การมีเจตนารมณ์ทางการเมืองไม่ชัดเจนเพียงพอและ
ระบบการบริหารที่ไร้ประสิทธิภาพ

ในส่วนของเจตนารมณ์ทางการเมืองนั้น ด้านหนึ่งกล่าวได้ว่า เป็นการ
ยอมรับและ “เผชิญความจริง” นั่นคือ ยอมรับความผิดพลาดและข้อจำกัดต่างๆ
แม้กระทั่งจุดอ่อนของแนวคิดทางอุดมการณ์ และพร้อมกันนั้นก็ยอมรับว่าต้องมี
“ความคิดใหม่” ที่สอดคล้องกับพัฒนาการในด้านต่างๆ ของโลกในปัจจุบัน²¹
ดังคำกล่าวของ Dao Dui Tung สมาชิกสภารองของกรมการเมืองพรรค
คอมมิวนิสต์เวียดนาม ที่ว่า

“...ในระหว่างสงครามต่อต้านการรุกรานของสหรัฐอเมริกาเพื่อรักษาประเทศ
ให้อยู่รอดปลอดภัยโดยเหล่าประชาชนผู้ใช้แรงงาน มีมติประจำใจว่า
ทุกอย่างเพื่อแนวทาง ทุกอย่างเพื่อชัยชนะนั้น เราอาศัยความรู้สึกรักชาติ
ความมุ่งมั่นกระตือรือร้นของมวลชน และการยึดมั่นต่อสังคมนิยม เป็นหลัก
สำคัญ แต่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะในเรื่องของการพัฒนาเศรษฐกิจที่เรา
เชื่อว่าจำเป็นต้องมีผลควบคู่ไปกับความงอกงามของสำนักด้านสังคมนิยม
เราต้องให้ความสำคัญแก่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น ในแง่ที่เป็น
แรงจูงใจสำคัญในขบวนการปฏิวัติของมวลชน”²²

กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ในช่วงหลังสงครามปฏิวัติ สิ่งที่เรียกว่า “voluntarism”
หรือโอกาสที่ผู้นำจะเรียกร้องระดมพลังความเสียสละของประชาชนเพื่อประเทศชาติ
มีน้อยลง หรือกล่าวได้ว่าเกือบไม่มีอยู่แล้ว ภายหลังสงครามปฏิวัติ แรงจูงใจ
ทางวัตถุและความมุ่งหวังในชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นมีพลังเหนือกว่าแรงจูงใจ
เชิงคุณธรรมหรือความเสียสละ จึงเป็นธรรมดาอยู่เอง ที่นโยบายปฏิรูปซึ่งมุ่งที่การ
เพิ่มผลผลิตและประสิทธิภาพในการผลิตเป็นสำคัญ จะต้องยอมรับบทบาทของ
แรงจูงใจและกลไกทางเศรษฐกิจต่างๆ

อย่างไรก็ดี ข้อจำกัดในแง่ของพื้นฐานแห่งเจตนารมณ์ทางอุดมการณ์ของ
การปฏิรูปก็คือ ไม่เพียงแต่ผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามไม่ยอมละทิ้งพันธกรณี
ทางอุดมการณ์สังคมนิยมเท่านั้น แต่ยังไม่ยอมรับการปฏิรูปหรือการเปิดกว้างทาง

การเมืองเพิ่มมากขึ้น อันเป็นมาตรการที่ดูจะเกี่ยวพันหรือมีความสำคัญไม่น้อยต่อความสำเร็จของการปฏิรูปทางเศรษฐกิจ

ดังได้เคยกล่าวแล้วว่า สำหรับผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนาม “อุดมการณ์” และ “ปฏิบัติการ” จะแยกจากกันไม่ได้ ด้านหนึ่งนั้น มีการย้ายยืนยันตลอดมาถึงการยึดมั่นต่อพันธมิตรที่จะ “สร้างระบบสังคมนิยม” ขึ้นในเวียดนาม แถลงการณ์ของการประชุมเต็มคณะครั้งที่ 6 ของคณะกรรมการกลางพรรค (สมัยชาครั้งที่ 6) ที่อ้างถึงข้างต้น ได้แสดงแน่ชัดว่า ในการดำเนินนโยบายปฏิรูป “พื้นฟู” พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามถือว่า

“การพัฒนาก้าวไปในแนวทางสังคมนิยมเป็นวิถีที่หลีกเลี่ยงไม่ได้สำหรับประเทศเรา และนี่เป็นการเลือกสรรโดยวิจรรย์ญาณที่แจ่มชัดโดยลุงโฮและพรรคของเรา การสร้างเวียดนามให้เป็นประเทศสังคมนิยมเป็นเป้าหมายและอุดมคติสำหรับพรรคและประชาชนของเรา การฟื้นฟูมีใช้หมายถึงการเปลี่ยนเป้าหมายแห่งสังคมนิยม แต่หมายถึงการให้หลักประกันการบรรลุเป้าหมายดังกล่าวอย่างแท้จริง ด้วยการนำเอาแนวคิดที่ถูกต้องของสังคมนิยมตลอดจนรูปแบบ วิธีดำเนินการและมาตรการที่เหมาะสมมาใช้ แนวคิดมาร์กซ์-เลนินยังเป็นรากฐานทางอุดมการณ์ของพรรคของเรา และยังคงช่วยชี้นำการดำเนินการปฏิวัติของประชาชนของเราอยู่เสมอตลอดมา”²³

ในปีต่อมา เมื่อมีการประชุมเต็มคณะครั้งที่ 9 และ 10 ของคณะกรรมการกลางพรรค (สมัยชาครั้งที่ 6) ในเดือนสิงหาคมและพฤศจิกายน ค.ศ. 1990 ตามลำดับ ซึ่งเป็นการพิจารณาร่างโครงการหรือแนวนโยบายทางการเมือง (นับเป็นแนวนโยบายทางการเมืองที่จัดทำอย่างเป็นทางการฉบับที่ 2 นับตั้งแต่แนวนโยบายฉบับแรกของปี ค.ศ. 1930) ที่จะนำเสนอต่อสมัชชาครั้งที่ 7 ของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามที่กำหนดว่าจะจัดขึ้นในปีรุ่งขึ้น ก็ยังย้ำการยึดมั่นต่อพันธมิตรทางอุดมการณ์ดังกล่าวนี้อย่างหนักแน่นชัดเจน

โดยเฉพาะแนวนโยบายทางการเมือง ซึ่งถือว่าเป็น “แนวนโยบายสร้างระบบสังคมนิยมสำหรับช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ” ด้วยการมุ่งเน้นที่การสร้างชาติบนวิถีที่จะนำไปสู่ระบบสังคมนิยม (แนวนโยบายทางการเมืองฉบับปี ค.ศ. 1930 มุ่งที่การได้มาซึ่งเอกราชและเสรีภาพของเวียดนาม) นั้นใช้แนวคิดดั้งเดิมของมาร์กซ์-เลนิน

โดยไม่นำพาต่อความเปลี่ยนแปลงในโลกและในกลุ่มประเทศสังคมนิยมด้วยกันเอง โดยยังแสดงความเชื่อมั่นว่า “สังคมนิยมจะรื้อฟื้นพลังของตนขึ้นมาใหม่ และไม่ว่าหนทางข้างหน้าจะคดเคี้ยวเช่นใด ก็จะทำให้ก้าวหน้าอย่างโดดเด่นในที่สุด”²⁴

การยึดมั่นในแนวทางอุดมการณ์ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การที่พรรคคอมมิวนิสต์จะต้องเป็นผู้ผูกขาดการควบคุมและวางแผนนโยบายของรัฐ นั่นคือจากการถือว่าพรรคเป็นแนวหน้าหรือแกนนำพันธมิตรคนงาน-ชาวนาดังกล่าวแล้ว พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามจะต้องมีบทบาทเพียงพรรคเดียวในการวางแผนและควบคุมการดำเนินงานต่างๆ โดยไม่ยอมให้มีกลุ่มหรือพรรคการเมืองอิสระอื่นๆ ทำทนายการผูกขาดหรือเสนอแนวทางอื่นแก่ประชาชน

ผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามยืนยันในเรื่องนี้ตลอดเวลา ดังคำกล่าวของเลขาธิการพรรค Nguyen Van Linh ในวาระที่มีการ “ปราชัย” สื่อมวลชนที่เริ่มจะแสดงออกอย่างอิสระเพิ่มมากขึ้นในช่วงต้นปี ค.ศ. 1989 ว่า จะไม่ยอมให้มี “ความโน้มเอียงไปในแนวทางประชาธิปไตยกระฎุมพี” เพราะแม้ “จะเป็นนโยบายของพรรคที่จะขยายประชาธิปไตยให้กว้างออกไป... แต่ก็จำเป็นต้องเข้าใจแน่ชัดว่าการปฏิบัติตามแนวทางประชาธิปไตยจะต้องมีการขึ้นอย่างดี”²⁵ หรือในการให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ Ivestiya ของโซเวียตในปีต่อมา ผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามก็อ้างว่า

“...ประชาชนเวียดนามได้รับรู้จากประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์และการสูญเสียเลือดเนื้อของตนเองว่า พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามเป็นผู้นำที่แท้จริง แต่เพียงผู้เดียวของพวกเขาชาวเวียดนามไม่อาจยอมรับพหุนิยมทางการเมือง ระบบการมีพรรคหลายพรรคหรือระบบการมีพรรคการเมืองฝ่ายค้าน”²⁶

ในการกำหนดบทบาทของตนเองเช่นนั้น ผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามจะมีความเชื่อมั่นใน “สำนึกที่เหนือกว่าของพรรคแนวหน้าของตน” ในแง่ที่เป็นศูนย์รวมแห่ง “จิตใจที่กลุ่มลัทธิเผด็จการของชนทั้งชาติ”²⁷ ผู้นำระดับสูงของเวียดนามปัจจุบันซึ่งไม่เพียงแต่เป็นวีรบุรุษที่มีบทบาทสำคัญในการกอบกู้เอกราชแห่งชาติ แต่ยังไม่เคยแปรเปลี่ยนมัวหมอง ไม่ว่าจะด้วยเรื่องการฉ้อราษฎร์บังหลวงหรือการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนในรูปแบบต่างๆ อยู่ในฐานะที่จะอวดอ้างตนเองเช่นนั้นได้ทีเดียว แต่ปัญหาก็คือ ในยามสันติที่ต้องการคุณลักษณะความเป็นผู้นำที่มากไปกว่าการ

อุทิศตนและความมั่นคงทางจริยธรรมนั้น ผู้นำปัจจุบันจะสนองความปรารถนาของประชาชนที่ตนพยายามจะชี้นำด้วยความเชื่อว่ามี “ตำนานที่เหนือกว่า” ต่อไปนั้น ได้หรือไม่

ความเปลี่ยนแปลงในโลกคอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำลายอำนาจผูกขาดของพรรคคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออกที่นำไปสู่การล่มสลายของระบอบปกครองพรรคเดียวในดินแดนส่วนนี้ สร้างความหวั่นไหวอย่างหนักให้แก่ผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนาม อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นคือ ผู้นำเหล่านี้ดูจะมีความเชื่อมั่น (หรืออย่างน้อยก็พยายามแสดงออกเช่นนั้น) ว่า ระบบสังคมนิยมเป็นวิถีทางที่จำเป็นอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้สำหรับเวียดนามมากยิ่งขึ้นด้วยซ้ำ การแสดงออกในช่วงนี้ในสายตานั้นสังเกตการณ์ภายนอกโดยทั่วไปจึงถือว่าเป็นการ “ทวนกระแส” แห่งความเปลี่ยนแปลงอย่างแน่ชัด

การประชุมเต็มคณะครั้งที่ 7 ของคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม (สมัชชาครั้งที่ 6) ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1989 “มีความเห็นพ้องในระดับสูงยิ่ง” ในการปฏิเสศ “การปล่อยเสรีแบบกระตุ้มพี พหุนิยม ความหลากหลายทางการเมือง และการมีพรรคฝ่ายค้านหลายพรรคที่มุ่งมั่นปฏิเสศไม่ยอมรับแนวคิดมาร์กซ์-เลนิน สังคมนิยม และการนำโดยพรรค”²⁸ ในช่วงนี้เองที่พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามเริ่มการรณรงค์ต่อต้าน “จักรวรรดินิยม” ตะวันตก และการกำจัดกวาดล้างขบวนการหรือการแสดงออกทำที่อย่างเสรีภายในประเทศ

พรรคคอมมิวนิสต์มีความเห็นว่า ประเทศตะวันตกกำลังพยายามบ่อนทำลายระบบสังคมนิยม “ไม่เคยมีครั้งใดที่พวกจักรวรรดินิยมจะมุ่งมั่นโดยตรงไปที่ประเทศสังคมนิยมด้วยกลยุทธ์ที่บ้าคลั่งชั่วร้าย”²⁹ สหรัฐอเมริกาเป็นเป้าหมายรณรงค์ในช่วงนี้มากที่สุด ในสายตาของพรรค เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงในยุโรปตะวันออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโปแลนด์ เป็น “การรัฐประหารในลักษณะของการต่อต้านการปฏิบัติที่นำโดยจักรวรรดินิยมสหรัฐฯ” ที่ไม่เคยหยุดยั้งนโยบายล่าอาณานิคม³⁰ โดยเฉพาะ Nguyen Van Linh เองนั้น ในหนังสือที่ชื่อว่า “Following the Road Chosen by Uncle Ho” ได้วิเคราะห์ “กลยุทธ์และแผนการอันตรายของจักรวรรดินิยมที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำในการต่อต้านขบวนการปฏิวัติทั่วโลก”³¹

ที่น่าสังเกตยิ่งเกี่ยวกับท่าทีของเวียดนามในช่วงนี้ก็คือ การแสดงความ

แข่งกร้าวทางอุดมการณ์พร้อมๆ กับการประกาศถอนทหารออกไปจากกัมพูชา การแสดงออกที่ดูขัดแย้งกันเช่นนี้ ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนประการหนึ่ง ถึงความสำคัญที่ให้แก่จุดยืนทางอุดมการณ์ในด้านนี้ของคน

เป็นไปได้ว่า ผู้นำเวียดนามวิตกกังวลเกี่ยวกับลู่ทางการขยายตัวของ การแสดงออกในทางเสรีนิยมและแม้กระทั่งการเรียกร้องหรือความไม่พอใจของ ประชาชน³² สิ่งที่น่าจะเป็นความกังวลสนใจมากที่สุด เห็นจะได้แก่ความขัดแย้ง ทางความคิดในกลุ่มผู้นำเอง และกิจกรรมการดำเนินงานของกลุ่มพลังบางกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มทหารผ่านศึกในเวียดนามใต้ที่เคยมีเกียรติประวัติดีเด่น ในการต่อต้านทั้งสหรัฐอเมริกาและฝรั่งเศส ซึ่งได้รวมตัวกันจัดตั้งชมรมเรียกว่า “The Club of Resistance” แสดงความไม่พอใจต่อการดำเนินงานของพรรค คอมมิวนิสต์โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจ³³

สิ่งที่ “ชมรม” ดังกล่าวเรียกร้อง คือ การปฏิรูป พื้นฟู และการขยาย ประชาธิปไตยออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้วยการเพิ่มอำนาจแก่รัฐสภาการเรียกร้อง กระทำโดยการจัดประชุมอย่างเปิดเผยหรือการเผยแพร่เอกสารระหว่างกัน เป็นการภายใน³⁴ แม้ว่าการเรียกร้องในลักษณะนี้ซึ่งสะท้อนท่าทีเสรีนิยมที่ ชาวเวียดนามใต้โดยทั่วไป ไม่มีอยู่มากกว่าชาวเวียดนามเหนือ จะได้สร้างความ หวั่นวิตกแก่ผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามพอสมควร แต่ที่น่าจะเป็นความ วิตกกังวลยิ่งไปกว่า น่าจะได้แก่ การทำหายทางการเมืองจากภายในกลุ่มผู้นำ ด้วยกันเอง ซึ่งสามารถจะมีผลสิ้นคลอนเสถียรภาพ และความเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกันของสภาวะผู้นำเวียดนาม

การทำหายในลักษณะดังกล่าวที่ชัดเจนที่สุด คือ กรณีของ Tran Xuan Bach ซึ่งเคยมีการคาดคะเนกันว่าจะเป็นผู้สืบทอดอำนาจแทน Nguyen Van Linh³⁵ Bach พยายามชี้ให้เห็นว่าประชาชนต้องการประชาธิปไตยและความยุติธรรมทาง สังคมมากขึ้น และที่สำคัญคือ

“เราไม่อาจคิดเอาเองว่า ความปั่นป่วนวุ่นวายจะเกิดขึ้นเฉพาะในยุโรป เท่านั้น โดยที่ในเอเชียเสถียรภาพจะยังคงดำรงอยู่ต่อไป ไม่มีประเทศใด สามารถคิดได้ว่า ตนเองมีเสถียรภาพ ประเทศสังคมนิยมทุกประเทศกำลังอยู่ ในกระบวนการวิวัฒนาการที่จะก้าวไปข้างหน้า ยังมีปัญหาความขัดแย้ง

แตกต่างที่จะต้องแก้ไข และจำเป็นจะต้องทำลายความตึงเครียดกดดันของ
สภาพเก่าๆ ที่ยังดำรงอยู่³⁵

ที่จริงแล้วสิ่งที่ผู้นำเวียดนามส่วนมากหวั่นเกรงก็คือ ความปั่นป่วนวุ่นวาย
นี่เอง แต่ผู้นำจำนวนไม่น้อยคิดว่า การปฏิรูป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในลักษณะของ
การปล่อยเสรีแก่ประชาชนมากขึ้น อย่างที่บุคคลเช่น Tran Xuan Bach เรียกร้อง
นั่นเอง ที่จะนำไปสู่ความปั่นป่วนวุ่นวาย ไม่ใช่เป็นหนทางที่หลีกเลี่ยง กรณี
ตัวอย่างของเหตุการณ์ที่จัตุรัสเทียนอันเหมินในจีน คุณจะทำให้ผู้นำเวียดนามเชื่อมั่น
อย่างนั้นจริงจังมากขึ้น

ดังนั้นพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามจึงเริ่มกวัดขັນและควบคุมกิจกรรมและ
การดำเนินงานทั้งในรูปแบบของ “ชมรม” ที่กล่าวถึง และอื่นๆ ซึ่งรวมไปถึงการ
ปิดหนังสือพิมพ์-วารสาร และการจำกัดการเดินทางไปต่างประเทศของ
ปัญญาชนนักวิชาการเวียดนาม³⁷ ยิ่งไปกว่านั้น Tran Xuan Bach เองก็ถูกปลด
ออกจากสมาชิกภาพของกรมการเมืองและตำแหน่งต่างๆ ทั้งหมด โดยที่ประชุม
เต็มคณะครั้งที่ 8 ของคณะกรรมการกลาง (สมัยฯครั้งที่ 6) ในเดือนมีนาคม ค.ศ.
1990 ด้วยเหตุผลสำคัญคือ ละเมิดวินัยพรรค (ไม่ใช่เพราะแสดงความคิดเห็น
ออกมาในลักษณะข้างต้น) ซึ่งเป็นที่หวั่นเกรงว่าจะมีผลในทางบ่อนทำลาย
เสถียรภาพและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพรรค

นี่เป็นความกังวลสนใจหลักของผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนาม ในช่วงที่มีความ
เปลี่ยนแปลงผันผวนอย่างขนานใหญ่และการทำทลายภายในและภายนอกประเทศ
ในความเข้าใจของบุคคลเหล่านี้ “พหุนิยมทางการเมือง” กับความปั่นป่วนวุ่นวาย
เกือบจะเป็นสิ่งเดียวกัน การปฏิรูปของเวียดนามจึงเน้นไปที่ด้านเศรษฐกิจ
เป็นสำคัญ ดังคำกล่าวของเลขาธิการพรรค Nguyen Van Linh ในการแสดง
สุนทรพจน์เนื่องในวันชาติเวียดนามเมื่อเดือนกันยายน ค.ศ. 1989 ที่ว่า

“การขยายประชาธิปไตยออกไปขณะนี้ มุ่งที่ด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก...ไม่ใช่
นโยบายของเราที่จะเร่งรัดการปฏิรูปทางการเมือง ขณะที่ยังไม่มีการ
เตรียมการ อย่างพอเพียง อีกทั้งยังไม่ต้องการที่จะให้มีประชาธิปไตย
อย่างไม่มีขอบเขตจำกัด”

ผู้นำเวียดนามพยายามย้ำว่า พรรคคอมมิวนิสต์มิได้ปรารถนาที่จะปิดกั้น

ความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เพียงแต่ไม่ต้องการให้การปฏิรูปนำไปสู่ความ
ปั่นป่วนวุ่นวาย นายพล Tran Cong Man อดีตบรรณาธิการหนังสือพิมพ์
Quan Doi Nhan Dan ของกองทัพเวียดนาม ระบุว่า “เราจะคงการปฏิรูปฟื้นฟู
ต่อไป แต่จะต้องให้ดำเนินไปอย่างมีระเบียบและเสถียรภาพ ไม่ใช่ในสภาวะปั่นป่วน
วุ่นวาย...ประชาชนของเรากำลังปรารถนาคำปรึกษาจากด้านวัตถุ ภารกิจสำคัญที่สุด
จึงได้แก่การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจเสียก่อน”⁴⁰

จากทัศนคติที่นักสังคมนิยมเรียกว่า “กินก่อน พุดทีหลัง” ดังกล่าวนี้นัก
เวียดนามพยายามชี้ให้เห็นว่า แนวทางการปฏิรูปฟื้นฟูหรือ “doi moi” ของตน
เป็นตัวแทนคาบเกี่ยวระหว่างแนวทางของจีนและโซเวียต⁴¹ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เกิด
ขึ้นในทางปฏิบัติ กลับเป็นความกำกวมไม่แน่ชัดในทิศทางนโยบาย

มีการย้ายในทิศทางและ/หรือทำที่ที่ดูขัดกันอยู่ตลอดเวลา กล่าวคือ พร้อมๆ
กับความยืดหยุ่น และมุ่งผลในทางปฏิบัติด้านเศรษฐกิจ รวมไปถึงการขยายการ
ติดต่อและความร่วมมือกับต่างประเทศทั้งในและนอกภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้⁴²
นั้น ในทางการเมือง ความแข็งแกร่งทางอุดมการณ์ก็ยังคงดำรงอยู่ ดังสะท้อนให้เห็น
ในกรณีความไม่พอใจต่อ Bui Tin บรรณาธิการผู้ช่วยของหนังสือพิมพ์ Nhan Dan
ที่ไปเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงแนวทางนโยบายในระหว่างการพำนักอยู่ใน
ฝรั่งเศส⁴³ ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ แม้โดยหลักการจะเป็นไปได้ ที่จะแยกการปฏิรูปทาง
เศรษฐกิจและทางการเมืองออกจากกัน แต่ในทางปฏิบัติ แนวทางเช่นนี้จะบังเกิด
ผลหรือไม่ เพียงใด

ตัวอย่างรูปธรรมที่เห็นได้ชัด คือ เป็นไปได้หรือไม่ ที่กระบวนการปฏิรูป
ซึ่งหมายรวมถึงการปล่อยเสรีทางเศรษฐกิจระดับหนึ่ง และการติดต่อสัมพันธ์กับ
ประเทศทุนนิยมต่างๆ จะควบคุมและปิดกั้น “ผลในทางลบ” ต่างๆ ตั้งแต่ค่านิยม
แบบตะวันตกไปจนถึงรูปแบบหรือวิถีชีวิต “เสื่อมทราม” ต่างๆ ในสายตาของ
คอมมิวนิสต์ ความพยายามที่จะปิดกั้นหรือควบคุมสิ่งต่างๆ เหล่านี้ จะมีผลในทาง
ควบคุมปิดกั้นไม่ให้เกิดกระบวนการปฏิรูปทางเศรษฐกิจที่ปรารถนา ดำเนินไปอย่างมี
ประสิทธิผลเต็มที่หรือไม่

ความหวั่นเกรง “ผลในทางลบ” จากการปฏิรูปเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดความ
ลังเลที่มีผลอย่างสำคัญต่อการดำเนินนโยบายดังกล่าว การย่ำยั้งโดยเฉพา

ในร่างแถลงนโยบายหลักหรือโครงการทางการเมืองที่กำลังมีการพิจารณา เพื่อนำเสนอต่อสมัชชาครั้งที่ 7 ของพรรคคอมมิวนิสต์ว่าเวียดนามยังอยู่ใน “ระยะหัวเลี้ยวหัวต่อที่จะนำไปสู่ระบบสังคมนิยม” ซึ่งในทางปฏิบัติหมายถึงการยอมให้มีภาคเศรษฐกิจทุนนิยมอยู่ในประเทศได้ต่อไปในช่วงระยะอีกอย่างน้อย 3-4 แผนพัฒนา 5 ปีข้างหน้า⁴⁴ ในที่สุดแล้วก็ได้หมายความว่า ระบบนี้ไม่มีอนาคตในเวียดนามหรือ หรือ ผู้นำเวียดนามจะให้หลักประกันระยะยาวแก่นักลงทุนโดยเฉพาะจากต่างประเทศอย่างไร การย้ายยื่นยันพันธกรณีทางอุดมการณ์สำหรับผู้นำเวียดนามน่าจะมิใช่การกระทำที่ไร้ความหมายในทางปฏิบัติ

นโยบายปฏิรูปในลักษณะดังกล่าวนี้ มีข้อจำกัดในตัวเองอย่างเห็นได้ชัดสิ่งที่ผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามอาจจะต้องตัดสินใจต่อไปคือ มาตรการปฏิรูปต่างๆ ที่นำมาใช้ ไม่ว่าจะเป็นการยอมรับบทบาทของระบบเศรษฐกิจครัวเรือน หรือยอมให้มีความเป็นอิสระมากขึ้นของหน่วยผลิตหรือกิจการต่างๆ ของรัฐนั้น จะให้เป็นเพียง “การถอยทางยุทธวิธี” ชั่วคราว หรือว่าจะนำมาประยุกต์ใช้เป็นส่วนหนึ่งของหลักการทางอุดมการณ์ต่อไป

ปัญหาที่ยิ่งใหญ่คือ ผู้นำเวียดนามเองก็อาจจะไม่รู้ว่าจะนำประเทศไปในทิศทางใด เลขาธิการพรรค Nguyen Van Linh ยอมรับว่า พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามยัง “คล้ำอยู่ในความมืด”⁴⁵ หลักการที่เคยยึดมั่น หรือแนวคิดทางอุดมการณ์ทั้งหลายที่เคยใช้เป็นแนวทาง มาถึงบัดนี้ปรากฏว่ามีข้อจำกัดมากมาย วิฤตการณ์ที่ทำนายที่สุดจึงน่าจะได้แก่ วิฤตการณ์ทางอุดมการณ์ที่เป็นรากฐานของทั้งความคิดและการดำรงอยู่ทางการเมืองของพรรคทีเดียว กล่าวคือ พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามยังจะสามารถดำรงสถานะความเป็น “พรรคแนวหน้า” ที่ผูกขาดอำนาจทางการเมืองในประเทศต่อไปได้อีกนานเท่าใด

พร้อมๆ กับการทำลายของวิฤตติแห่งการพัฒนาระบบสังคมนิยมและทางอุดมการณ์ เวียดนามก็เผชิญกับผลกระทบที่ดูไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันมากนักจากความเปลี่ยนแปลงในสภาวะการณ์แวดล้อมภายนอก อย่างไรก็ตาม ข้อที่น่าสังเกตก็คือพร้อมๆ กับการที่ความกดดันจากโลกทุนนิยมตะวันตกเริ่มผ่อนคลายลง ความผูกพันกับโลกสังคมนิยมเองกลับเริ่มปัญหา

โลกสังคมนิยมที่เคยถือกันว่าเป็น “ค่าย” หรือกลุ่มประเทศที่ผูกพันกัน

อย่างเหนียวแน่นไม่ว่าจะในทางอุดมการณ์ การเมือง และเศรษฐกิจ โดยมีโซเวียตเป็นศูนย์กลางที่คอยประสานและจรรโลงความผูกพันดังกล่าว ประสบกับความผันผวนเปลี่ยนแปลงอย่างขนานใหญ่ โดยที่เมื่อสิ้นทศวรรษ 1980 นั้น ภาพพจน์แห่งการเป็นค่ายอุดมการณ์ที่เคยยึดมั่นในวิถีทางสังคมนิยม เศรษฐกิจ และการเมืองแนวเดียวกัน เกือบจะไม่หลงเหลืออยู่แล้ว หากความแตกแยกระหว่างจีนและโซเวียตที่เริ่มปรากฏชัดตั้งแต่ครั้งหลังของทศวรรษ 1950 ได้ทำลายภาพแห่งการเป็นค่ายอำนาจที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้การชี้นำของมอสโก เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายใน “ค่าย” นี้ ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาทำให้ความเชื่อที่ว่าระบอบปกครองคอมมิวนิสต์จะดำรงความเป็นทางเลือกในการจัดระเบียบทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองอยู่ต่อไปควบคู่กับ (หากไม่เข้ามาทดแทนเสียเลยทีเดียว) ระบบเสรีประชาธิปไตยและอื่น ๆ

ความเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะที่นำไปสู่การล่มสลายของระบบคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออก ไม่เพียงแต่สร้างความหวั่นไหวทางการเมืองและอุดมการณ์อย่างรุนแรงให้แก่ผู้นำเวียตนามดังกล่าวแล้วเท่านั้น แต่ยังหมายถึงผลกระทบอย่างสำคัญในทางเศรษฐกิจด้วย ความช่วยเหลือจากโซเวียตและยุโรปตะวันออกที่จะถูกตัดทอนลงไปเกือบทั้งหมด ย่อมหมายถึงการขาดรายได้จากภายนอกเป็นจำนวนมาก ซึ่งย่อมจะต้องก่อให้เกิดความยากลำบากแก่ระบบเศรษฐกิจของเวียตนามที่ประสบปัญหาอย่างฉะฉานอยู่แล้วอย่างแน่นอน

แถลงการณ์ของที่ประชุมเต็มคณะครั้งที่ 10 ของคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์ (สมัยฯ ครั้งที่ 6) เมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1990 กล่าวถึง “ผลกระทบของสถานการณ์ซับซ้อนทางสากล” อันหมายถึงการลดลงไปของรายได้จากภายนอกประเทศที่เคยเป็นสัดส่วนสำคัญของรายได้ทั้งหมด⁴⁶ เป็นการย้ำเตือนให้ชาวเวียตนามตระหนักถึงปัญหาความยากลำบากกว่าเดิมที่จะต้องเผชิญอย่างน้อยก็ในช่วงระยะสั้นข้างหน้า ทางออกประการเดียวที่เหลืออยู่ ดูเหมือนจะได้แก่การขยายการติดต่อสัมพันธ์กับตะวันตก แต่การใช้ทางเลือกนี้ ก็เชื่อว่าจะไม่เป็นปัญหา ไม่ว่าในทางอุดมการณ์หรือทางปฏิบัติ

ควรย้ำว่า ประสพความสำเร็จสัมพันธกับตะวันตกนั้นถูกปิดเพราะนโยบายก้าวร้าวรุกรานของเวียตนามต่อกัมพูชา ผู้นำในฮานอยที่ตระหนักถึงข้อเท็จจริงประการนี้

ได้พยายามส่งสัญญาณ เพื่อหาทางรื้อฟื้นความสัมพันธ์มาเป็นเวลานาน เช่น การแสดงท่าทีในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1984 ว่าจะถอนทหารออกไปจากกัมพูชา ภายใน 5-10 ปีแม้จะยังไม่ยอมผ่อนปรนในจุดยืนที่ต้องการรักษาสถานะของตน ในประเทศนี้⁴⁷ และในปีต่อมา ณ ที่ประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศอินโดจีนที่ พนมเปญในเดือนสิงหาคม ก็มีคำแถลงออกมาอย่างแน่ชัดเป็นครั้งแรกว่า จะมีการ ถอนทหารเวียดนามออกไปจากกัมพูชาภายในปี ค.ศ. 1990⁴⁸

จุดมุ่งหมายประการหนึ่งของการแสดงท่าทีเช่นนี้ก็คือ หาทางลดการ โดดเดี่ยวกดดันจากโลกตะวันตก ในช่วงสิ้นทศวรรษ 1980 เมื่อความเปลี่ยนแปลง ในโลกคอมมิวนิสต์และในสถานการณ์โลกโดยทั่วไป ก็เริ่มปรากฏชัดว่าเวียดนาม พยายามแสวงหา “เพื่อนใหม่” เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งการพยายามหาทางรื้อฟื้นความสัมพันธ์กับปักกิ่ง⁴⁹ สภาวการณ์แวดล้อมทั้งภายในและภายนอกที่บีบรัดเพิ่ม มากขึ้นเช่นนี้ ทำให้ผู้นำเวียดนามจำเป็นต้องประเมินสัมพันธภาพที่มีอยู่กับชาติที่ ไม่ว่าจะเป็ นมิตรหรือศัตรู ทั้งภายในและภายนอกกลุ่มสังคมนิยม (โดยเฉพาะ อย่างยิ่งสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น) เสียใหม่⁵⁰ ความเคลื่อนไหวอย่างเช่น การลบ ข้อความอ้างอิงถึงจีนและสหรัฐอเมริกาในรัฐธรรมนูญเวียดนามปี ค.ศ. 1980 ใน ลักษณะที่เป็นศัตรูต่อกัน เมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1988⁵¹ สะท้อนให้เห็น อย่างชัดเจนถึงการทบทวนท่าทีดังกล่าว

ปัญหาเร่งด่วนเฉพาะหน้าคือการหาแหล่งรายได้ใหม่ที่จะมาช่วยค้ำจุนสภาพ เศรษฐกิจที่ยังอ่อนแอขนาดแคลน การแสดงออกอย่างเช่น ข้อเสนอที่จะให้ สหรัฐอเมริกากลับไปใช้ฐานทัพที่ดานังและอ่าวคัมรานห์⁵² นอกจากจะเป็ นการ หาทางสร้างสันถวไมตรี (สหรัฐอเมริกามีอิทธิพลสำคัญในองค์การระหว่างประเทศ อย่างเช่น กองทุนการเงินระหว่างประเทศ และธนาคารโลก) แล้ว ยังอาจจะเป็ น ทางหนึ่งในการหารายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศอีกด้วย

ชานอวยคุจะประสบความสำเร็จไม่น้อยในการหาทางยุติความโดดเดี่ยวของ คน การเปลี่ยนท่าทีของสหรัฐอเมริกาในปัญหากัมพูชา ด้วยการถอนการรับรองรัฐบาล ผสมกัมพูชาประชาธิปไตยในสหประชาชาติเมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1990 แม้จะ มิได้นำไปสู่การปรับความสัมพันธ์ให้ปกติโดยทันที โดยยังมีปัญหาทหารอเมริกันที่ สูญหายไปในช่วงปฏิบัติการในสงครามเวียดนามและกระทั่งปัญหากัมพูชาเอง⁵³

ก็นับเป็นความก้าวหน้าอย่างสำคัญ ยิ่งไปกว่านั้น การประชุมสุดยอดระหว่าง เวียดนามและจีนที่เข้าใจกันว่าเกิดขึ้นอย่างลับๆ ในเดือนกันยายน ค.ศ. 1990 รวมทั้งการที่อดีตรัฐบุรุษแห่งเวียดนามเปียนฟู คือ นายพล Vo Nguyen Giap เดินทางไปร่วมมหกรรมกีฬาเอเชียนเกมส์ในปักกิ่งในช่วงระยะเวลาเดียวกัน ก็ถือ เป็นก้าวสำคัญในการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ประเทศ⁵⁴ ในเดือนต่อมา รัฐมนตรีต่างประเทศ Nguyen Co Thach เดินทางไปเยือนญี่ปุ่นเพื่อปูทาง สำหรับความร่วมมือในอนาคต เมื่อวอชิงตันยุติการคว่ำบาตรเวียดนามทางการค้า นอกเหนือไปจากการเพิ่มความร่วมมือกับอังกฤษในปัญหาผู้ลี้ภัยในฮ่องกง เพื่อเป็นการนำไปสู่การขยายความสัมพันธ์กับกลุ่มประชาคมยุโรปต่อไปในอนาคต⁵⁵

ที่น่าสนใจอย่างยิ่งคือการรื้อฟื้นความสัมพันธ์กับกลุ่มอาเซียน ความสัมพันธ์ กับประเทศไทยผ่อนคลายทำให้ความเป็นศัตรูต่อกันลงอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลังจากการเดินทางไปเยือนเวียดนามของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ของไทย พลอากาศเอก สิทธิ เสวตศิลา ในช่วงต้นปี ค.ศ. 1989 และที่น่าจะเป็น ก้าวสำคัญที่สุดในความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านกลุ่มนี้ คือการเดินทางไปเยือน เวียดนามของประธานาธิบดีซูฮาร์โตแห่งอินโดนีเซียในเดือนพฤศจิกายนปีต่อมา⁵⁶ ในการให้สัมภาษณ์นักหนังสือพิมพ์ไทยที่เดินทางไปเยือนเวียดนามในเดือนต่อมา นายกรัฐมนตรี Do Muoi ก็ได้ย้ำเจตนารมณ์ที่จะเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งในระบบ เศรษฐกิจของภูมิภาค⁵⁷

เวียดนามก็เช่นเดียวกับประเทศสังคมนิยมขณะนี้ ที่เริ่มยอมรับผล ประโยชน์หรือคุณค่าของการผลิตเพื่อสนองความต้องการของตลาดโลก และการใช้ ประโยชน์จากพลังของตลาดในฐานะที่จะเป็นวิถีทางที่รวดเร็วและมั่นคง ที่จะนำ ไปสู่ความเติบโตทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี⁵⁸ ในกรณีของ เวียดนามนั้น ความเติบโตก้าวหน้าของประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในเอเชียและของ กลุ่มชาติอาเซียน เป็นความแตกต่างที่ชัดเจนเหลือเกินกับความล้าหลังขาดแคลน ทางเศรษฐกิจของเวียดนาม แน่นนอน ผู้นำในสถานอัยคงจะไม่ดำเนินรอยตาม แนวทางการพัฒนาแบบทุนนิยมของประเทศเหล่านี้อย่างเต็มรูปแบบ แต่ถึงกระนั้น แม้กระทั่งการเปิดสู่โลกภายนอกมากขึ้นเพื่อแสวงหาประโยชน์จากพลังเศรษฐกิจโลก ก็ดูเหมือนว่าจะต้องเผชิญกับทั้งปัญหาในทางปฏิบัติ และความขัดแย้งไม่ลงรอย

ในทางอุดมการณ์

ในทางปฏิบัติเห็นได้ชัดว่า สภาพของประเทศที่ยังยากจนล้าหลัง และประสบความเสียหายอย่างกว้างขวางจากสงครามที่ยาวนาน ยังแทบไม่ได้รับการฟื้นฟูบูรณะและพัฒนาอย่างจริงจังภายหลังสงคราม โครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ยังอยู่ในสภาพด้อยพัฒนา ระบบการธนาคารและกลไกทางเศรษฐกิจ ตลอดจนระบบการบริหารที่ยังเทอะทะไร้ประสิทธิภาพและกำลังประสบปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวงอย่างกว้างขวาง ย่อมไม่สามารถสร้างแรงจูงใจให้แก่การลงทุนจากต่างประเทศที่เวียดนามปรารถนา⁵⁹ และการขาดทั้งบุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญและแนวทางที่แน่ชัดทันสมัยในการจัดการและบริหารทางเศรษฐกิจ ก็เป็นข้อจำกัดที่สำคัญต่อกิจกรรมอย่างเช่นการขยายการค้าระหว่างประเทศ

ทางออกที่เป็นไปได้ประการหนึ่ง คือ การให้ชาติที่เป็นคู่ค้าหรือผู้ร่วมลงทุนทางเศรษฐกิจ ให้ความช่วยเหลือด้านการฟื้นฟูบูรณะและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ เท่าที่ผ่านมามีญี่ปุ่นมากกว่าชาติอื่นใดที่อยู่ในฐานะที่จะทำเช่นนั้นได้ และแสดงความสนใจแหล่งน้ำมันและทรัพยากรด้านแรงงานราคาถูกของเวียดนามที่มีอยู่มากมาย บริษัทเอกชนญี่ปุ่นได้วางรากฐานเพื่อการเข้าไปมีบทบาททางเศรษฐกิจและการพัฒนาของเวียดนามมาเป็นเวลานานพอสมควรแล้ว และเข้าใจว่าจะกำลังรอความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในขั้นต่อไป คือ การยุติการคว่ำบาตรทางการค้าของสหรัฐอเมริกาซึ่งรัฐบาลญี่ปุ่นให้การสนับสนุนอยู่ รวมทั้งความคลี่คลายเปลี่ยนแปลงของบรรยากาศทางการเมืองและความก้าวหน้าของการปฏิรูปในเวียดนามเอง ก่อนที่จะขยายการค้าและความร่วมมือและช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแก่เวียดนามต่อไป⁶⁰

ข้อจำกัดที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าปัญหาในทางปฏิบัติดังกล่าวแล้วก็คือ ความเห็นที่ยังไม่ลงรอยกัน โดยเฉพาะในทางอุดมการณ์ในบรรดาผู้นำเวียดนามเอง ผู้นำในสายปฏิรูปหรือในกลุ่ม “นักเศรษฐศาสตร์” อย่างเช่น Nguyen Co Thach พยายามเรียกร้องผลักดันให้มีการปรับเปลี่ยนโลกทัศน์เสียใหม่ โดยหันมาให้ความสำคัญแก่ความเปลี่ยนแปลงของ “พลังแห่งยุคสมัย” มากขึ้น⁶¹ กล่าวคือ เวียดนามจะต้องยอมรับว่า กำลัง “สร้างระบบสังคมนิยมในสภาวะการณ์โลกที่เปลี่ยนไปแล้ว” แนวความคิดที่ว่าด้วยการรวมพลังแห่งชาติเข้ากับพลังแห่งยุคสมัย

จะต้องเข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ด้วย เพราะ “พลังแห่งยุคสมัย” ไม่ใช่พลังดั้งเดิมที่ต่อต้านจักรวรรดินิยมและทุนนิยม แต่เป็นศักยภาพใหม่สำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว ด้วยการเข้าไปมีส่วนร่วมในพลังเศรษฐกิจโลกที่มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น⁶²

อย่างไรก็ดี ทศนะที่ค่อนข้างไปในทาง “เสรีนิยม” ของผู้นำอย่างเช่น Nguyen Co Thach ไซ่วว่าจะได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ผู้นำโดยเฉพาะในกลุ่มที่จัดอยู่ใน “สายอนุรักษ” ยังยึดมั่นอยู่กับโลกทัศน์และแนวคิดดั้งเดิมอยู่มาก ในขณะที่ Thach ย้ำเตือนว่า ในยุคสมัยปัจจุบัน สิ่งที่คุณค่าความมั่นคงไม่ใช่การคุกคามทางทหาร แต่เป็นด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะ “ช่องว่างทางเศรษฐกิจที่ห่างออกไปทุกที กำลังเป็นการคุกคามต่อความมั่นคงและการป้องกันประเทศของทุกชาติ”⁶³ นั้น Le Duc Anh รัฐมนตรีกลาโหม ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการรุกรานและยึดครองกัมพูชายังย้ำว่า เวียดนามจะต้อง “ประสานงานกับประชาชนลาวและกัมพูชาอย่างใกล้ชิด เพื่อสร้างหลักประกันให้แก่ความมั่นคงของแต่ละประเทศและสำหรับอินโดจีนโดยส่วนรวม”⁶⁴

การแสดงออกที่ยังคุชัดแย้งกันเช่นนั้นก่อให้เกิดความสงสัยว่า ฮานอยได้เปลี่ยนท่าทีด้านต่างประเทศของตนหรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของความเข้าใจเกี่ยวกับ “การต่อสู้” ที่ถือว่าเป็นลักษณะพื้นฐานของการดำเนินนโยบายต่างประเทศ กล่าวคือ ในความคิดของผู้นำเวียดนามส่วนมากนั้น “ความสัมพันธ์กับต่างประเทศถือว่าเป็นเรื่องของการรณรงค์ในลักษณะทางทหารเป็นเวลายืดเยื้อยาวนานอย่างมีเป้าหมายทางยุทธศาสตร์... (และโดยนัยนี้...) ปฏิบัติการสงครามและการดำเนินงานทางการทูต โดยลักษณะสำคัญแล้วเป็นสิ่งเดียวกัน”⁶⁵ หากจะถือเอากรณีกัมพูชาเป็นกรณีทดสอบการปรับเปลี่ยนท่าทีของเวียดนามแล้ว คำถามที่เกิดขึ้นแม้กระทั่งขณะนี้ก็คือ เวียดนามเปลี่ยนเฉพาะจุดเน้นในการต่อสู้ของตนหรือเปลี่ยนแต่เฉพาะยุทธวิธีที่จะบรรลุเป้าหมายทางยุทธศาสตร์ โดยไม่ได้เปลี่ยนความเชื่อและความเข้าใจของตนที่มีต่อโลกภายนอก

ความคิดที่ค่อนข้างจะ “ต่อต้านเวียดนาม” เห็นว่า เป็นไปไม่ได้ที่ฮานอยจะเปลี่ยนทัศนคติของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาจากลักษณะโครงสร้างทางการเมืองภายในที่กำหนดขึ้นเพื่อ “การต่อสู้” โดยแท้ และเป็นโครงสร้างที่จริง ๆ แล้วยากแก่การ “ปฏิรูป” เปลี่ยนแปลง⁶⁶ ความเข้าใจเช่นนี้ดูจะให้ความสำคัญกับ

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในเวียดนามน้อยเกินไป แต่ถึงกระนั้น คำถามที่ยังไม่อาจหาคำตอบได้แน่ชัดซึ่งเกี่ยวข้องกับทิศทางหลักในแนวนโยบายต่างประเทศเวียดนามก็คือ ฮานอยกำหนดรูปแบบหรือแนวทางความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านอินโดจีนของคนไว้อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของกัมพูชา คำตอบที่แน่ชัดเกี่ยวกับเรื่องนี้จะมีผลอย่างสำคัญต่อชะตากรรมของลาวและกัมพูชาที่จะกล่าวถึงต่อไปด้วย

ความไม่แน่ชัดในท่าที ไม่ว่าจะเรื่องปัญหาภายในหรือการต่างประเทศ กล่าวได้ว่าเกิดจากความไม่ลงรอยกันในกระแสความคิดในบรรดาผู้นำระดับสูงเป็นสำคัญ แม้ว่าจะมีฉันทามติในเรื่องความจำเป็นที่จะต้องมีการใช้แนวทางปฏิรูปภายในและแนวทางใหม่ในด้านกาารวิเทศขาย แต่ความแตกต่างในแง่ของน้ำหนักหรือจุดเน้นหรือการนำมาตรการต่าง ๆ มาใช้ ยังแตกต่างกันอย่างมากดังที่ได้เห็นแล้ว โดยเฉพาะในประเด็นทางอุดมการณ์นั้น ยกที่จะบรรลุความเห็นพ้องได้โดยง่าย การตัดสินใจในประเด็นเช่นนี้จะต้องได้รับฉันทานุมัติโดยสมาชิกกรมการเมือง ซึ่งหมายความว่าแนวนโยบายหรือท่าทีดั้งเดิมไม่อาจจะละทิ้งหรือล้มล้างไปได้หากไม่ได้รับความเห็นพ้องเช่นนั้น ในความเข้าใจของนักสังเกตการณ์บางคน ผู้นำสายอนุรักษ์ที่คงจะมีอยู่น้อยแล้ว ยังสามารถที่จะขัดขวางการเปลี่ยนแปลงทิศทางนโยบายสำคัญต่อไปได้⁶⁷

ในการประชุมเต็มคณะครั้งที่ 11 ของคณะกรรมการพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม (สมัยชาครั้งที่ 6) ในเดือนมกราคม ค.ศ. 1991 ซึ่งพิจารณาร่างรายงานด้านการเมืองที่จะนำเสนอต่อสมัชชาครั้งที่ 7 ของพรรค เป็นที่ประจักษ์ชัดว่ามีความขัดแย้งแตกต่างกันในกลุ่มผู้นำทั้งในการประเมินผลของนโยบายปฏิรูปในรอบ 4 ปีที่ผ่านมา และในการกำหนดแนวทางนโยบายของเวียดนามในอนาคต⁶⁸ นักสังเกตการณ์เชื่อว่า ความแตกต่างขัดแย้งดังกล่าว สะท้อน ทั้งการต่อสู้ ในทางความคิดและการต่อสู้ในช่วงที่มีผู้ทางความเป็นไปได้อย่างยิ่งที่จะมีการผลัดเปลี่ยนรุ่นผู้นำ⁶⁹

ด้วยเหตุนี้ สิ่งที่เป็นความสนใจยิ่งของนักสังเกตการณ์ทั่วไปคือ จะมีการปรับเปลี่ยนผู้นำและแนวทางนโยบายอย่างสำคัญยิ่งหรือไม่ ในระหว่างสมัชชาครั้งที่ 7 ของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามที่จะจัดขึ้นในราวกลางปี ค.ศ.1991 ในการ

คาดคะเนทั่วไปผู้นำอาวุโสอย่างเช่น Do Muoi (ที่จัดอยู่ในสายอนุรักษ์และอาจ จะเข้าดำรงตำแหน่งเลขาธิการพรรคแทน Nguyen Van Linh หากฝ่ายหลังยอม ลงจากตำแหน่งดังที่เคยกล่าวไว้แล้ว) และที่ทรงอิทธิพลอย่างเช่น Chi Tho รัฐมนตรีมหาดไทย ก็น่าจะยังคงอยู่ ในขณะที่ผู้นำที่จัดอยู่ในกลุ่มนักปฏิบัติหรือ มีความสัมพันธ์ทางวิชาการและการบริหารมากกว่า เช่น Nguyen Co Thach อาจ จะยังไม่มีอาวุโสเพียงพอที่จะขึ้นมากุมชะตากรรมของประเทศ (กรณีหลังนี้อาจจะ เป็นบุคคลที่จะมีปัญหาคัดแย้งกันมากที่สุดในการพิจารณาของสมาชิกครั้งต่อไป)⁷⁰

ในการพิจารณาบทบาทความผิดพลาดที่ผ่านมา ผู้นำเวียดนามดูจะยอมรับ กันแล้วว่า ความผิดพลาดที่ยิ่งใหญ่ที่สุดประการหนึ่งของเวียดนามภายหลังสงคราม อินโดจีนก็คือ การที่มีได้ฟุ่มเฟือยสร้างผู้นำที่จะเข้ามาสืบทอดภารกิจภายหลังสงคราม ได้อย่างมีประสิทธิภาพนี่เอง

4. การปฏิรูปทางสถาบัน

ระบบสังคมนิยมเวียดนามมีลักษณะเด่นประการหนึ่งอยู่ที่การเป็น “ระบบราชการ” ขนาดใหญ่ มีโครงสร้างการจัดตั้งซับซ้อน และมีความเหลื่อมล้ำทางอำนาจระหว่าง พรรคและรัฐบาล แม้จะมีแนวทางอุดมการณ์กว้างๆ กำหนดว่า พรรคเป็นองค์กร นำในแง่ของการกำหนดแนวนโยบายหลักเพื่อให้รัฐบาลหรือฝ่ายบริหารนำไปปฏิบัติ โดยมีประชาชนเป็นนาย แต่ในทางปฏิบัติ บุคลากรระดับของทั้งพรรคและ ฝ่ายบริหารเป็นคนกลุ่มเดียวกันเป็นส่วนใหญ่

มีความพยายามที่จะปฏิรูปปรับปรุงระบบและกลไกการบริหารในช่วงหลัง สงครามปฏิวัติ เพื่อความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพมากขึ้น อันเป็นความจำเป็น สำหรับภารกิจภายหลังสงคราม คือการฟื้นฟูบูรณะและพัฒนาประเทศ อย่างไรก็ตาม ผลที่เกิดขึ้นอย่างจริงจังในทางปฏิบัติยังมีอยู่น้อยมาก การดำเนินมาตรการในด้าน ต่างๆ เพื่อการฟื้นฟูทางสังคมและการจัดระเบียบทางการเมืองภายหลังการรวมชาติ ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อาศัยแนวทางที่เคยทำมาแล้วในอดีตเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะ เป็นการรณรงค์ด้านการศึกษา/วัฒนธรรม ประชากร และมาตรการด้านความ มั่นคงปลอดภัยที่ได้กล่าวถึงแล้วนั้น เห็นได้ว่ามีดำริในเชิงสร้างสรรค์ทางนโยบาย และแนวทางการดำเนินงานน้อยมาก แม้ว่าการทำงานช่วงที่สงครามเพิ่งจะ

ยุคทอง จะประสบความสำเร็จไม่น้อยก็ตาม

ข้อจำกัดประการหนึ่งที่ได้เห็นแล้วก็คือ การขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถและคุ้นเคยกับสภาพเงื่อนไขในเวียดนามได้ อย่างไรก็ตาม ที่เป็นปัญหาสำคัญไม่น้อยในขณะเดียวกัน คือ การขาดแนวทางการดำเนินงานที่เป็นแบบแผนเชิงสถาบันที่แน่ชัด เมื่อขั้นตอนการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าผ่านพ้นไปแล้ว การดำเนินงานยังขึ้นอยู่กับ “นโยบาย” ของผู้นำพรรคระดับสูงมากกว่าจะอาศัยหลักกฎหมายที่กำหนดไว้เป็นแบบแผนแน่นอน

ที่เห็นได้ชัดคือ ระบบกฎหมายของเวียดนามยังอยู่ในสภาพล้าหลัง และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ยังก้าวตามไม่ทันความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง มีความพยายามในช่วงของการใช้นโยบายปฏิรูปที่จะปฏิรูประบบกฎหมายที่ล้าหลังนี้ด้วย โดยการเน้นที่หลักแห่งนิติธรรมและการยึดมั่นในตัวบทกฎหมายมากกว่า “นโยบาย” ส่วนบุคคลมากขึ้น ในปี ค.ศ. 1985 มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญา และในปีต่อมา เมื่อการปฏิรูปฟื้นฟูได้รับการยอมรับอย่างแน่ชัดว่าเป็นนโยบายหลัก การปฏิรูประบบกฎหมายก็ได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้น โดยในปี ค.ศ. 1988 มีการประกาศใช้กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งกำหนดหลักการแน่ชัดเกี่ยวกับหลักการเพื่อการคุ้มครองสิทธิของพลเมือง เช่น การถือว่าจำเลยยังเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะได้รับการพิสูจน์ยืนยันโดยศาลสถิตยุติธรรม และการให้หลักประกันสิทธิที่จะมีทนายแก้ต่างที่เป็นอิสระ การกำหนดให้ฝ่ายตุลาการเป็นอิสระจากรัฐบาลหรือพรรค และการยกเลิกอำนาจในการจับกุมคุมขังโดยไม่มีหมายไต่สวน⁷¹

กระนั้นก็ตาม เวียดนามก็ยังคงอาจกล่าวได้ว่า ยังอยู่ห่างไกลจากการมีระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมที่ทันสมัยและเป็นไปตามปทัสถานสากลประการหนึ่งนั้น ยังมีช่องว่างระหว่างการมีประมวลกฎหมายและการนำไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพในทางปฏิบัติ การขาดแคลนนักกฎหมาย ทนายความและผู้พิพากษาที่ทรงคุณวุฒิ เป็นข้อจำกัดสำคัญอย่างหนึ่ง และยิ่งไปกว่านั้น เจ้าหน้าที่และผู้ปฏิบัติงานที่เคยต่อต้านระบบการยุติธรรมของระบอบปกครองอาณานิคมฝรั่งเศส ก็คงจะยังไม่ยอมรับระบบกฎหมายที่ยึดหลักนิติธรรมตามปทัสถานสากลนี้ ดังนั้น ในทางปฏิบัติการจับกุมคุมขังโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ตลอดจนการทรมานหรือ

ใช้กำลังขู่เชิญ ก็ยังปรากฏอยู่⁷² อีกประการหนึ่ง แม้กระทั่งเมื่ออย่างเข้าสู่ทศวรรษใหม่ เวียดนามก็ยังไม่มีความหมายแฝงและพาณิชย์ที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการจัดการทางเศรษฐกิจ⁷³

การปฏิรูปทางสถาบันอีกประการหนึ่ง คือ การจัดระเบียบทางโครงสร้างของกระทรวงทบวงกรมเสียใหม่ โครงสร้างทางการบริหารด้านนี้ได้ขยายตัวกว้างขวางและซับซ้อนในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ก่อให้เกิดปัญหาความซ้ำซ้อนในเขตอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ รวมทั้งการขาดการควบคุมบังคับบัญชาที่แน่ชัดตามสายงาน ดังนั้น เมื่อเริ่มทศวรรษใหม่ รัฐบาลเวียดนามจึงได้จัดระเบียบทางโครงสร้างดังกล่าวเสียใหม่ ลดความซ้ำซ้อนและความซ้ำซ้อน ขจัดปัญหาด้านการควบคุมตามสายงาน ภารกิจดังกล่าวคงจะต้องใช้เวลาอีกระยะหนึ่งกว่าจะสำเร็จลุล่วง แต่ที่ดำเนินการไปแล้วที่น่าสนใจได้แก่ การรวมกระทรวงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับต่างประเทศ การค้าภายในและด้านการจัดหา เข้าด้วยกันเป็นกระทรวงพาณิชย์ หน่วยงานที่ทำหน้าที่ด้านวิศวกรรมอิเล็กทรอนิกส์ เหมือนแร่ ปิโตรเลียม และโลหะ ก็ถูกรวมกันเป็นกระทรวงใหม่ชื่อกระทรวงการอุตสาหกรรมหนัก คณะกรรมาธิการวางแผนแห่งรัฐและคณะกรรมาธิการราคาก็ถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของกระทรวงการคลัง ซึ่งมีผลในทางลดอำนาจและอิทธิพลของ 2 หน่วยงานอิสระดังกล่าวเมื่อมีการลดการควบคุมวางแผนจากส่วนกลางน้อยลง นอกจากนี้กิจการไปรษณีย์และการบินพลเรือนก็ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกระทรวงการขนส่ง รวมทั้งการให้กระทรวงเกษตรมีอำนาจควบคุมหน่วยงานหลายแห่งที่เคยดำเนินงานอย่างอิสระ เป็นต้น⁷⁴

การปรับตัวทางสถาบันอีกลักษณะหนึ่ง คือ การทำให้ทั้งพรรคและรัฐบาลมีความเป็น “ประชาธิปไตย” มากขึ้น ที่สำคัญคืออำนาจในการบริหารประเทศเปลี่ยนจากพรรคไปอยู่ที่รัฐบาลและสมัชชาแห่งชาติ (สภาผู้แทนราษฎร) มากขึ้น โดยที่ 2 องค์กรนี้มีได้เป็นเพียงตรายางหรือเครื่องมือเพื่อการดำเนินการของพรรคเท่านั้น มีการแบ่งแยกอำนาจและหน้าที่ระหว่างพรรคกับรัฐบาลเด่นชัดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บุคลากรฝ่ายพรรคเข้ามารับตำแหน่งทางการบริหารน้อยลง ผู้นำพรรคในปัจจุบัน มุ่งไปที่การพิจารณาแนวนโยบายกว้าง แล้วปล่อยให้เป็นอำนาจหน้าที่ของฝ่ายบริหารอย่างเด่นชัดขึ้นในการนำเอานโยบายพรรคไปปฏิบัติ

พรรคจะไม่พยายามเข้าไปควบคุมก้าวกำยในขั้นตอนนี้เหมือนดังแต่ก่อน⁷⁵

5. สรุป

เป็นที่ยอมรับโดยปราศจากข้อสงสัยว่า แนวทางปฏิรูปที่ดำเนินมาแล้วกว่า 1 ทศวรรษในเวียดนามเป็นแนวนโยบายที่ถูกต้อง หรือแม้กระทั่งกล่าวได้ว่าเป็นความจำเป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในเมื่อการพัฒนาตามแนวทางสังคมนิยมประสบกับวิกฤติทางสังคมและเศรษฐกิจอย่างร้ายแรง จนมีผลในทางสันคลอนความชอบธรรมของทั้งพรรคและผู้นำเวียดนาม ยิ่งไปกว่านั้น หากพิจารณาความล้มเหลวและล้าหลังของประเทศสังคมนิยมโดยทั่วไป วิกฤติแห่งการพัฒนาระบบสังคมนิยมในเวียดนามน่าจะสะท้อนไม่เพียงแต่สภาวะการณ์เฉพาะของประเทศนี้เท่านั้น แต่รวมไปถึงข้อจำกัดทางระบบของสังคมนิยมเองที่เดียวเลยหรือไม่

การปฏิรูปปรับตัวในด้านต่าง ๆ จึงเห็นได้ชัดว่า ไม่สามารถจัดการกับปัญหาและวิกฤติการณ์ต่างๆ ที่รุมล้อมเข้ามาได้ การปรับตัวในด้านโครงสร้างการจัดตั้งมีน้อยมากและยังไม่ปรากฏผลสำเร็จที่แน่ชัด ในทางอุดมการณ์ก็ยังไม่มีการปรับทำให้สอดคล้องกับแนวนโยบายปฏิรูปอย่างจริงจัง ทั้งนี้ยังไม่กล่าวถึงปัญหาความหย่อนยานทางอุดมการณ์เองด้วย⁷⁶ ท้ายที่สุด ในส่วนที่เกี่ยวกับปัญหามูลค่าการทางการเมืองและสังคม ความล้มเหลวที่สำคัญที่สุดในการปรับตัวของระบบปกครองสังคมนิยมเวียดนามก็คือ ในด้านสภาวะผู้นำ ที่ไม่ได้มีการสร้างสมดุลทางอำนาจและอิทธิพลอย่างเพียงพอระหว่างผู้นำจากทางเหนือและผู้นำจากทางใต้ จึงเป็นธรรมดาอยู่เอง ที่ระบบปกครองยังดูขาดความชอบธรรมอยู่มากในการดำเนินนโยบายและมาตรการต่างๆ อย่างน้อยก็ในสายตาของชาวเวียดนามใต้

แม้ว่าการปฏิรูปดูจะเป็นความจำเป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่แนวทางนี้ก็มิมีปัญหาและอุปสรรคในตัวเองอยู่ด้วยมากมาย ปัญหาที่ท้าทายอย่างยิ่งทั้งในทางความคิดและในเชิงปฏิบัติ คือ จะผสมผสานแนวทางปฏิรูปเข้ากับกรอบทางอุดมการณ์สังคมนิยมอย่างไร จะจัดการกับพลังขัดแย้งที่ก่อตัวขึ้นใหม่จากการใช้นโยบายปฏิรูป เช่น ความไม่เท่าเทียมทางสังคมและความแตกต่างทางชนชั้นในรูปแบบใหม่อย่างไร ผู้นำคอมมิวนิสต์ไม่ว่าที่ใดเข้าใจดีถึงพลังความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ ผู้นำคอมมิวนิสต์ในเวียดนามไม่ว่าจะเป็น

“สายอนุรักษ์” หรือ “สายปฏิรูป” ที่ค่อนข้างเห็นได้ชัดในกรณีของเวียดนาม ย่อมตระหนักดีว่า คนกำลังสร้างสังคมนิยมในสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนไป พลังแห่ง ยุคสมัยไม่ใช่พลังต่อต้านจักรวรรดินิยมอีกต่อไปแล้ว อย่างไรก็ตาม ปัญหาในทางปฏิบัติ คือ ผู้นำรุ่นที่คุ้นเคยกับการต่อสู้ในรูปแบบเดิมจะอยู่ในฐานะที่จะเผชิญกับการ ทำลายของยุคสมัยปัจจุบันได้หรือไม่ เงื่อนไขสำคัญแห่งความเปลี่ยนแปลงทางการ เมืองของเวียดนามอาจจะอยู่ที่สภาวะผู้นำนี้เองก็ได้

เชิงอรรถ

- 1 อ้างโดย John K. Whitmore, “Communism and History in Vietnam”, in William S. Turley (ed.), Vietnamese Communism in Comparative Perspective (Boulder, Colorado: Westview Press, 1980), pp. 18 and 30.
- 2 อ้างโดย David W.P. Elliot, “Institutionalising the Revolution: Vietnam’s Search for a Model of Development”, in ibid., pp. 216-217.
- 3 ดังที่มีผู้ตั้งข้อสังเกตให้เห็นเป็นตัวอย่างว่า “การเข้าแถวซื้อข้าว ยาเส้น ยารักษาโรค มักจะยุติลงด้วยการพบว่าที่เคาน์เตอร์ไม่มีใครอยู่ หรือมีฉะนั้นเจ้าหน้าที่ผู้ขายก็ไม่ยอมขายให้เพราะขาดเอกสารสำคัญ หรือไม่ก็ต้องรีบทิ้งร้านไปเข้าประชุมสำคัญ และเร่งด่วน...” Huyhh Kim Khanh, “Year One of Post-Colonial Vietnam”, Southeast Asian Affairs 1976 (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1976), p. 293.
- 4 Le Thien Tung, “The North-South Cleavage: A New Pattern of Infighting”, Vietnam Commentary, May-June 1989, p. 2.
- 5 Cf. Lucian W. Pye, Asian Power and Politics: The Cultural Dimension of Authority (Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 1985), p. 330.
- 6 Le Thien Tung, op. cit., pp. 2-3.
- 7 Far Eastern Economic Review (henceforth FEER), 28 July 1988.
- 8 Time, 8 August 1989.
- 9 FEER, 28 July 1988.
- 10 Time, 8 August 1989.
- 11 The Economist, 28 July 1990, p. 19.
- 12 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความคิดหวังจากการเปลี่ยนท่าทีของโซเวียตและการปรับ/ขยายความสัมพันธ์กับโลกตะวันตก

- 13 Lewis M. Stern, "Linh's Economic Reforms: Limits Imposed at the Sixth Plenum", Vietnam Commentary, May-June 1989, p. 4.
- 14 ดังคำกล่าวของเจ้าหน้าที่เวียดนามผู้หนึ่งว่า "แนวทางที่เลือกโดยพรรคนั้นถูกต้อง แต่เรามีปัญหาเกี่ยวกับกลไกการนำไปปฏิบัติ นอกจากนี้ เรายังขาดบุคลากร ผู้ปฏิบัติงานที่มีความสามารถอีกด้วย" อ้างโดย Kim Ninh, "In the Era of Innovation: Leadership and Security in Vietnam", Contemporary Southeast Asia, September 1989, p. 232.
- 15 The Economist, 28 July 1990, p. 19; Ronald J. Cima, "Vietnam in 1989: Initiating the Post-Cambodian Period", Asian Survey, January 1990, p. 92.
- 16 Stern, *op.*, *cit.*, p. 4.
- 17 Douglas Pike, "Change and Continuity in Vietnam", Current History, March 1990, p. 119.
- 18 Time, 6 August 1990, p. 10.
- 19 Cima, *op.*, *cit.*, p. 91.
- 20 FEER, 5 July 1990, p. 17.
- 21 Dao Dui Tung, "Facing the Truth", World Marxist Review: Problems of Peace and Socialism, June 1988. pp. 46-53.
- 22 Ibid., p. 48.
- 23 ดูบางตอนของแถลงการณ์ใน Vietnam Commentary, May-June 1989, p. 15.
- 24 FEER, 13 December 1990, p. 13.
- 25 FEER, 4 May 1989, p. 15.
- 26 อ้างโดย Jacques Bekaert, "Sworn to Socialism", Bangkok Post, 8 June 1990.
- 27 Ibid.
- 28 Nguyen Van Linh, FEER, 14 September 1989, p. 13.
- 29 Ibid.

- 30 Alan Dawson, "Vietnam Returns to Anti-U.S. Rhetoric after Long Hiatus", Bangkok Post, 3 October 1989.
- 31 Ibid.
- 32 มีรายงานน้อยมากเกี่ยวกับการประท้วงหรือการเรียกร้องต้องการที่แสดงออกอย่างเปิดเผยโดยประชาชน เหตุการณ์ในลักษณะนี้ที่ปรากฏในรายงานทางสื่อมวลชนในช่วงปลายทศวรรษ 1980 ก็คือ การประท้วงโดยชาวนาในปัญหาที่ดินในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1988 มีการเดินขบวนไปตามถนนในโฮจิมินห์ซิตี้ ถัดผ่านป้ายเรียกร้องให้มีการขับไล่พวก "ขุนนาง" ออกไป และคืนที่ดินที่ถูกยึดให้แก่ประชาชน FEER, 19 January 1990, pp. 19-20.
- 33 Ibid., p. 30; Le Thien Tung, "The North-South Cleavage: A New Pattern of Infighting", Vietnam Commentary, May-June 1989, pp. 2-4.
- 34 ตัวอย่าง "เอกสารใต้ดิน" ที่เผยแพร่โดยกลุ่มนี้ คือ เอกสารรวมบทความ "Tradition of Resistance: Voices of the Resistance Fighters" FEER, 5 October 1989, pp. 24-26.
- 35 FEER, 19 January 1989, p. 28.
- 36 FEER, 1 February 1990, p. 25.
- 37 FEER, 29 March 1990, pp. 18-19; 31 May 1990, p. 22; and The Nation, 22 June 1990.
- 38 FEER, 12 April 1990, pp. 12-13; Bangkok Post, 30 March 1990.
- 39 FEER, 26 October 1989, p. 37.
- 40 FEER, 11 January 1990, p. 18.
- 41 Ibid.
- 42 The Nation, 29 November 1990; and 20 December 1990.
- 43 The Nation, 5 January 1991.
- 44 FEER, 13 December 1990, p. 13.
- 45 Ton That Thien, "Do Muoi at the Helm: From Perestroika to Perishstroika", Vietnam Commentary, May-June 1989, p. 11.

- 46 Ibid., p. 12.
- 47 Newsweek, 14 May 1984, p. 10-13.
- 48 FEER, 29 August 1985, p. 16.
- 49 FEER, 8 December 1988, pp. 27-28.
- 50 David Storey, "Hanoi Seeks New Friends", Bangkok Post, 28 June 1990.
- 51 FEER, 17 November 1988, p. 42.
- 52 Time, 30 April 1990, p. 15.
- 53 The Economist, 21 July 1990, pp. 19-20; Time, 6 August 1990, pp. 6-9; and FEER, 11 October 1990, p. 24.
- 54 FEER, 4 October 1990, pp. 12-13.
- 55 FEER, 22 November 1990, p. 17.
- 56 Ibid., pp. 17-18.
- 57 Do Muoi's interview with Suthichai Yoon, The Nation, 20 December 1990.
- 58 Paul Evans, "Great Power Relations", paper presented at the International Strategic Seminar, Supreme Command Headquarters, Ministry of Defence, Thailand, on 25 April 1989, pp. 8-9.
- 59 ตั้งแต่เดือนธันวาคม ค.ศ.1987 ถึงสิ้นเดือนกันยายน ค.ศ. 1990 รัฐบาลเวียดนามได้อนุมัติโครงการต่างๆ ไปแล้ว 193 โครงการ มีมูลค่ารวมทั้งสิ้นประมาณ 1.3 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ การลงทุนส่วนใหญ่เป็นการสำรวจหา/ขุดเจาะแหล่งน้ำมัน โปรดดู Bangkok Post, 25 October 1990.
- 60 Bangkok Post, 20 December 1990; The Asian Wall Street Journal, 28-29 December 1990.
- 61 โปรดดู Gareth Porter, "The Transformation of Vietnam's Worldview: From Two Camps to Interdependence", Contemporary Southeast Asia, June 1990. pp. 1-19.
- 62 Ibid., pp. 6-8; Thai Quang Trung, "Linh and Do Muoi: Prisoners

- of the Neo-Conservatives?”, Vietnam Commentary, May-June 1989, pp. 9-10.
- 63 อ้างใน Thai Quang Trung, ibid., p. 9.
- 64 FEER, 17 November 1989, p. 43.
- 65 DouglasPike, “Vietnam and Its Neighbours: Internal Influences on External Relations”, unpublished paper (3 January 1985), pp. 5-6.
- 66 S. Rajaratnam, “Riding the Vietnamese Tiger”, Contemporary Southeast Asia, March 1989, pp. 347-351.
- 67 Porter, op., cit., p. 13.
- 68 FEER, 31 January 1991, p. 15.
- 69 Ibid.
- 70 Ibid.
- 71 FEER, 5 July 1990. p. 16.
- 72 Ibid., pp. 16-17.
- 73 Ibid., p. 17.
- 74 Paul and Yuangrat Wedel, “Indochina Investment Outlook for 1991”, Asia-Pacific Review, February 1991, p. 7.
- 75 Ibid., p. 8.
- 76 คำกล่าวของอดีตเจ้าหน้าที่พรรคคนหนึ่งที่ “ระหว่างสงคราม การเป็นคอมมิวนิสต์หมายถึง การมีความพร้อมที่จะสละชีวิต หรือที่จะเข้าคุก แต่เดี๋ยวนี้ มันหมายถึงการมีบ้าน มีรถยนต์ และมีอภิสิทธิ์อื่นๆ” FEER, 28 July 1988.

บันทึกท้ายเล่ม

เวียดนามในช่วงต้นทศวรรษ 1990

ในช่วงต้นทศวรรษ 1990 มีความเปลี่ยนแปลงคลี่คลายสำคัญหลายประการทั้งในเวียดนาม และในส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของเวียดนามกับโลกภายนอก ความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นความต่อเนื่องของกระบวนการปรับโครงสร้างทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่ดำเนินมาก่อนหน้านั้นแล้ว และก็อาจจะเป็นเครื่องชี้วัดทางความเป็นไปในอนาคตของชาติอินโดจีนชาตินี้ในระดับหนึ่ง

ความเคลื่อนไหวทางการเมืองที่น่าสนใจในช่วงนี้ คือ สมัชชาพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามครั้งที่ 7 ในช่วงเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1991 การเลือกตั้งสมาชิกสมัชชาแห่งชาติ (รัฐสภา) ในเดือนกรกฎาคมปีต่อมาหลังจากที่สมัชชาแห่งชาติได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่เมื่อเดือนเมษายนก่อนหน้านั้นแล้ว ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวต่าง ๆ เหล่านี้ก็คือ เป็นความเคลื่อนไหวที่นำหรือจะนำไปสู่การพัฒนาเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในขั้นพื้นฐานอย่างใดหรือไม่ และเพียงใดหรือเป็นเพียงกิจกรรมฉาบฉวยในรูปแบบที่หวังจะให้มียุทธูปการของพรรคคอมมิวนิสต์ และระบบประชาธิปไตยรวมศูนย์ที่ยังผูกขาดอำนาจปกครองอยู่ต่อไป

สมัชชาพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามจัดขึ้นระหว่างวันที่ 24-27 มิถุนายน ค.ศ. 1991 มีผู้เข้าร่วมประชุม 1,176 คน ซึ่งเป็นผู้แทนของจังหวัด นครต่าง ๆ และกลุ่มเฉพาะ เช่นกองทัพ นอกจากนี้จะมีการพิจารณารายงานต่างๆแล้ว¹ ประเด็นสำคัญสำหรับสมัชชาก็คือ การย้าย และยืนยันบทบาทนำของพรรคคอมมิวนิสต์ในสังคมเวียดนาม กล่าวคือ พรรคยังคงยึดมั่นในหลักการมาร์กซ์-เลนินต่อไป (รวมทั้ง “ความคิดของโฮจิมินห์”) และไม่ยอมรับความคิด “พหุนิยมทางการเมือง” หรือยอมให้มีประชาธิปไตยแบบมีพรรคการเมืองอื่นที่จะเข้ามาแข่งกับพรรคคอมมิวนิสต์อย่างเด็ดขาด อย่างไรก็ตาม กระบวนการที่นักสังคมนิยมบางคนเรียกว่า การเมืองที่เป็นไปตามแบบแผนและแนวทางที่แน่ชัดกับการขยายหรือเปิดกว้างทาง

การเมืองมากยิ่งขึ้น (the regularisation of politics and political democratisation) ก็ยังคงดำเนินต่อไป² โดยที่ในระยะยาวอาจส่งสมกลายเป็นพัฒนาการทางการเมืองที่สำคัญ

การปรับเปลี่ยนสำคัญของสมาชิกพรรคแต่ละครั้งคือด้านสภาวะผู้นำ ในครั้งนี้มีการปรับเปลี่ยนผู้นำระดับสูงหลายคน ซึ่งรวมไปถึงเลขาธิการพรรค Nguyen Van Linh รัฐมนตรีต่างประเทศ Nguyen Co Thach และรัฐมนตรีมหาดไทย Mai Chi Tho โดยภาพรวมแล้วอายุของผู้นำชุดใหม่ในกรมการเมืองซึ่งมี Do Muoi เข้ามาเป็นเลขาธิการพรรค ลดลงจากเฉลี่ย 71 ปี มาเป็น 64 ปี³ และในการประชุมสมัยที่ 9 ของสมาชิกแห่งชาติระหว่างวันที่ 27 กรกฎาคม-12 สิงหาคมปีเดียวกัน ก็ได้มีการเลือก Vo Van Kiet เป็นนายกรัฐมนตรีแทน Do Muoi ที่ขึ้นไปเป็นเลขาธิการพรรค⁴

การเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลระดับสูงในสภาวะผู้นำเวียดนาม แม้จะทำให้ดูกระฉับกระเฉงขึ้น และแม้จะมีการย้ำแนวนโยบายปฏิรูปทางเศรษฐกิจที่ดำเนินมาก่อนหน้านั้นแล้ว แต่ในสายตาค้นถึงเหตุการณ์ความเคลื่อนไหวทางการเมืองครั้งนี้เป็นไปในลักษณะที่เรียกว่า “ก็เหมือนเดิมอีกนั่นแหละ”⁵ กล่าวคือ ไม่มีการปรับเปลี่ยนในทิศทางนโยบายสำคัญ การย้ำที่บทบาทของรัฐในการจัดการทางเศรษฐกิจ (โดยเฉพาะในด้านอุตสาหกรรม อันเป็นบทบาทที่จะแสดงถึงความผูกพันของเวียดนามที่ยังมีอยู่กับอุดมการณ์คอมมิวนิสต์) คงจะเป็นอุปสรรคสำคัญในการปรับปรุงกลไกการบริหาร อันมีปัญหาหลักอยู่ที่ความใหญ่โตเทอะทะไร้ประสิทธิภาพของภาครัฐนี้เอง ประเด็นนี้เป็นที่จับตามองทั้งภายนอกและภายในเวียดนามในช่วงที่มีการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนกลไกของรัฐเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารเพียงใด⁶

อย่างไรก็ตาม ในช่วงระยะเวลาเดียวกันนี้ ผู้นำเวียดนามกำลังกังวลสนใจอย่างยิ่งอยู่กับการล่มสลายของโซเวียต ดังนั้น แม้ว่าจะมีกฎหมายการพิมพ์ใหม่ ออกมาตั้งแต่ ปี ค.ศ. 1989 เพื่อแสดงถึงการมีนโยบายเปิดกว้าง แต่เมื่อถึงช่วงนี้สิ่งที่ผู้นำเวียดนามย้ำ ดังคำกล่าวของเลขาธิการพรรคคนใหม่ก็คือ “ข้อมูลข่าวสารจะต้องได้รับการชี้แนะ”⁷ ด้วยเหตุนี้ ไม่เพียงแต่ผู้นำเวียดนามจะยังไม่ยอมให้มีการปฏิรูปทางการเมืองอย่างจริงจังเท่านั้น แต่ยังพยายามหาทางปิดกั้นการแสดงออก

โดยเฉพาะในเชิงต่อต้านหรือวิพากษ์วิจารณ์โดยปัญญาชน เพื่อเป็นการตัดไฟเสียแต่ต้นลมอีกด้วย⁸

รัฐธรรมนูญใหม่ที่ประกาศใช้โดยสมัชชาแห่งชาติเมื่อวันที่ 15 เมษายน ค.ศ. 1992 ได้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างรัฐบาลใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีการกำหนดตำแหน่งประธานาธิบดีขึ้นใหม่ (ผู้ที่เข้าดำรงตำแหน่งนี้ในเวลาต่อมาคือ นายพล Le Duc Anh และเพิ่มอำนาจของนายกรัฐมนตรีและสมัชชาแห่งชาติ อย่างไรก็ตาม ภายใต้อำนาจของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ พรรคก็ยังคงทำหน้าที่ชี้แนะนโยบายแห่งรัฐ แม้ว่า จะไม่สามารถเข้ามาแทรกแซงด้านการบริหารงานปกติและจะต้องมีบทบาทอยู่ภายในกรอบของกฎหมายก็ตาม รัฐธรรมนูญใหม่นี้ยังจะให้ดำเนินโครงการปฏิรูปเศรษฐกิจต่อไป โดยที่เอกชนจะได้รับอนุญาตให้ประกอบธุรกิจได้โดยเสรีและมีสิทธิครอบครองปัจจัยการผลิตได้⁹

การเลือกตั้งซึ่งมีขึ้นในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1992 ดูคล้ายกับจะเป็นความก้าวหน้าในด้านการเปิดกว้างและมีเสรีภาพทางการเมืองมากขึ้น¹⁰ รัฐธรรมนูญใหม่กำหนดให้นายกรัฐมนตรีต้องเป็นสมาชิกสมัชชาแห่งชาติ นอกจากนี้ ก็ยังนับเป็นครั้งแรกที่เปิดโอกาสให้ผู้สมัครอิสระได้ ประชาชนมีสิทธิเลือกผู้สมัครมากขึ้น (มีผู้สมัคร 601 คนต่อจำนวนที่นั่งในสมัชชาแห่งชาติ 395 ที่นั่ง) และผลการเลือกตั้งก็มีที่นับว่า “ไม่คาดหมาย” คือ ผู้สมัครของพรรคคอมมิวนิสต์ “สอบตก” อยู่ด้วย¹¹ กระนั้นก็ตาม ความเคลื่อนไหวทางการเมืองครั้งนี้ ก็ยังเป็นเพียง “ประชาธิปไตยโดยระบบพรรคการเมืองเดียว” ดังคำกล่าวของเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามนั่นเอง¹² โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต้องมีการตรวจสอบกลั่นกรองผู้สมัครโดยพิจารณาทั้งความรู้ความสามารถและการยึดมั่นในแนวทางอุดมการณ์พรรค การเลือกตั้งทั่วไปครั้งนี้จึงน่าจะมีผลทางการเมืองเพียงช่วยผ่อนคลายความรู้สึก “อึดอัด” ของประชาชน (ที่ไปใช้สิทธิกันอย่างล้นหลาม) ก่อนที่จะระเบิดออกมานั่นเอง

นักวิเคราะห์และนักสังเกตการณ์ทั่วไป แม้จะเข้าใจท่าทีของผู้นำเวียดนาม แต่ในสภาวะการณ์ที่เป็นอยู่ ต่างไม่แน่ใจว่าพรรคคอมมิวนิสต์จะยังคงรักษาสถานะทางอำนาจผูกขาดของตนต่อไปได้นานเท่าใด ดังที่นักวิเคราะห์คนหนึ่งตั้งข้อสังเกตว่า “สิทธิความชอบธรรมของพรรคที่จะปกครองในฐานะที่เป็นแนวทางของชนชั้นกรรมาชีพ ถูกบ่อนทำลายโดยความจำเป็นที่ต้องเน้นที่ความสามารถและ

ประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ”¹³ กล่าวคือ พรรคคอมมิวนิสต์จะมีประสิทธิภาพ หรือ แม้กระทั่งมีความหมาย ในสภาวะความจำเป็นดังกล่าวนี้หรือไม่

มีความพยายามอย่างยิ่งที่จะปรับเปลี่ยนลักษณะและวิถีคิดของสมาชิกพรรค โดยไม่ต้องเบี่ยงเบนออกนอกแนวทางหลักของพรรค รวมทั้งพยายามแม้กระทั่ง สดวาทศิลป์ทางอุดมการณ์และหันกลับมาปลุกระดมความรู้สึกรักชาติแทน ถึงกระนั้น ความหวังที่ดูจะมีอยู่ประการเดียวของผู้นำชุดใหม่ของเวียดนามในการที่จะรักษา สถานะทางอำนาจของพรรคไว้ต่อไปได้ ก็คือความสำเร็จในการปฏิรูปเศรษฐกิจ แต่การกิจนี้ ก็ประสบปัญหาและความยากลำบากอย่างยิ่ง โดยที่นอกจากปัญหา ข้อจำกัดทางโครงสร้างทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจภายในเวียดนามเองแล้ว ก็ยังมีปัจจัยภายนอกสำคัญเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย คือ การที่สหรัฐอเมริกายังไม่ยอม ยกเลิกการตัดการติดต่อทางการค้า ซึ่งมีผลทำให้เวียดนามหมดโอกาสที่จะได้รับความช่วยเหลือจากแหล่งเงินทุนสำคัญ ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ธนาคารโลกและ กองทุนการเงินระหว่างประเทศ ประเด็นปัญหานี้จึงควรกล่าวถึงในรายละเอียดสัก เล็กน้อย

ประธานาธิบดีฝรั่งเศส ฟร็องซัวส์ มิตแตร็องค์ ได้กล่าวในระหว่างการเยือน เวียดนามเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1993 ว่า การตัดการติดต่อทางเศรษฐกิจและการค้าที่สหรัฐอเมริกายังคงไว้อยู่กับเวียดนาม แม้ว่าสงครามจะยุติมาเกือบ 20 ปีแล้ว เป็น “การผิดยุคผิดสมัย” (Anachronism) จึงไม่มีเหตุผลที่จะดำรงอยู่ต่อไป¹⁴ นี่อาจจะเป็นสิ่งที่ผู้ที่ไม่ใช่คนอเมริกันหรือแม้กระทั่งชาวอเมริกันบางส่วนก็ไม่อาจ เข้าใจได้ สหรัฐอเมริกามีไม่ว่าจะมีเคยผ่านสงครามใดมาเลยเฉพาะในเอเชีย นอกจากสงครามเวียดนาม สหรัฐอเมริกาก็ผ่านสงครามกับญี่ปุ่น (รวมทั้งความ โกรธแค้นจากกรณีเพิร์ลฮาร์เบอร์) และความโหดร้ายของสงครามเกาหลี แต่เหตุใด คนอเมริกันจึงไม่มีบาดแผลสงครามที่ล้าลึกเช่นกรณีเวียดนาม หรือในกรณีอื่น ๆ นั้นสหรัฐอเมริกาเป็นฝ่ายชนะมีแต่กรณีเวียดนามนี่เท่านั้นที่กล่าวได้ว่าสหรัฐอเมริกา “แพ้” สงคราม นี่เป็นความเคียดแค้นชิงชังที่ยังไม่สามารถลบเลือนไปได้ง่าย ๆ หรืออย่างไร

ข้อสังเกตเช่นนี้ก็เป็นการสร้างความเข้าใจได้ระดับหนึ่ง แต่ก็ไม่นับว่า เป็นการเพียงพอ สงครามเวียดนามนับเป็นประสบการณ์ที่ไม่เพียงแต่ขมขื่นที่สุด

สำหรับชาวอเมริกัน ที่ยังคงคอยตามหลอกหลอนอยู่อย่างไม่มีวันสิ้นสุดเท่านั้น แต่ยังเป็นเหตุการณ์ที่สร้างผลกระทบต่อเศรษฐกิจสหรัฐอย่างรุนแรง ก่อให้เกิดความสูญเสียความมั่นใจในทิศทางนโยบายต่างประเทศช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 อย่างสำคัญ และที่ร้ายแรงที่สุดคือ ก่อให้เกิดความแตกแยกทางความคิดและความเห็นพ้องในแนวทางนโยบายดังกล่าว จนมีผลสืบคลอนความเชื่อมั่นในระบบการเมืองอเมริกันนั้นเลยทีเดียว สงครามเวียดนามมิได้กระทำแต่เฉพาะในสนามรบอินโดจีนเท่านั้น แต่ทว่าเกิดขึ้นภายในสหรัฐอเมริกาเองด้วย ภาพการต่อต้านสงคราม (สงครามที่คนอเมริกันได้รับรู้ความเป็นไปโดยละเอียดถึงในครัวเรือนเกือบจะเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันเป็นเวลาหลายปีติดต่อกัน) หรือความอื้อฉาวของกรณีวอเตอร์เกต ที่เกิดขึ้นในช่วงที่คนอเมริกันกำลังขาดความมั่นใจในประสิทธิภาพแห่งรัฐบาลของตน ส่งผลกระทบต่ออย่างลึกซึ้งและรุนแรงอย่างยิ่ง ภูมิหลังในลักษณะนี้จะช่วยให้เข้าใจทำไมในปัจจุบัน ของรัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้ส่วนหนึ่ง¹⁵ อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่ควรพิจารณาภายในกรอบของสภาวะเงื่อนไขของปัจจุบันด้วย อันเป็นสิ่งที่จะได้กล่าวถึงในบทนี้

ชาติต่าง ๆ รวมทั้งที่เป็นพันธมิตรและมิตรประเทศของสหรัฐอเมริกา ต่างปรารถนาที่จะให้รัฐบาลสหรัฐอเมริกาปรับความสัมพันธ์และยุติการตัดการติดต่อทางการค้าที่ดำเนินมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1964 กับเวียดนามเหนือขณะนั้น (และต่อมาเมื่อคอมมิวนิสต์ยึดครองเวียดนามได้ทั้งหมด สหรัฐอเมริกาก็ขยายการตัดการติดต่อดังกล่าวมาที่เวียดนามใต้ด้วย) ไม่เพียงแต่ชาติอย่างฝรั่งเศสหรือญี่ปุ่นที่ปรารถนาเช่นนี้ แต่ชาติในกลุ่มอาเซียนก็มีความเห็นว่าการฟื้นฟูความสัมพันธ์สหรัฐอเมริกา-เวียดนาม จะมีผลไม่เพียงแต่ดึงเวียดนามเข้ามามีส่วนร่วมในระบบเศรษฐกิจโลกอย่างเต็มตัวเท่านั้น แต่ยังมีผลในทาง “เปิด” สังคมประเทศนี้ในทางการเมืองเพิ่มมากขึ้นด้วย กล่าวคือ หากเป็นไปได้ที่นักสังเกตการณ์บางคนให้ความเห็นไว้ว่าการตัดการติดต่อของสหรัฐอเมริกายังสามารถจะเป็นข้ออ้างสำหรับพวกหัวเก่าภายในกลุ่มผู้นำในฮานอย ในการชี้ให้เห็นถึง “การปิดล้อม” โดยพวกจักรวรรดินิยม อันเป็นข้ออ้างที่จะนำไปใช้เป็นเหตุผลส่วนหนึ่งในการคงการควบคุมปิดกั้นทางการเมืองไว้แล้ว¹⁶ ก็คงจะต้องอาศัยพลังของระบบตลาดจากการให้เวียดนามเข้าไปมีส่วนร่วมในระบบเศรษฐกิจโลกมากขึ้นนั่นเองที่จะทำลายการควบคุมปิดกั้นดังกล่าว

แน่นอนสำหรับชาติอย่างเช่นอาเซียน การขยายความสัมพันธ์กับเวียดนามและอินโดจีนทั้งหมด มีความหมายต่อทั้งเสถียรภาพและความรุ่งเรืองก้าวหน้าในอนาคตของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างยิ่ง อุปสรรคสำคัญประการหนึ่งต่อการขยายการติดต่อสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจก็คือ ความจำเป็นที่ชาติอินโดจีนจะต้องเร่งฟื้นฟูบูรณะภายหลังสงครามและความเสื่อมทรุดล้าหลังมาเป็นเวลายาวนาน ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยให้หลุดพ้นจากสภาวะดังกล่าว ก็คือโอกาสที่จะได้รับเงินทุนและความช่วยเหลือจากภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ รวมทั้งจากชาติที่มั่งคั่งอย่างญี่ปุ่น แต่โอกาสดังกล่าวนี้ก็ดูจะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหลักในกรณีของเวียดนาม คือการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา นั่นเอง ทั้งนี้เพราะฝ่ายนี้อยู่ในฐานะที่จะขัดขวางการดำเนินงานใด ๆ ของหน่วยงานระหว่างประเทศที่กล่าวแล้วได้ และญี่ปุ่นซึ่งเป็นพันธมิตรสนิทของวอชิงตันก็ยังคงไม่ต้องการที่จะเคลื่อนไหวให้ล้าหน้าไปกว่าสหรัฐอเมริกามากนัก พิจารณาในแง่นี้ ไม่ว่าจะยังมีความเห็นแตกต่างกันภายในกลุ่มผู้นำเวียดนามอย่างไรก็ตามคงไม่มีใครขณะนี้ที่ต้องการให้มีการยุติ “การปิดล้อม” ทางเศรษฐกิจดังกล่าวมากไปกว่าเวียดนามเอง ที่สำคัญก็คือ เวียดนามเองจะตั้งความหวังสำหรับอนาคตไว้ที่เงื่อนไขประการนี้อย่างยิ่ง เพราะมีความรู้สึกที่แม้กระทั่งชาติที่จะเข้าไปลงทุนในประเทศของตนก็ดูจะยังรอให้สหรัฐอเมริกาจะรับการปิดล้อมเสียก่อน¹⁷ ดร. จูวันล้ม รองผู้อำนวยการสถาบันเศรษฐศาสตร์ในฮานอย ได้กล่าวยอมรับเมื่อไม่นานมานี้ว่า ประเทศของเขาได้รับผลกระทบร้ายแรงจากการถูกปิดกั้นโอกาสที่จะได้รับความช่วยเหลือจากสถาบันการเงินระหว่างประเทศ¹⁸

กรณีของญี่ปุ่นที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ น่าสนใจเป็นพิเศษ ด้านหนึ่งนั้นกล่าวได้ว่ารัฐบาลญี่ปุ่นยังอ่อนไหวต่อท่าทีของวอชิงตันอย่างมาก นายมิชิโอะ วาทานาเบ รัฐมนตรีต่างประเทศญี่ปุ่น ได้เคยแจ้งแก่ฮานอยโดยตรงว่า ในการที่จะให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแก่เวียดนามในอนาคต จะต้องมีการทำความเข้าใจกับสหรัฐอเมริกาเสียก่อน¹⁹ จริงอยู่ โดเดียวในที่สุดแล้วมิได้รอนจนกระทั่งสหรัฐอเมริกาปรับความสัมพันธ์กับเวียดนามเสียก่อนจึงจะรื้อฟื้นการให้ความช่วยเหลือ เพราะหลังจากการเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1992 รัฐบาลญี่ปุ่นซึ่งระงับความช่วยเหลืออย่างเป็นทางการแก่เวียดนามตั้งแต่ปี ค.ศ. 1978

เมื่อฝ่ายนี้รุกรานกัมพูชาในปีนั้น ก็ได้ประกาศยกเลิกการค้าว่าวตรงดั่งกล่าว โดยเสนอในการกู้ยืมมูลค่า 45.5 พันล้านเยน (ประมาณ 380 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ)²⁰ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความเคลื่อนไหวครั้งนี้จะเป็นการยุติความละล้าละลังระหว่าง ความต้องการที่จะขยายความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับเวียดนามและความอ่อนไหว ต่อปฏิกริยาของสหรัฐอเมริกา แต่ทั้งรัฐบาลและเอกชนญี่ปุ่นก็ยังมีท่าทีระมัดระวัง อยู่มาก

แม้ว่ารัฐบาลจะมีได้มีข้อห้ามโดยตรง แต่เอกชนญี่ปุ่นก็มักเดินตามรัฐบาล ของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นทางการ จะเป็นตัวแปรสำคัญสำหรับการตัดสินใจของเอกชนญี่ปุ่นที่จะเข้าไปลงทุนใน ประเทศใดประเทศหนึ่ง ในกรณีของเวียดนาม แม้ว่าฝ่ายรัฐบาลจะมีท่าทีแน่นซัด ลงไปแล้ว แต่เอกชนก็ยังคงมิได้แสดงความกระตือรือร้นอย่างเด่นชัด กิจกรรม สำคัญมักจะเป็นการวางรากฐานสำหรับการเข้ามามีบทบาทระยะยาวในอนาคต มากกว่า²¹ เป็นไปได้ว่า ความหวั่นเกรงต่อปฏิกริยาของสหรัฐอเมริกาอาจจะมีผล อยู่ โดยเฉพาะหากคำนึงถึงผลกระทบที่บริษัทโตชิบาเคยได้รับจากการขยาย เทคโนโลยีให้แก่ไซเวียดเมื่อหลายปีมาแล้ว

นอกจากความเห็นและท่าทีของนานาชาติโดยทั่วไปที่ต้องการให้ สหรัฐอเมริกาฟื้นฟูความสัมพันธ์กับเวียดนามแล้ว คนอเมริกันส่วนหนึ่ง โดยเฉพาะ กลุ่มนักธุรกิจและนักลงทุนก็ไม่พอใจนโยบายของรัฐบาลมากนัก พวกนี้มีความกังวลว่า ฝ่ายสหรัฐอเมริกาเองกำลังสูญเสียโอกาสและผลประโยชน์สำคัญไป หากภาวะ ชะงักงันเช่นนี้ทอดยาวออกไปเรื่อย ๆ บริษัทเอกชนสหรัฐอเมริกามีความกระตือ รือร้นสนใจที่จะให้มีการเปิดความสัมพันธ์กับเวียดนามด้วยหลายสาเหตุด้วยกัน ที่สำคัญคือ เส้นทางที่ได้รับสัมปทานสำรวจหาแหล่งน้ำมันนอกฝั่งเวียดนาม เส้นทาง การเข้าไปประมูลโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสำคัญที่สหรัฐอเมริกามีความ ชำนาญเป็นพิเศษ เช่น โครงการโทรคมนาคมตลอดจนโอกาสในการลงทุนด้านธุรกิจ บริการอย่างเช่น การธนาคาร²² สิ่งที่เป็นความกังวลเป็นพิเศษของกลุ่ม ผลประโยชน์เหล่านี้ก็คือ การที่รัฐบาลสหรัฐอเมริกาจะผ่อนคลายการปิดล้อม ขัดขวางเวียดนามในสถาบันการเงินระหว่างประเทศ เช่น กองทุนการเงินระหว่าง ประเทศ ในขณะที่บริษัทเอกชนของตนยังไม่มีอิสระจะเข้าไปดำเนินกิจการ

ในประเทศนี้ได้ นี่เป็นเหตุผลส่วนหนึ่งที่การดำเนินงานทั้งสองด้านจะต้องสอดคล้องไปด้วยกัน

เหตุใดรัฐบาลสหรัฐอเมริกาจึงยังทอดเวลาที่จะปรับความสัมพันธ์ออกไปอีกแน่นอน บาดแผลสงครามคงจะเป็นสาเหตุสำคัญ และประเด็นนี้เกี่ยวข้องกับการเมืองภายในสหรัฐอเมริกาเองอย่างสำคัญยิ่ง นั่นคือ แม้ว่าสภาวะการณ์ทางภายนอกจะทั้งเร่งรัดและเกื้อกูลต่อการปรับความสัมพันธ์กับเวียดนาม แต่สำหรับสหรัฐอเมริกาการเมืองภายในมักจะมีน้ำหนักมากกว่าเสมอ และในเรื่องนี้ กล่าวได้เลยว่า ในเมื่อชาวอเมริกันบางส่วนยังไม่พร้อม รัฐบาลก็ไม่เห็นความจำเป็น (หรืออาจจะไม่กล้า) กระทำการใด ๆ ซึ่งจะกลายเป็นประเด็นทางการเมืองภายในขึ้น ในเรื่องที่มีความอ่อนไหวและมีศักยภาพที่จะสร้างอารมณ์ร่วมที่รุนแรงได้มากเช่นนี้ ฝ่ายรัฐบาลก็จำเป็นจะต้องมีความระมัดระวังเป็นพิเศษ ปัญหาที่ยังค้างคาและเป็นสัญลักษณ์แห่งบาดแผลสงครามก็คือกรณีทหารอเมริกันที่สูญหายไปในช่วงสงคราม และยังไม่ทราบชะตากรรม รวมทั้งความสงสัยในหมู่ชาวอเมริกันบางส่วนว่า อาจจะยังมีนักโทษหรือเชลยสงครามหลงเหลืออยู่ในเวียดนาม

รัฐบาลของประธานาธิบดีบุชได้กำหนดขั้นต้นของการดำเนินงาน (ที่เรียกเป็นภาษาการทูตอเมริกันว่า “Roadmap”) ที่จะนำไปสู่การปรับความสัมพันธ์กับเวียดนามในที่สุด ที่คาดว่าจะไม่เร็วไปกว่าช่วงปี ค.ศ. 1993 อย่างแน่นอน ขั้นตอนที่ เป็นเงื่อนไขสำคัญคือ สันติภาพในกัมพูชาและการดำเนินงานเกี่ยวกับทหารอเมริกันที่สูญหายระหว่างสงคราม-เชลยสงคราม ซึ่งในทางปฏิบัติก็จะขึ้นอยู่กับการวินิจฉัยของฝ่ายสหรัฐอเมริกาว่า ฮานอยให้ความร่วมมือเพียงใดในเรื่องเหล่านี้ ปัญหาที่กัมพูชานั้นผ่านขั้นตอนที่น่าจะพ้นไปจากความรับผิดชอบสำคัญของเวียดนามแล้ว ปัญหาที่ยังค้างคาอยู่ก็คือเรื่องทหารและเชลยศึกอเมริกันนั่นเอง

ตั้งแต่ช่วงต้นปี ค.ศ. 1992 ก็มีความเคลื่อนไหวหลายประการที่สร้างความคาดหวังว่า การปรับความสัมพันธ์คงจะไม่ห่างไกลเกินไปนัก ในเดือนมีนาคม รัฐมนตรีช่วยต่างประเทศสหรัฐอเมริกา นายริชาร์ด โซโลมอน ได้พบปะเจรจากับผู้นำระดับสูงของเวียดนามในฮานอย และได้ประกาศว่ารัฐบาลสหรัฐอเมริกาจะให้ความช่วยเหลือเป็นมูลค่าอย่างน้อยที่สุด 3 ล้านเหรียญสหรัฐฯ แก่เวียดนาม เพื่อเป็นการตอบสนองต่อการที่เวียดนามให้ความร่วมมือเพิ่มมากขึ้นในเรื่องการสืบค้น

ทหาร/เชลยศึกอเมริกัน ในเดือนต่อมา วอชิงตันก็เริ่มผ่อนคลายการคัดการติดต่อทางการค้า ด้วยการอนุญาตให้ขายสินค้าที่จะสนองความจำเป็นพื้นฐานแก่เวียตนามได้ ยกเลิกข้อจำกัดที่จะให้มีการดำเนินโครงการโดยองค์กรเอกชนที่มีได้เป็นการแสวงหากำไร และอนุญาตให้มีการติดต่อด้านโทรคมนาคมระหว่างกันได้ ที่สำคัญคือเมื่อนายพลเอก (นอกราชการ) จอห์น เวสซีย์ ทูตพิเศษของประธานาธิบดีบุช เดินทางไปฮานอยเป็นครั้งที่ 6 เพื่อเจรจาเรื่องทหาร/เชลยศึกอเมริกันในเดือนตุลาคม ฝ่ายเวียตนามได้ตกลงขยายความร่วมมือในเรื่องนี้มากขึ้นอีก วอชิงตันถือว่าการเจรจาครั้งนี้เป็นความคืบหน้าครั้งสำคัญ ประธานาธิบดีบุชถึงกับกล่าวว่า “เมื่อถึงวันนี้ข้าพเจ้ามั่นใจในที่สุดว่าเราจะเริ่มเขียนบทสุดท้ายของสงครามเวียตนามแล้ว”²³แน่นอน บุชย้ำในขณะเดียวกันด้วยว่า นี่เป็นเพียง “การเริ่มต้น” แต่ถึงกระนั้นก็ตามหากจะดูตาม “แผนที่ถนน” ที่วอชิงตันกำหนดขึ้นมาแล้ว ก็นับว่าคืบหน้าสู่จุดหมายเข้าทุกทีแล้ว

ก่อนหน้านั้นรัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้ผ่อนคลายการคัดการติดต่อลงหลายประการโดยที่ยังมีข้อห้ามสำคัญสำหรับเอกชนสหรัฐอเมริกาอยู่อีกเพียงประการเดียว คือด้านการลงทุน เมื่อถึงปลายปี ค.ศ. 1992 รัฐบาลสหรัฐอเมริกาก็ได้ตัดสินใจครั้งสำคัญอีกครั้งคือการอนุญาตให้บริษัทเอกชนเข้าไปลงทุนทำสัญญาในเวียตนามได้ และจะมีผลดำเนินการได้ทันทีที่มีการยกเลิกการคัดการติดต่อทางเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกากับประเทศนี้²⁴ การให้ความร่วมมือสำคัญของเวียตนามในช่วงนี้คือการเปิดเผยเอกสาร/ภาพหลักฐานต่าง ๆ แก่ฝ่ายสหรัฐอเมริกา และการอนุญาตให้คณะผู้เชี่ยวชาญด้านการสืบค้นเข้าไปดำเนินการในเวียตนาม

อย่างไรก็ตาม ความมุ่งหวังโดยเฉพาะจากฝ่ายฮานอย ที่จะเห็นการปรับความสัมพันธ์โดยเร็ว ภายหลังจากเปลี่ยนรัฐบาลสหรัฐอเมริกาจะค่อย ๆ เลื่อนหายไป เพราะตั้งแต่เข้ารับตำแหน่งในเดือนมกราคม ค.ศ. 1993 ประธานาธิบดีคลินตันยังมิได้แสดงท่าทีกระตือรือร้นสนใจในเรื่องนี้มากนัก ท่าทีเช่นนี้มองได้หลายทางด้วยกัน²⁵

ประการแรกนั้นได้แก่ ความกังวลสนใจที่รัฐบาลใหม่กำลังให้แก่ปัญหาภายในสหรัฐอเมริกาเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเศรษฐกิจ ในสภาวะที่ค่อนข้างจะล่อแหลมเช่นนั้น รัฐบาลคงไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องเสี่ยงสร้างปัญหาเพิ่ม

มากขึ้นด้วยการ “เปิดเผยสงคราม” ที่จะสร้างความบาดหมางทางอารมณ์ขึ้นมาได้ ปัญหาที่เกี่ยวกับทหาร/เชลยศึกอเมริกันในเวียดนามเป็นสิ่งที่คนภายนอกยากที่จะเข้าใจได้ และแม้กลุ่มคนที่ยังติดตามสนใจเรื่องนี้อาจจะเพียงกลุ่มเล็ก ๆ ซึ่งแน่นอนรวมทั้งผู้ที่เป็ญญาติมิตรของผู้ที่สูญหายไปและไม่ทราบชะตากรรม (จำนวนที่สูญหายและยังไม่ทราบชะตากรรมในเวียดนามคือ 1,658 ราย และหากนับที่หายไปในลาวและกัมพูชาด้วยจะมีรวมทั้งสิ้น 2,265 ราย ที่จะต้องมีการสืบค้น) แต่ไม่เพียงแต่รัฐบาลไม่อาจแสดงท่าทีไม่โยยต่อความรู้สึกของคนเหล่านั้นเท่านั้น ที่สำคัญไม่น้อย ดังข้อสังเกตของเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกาคนหนึ่งคือ “หากฟຽ່งนี้มีไ้บ้าชาวจัดสัคคนอ้างว่ามีหลักฐานว่ามีชาวอเมริกัน 2,000 คนยังถูกกักตัวอยู่ในพื้นที่ห่างไกลแห่งหนึ่งในเวียดนาม ก็จะมีคนเชื่อ และเราคงต้องเหนื่อยกว่าจะหาหลักฐานมาหักล้างได้” เรื่องนี้ก็คงเหมือนกับคดีลอบสังหารประธานาธิบดีเคนเนดี ที่ยังมีคนหลงเชื่อว่ามีเบื้องหลังไปต่าง ๆ นานา²⁶

ประการต่อมา ส่วนที่จะเป็นความสนใจด้านต่างประเทศของรัฐบาลประธานาธิบดีคลินตัน คงไม่ใช่เวียดนามหรือแม้กระทั่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยส่วนรวมอย่างแน่นอน ภูมิภาคนี้ถูกจัดลำดับความสำคัญไว้ต่ำมากสำหรับสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากได้ถอนฐานทัพไปจากประเทศฟิลิปปินส์แล้ว (ด้วยเหตุนี้สำหรับชาติในภูมิภาค โดยเฉพาะอาเซียน ความปรารถนาที่จะได้ปรับความสัมพันธ์กับเวียดนามในเร็ววัน จึงเท่ากับเป็นความมุ่งหวังว่าสหรัฐอเมริกา ยังคงความสนใจภูมิภาคนี้อยู่ไปในขณะเดียวกันด้วย)

สุดท้าย หากมีการปรับความสัมพันธ์ปกติในที่สุดแล้ว ก็ยังเป็นที่ยสงสัยว่า สภาการณจะเปลี่ยนไปอย่างสำคัญหรือไม่ เพียงใด ประเด็นที่หวั่นเกรงกันคือ เวียดนามเองอาจจะตั้งความหวังไว้สูงเกินไป (และก็จะต้องผิดหวังอย่างที่เคยเป็นมาแล้วในช่วงหลังปี ค.ศ. 1975 เมื่อเงินทุนและความช่วยเหลือจากต่างประเทศมิได้ไหลเข้าไปช่วยกอบกู้ฐานะของคนอย่างทีคาดไว้) ในภาวะที่เศรษฐกิจถดถอยไปทั่วโลก และเมื่อความสนใจของตะวันตกอยู่ที่ปัญหาวิกฤติในโซเวียตเดิม เงินทุนและความช่วยเหลือที่จะแบ่งปันมาทางด้านนี้คงจะมีไม่มากนักจริง ๆ

เชิงอรรถ

- 1 ไปรตดู Carlyle A. Thayer, Political Developments in Vietnam: From the Sixth to the Seventh National Party Congress (Australian National University, 1992), pp. 19-21.
- 2 Ibid., pp. 1-4; 6-18.
- 3 นักวิเคราะห์บางคนเห็นว่า ผู้นำชุดใหม่นี้อาจจะแบ่งออกได้เป็น 3 กระแสหรือแนวทางความคิดด้วยกัน กลุ่มแรกเป็นพวกอนุรักษนิยมในพรรค ประกอบด้วย Do Muoi, Dao Duy Tung, Vu Oanh, Pham The Duyet และ Nguyen Duc Binh กลุ่มที่สองเป็นกลุ่มทหารและฝ่ายความมั่นคง ประกอบด้วย นายพล Le Duc Anh นายพล Doan Khue และพลตรี Bui Thien Ngo กลุ่มที่สามเป็นพวกสนับสนุนการปฏิรูป ซึ่งบางส่วนมีความเกี่ยวข้องกับเวียดนามตอนใต้คือ Vo Van Kiet, Le Phuoc Tho, Phan Van Khai และ Vo Tran Chi ibid., pp. 20-21.
- 4 บุคลากรในฝ่ายรัฐบาลที่เปลี่ยนไปเนื่องในโอกาสนี้ด้วย คือ รองนายกรัฐมนตรี Vo Nguyen Giap, Dong Sy Nguyen และ Nguyen Co Thach (ซึ่งเป็นรัฐมนตรีต่างประเทศอยู่ด้วย) เกษียณอายุไปพร้อมกับรัฐมนตรีอีก 3 คน คือ รัฐมนตรีกลาโหม Le Duc Anh รัฐมนตรีมหาดไทย Mai Chi Tho และประธานคณะกรรมการวางแผนแห่งรัฐ (เทียบเท่ารัฐมนตรี) Phan Van Khai รองนายกรัฐมนตรีลดจำนวนลงจาก 6 คน มาเป็น 3 คน ผู้ที่เข้ามาดำรงตำแหน่งนี้ใหม่คือ Phan Van Khai นอกเหนือไปจาก 2 คนเดิม คือ Nguyen Khanh และ Tran Duc Luong รัฐมนตรีที่แต่งตั้งใหม่ คือ รัฐมนตรีพาณิชย์ Le Van Triet (แทน Hoang Minh Thang) รัฐมนตรีกลาโหม Doan Khue (แทน Le Duc Anh) รัฐมนตรีต่างประเทศ Nguyen Manh Cam (แทน Nguyen Co Thach) รัฐมนตรีมหาดไทย Bui Thien Ngo (แทน Mai Chi Tho)° และประธานคณะกรรมการวางแผนแห่งรัฐ Do Quoc Sam (แทน Phan Van Khai) ibid., p. 22.
- 5 Far Eastern Economic Review (FEER), 11 July 1991, pp. 10-11.
- 6 FEER, 22 August 1991, p. 11.

- 7 FEER, 20 February 1992, p. 22.
- 8 FEER, 24 October 1991, pp. 16-17.
- 9 FEER, 30 April 1992, p. 20; Bangkok Post, 24 March 1992; 16 April 1992.
- 10 Carlyle A. Thayer, "Political Democratization in Vietnam: Do Elections Really Matter?", (unpublished paper, October 1992).
- 11 Bangkok Post, 7, 15, 19 July 1992.
- 12 Bangkok Post, 20 July 1992.
- 13 Bangkok Post, 26 June 1992.
- 14 Bangkok Post, 10, 11 February 1993.
- 15 George C. Herring, "America and Vietnam: The Unending War", Foreign Affairs, Winter, 1991-1992, pp. 104-119.
- 16 Jacques Bekaert, "Vietnam: Who Wants the Embargo?", Bangkok Post,
24 January 1992.
- 17 Kathleen Callo, "VN Looks to U.S. for Economic Break", Bangkok Post,
13 August 1992.
- 18 Bangkok Post, 19 September 1992.
- 19 FEER, 30 April 1992, pp. 12-13.
- 20 Bangkok Post, 7 November 1992.
- 21 Bangkok Post, 13 January 1993.
- 22 Eugene B. Mihaly, "Treating the Syndrome", FEER, 30 May 1991,
p. 22.
- 23 Bangkok Post, 24 October 1992.
- 24 FEER, 24-31 December 1992, p. 10
- 25 Tom Wingfield, "Diplomats Cautious on Early Lifting of U.S. Embargo on Vietnam", Bangkok Post, 27 March 1993.
- 26 Jacques Bekaert, "Vietnam-U.S. Relations: Slow but Steady Progress", Bangkok Post, 17 April 1992.

เวียดนามหลัง 1975 เป็นหนังสือทางวิชาการ

เล่มแรกในภาคภาษาไทยที่ได้ทำการศึกษาถึงสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของเวียดนามหลังการเปลี่ยนแปลงในปี ค.ศ. 1975 อย่างเป็นระบบ และด้วยข้อมูลใหม่ที่ยังไม่เคยมีผู้นำเสนอก่อน อีกทั้งผู้แต่งเองยังเป็นผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับเวียดนาม โดยเฉพาะอีกด้วย จึงทำให้หนังสือเรื่องนี้เป็นหนังสือที่มีคุณค่า ทั้งในทางวิชาการ และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเวียดนาม สมัยใหม่

ISBN 974-602-198-2

9 789746 021982

02-0157-01-01